

**HEYDƏR ƏLİYEV-
AZƏRBAYCAN: DÜNƏN,
BU GÜN VƏ SABAH**

SƏBƏİL RAYON İCRA HAKİMİYYƏTİ
YAP SƏBƏİL RAYON TƏŞKİLATI

104444

**HEYDƏR ƏLİYEV -
AZƏRBAYCAN: DÜNƏN,
BU GÜN VƏ SABAH**

(Elmi-praktiki konfransın materialları)

Azərbaycan Milli
Kitabxanası

AZƏRBAYCAN
NƏSHİYYATI
BAKİ - 2016

T3(2A)7-8A04P3(2A)123-8A04P4(2A)3A0

“Mən həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam.”

“Heydər Əliyevin adı bu gün bölgədə və dünyada layiqli mövqe qazanmış Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir.”

Eldar Əzizov

Səbail Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı

ÖN SÖZ - HEYDƏR ƏLİYEV DÜNYASI

"Nə qədər ki, Azərbaycan var, mən də varam."

Heydər Əliyev

Bəşər tarixinin ən müxtəlif mərhələlərində özünü milyonların önündə görmək, onlara yol göstərmək, mənsub olduqları toplumları işıqlı gələcəyə aparıb, onları təsəvvür və arzu etdikləri xoşbəxtliyə qovuşdurmaq istəyənlər az olmayıb. Lakin həmin şəxslərin böyük əksəriyyəti başladığı işi axıra çatdırıb bilməyib və onların hakimiyyətdə olduqları illər həm özləri, həm də hökumətlər etdikləri ərazilərin əhali üçün itirilmiş illərə çevrilib. Ədalət, tərəqqi, firavanlıq arzuları nəinki gerçəklənməyib, hətta milyon-milyon insanın taleyi ciddi təhlükə qarşısında qalıb və aydın olub ki, özlərini lider hesab edənlərin, yaxud da liderliyə hazır olduqlarını düşünənlərin çoxu hansı yükün altına girdiyini və ya girmək istədiyini əvvəldən yaxşı təsəvvür etməyib. Özünün zəka potensialını, bilik və bacarığını düzgün qiymətləndirməyib və heç ağına da gətirməyib ki, liderlik missiyası yalnız nadir şəxsiyyətlərə nəşib olur. Müasir dünyanın siyasi elitasının, görkəmli dövlət xadimlərinin, tanınmış elmi və ictimai fikir nümayəndələrinin yekdil rəyincə, belə nadir, böyük və qüdrətli şəxsiyyətlərdən biri ulu öndərimiz Heydər Əliyev idi.

Bəli, ona dünya heyran idi. Dünyanın nəzərində o, müdriklik, siyasi çeviklik və uzaqgörənlik, xeyirxahlıq və insanpərvərlik mücəssəməsi, yüksək ziyalılıq və alıcənablıq rəmzi idi. Heydər Əliyevin dünyamızın problemləri bərsində fikirləri Azərbaycandan uzaqlarda da insanların düşüncələrinə hakim kəsilirdi. Böyük dövlət xadimi və yenilməz siyasət qrossmeystri kimi onun fitri istedadı və dahiliyi yaxın-uzaq ölkələrdəki rəqiblərində güclü qibtə, qısqançlıq və heyrət doğururdu. Bu da sirr de-

H09(16)

Elmi redaktor: *prof. Şəmsəddin Hacıyev*

H09(16) **Heydər Əliyev-Azərbaycan: dünən, bu gün və sabah.**
Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2016. - 340 səh.

Kitab Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti və YAP Səbail rayon təşkilatının birgə təşəbbüsü ilə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısı **HEYDƏR ƏLİYEVİN** anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş "**Heydər Əliyev - Azərbaycan: dünən, bu gün və sabah**" mövzusunda keçirilmiş elmi-praktiki konfransın materialları əsasında hazırlanmışdır.

H $\frac{480400000 - 009(16)}{M670(07) - 2016}$ Sifarişlə

© "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2016.

yil ki, vaxtilə Qərb ölkələrində, Avropada və İslam dünyasında onu keçmiş Sovet İttifaqının rəhbəri vəzifəsinə ən real namizəd kimi görürdülər.

Heydər Əliyevin yüksək insani və siyasi keyfiyyətləri, Azərbaycan xalqına vurgunluğu, sevgisi təkcə müasirlərimiz üçün deyil, soydaşlarımızın gələcək nəsilləri üçün də parlaq bir örnək olacaqdır. O deyirdi: *“Mən həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam”*. Dünya azərbaycanlıları ümummillilərin bu möhtəşəm ürək sözlərini daim qəlb çırpıntısı, sonsuz iftixar və qürur hissi ilə xatırlayırlar. Çünki bu, bizim hamımız üçün, bütün soydaşlarımız üçün ulu öndərin müqəddəs çağırışı və tapşırığıdır. Müdrik, humanist, mərd və qədərbilən Azərbaycan xalqını Heydər Əliyev qədər sevmək, onunla fəxr etmək və şəərəfini uca tutmağımız bizim övladlıq və vətəndaşlıq borcumuzdur və nəticə etibarlı ilə həyatımızın mənası olmalıdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin zəngin ictimai-siyasi irsi dünyanın elmi və siyasi dairələri üçün hələ uzun illər zəngin tarixi təcrübə və ciddi araşdırmalar obyektinə olacaqdır. Siyasət adamlarının, tarixçilərin, fəlsəfi fikir nümayəndələrinin indinin özündə də qeyd etdikləri kimi, Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulan dövlətçilik ənənələrinin mahiyyətini və uğurunu onun qətiyyəti və siyasi iradəsi təmin edirdi. Bu qətiyyət və iradə ötən əsrin təlatümlü və fəlakətli doxsanıncı illərinin əvvəllərində özünü tam gücü, qüvvəsi ilə yenidən nümayiş etdirdi. Yaxın keçmişin səhifələri hələ saralmayıb, o illərin hadisələri hələ dumana - çənə bürünməyib, heç nə və heç kəs unudulmayıb.

1991-ci ildə Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdi. Lakin bu dəfə də gənc respublikanın başının üstünü qara buludlar aldı. Ermənistanın Azərbaycana ərazi iddiaları, Dağlıq Qarabağ münafişəsi özünün ən gərgin mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Bəzi dövlətlər və müəyyən siyasi dairələr ölkəni parçalamağa, onun zəngin təbii sərvətlərini, xüsusilə də böyük neft və qaz ehtiyatlarını ələ keçirməyə çalışırdılar. Azərbaycan xalqına qənim kəsilən qüvvələr ölkəni vətəndaş müharibəsi girdabına sürükləyir, xaos, dağıntılar və qırğınlar meydanına çevirirdilər. Bacarıqsız və naşı rəhbərlər nə edəcəklərini bilmir, insanlar bədbinliyə və

ümitsizliyə qapılırdılar. Müstəqillik çırağı heç öz kölgəsinə də işıq salmırdı. Artıq hamı başa düşürdü ki, dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi hələ dövlətin, həqiqətən də, müstəqil olması demək deyil.

Respublikada və onun ətrafında qorxunc məkrli oyunların ildırım sürətilə cərəyan etdiyi belə bir vaxtda xalq üzünü Heydər Əliyevə tutdu, onu ölkənin sükanı arxasında dayanmağa çağırırdı. Adamlar qəlbən inanırdılar: Azərbaycan dövlətçiliyini yalnız Heydər Əliyev zəkası, Heydər Əliyev müdrikliyi, Heydər Əliyev qətiyyəti xilas edə bilər!

Onlar yanımadılar. Heydər Əliyevin minləri, milyonları öz arıncıca aparmaq istedadı bu dəfə də özünü bütün genişliyi ilə göstərdi və belə bir həqiqəti yenidən sübut etdi ki, ölkənin lideri, ilk növbədə, təleyini ona etibar etmiş xalqa güvənməli, ictimaiyyətə arxalanmalıdır.

Ulu öndərimiz bəzi daxili və xarici qüvvələrin ciddi-cəhdlə alovlandırmaq istədikləri vətəndaş müharibəsinin qılgıncılarını bilavasitə xalqın köməyi ilə söndürdü və ölkəni iqtisadi dirçəliş rəlsəri üzərinə çıxara bildi. Bədxahların fitnə-fəsadlarına baxmayaraq, 1994-cü il sentyabrın 20-də Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı “Azəri-Çıraq” (dərinsulu hissə) yataqlarının işlənməsi üzrə dünyanın 7 ölkəsinin 11 məşhur neft şirkəti ilə “Əsrin müqaviləsi” imzalandı. Azərbaycan xalqı çətin iqtisadi inkişaf yoluna qədəm qoydu, respublika isə öz neftinin sahibi olan əzsaylı ölkələrdən biri kimi tanındı. Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac neft və Bakı-Tbilisi-Ərzurum ixrac qaz kəmərlərinin çəkilməsi ilə Azərbaycan regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynamağa başladı. Respublikada müasir nizami ordu quruculuğunun keyfiyyətə yeni mərhələsi başlandı, mühüm iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsinə yollar açıldı.

Heydər Əliyev Azərbaycan cəmiyyətinə özünün haqqa, ədalətə inamını gətirdi, millətinin qəlbində inam şamları yandırdı. Xalq isə onun simasında ən uly arzularının rəmzini gördü və ulu öndərin bir sözü ilə ayağa qalxmağa, ən mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən gəlməyə hazır olduğunu bildirdi. İllər keçdikcə Azərbaycan dünyanın aparıcı dövlətləri arasında öz sözü, fikri və ideyaları, irəli sürdüyü yeni global layihələri ilə seçilməyə başladı.

Heydər Əliyevin zəkası və titanik əməyi ilə qurulan və möhkəmlənən dövlət özünün həyatı gücünü çox çətin sınaqlardan alnıaçıq, üzüağ çıxmaqla göstərdi.

Ulu öndərin Azərbaycan xalqı qarşısında ən böyük xidmətlərindən biri onun tarixi bir seçimi ilə bağlıdır. Özündən sonra müstəqil respublikanın və doğma xalqının taleyini birmənalı olaraq biliyinə, bacarığına, dərin intellektinə və yüksək mədəniyyətinə inkaredilməz liderlik və təşkilatçılıq qabiliyyətinə yaxşı bələd olduğu İlham Əliyevə həvalə etməklə Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafını təmin etmiş oldu.

Bu, yalnız dahilərə məxsus bir seçim idi. Xalqın ürəkdən alqışlayıb dəstəklədiyi seçim idi. Prezident İlham Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi illər Heydər Əliyev uzaqgörənliyini bir daha nümayiş etdirdi. Ulu öndər istedadlı siyasi xadim kimi yetişdirdiyi İlham Əliyevin nəvə qadir olduğunu gözəl bilirmiş.

Bu gün biz tam əsasla deyə bilərik ki, Prezidentimizin ölkəyə rəhbərlik etdiyi on üç il ərzində Azərbaycan əsrə bərabər inkişaf yolu keçib. İlham Əliyev ulu öndərimizin çox mürekkəb bir şəraitdə qətrə-qətrə, damla-damla topladığı siyasi kapitalı bu illərdə ümmənə çevirib. Bütün beynəlxalq kataklizmlərə və böhranlara baxmayaraq, o, Azərbaycanın möhkəm iqtisadi dayaqlar üzərində ucalmasını təmin edib, iqtisadi inkişaf sürətinə görə respublikanı dünyanın ən qabaqcıl ölkələrinin ön sırasına çıxarıb. Cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi müdrik siyasət nəticəsində regionların siması tamamilə dəyişib, bütün bölgələrdə mühüm infrastruktur layihələri icra olunub, ölkəmizin şəhər və rayonlarında tariximizdə görünməmiş inkişaf, abadlıq və böyük quruculuq dövrü başlanıb. İlham Əliyev iqtisadi modelinin möhtəşəm uğurları bu gün dünyanın bir çox mərkəzlərində tədqiq edilməkdədir. Azərbaycan bir sıra beynəlxalq qlobal layihələrin, o cümlədən özünün Xəzərdəki nəhəng "Şahdəniz" yatağı qazının Türkiyəyə və Avropa ölkələrinə neql olunması üçün inşa edilən Cənub Qaz Dəhlizinin, məşhur İpək yolunun mühüm mərhələsi olan dəmir yolu layihəsinin təşəbbüskarı və əsas iştirakçısı kimi tanınıb. Ölkəmizin sosial siması da başdan-başa dəyişib. Paytaxtımız Bakı isə dünyanın ən cazi-

bədar şəhərlərindən biri, mədəniyyət və multikulturalizm mərkəzi kimi məşhurlaşıb. Əminik ki, illər, əsrlər keçəcək və yaşadığımız dövr gələcək nəsil tarixçiləri tərəfindən böyük quruculuq və inkişaf dövrü - Qurucu İlham dövrü kimi qiymətləndiriləcəkdir.

Cənab İlham Əliyevin diplomatik istedadı sayəsində Ermənistanın işğalçılıq siyasəti tamamilə ifşa edilib, Azərbaycanın beynəlxalq hüquq normalarına söykənən ədalətli mövqeyi isə ən yüksək siyasi dairələrdə dönə-dönə etiraf olunub. Bu gün Prezidentin gündəlik qayğısı sayəsində möhkəmlənmiş, ən müasir silahlar və döyüş texnikası ilə təchiz olunmuş Azərbaycan ordusu regionun ən güclü ordusu kimi şöhrətlənmişdir. Ordumuz öz gücünü 2016-cı il aprelin 2-də Ermənistan hərbi birləşmələrinin törətdikləri genişmiqyaslı təcridatın qarşısını qətiyyətlə alarkən əyani şəkildə nümayiş etdirdi, bununla da, işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsi prosesinin əsasını qoydu. Təhlükəsizlik Şurasının həmin gün keçirilən iclasında Prezident İlham Əliyev dedi: **"Hesab edirəm ki, aprelin 2-si onlar üçün yaxşı dərs oldu"**.

Kaş ki, layiqli davamçısı İlham Əliyevin bu sözlərini Azərbaycan vətəndaşları ilə birlikdə ulu öndərimizin özü də eşidəydi. Azərbaycan ictimaiyyətinin nümayəndələri qarşısında çıxışlarının birini o, bu sözlərlə ülvü bir arzu ilə bitirmişdi: **"Qoy çırağımız heç bir vaxt sönməsin!"** Bu, Heydər Əliyev duası idi. Müqəddəs bir dua.

Azərbaycanın çırağı heç vaxt sönməyəcək, bundan sonra onu həttə ən güclü tufanlar da söndürə bilməyəcək və o, xalqın azadlıq, demokratiya və tərəqqi yoluna getdikcə daha gur işıq salacaq. Çünki bu əbədi və sönməz çıraq öz odunu, öz nurunu ulu öndərin böyük dühasından, Azərbaycan sevgisindən alır. O deyirdi: **"Nə qədər ki, Azərbaycan var, mən də varam"**. Ulu öndər bilirdi ki, banisi olduğu Azərbaycan dövləti daim var olacaq və bu dövlət onun həmişəyaşar misilsiz siyasi irsi üzərində qol-qanad açıb, daha da ucalacaq, tarixə xoşbəxtlik məmləkəti - Heydər Əliyev dünyası kimi düşəcək.

Oxuculara təqdim olunan bu kitab Heydər Əliyev dünyasını, İlham Əliyev şəxsiyyətini və tarixi zəfərlərini daha yaxşı dərk etmək məqsədi ilə tərtib edilmişdir.

Şəmsəddin Hacıyev,
YAP Səbail rayon təşkilatının sədri,
millət vəkili, i.e.d., professor

AZƏRBAYCANIN İQTİSADI İNKİŞAFININ İLHAM ƏLİYEV KONSEPSİYASI: UĞURLAR VƏ YENİ HƏDƏFLƏR

Danılmaz həqiqətdir ki, XX əsr dünya siyasət dühaları sırasında Heydər Əliyevin özünəməxsus layiqli yeri və mövqeyi vardır. O, bu mövqeyi qazanmaqla bütün dövrlərdə mənsub olduğu Azərbaycan xalqının nüfuzunu, imicini daha da yüksəklərə qaldırmış və sözün əsl mənasında Azərbaycanı dünyaya tanıtmışdır. Dövlət müstəqilliyinin bərpasından ötən hər yeni il ölkəmizin ictimai-siyasi həyatının bütün sahələrinin inkişafında əldə etdiyimiz uğurları, onun dünya çapında mövqeyinin güclənməsini əks etdirməklə, ulu öndər Heydər Əliyevin dahianə müdrikləklə müəyyənləşdirdiyi ümummilli inkişaf strategiyasının alternativsizliyini bir daha təsdiqləyir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, *“Heydər Əliyevin adı bu gün bölgədə və dünyada layiqli mövqə qazanmış Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir”*.

Həqiqətən də, Heydər Əliyevin dahiliyi ondadır ki, o, XX əsrin sonunda ən ziddiyyətli və mürəkkəb siyasi şəraitdə ictimai-siyasi və iqtisadi prosesləri və tarixi situasiyanı düzgün qiymətləndirərək siyasi uzaqgörənlik istedadı sayəsində regionda yeni geosiyasi və geoiqtisadi şəraitin formalaşmasına və böyük dövlətlərin regionda olan maraqlarının balansının təmin olunmasına misilsiz töhfələr vermiş, unikal inkişaf strategiyasını hazırlamış və Azərbaycanın xilaskarı kimi öz adını xalqımızın tarixinə əbədi həkk etdirmişdir.

Ölkəmizin bugünkü inkişafının təməlinin yaranmasında müstəsna rolunu oynayan, uzunmüddətli bir dövrə hədəflənmiş və dünya təcrübəsinə əsaslanan bu strategiya artıq Heydər Əliyevin ümummilli inki-

şafın “iqtisadi uğur modeli” kimi iqtisadi leksikona daxil olunmuş, dünya ekspertləri və alimləri tərəfindən təsbit edilmişdir. Qısa olaraq qeyd edək ki, bu model iqtisadi inkişafda liberal dəyərlərin, yəni azad ticarət siyasətinin və real bazar münasibətlərinin bütünlüklə qərarlaşmasına və həyata keçirilməsinə şərait yaradan liberalizmlə, iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən düşünülmüş şəkildə tənzimlənməsinə imkan yaradan və bazar mexanizmlərinin formalaşmasını təmin edən proteksionizm və institusional yanaşmaların sintezinə əsaslanır. Məhz, bu cür yanaşmanın nəticəsidir ki, bu gün ölkəmizin Heydər Əliyevin adı ilə bilavasitə bağlı olan özünəməxsus iqtisadi inkişaf kursu formalaşmışdır. Bunun sayəsində tarixi baxımdan qısa bir zaman kəsiyində Heydər Əliyev ardıcıl olaraq bu strategiyayı həyata keçirməklə, Azərbaycanı yüksək inkişaf yoluna qədəm qoymuş, iqtisadi cəhətdən günbəgün qüdrətlənən bir ölkəyə çevirməyə nail oldu.

Heydər Əliyev strategiyası bu gün yeni keyfiyyətdə və yeni məzmununda uğurla davam etdirilir. Məhz, bunun nəticəsində ölkəmiz tamamilə yeni bir inkişaf dövrünə qədəm qoymuşdur. Bu dövrün ən mühüm səciyyəvi xüsusiyyəti kimi Azərbaycanın davamlı, dayanıqlı və tarazlı inkişafının təmin olunmasını göstərmək olar. Azərbaycan iqtisadiyyatı, ümumiyyətlə, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının bütün sahələri qloballaşma dövrünün tələblərinə müvafiq olaraq, onun pozitiv və neqativ təsirlərini nəzərə alaraq, tamamilə yeni bir dövrə - modernləşmə dövrünə qədəm qoymuşdur. Azərbaycan iqtisadiyyatının sahə quruluşu və idarəetmə strukturunun əsaslı surətdə təkmilləşdirilməsi prosesi başlanmış, regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramının müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi nəticəsində uzun müddət ayrı-ayrı regionlar və sahələr arasında mövcud olan disproportional aradan qaldırılması istiqamətində çox ciddi addımlar atılmışdır.

Artıq 13 ilə yaxındır ki, ölkəyə rəhbərlik edən cənab İlham Əliyevin dövlətçilik strategiyasının ən mühüm əlamətlərindən biri, məhz, ulu öndərin müəyyənləşdirdiyi kimi - milli maraqların hər şeydən üs-

tün tutulmasının istinad nöqtəsi kimi götürülməsidir. Çağdaş Azərbaycan iqtisadiyyatının, son 12 ildəki uğurlarının əsasında Prezident İlham Əliyevin 2003-cü ildə bəyan etdiyi “Stabilitədən inkişafa doğru” tərəqqi strategiyası dayanır. Bu strategiya iqtisadi inkişafın bütövlükdə reallaşmış nailiyyətlərin bazasında baş verdiyini nəzərə alaraq, ümumbəşəri inkişafın hər mərhələsində iqtisadi fəaliyyətin faydalılığının yüksəldilməsini, yeni şəraitin təsirləri ilə meydana gələn çağırışlara adekvat və məqsədyönlü cavabların verilməsini nəzərdə tutur. Bu kontekstdə formalaşan və reallaşdırılan iqtisadi siyasət sayəsində son 12 ildə milli inkişafımız dünya fenomeninə çevrilmişdir. Ölkə rəhbəri tərəfindən regional inkişafın tənzimlənməsi, iqtisadiyyatda qeyri-neft sektorunun üstün inkişafının prioritetliyinin təmin edilməsi, neft-qaz resurslarının hasilatı və nəqlinin şaxələndirilməsi, dünya bazarında daha fəal oyunçu kimi bərc alan ölkədən donor ölkəyə çevrilməsi, iqtisadi inkişafda dövlət büdcəsinin tənzimləyici rolunun gücləndirilməsi, makroiqtisadi stabilliyin dərinləşdirilməsi, ölkənin beynəlxalq rəqabətliyinin gücləndirilməsi, Azərbaycanın dünyanın humanitar, ictimai-siyasi, mədəni, sivilizasiyalararası dialoq, multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevirilməsi və s. kimi fundamental nailiyyətlər əlavə edilmişdir.

Bu dövrü qısaca olaraq əsas makroiqtisadi göstəricilərlə xarakterizə etsək, görərik ki, həqiqətən də, son 12 il ərzində (2003-2015) Azərbaycan dünyada iqtisadi cəhətdən ən sürətli inkişaf edən ölkə olmuşdur. Belə ki, bu müddət ərzində Azərbaycanın ümumi daxili məhsulu 3,4 dəfə artmışdır ki, bu da dünya miqyasında rekord göstərici hesab olunur. Azərbaycan iqtisadiyyatı Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatının, təqribən, 75 faizə qədərini təşkil edərək regionda liderlik mövqeyini daha da gücləndirmişdir.

Ölkəmizdə ictimai həyatın istisnasız olaraq bütün sahələrinin inkişafında böyük irəliləyişlərə nail olunmuşdur və əvvəlki illərlə müqayisədə makroiqtisadi situasiyanı əks etdirən bütün parametrlər üzrə göstəricilər daha da yaxşılaşmışdır. Artıq ölkə iqtisadiyyatında yeni keyfiyyət situasiyası təşəkkül tapmaqdadır, industrial təsərrüfat tipin-

dən postindustrial təsərrüfat tipinə transformasiya prosesləri gedir. Bu kontekstdən 2016-cı ilə proqnozlaşdırılan ÜDM-in sahə strukturunda xidmət sektorunun 39.7 faizlə dominantlığının təmin edilməsi xüsusilə təqdirləyiq hal kimi qəbul olunmalıdır. Bununla yanaşı, “Nefti unudun” deyərək cənab Prezident böyük uzaqgörənliklə ölkə üçün, gələcək inkişaf aspektindən neft erasının sona çatmaqda olduğunu, artıq tamamilə yeni məzmunlu situasiyanın yarandığını bəyan etmişdir. Məhz aparılan ardıcıl və məqsədyönlü siyasət nəticəsində 2011-ci ildən başlayaraq iqtisadi artımın əsasən qeyri-neft sektorunun hesabına əldə edilməsi və 2012-ci ildən etibarən isə ÜDM-də xüsusi çəkisinə görə bu sektorun üstünlüyü ələ alması, sözügedən pozitiv meyillərin gücləndiyini təzahür etdirir. Fikrimizi statistik rəqəmlərin köməyi ilə də təsdiq edə bilərik. Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2012-2015 - ci illərdə qeyri-neft sektorunun ÜDM-də payı müvafiq olaraq - 52.7, 57.1, 61 və 68.8 faiz təşkil etmiş, 2016-cı ildə bu göstəricinin 71.8 faiz civarında olacağı gözlənilir ki, bu da formalaşmaqda olan yeni iqtisadiyyatın başlıca keyfiyyət parametrlərindən biri kimi qeyd oluna bilər.

Maliyyə resurslarımız kifayət qədər böyükdür, xarici borcun həcmi 6.6 mlrd dollar təşkil edir ki, bu da ümumi daxili məhsulun cəmi 12 faizi qədərdir. Ölkənin valyuta ehtiyatlarının həcmi bu dövrdə 25 dəfə artaraq 44.3 milyard dollardan çox təşkil etməsi kredit reytinglərimizin yüksəlməsinə, dünya iqtisadiyyatında davam edən mənfə trendlərin doğura biləcəyi riskləri azaltmağa və aradan qaldırmağa imkan yaradır. Bunlarla yanaşı, əvvəlki 10 illik dövrlə müqayisədə ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş investisiyaların həcmi 15 dəfədən çox artaraq 200 milyard dollara çatmışdır və təqdirləyiq haldır ki, bu zaman daxili investisiyaların xarici investisiyaları üstələməsi, məcmu investisiya qoyuluşunda qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisinin əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlməsi davamlı və tarazlı iqtisadiyyatın formalaşmasını təmin etmişdir.

Təbii ki, uğurlu iqtisadi inkişaf ölkədə sosial sahədə də geniş islahatların aparılmasına və əhalinin sosial rifahının xeyli yaxşılaşdırılmasına imkan yaratmışdır. Bu illər ərzində 64 min müəssisə təsis edil-

miş, 1 milyon 360 min yeni iş yeri yaradılmışdır ki, onun 74 faizi, başqa sözlə, 1 milyonu daimi iş yerləridir. Aparılan uğurlu məşğulluq və sosial müdafiə siyasəti nəticəsində işsizliyin və yoxsulluğun səviyyəsi 5 faizə qədər aşağı enmiş, orta aylıq əməkhaqqı 5,6 dəfə, orta aylıq pensiya isə 9,2 dəfə artmışdır. İnflyasiyanın səviyyəsinin birrəqəmli saxlanılması, keçən il cəmi 1,4 faiz təşkil etməsi əhalinin real gəlirlərinin artmasına və alıcılıq qabiliyyətinin yüksək olmasına şərait yaratmışdır. 2015-ci ildə manatın devalvasiyaya uğramasına baxmayaraq, inflyasiyanın səviyyəsi cəmi 4.4 faiz təşkil etmişdir.

Azərbaycanın dövlət büdcəsinin son 12 ildə əhəmiyyətli dərəcədə artması bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının çox sürətlə inkişaf etməsini və bu inkişafın cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə etməsini göstərir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, hazırda Azərbaycanın dövlət büdcəsi Cənubi Qafqaz ölkələrinin ümumilikdə büdcəsinin, təqribən, 73 faizini təşkil edir ki, bu da ictimai həyatın bütün sferalarının inkişafında Azərbaycan dövlətinin Ermənistan və Gürcüstanla müqayisə olunmaz dərəcədə gücünün və rolunun bariz göstəricisidir.

Əldə edilmiş uğurlar dünyanın nüfuzlu beynəlxalq təşkilatları və reyting agentlikləri tərəfindən də yüksək qiymətləndirilir və ilbəlilə suveren reytinglərimiz yüksələn xətlə artır. Təsədüfi deyil ki, Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti hesabatında Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə görə 140 ölkə arasında 40-cı yerdə qərarlaşaraq MDB məkanında 7 ildir lider mövqeyini qorumuş, "G-20"yə üzv olan 8 ölkəni qabaqlamışdır. "Makroiqtisadi vəziyyət" göstəricisi üzrə 10-cu yer tutmuş, biznesin təkmilləşdirilməsi, əmtəə bazarının səmərəliliyi, daxili bazarın həcmi, infrastruktur göstəriciləri üzrə əhəmiyyətli irəliləyişlərə nail olmuşdur. Avqust ayında "Fitch" beynəlxalq reyting agentliyi ölkəmizin reytingini investisiya səviyyəsində bir daha təsdiq edərək, proqnozu "sabit" saxlamışdır.

Eyni zamanda ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişaf proqnozları da əldə edilmiş nailiyyətlərin və dayanıqlı inkişafın daha da güclənəcəyindən xəbər verir. Müxtəlif beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar tərəfindən 2016-cı ildə ölkəmizdə ÜDM-in real həcmiminin müvafiq olaraq 2 faizdən çox

artacağı proqnozlaşdırılmışdır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, bu göstərici inkişaf etmiş ölkələrdə cəmi 1-1.5 faiz proqnozlaşdırılır. Azərbaycan orta gəlirlərdən yüksək olan ölkələr qrupuna aiddir, yoxsulluğun və işsizliyin aşağı səviyyədə olması ilə yanaşı, inflyasiyanın birrəqəmli olmaqla, cari ildə 4.4 faiz, gələn 2016-cı büdcə ilində isə 3.3 faiz təşkil edəcəyi gözlənilir ki, bu da BVF tərəfindən dünya ölkələri üçün müəyyən edilmiş proqnoz inflyasiya göstəriciləri ilə müqayisədə ən aşağı səviyyələrdən hesab olunur. Ölkəmiz lazımi səviyyədə strateji valyuta ehtiyatlarına malikdir və bu ehtiyatların ÜDM-də xüsusi çəkisi 80 faizdən çoxdur ki, bu da davamlı inkişafın təminatçısı kimi gələcəkdə baş verə biləcək hər hansı bir riskdən ölkənin mühafizə olunduğunun göstəricisidir.

Son iki ildə iqtisadi artım templəri bir qədər azalsa da əldə olunan nəticələr region ölkələri ilə müqayisədə kifayət qədər yüksəkdir. Bu gün dünyada və bölgədə gedən proseslər göz qabağındadır. Həqiqətən də, global səviyyədə baş verən fəsadlı geosiyasi və geoiktisadi proseslər - Avropada kəskinləşən borc, işsizlik və miqrant problemləri, Orta Şərqi regionunda və Ukraynada davam edən müharibə şəraiti, qonşu ölkələrdən olan Rusiya və İrana qarşı tətbiq edilən sanksiyalar, dünya iqtisadiyyatında aparıcı paya malik olan ölkələrdə (ABŞ, Çin, Yaponiya, Aİ ölkələri) iqtisadi artım templərinin zəifləməsi, dünya bazarlarında xammal məhsullarının, xüsusilə neftin qiymətlərinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi, əsas partnyor ölkələrin milli valyutalarının devalvasiyası və s. bu kimi hadisələr milli iqtisadiyyatların inkişafı baxımından olduqca qeyri-münbit şərait formalaşdırmışdır.

Qeyd etməliyə ki, Azərbaycan da digər ölkələr kimi dünya iqtisadiyyatının tərkib hissəsidir, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin subyektidir və ildən-ildə daha fəal surətdə dünya təsərrüfatı əlaqələri sisteminə inteqrasiya olunur. Bu baxımdan biz istəsək də, istəməsək də global iqtisadi və siyasi məkanda baş verən proseslərin ölkə iqtisadiyyatına bu və ya digər dərəcədə təsir göstərmək ehtimalları böyükdür. Bütün bunlara baxmayaraq, ölkə Prezidenti tərəfindən bu proseslərin böyük uzaqgörənliklə düzgün qiymətləndirilməsi, baş verə biləcək

potensial risklərin aradan qaldırılması üçün vaxtında qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi və formalaşmış ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi sayəsində bu təsirləri, demək olar ki, hiss etmərik və gələcəkdə də hər hansı bir kataklizmlərlə qarşılaşmaq ehtimalları çox aşağı səviyyədədir. Belə bir qeyri-stabil, qeyri-müəyyən global iqtisadi mühitin fonunda Azərbaycan iqtisadiyyatı sabitlik "oazisi" kimi qalmaqda davam edir, ölkənin sosial-iqtisadi sisteminin etibarlılıq dərəcəsində, eləcə də iqtisadi inkişafın dayanıqlılıq keyfiyyətində hər hansı bir təhlükəli hesab edilə biləcək dəyişikliklər müşahidə olunmur.

Hazırkı şəraitdə Avropanın enerji xəritəsini dəyişən Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum, Cənub Qaz Dəhlizi layihələri - "Şahdəniz-2", Cənubi Qafqaz qaz boru kəməri, TANAP, TAP, Azərbaycanın dünya nəqliyyat və informasiya-kommunikasiya şəbəkəsinə daha şəxəli qoşulmasını təmin edən Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolu xətti, süni peyklərimizin orbitə çıxarılması kimi irimiqyaslı və böyük investisiya tutumlu layihələrin reallaşdırılması və s. Şimal-Cənub, Şərqi-Qərbi zolağında Azərbaycanın mövqeyini xeyli möhkəmləndirmişdir. Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, ümummilli inkişaf strategiyamızın heç bir alternativini yoxdur və Azərbaycan modeli indiki rifahımızı təmin etməklə yanaşı, ölkəmizi gələcəkdə strateji hədəflərimizə çatmaq yolunda əngəl yarada biləcək risklərdən qoruyaraq etibarlı gələcəyin modelidir.

Bütün bunları ümumiləşdirərək, Heydər Əliyevin müəllifi olduğu və ölkə başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən ümummilli inkişaf strategiyasını - "Azərbaycan modeli"ni konkret nəticəyə hədəflənməsi və kompleks inkişafın təmin olunmasına yönəlməsi ilə xarakterizə etmək olar. Azərbaycan bu gün özünün enerji, ərzaq, iqtisadi, maliyyə, nəqliyyat, informasiya-kommunikasiya təhlükəsizliyini tam təmin etmişdir.

Qazanılmış nailiyyətlər imkan verir ki, Azərbaycan öz qarşısına daha yüksək məqsədlər qoysun və bu məqsədlərdən irəli gələn vəzifələr ardıcıl olaraq sistemli şəkildə reallaşdırsın. Bu kontekstdə "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası yaxın pers-

pektiv dövr üçün Azərbaycanın ümummilli inkişafının mühüm platforması və konkret fəaliyyət proqramı kimi qiymətləndirilir. Konsepsiya çərçivəsində ölkəmizin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı sahəsində başlıca hədəflər kimi aşağıdakılar xüsusi qeyd olunmalıdır:

- *Azərbaycanın iqtisadi və siyasi cəhətdən qüdrətinin daha da gücləndirilməsi, inkişaf etmiş rəqabətqabiliyyətli ölkəyə çevrilməsi.*

Azərbaycanın regionda yeri və rolu, iqtisadi və siyasi qüdrəti ilbəl güclənməkdədir. Cənubi Qafqazın lider dövləti kimi regionda söz sahibinə çevrilmiş ölkəmizin razılığı, dəstəyi olmadan heç bir irimiqyaslı transregional layihələr həyata keçirilə bilməz. Bir sözlə, Azərbaycanla sağlam əməkdaşlıq münasibətləri yaratmadan regionda heç bir dövlət, heç bir transmilli biznes subyekti uğurlu və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərə bilməz. Bu gün ölkəmiz çoxlu sayda beynəlxalq təşkilatlarda, regional birliklərdə fəal surətdə iştirak etməklə yanaşı, eyni zamanda özünü dünyaya ümumbəşəri problemlərin müzakirə edildiyi beynəlxalq məkan, qarşılıqlı faydalı maraqlara əsaslanan əməkdaşlıq zonası, sivilizasiyalararası dialoq və multikulturalizm mərkəzi kimi təqdim edir. Beləliklə də, hazırda ölkəmiz ərazisi, əhalisi və iqtisadi potensialına görə dünyada böyük paya malik olmasa da, ümumbəşəri dəyərlərə daha çox töhfə verən, global məsuliyyəti daha çox bölüşən, dünyanın sülh və əmin-amanlıq, rifah şəraitində yaşaması üçün bütün təşəbbüslərdə iştirak edən az sayda olan dövlətlərdən birinə çevrilmişdir.

2020-ci ildə ölkədə adambaşına düşən ÜDM-in həcmi iki dəfə artırılaraq 13000 ABŞ dollarına çatdırılması hədəflənmişdir. Bu, o deməkdir ki, ölkənin ÜDM-i bu dövr ərzində iki dəfədən də çox artaraq 120 mlrd. dollara qədər yüksələcəkdir. Dünya Bankının adambaşına düşən Ümumi Milli Gəlir təsnifatına görə Azərbaycanın "yuxarı orta gəlirli ölkələr", BMT-nin İnkişaf Proqramının "İnkişafı ilə bağlı təsnifatına əsasən "yüksək insan inkişafı" ölkələri qrupunda yuxarı sıralara yüksəlməsi hədəflənir.

Bunlarla yanaşı, ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin qorunmasına və “siyasi sabit ölkə” imicinin daha da möhkəmlənməsinə istiqamətlənən tədbirlərin davam etdirilməsi başlıca vəzifələrdən biri kimi qarşıya qoyulmuşdur. Çünki ölkədə ictimai-siyasi sabitlik mühiti pozularsa, digər məsələlər öz əhəmiyyətini itirə bilər. Bu kontekstdə xalq-iqtidar birliyinin gücləndirilməsi, ölkədə sabitlik mühitini pozan istənilən situasiyaya çevik reaksiya verə bilən ictimai nəzarət mexanizmlərinin yaradılması, dini, etnik fərqlərin siyasi alətə çevrildiyi bir zamanda dinlərarası və konfessiyalararası dialoq mühitinin qorunması və multikulturalizm ənənələrinin daha da inkişaf etdirilməsi, potensial əməkdaşlıq nöqtəyi-nəzərindən xarici ölkələrlə siyasi, diplomatik əlaqələrin genişləndirilməsi, diplomatik nümayəndəliklərimizin təbliğat və təşviqat fəaliyyətlərinin effektivliyinin yüksəldilməsi, beynəlxalq təşkilatlardakı mövqeləri-mizin daha da gücləndirilməsi, demokratik və liberal yönümlü siyasətin davam etdirilməsi, şəffaflığın yüksəldilməsi, korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi və s. başlıca fəaliyyət istiqamətlərini təşkil edəcəkdir.

- *Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişaf baxımından regionun lider dövlətindən beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sisteminə yüksək rəqabətqabiliyyətli iştirakçı statusuna yüksəlməsi.* İxrac yönümlü iqtisadi modelin tətbiqi sayəsində qeyri-neft sektorunun inkişafının və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinin sürətləndirilməsi, neft gəlirlərinin səviyyəsindən asılı olmayaraq, qeyri-neft sektorunun yüksək inkişaf tempinin gələcək illərdə də qorunub saxlanılması və onun ixrac imkanlarının genişləndirilməsi, innovasiya fəaliyyətinin təşviqi ilə ölkədə biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşdırılması və s. kimi mühüm vəzifələrin qarşıya qoyulması bu məqsədə nail olmaq üçün əlverişli zəmin yaradacaqdır. Ölkəmizin əlverişli coğrafi mövqeyi, geniş potensialı nəzərə alınaraq iqtisadi inkişafımızda **karbohidrogen ixracından asılılığın aradan qaldırılması**, ixrac yönümlü iqtisadiyyata transformasiya və 2020-ci ildə qeyri-neft sektoru üzrə adambaşına düşən ixrac həcmnin 1000 ABŞ dollarına çatdırılması, habelə ölkənin regional ticarət, maliyyə, elm,

təhsil və innovasiya mərkəzinə çevrilməsi planlaşdırılır. Bununla əlaqədar olaraq, ölkə başçısı cənab İlham Əliyev öz çıxışlarında xüsusi olaraq, vurğulamışdır: *“Qeyri-neft sektorunun inkişafı, əlbəttə ki, iqtisadi inkişafımızın əsas hərəkətverici sahəsidir. Qeyd etdiyim kimi, artıq ümumi daxili məhsulumuzun, təxminən, 70 faizi qeyri-neft sektorunda formalaşır. Bu, çox gözəl göstəricidir. Ancaq o da həqiqətdir ki, biz ixracda, əlbəttə, başqa mənzərə ilə üzləşirik. Bu da yaqın ki, təbiidir, çünki bizim əsas ixrac məhsullarımız neft-qaz məhsullarıdır. Bununla bərabər, son illər ərzində biz daha çox daxili bazarı yerli məhsullarla təmin etməyə, idxaldan asılılığı azaltmağa çalışmışıq və demək olar ki, buna nail olurduq. Ona görə, bundan sonra çalışmalıyıq ki, qeyri-neft sektorunda istehsal edilən məhsullar rəqabətqabiliyyətli məhsullar olsun və biz ixrac yönümlü siyasət aparmalıyıq”.*

Ötən il ərzində **postneft dövrünün** əlamətlərinin - neft qiymətlərinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi, neft hasilatının və ixracının azalması fonunda ölkənin tədiyə balansının müsbət saldosunun, yəni xalis valyuta gəlirlərinin əhəmiyyətli dərəcədə azalması prosesinin gözlənilmədiyindən daha tez baş verməsi strategiyamızda nəzərdə tutulmuş ixrac yönümlü inkişaf modelinə keçidi sürətləndirməyi və islahatlar proqramını intensivləşdirməyi zəruri etmişdir. Təkcə cari il ərzində sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların dayandırılması, lisenziya tətbiq edilən fəaliyyət növlərinin sayının əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması, gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, sənaye mərkəzlərinin və texnoloji parkların yaradılması, sənaye və kənd təsərrüfatı illəri çərçivəsində tədbirlər planının həyata keçirilməsi, qeyri-neft ixracının stimullaşdırılması, investisiyaların təşviqi, valyuta tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi, bank sektorunun sağlamlaşdırılması, maliyyə sabitliyinin bərpa olunması, milli valyutaya olan etimadın yüksəldilməsi və s. istiqamətlərdə görülən işlər ixrac yönümlü və idxaləvəzləyici iqtisadi modelin qurulmasına əhəmiyyətli dərəcədə tökan verəcəkdir.

- **Regionların rəqabət üstünlüklərinin gücləndirilməsi və bölgələr üzrə iqtisadi inkişafın tarazlaşdırılmasına nail olunması.** Bu baxımdan, bölgələrdə enerji, nəqliyyat, tranzit, logistika infrastrukturunun genişləndirilməsinə və sosial xidmətlərin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqətin artırılması və hər bir bölgənin real potensialı, rəqabət üstünlükləri nəzərə alınmaqla regional inkişaf mərkəzlərinin və klasterlərinin yaradılması əsas istiqamətlər kimi müəyyən edilmişdir.

- **Sosial sahələrin və insan kapitalının daha da inkişaf etdirilməsi.** Təhsil və səhiyyədə keyfiyyətin yüksəldilməsi, əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, gənclərin potensialının inkişaf etdirilməsi və s. əsas istiqamətlər kimi müəyyən edilmişdir. Ümumiyyətlə, nəinki sosial siyasətin, eləcə də cənab Prezidentin qeyd etdiyi kimi, bütün istiqamətlərdə dövlətin həyata keçirdiyi siyasətin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı, onun rifahı, rahatlığı, sağlamlığı dayanır. Ölkəmizin iqtisadi inkişafı yüksəldikcə, əhalinin gəlirləri artmış, yoxsulluğun və işsizliyin səviyyəsi azalmış, çoxlu sayda yeni iş yerləri yaradılmış, minlərlə məktəblər, uşaq bağçaları, xəstəxanalar, idman kompleksləri, istirahət guşələri və s. sosial infrastruktur obyektləri tikilmiş, əsaslı təmir edilmiş və istifadəyə verilmişdir. Hətta aşağı neft qiymətlərinin dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinə təzyiqlərinə baxmayaraq, bu il üçün də sosialyönümlü xərclərin prioritetliyi qorunub saxlanılmış və onların reallaşdırılması davam edəcəkdir. Devalvasiyanın əhaliyə mənfi təsirlərinin minimuma endirilməsi istiqamətində gələn ildə də büdcədən maliyyələşən dövlət qurumlarında çalışan insanların əməkhaqlarının, pensiya və təqaüdlərin, sosial cəhətdən həssas əhali qruplarına verilən yardımların, müavinətlərin artırılması istisna edilmir.

- **Yoxsulluğun tamamilə aradan qaldırılması.** Bununla əlaqədar cənab Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bəyan etmişdir: **“Bizim vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, yoxsulluq bir fenomen kimi Azərbaycandan tamamilə yığıdırılsın. Biz bu sosial bəlani aradan götürməliyik. Yoxsulluq Azərbaycanda aşağı səviyyədədir - 5 faiz səviyyəsindədir. Ümumiyyətlə, olmamalıdır və əminəm ki, biz gələcək illərdə buna da-**

ha da yaxınlaşacağıq”. Azərbaycanda son on iki ildə yoxsulluğun azaldılması istiqamətində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bununla belə, Azərbaycanda “mütləq yoxsulluq” problemi yenə də daim diqqət mərkəzində olacaqdır. Ölkədə əhalinin orta təbəqəsinin genişlənməsi, həmin təbəqənin ölkənin iqtisadi inkişafında rolunun gücləndirilməsi başlıca məqsədlərdən biridir. Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, orta təbəqənin güclü olduğu ölkələr həm siyasi, həm də iqtisadi, sosial və s. aspektdən daha sabit və yüksək inkişaf potensialına malik olurlar.

Bu gün Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən qüdrətli bir dövlətə çevrilməsi üçün və gələcəkdə dünyada onun həm iqtisadi, həm siyasi mövqeyinin möhkəmləndirilməsi üçün real zəminlər yaradılmışdır və biz bütün bunlara görə Heydər Əliyev ideyalarına, Heydər Əliyev iqtisadi strategiyasına minnətdar olmalıyıq. Eyni zamanda biz daim ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xatirəsini əziz tutmalıyıq, onun tövsiyələrini və vəsiyyətlərini yerinə yetirmək üçün əlimizdən gələni əsirgəməməliyik.

Fikrimi ölkə rəhbəri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin dediyi sözlər ilə bitirmək istərdim: **“Bu gün dünyada nadir Azərbaycan inkişaf modeli var. Artıq biz bu barədə də danışa bilərik, çünki bu model, doğrudan da, bir nümunə kimi hər bir ölkə üçün maraqlı olmalıdır. Siyasi, iqtisadi islahatlar, müstəqil siyasət, dirlərarası dialoq, yüksək səviyyəli milli dini tolerantlıq, dözümlülük, sosial siyasət və görülən işlər göz qabağındadır. Bunu dost görür sevinir, düşmən gəlib görəndə kefi pozulur. Biz bundan sonra da elə işləməliyik ki, xalqımız, dostlarımız sevinsin, düşmənin pis niyyəti gözündə qalsın. Əminəm ki, belə də olacaq, Azərbaycan bundan sonra da uğurla inkişaf edəcəkdir”.**

Mübariz Qurbanlı,
*Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla
İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri, i.e.n., dosent*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANIN TOLERANTLIQ MODELİ

Tolerantlıq anlayışına müxtəlif yanaşmaların olması təbiidir. Məsələn, tolerantlıq avropalı üçün hüquqi tələbat, azərbaycanlıya görə isə həyat tərziidir. Yaxud azərbaycanlı tolerantlığı mənəvi borc, avropalı isə qarşılıqlı güzəşt hesab edə bilər. Ancaq bütün hallarda dəyişməyən bir həqiqət var: tolerantlıq bəşəriyyət və bütün ölkələr üçün artıq həyatı əhəmiyyət kəsb edən normadır.

Bu gün qloballaşma prosesi sürətlə gedir, ancaq müharibələrin nə sayı, nə də qurbanları azalır. Etnik, dini zəmində baş verən münaqişələr davam edir. İnsanlar rənginə, dininə və etnik mənsubiyyətinə görə hələ də təqib və təzyiqlərə məruz qalır. Dəhşətli odur ki, bu, bütün qitələrdə baş verir; sadəcə, bəzilərinde az, bəzilərinde çox.

Bir vaxtlar qloballaşma ilə bağlı düşüncələrdən biri də o idi ki, bu proses sürətləndikcə, dini və milli ayrı-seçkilik aradan qalxacaq. İrqi, milli, dini, hətta, cinsi fərq qoyulmadan insanlar daha da yaxınlaşacaqlar. Qloballaşma nəticəsində baş verən sürətli miqrasiya, urbanizasiya və inteqrasiya prosesi nəinki monoetnik ölkə, hətta monoetnik şəhər anlayışlarını aradan qaldıracaq. İnsanlar etnik, dini dəyərlər deyil, qloballaşmanın məhsulu olan dəyərlər ətrafında birləşəcəklər. Zaman keçdikcə digər dəyər və meyarlar isə yox olacaq. Bəziləri hətta, prosesin universal və ya vahid din anlayışının formalaşması ilə başa çatacağını düşünürdülər.

Əlbəttə, qloballaşma ilə bağlı gözləntilərin əksəriyyəti özünü doğruldur. Dünya getdikcə kiçilir, informasiya texnologiyaları elə sürətlə inkişaf edir ki, onu ardıcıl şəkildə tətbiq və təbliğ etmək mümkün olur. Müasir informasiya texnologiyalarının köməyi ilə dünyanı bir

saatın içində heyrləndirmək, qarşılıqlı, qanlı toqquşmalar meydana çevirmək mümkündür. Həmçinin, internetə insanların çıxış imkanları artdıqca bilik və informasiya əldə etmək imkanları da artır. İnsanların real həyatı virtual aləmlə əvəz olunur. Amma təəssüf ki, bəşəriyyətin bilik və imkanlarının artması sülhün yaranması üçün kifayət etmir. Bir sözlə, qloballaşma prosesi özü ilə bərabər global problemlər də gətirir. Üstəlik, bu proses sürətləndikcə etnik və dini zəmində münaqişələr alovlanır. Qloballaşma etnik və dini fərqliliyin ayrışdırılmağa çevrilməsinə, sanki, təkan verir. Xalqlar, xüsusilə etnik qruplar mədəni və mənəvi dəyərlərini itirir və ya onları global dəyərlərlə əvəzləyir. Əsrlərin, minilliklərin sınağından çıxmış adət-ənənələr sürətlə əriyir, qloballaşma mətbəxdən tutmuş dövlət idarəetməsinə qədər bütün sahələrə təsir göstərir.

Təbii ki, belə bir vəziyyətdə qloballaşmaya qarşı çıxmaq qeyri-mümkündür. Bu axına qarşı üzümə bənzəyir. Qloballaşma bir anın içində evinizi bürümüş yanğı xatırladır. Sizin nəinki bütöv evi xilas etməyinizə, hətta düşünməyinizə belə vaxtınız yoxdur. Yaxşı halda ən qiymətli əşyalarınızı xilas edə bilərsiniz. Xalqlar da belədir. Onların yandırılması mümkün olmayan qloballaşma prosesindən bütün dəyərlərini deyil, sadəcə, ən qiymətli olanları qorumaq ehtimalları var. Amma hər kəsin, hər bir dövlətin, ölkənin, xalqın qorunmalı olduğu ümumi bir dəyər də var: tolerantlıq.

Təəssüf ki, qloballaşma sürətləndikcə dünyada tolerantlıq prinsipləri güclənmək əvəzinə zəifləyir. XXI əsrdə istər dinlər, istərsə də məzhəblərarası tolerantlığın səviyyəsi orta əsrlərlə müqayisə olunacaq vəziyyətə düşüb. Beş əsr öncə din və məzhəb zəmində münaqişələr baş verir, minlərlə insan həyatını itirirdi. İndi də dininə və məzhəbinə görə insanlar arasında ayrı-seçkilik edilir, qanlı münaqişə və toqquşmalar baş verir, minlərlə insan qurbana çevrilir. Bu gün Suriya, Yəmən, Əfqanıstan, İraq, Liviyada baş verənlər bunun bariz nümunələridir. İŞİD-in törətdiyi vəhşiliklər orta əsrlərdəki vəhşiliklərdən geri qalmır. Əksinə, İŞİD-in fərqli inançlı insanlara qarşı münasibəti daha qəddar və amansızdır. İnsanları diri-diri yandırmaq, başını kəsmək,

qadınları qul bazarında satmaq, mədəni irsi məhv etmək tarixdə az-az rast gəlinmiş vəhşilik nümunələridir.

Ola bilər, kimlərsə fikirləşsin ki, bu, yalnız İslam dünyasına aid məsələ və müsəlmanlara xas "xüsusiyyətdir". Əsla! Bu gün inancına görə təqib və təzyiqa, hətta təhqirə məruz qalanlara bütün qitələrdə rast gəlmək mümkündür. Myanmarda Arakan müsəlmanlarına qarşı cinayətlər, Çində uyğur müsəlmanların kütləvi şəkildə təqiblərə məruz qalması, Amerikada qaralara və müsəlmanlara qarşı ayrı-seçkilik, Avropada çox da uzaq olmayan tarixdə törədilmiş Xocalı və Srebrenitsa faciələri bütün dünyanın gözü qarşısında baş vermiş bəşəri cinayətlərdir.

Təbii ki, bu cür cinayətlərin baş verməsinin yeganə səbəbi tolerantlığın zəif olması deyil. Əsas səbəblər arasında cinayətkarların cəzasız qalması, ikili standart və siyasət amili də var. Əgər Xocalı qətləminə görə cinayətkarlar beynəlxalq məhkəmədə cavab versəydilər və işğalçı Ermənistanı layiq olduğu münasibət göstərsəydi, sonrakı faciələr baş verməzdi. Bu gün beynəlxalq aləmdə cəzasızlıq mühitinin və ikili standartların hökm sürməsi gələcəkdə belə faciələrin olması ehtimalını hələ də saxlayır. Dünyada kütləvi qətləmlər və ayrı-seçkilik halları olduğu təqdirdə isə bəşəriyyətdə tolerantlığı bərqərar etmək qeyri-mümkündür.

Son dövrlərin təhlili təsdiqləyir ki, dünyada milli təəssübkeşlik zəifləyir və millətçilik nisbətən arxa plana keçir. Buna paralel olaraq, dini təəssübkeşlik güclənir və dini dəyərlər ön plana çıxır. Əgər ön doqquzuncu əsrin sonu, iyirminci əsrin əvvəllərində milli zəmində dünya miqyasında böyük proses gedirdisə, iyirmi birinci əsrdə onun əksi müşahidə olunur, həm cəmiyyətdə, həm də siyasi həyatda dinin rolu əhəmiyyətli dərəcədə artır.

Müşahidələr sübut edir ki, hazırda dini müstəvidə təşkilatlanma milli müstəvidə təşkilatlanma ilə müqayisədə daha böyük miqyasda və daha güclü formada aparılır. Bütövlükdə bu prosesi dinə qayıdış kimi də xarakterizə etmək olar. Ümumi qənaət belədir ki, qloballaşma, informasiya texnologiyalarının inkişafı Allahı və dini cəmiyyətin və

insanların həyatından çıxarda bilmədi. Əksinə, dinin cəmiyyətdəki yerini son dövrlər daha da möhkəmləndirdi.

Qloballaşma insanları bir-birlərinə yaxınlaşdırdıqca onlar arasında dini fərqlilik dərinləşir. Başqa sözlə, qloballaşmanın bir araya gətirdiyi insanlar milli zəmindən daha çox, dini zəmində bölünür və qruplaşırlar. Əslində, qloballaşmanın dini ayrı-seçkiliyi gücləndirməsi kifayət qədər ciddi və riskli məsələdir. Belə ki, bu gün dünyada bir-iki ölkə (məsələn, Ermənistan) istisna olmaqla monoetnik və bir dinin mənsublarının mütləq üstünlük təşkil etdiyi dövlət yoxdur. Bir ölkədə, hətta, bir şəhərdə onlarla xalqın və müxtəlif inancların mənsubları yaşayırlar. Bəzən bir küçədə, bir məhəllədə, bir binada fərqli dinlərin nümayəndələrinə rast gəlinir. Eyni məhəllədə müxtəlif inancların ibadət evləri - məscid, kilsə, sinaqoq, buddist məbədi yerləşir. Bundan sonra insanlar istəsələr də belə, koloniyalar şəklində yaşaya bilməzlər. Onlar eyni ölkənin və eyni şəhərin taleyini bölüşməyə məcburdurlar. Belə bir vəziyyətdə dini zəmində baş vermiş kiçik bir insidentin nə ilə nəticələnməyini proqnozlaşdırmaq elə də çətin deyil. Bu cür insidentlər qanlı toqquşmalara, çoxsaylı insan tələfatına və böyük dağıntılara gətirib çıxara bilər. Deməli, qloballaşan dünyanın tolerantlığa ehtiyacı həmişəkindən daha çoxdur.

Təcrübə göstərir ki, istənilən cəmiyyəti yalnız qanunlarla idarə etmək mümkün deyil. Çünki insanları qanun vasitəsilə nəyəsə sövq etmək çox çətindir. Bu baxımdan, tolerantlığa cəmiyyəti və dünyanı qanunun gücü olmadan qarşılıqlı hörmət prinsipi əsasında idarə etmək imkanı və şansı kimi də yanaşmaq olar. Başqa sözlə, cəmiyyətdə tolerantlıq gücləndikcə qanunun həm işləməsi asanlaşacaq, həm də onun sərt şəkildə tətbiqinə zərurət qalmayacaq.

Digər tərəfdən, nəzərə almaq lazımdır ki, tolerantlıq dinlərarası dialoqun əsas şərti və ilkin mərhələsidir. Dinlərarası dialoq isə bu gün ehtiyacdən doğan zərurətdir.

Hər bir cəmiyyətin dinə, inanc sistemində özünəməxsus münasibəti və baxış tərzi var. Təbii ki, bu münasibət bir neçə ilə yox, onilliklər, yüzilliklər ərzində formalaşır, cəmiyyətin ümumi mövqeyini və

maraqlarını əks etdirir. Məsələn, İslam dininin vahid inanc, ibadət əsasları, eləcə də ümumi şəri qaydaları var və bu, bütün müsəlman aləmində eynidir. Amma müsəlman xalqlarının hamısının İslama, ümumiyyətlə, inanclar sistemində bəxş tərzində oxşar olsa da, eyni deyil. Ona görə ki, hər bir xalqın, cəmiyyətin dinə münasibətinin formalaşmasında həmin xalqın özünəxas etnik keyfiyyətləri, tarixi-millət-ədət-ənənələri, həyat tərzində, təbii coğrafi şəraiti böyük rol oynayır. Bu baxımdan, Azərbaycan xalqının dinə yanaşma tərzində digər xalqlarla, o cümlədən İslam ölkələri ilə müqayisədə xeyli fərqlidir.

Dinə bəşəri, tolerant və dünyəvi münasibət baxımından Azərbaycan heç bir ölkə ilə müqayisə oluna bilməz. Çünki Azərbaycanın milli, dini və coğrafi xüsusiyyətlərindən irəli gələn tolerantlıq keyfiyyəti artıq xalqımızın genofondunda özünə yer tapıb. Deməli, tolerantlıq ənənələrinin inkişafına görə müsbət mənada fərqlənən cəmiyyətlərdə və ölkələrdə dinlərarası dialoq və əməkdaşlığın səviyyəsi digər ölkələrdən daha yüksəkdir. Ona görə də, bu sahədə nümunəvi sayılan cəmiyyətlərin təcrübəsindən həm yerli, həm də regional və beynəlxalq səviyyədə istifadə etmək yalnız işin xeyrinə ola bilər.

Nümunəvi ölkələrin seçilməsinə gəlincə, təbii ki, bunun konkret meyarlarını müəyyənləşdirmək çətinidir. Amma hansı ölkələrin təcrübəsinin nümunəvi olduğunu müəyyən etmək üçün xüsusi prosedura ehtiyac yoxdur. Ona görə ki, müasir dünyada hansı ölkələrdə zəngin və qədim tolerantlıq ənənələrinin olduğunu, demək olar ki, beynəlxalq aləm çox gözəl bilir. Məsələn, böyük tarixi dövr ərzində tolerantlığın xalqımızın xarakterik keyfiyyətinə çevrilməsi, ölkəmizin bölgədə dinlərin bir-biri ilə mehriban yaşadığı unikal məkan olması və bu sahədə Azərbaycanın təcrübəsinin dünya miqyasında öyrənilməsinin və tətbiq edilməsinin zəruriliyi beynəlxalq təşkilatlar, nüfuzlu din xadimləri və diplomatlar səviyyəsində etiraf olunan həqiqətdir. Hətta bu təcrübənin öyrənilməsi və tətbiq olunması istiqamətində konkret təkliflər verən və gərəkli addımlar atan beynəlxalq qurumlar və tanınmış din xadimləri də var. Bu işlərin nəticəsidir ki, Azərbaycanda əhalinin böyük əksəriyyətini müsəlmanlar təşkil etməsinə, İslamın aparıcı

ci din olmasına baxmayaraq, digər dinlərin mənsublarına da bərabər şərait yaradıldığını, onların öz inanc və etiqadlarına uyğun yaşamaları üçün bütün lazımı tədbirlərin görüldüyünü dünya ictimaiyyəti çox gözəl bilir.

Qafqazda sülhün yaranması və qorunması istiqamətində fəaliyyətini qətiyyətlə davam etdirən Azərbaycanda mövcud dinlər, məzhəb və təriqətlər arasında münasibətlər yüksək səviyyədədir. Azərbaycan nadir dövlətlərdəndir ki, indiyədək burada dini zəmində hər hansı münaqişə baş verməyib. Bu gün Azərbaycan dindarları din, məzhəb və təriqətlərindən asılı olmayaraq, qarşılıqlı hörmət və dostluq şəraitində fəaliyyət göstərir, dini ayin və mərasimlərini sərbəst yerinə yetirirlər.

Ədalət naminə deməli ki, ölkəmizdə dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi, dini sahədə sabitliyə nail olunması, konfessiyalar arasında dözümlülük mühitinin dövlət səviyyəsində qorunub saxlanması məhz ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdıandan sonra tolerantlıq mühiti dövlət-din konsepsiyasına uyğun olaraq daha da möhkəmlənmiş, bu sahədə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir.

Heydər Əliyev Azərbaycanda tolerantlıq mühitinin formalaşmasında digər dinlərin və xalqların xidmətlərini də nəzərdən qaçırmır, həmişə bunu yüksək qiymətləndirirdi. O, 1999-cu il noyabrın 16-da Beynəlxalq Tolerantlıq Günündə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən dini konfessiyaların başçıları ilə görüşündə bu məqamı xüsusilə qabartmışdır: *"Əlbəttə, Azərbaycanda mövcud olan millətlərarası, dinlərarası, etnik vəziyyət yüksək qiymətə layiqdir. Bu, hamının - həm azərbaycanlıların, həm rusların, həm ukrayınların, həm yəhudilərin, digər millətlərdən olan insanların, o cümlədən bizim dini konfessiyaların - Azərbaycanda başlıca dinimiz olan İslam dininin, xristian-pravoslav, yəhudi dinlərinin səyləri ilə əldə edilmişdir"*.

Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı və tarix qarşısında ən böyük xidmətlərindən biri də xalqımızın xarakterik keyfiyyəti olan tolerantlığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün hüquqi baza yaradılaraq bu sahənin dövlətin nəzarəti və qayğısı altına keçirilməsidir. Vətəndaşla-

rımızın vicdan azadlığı hüququ birbaşa Konstitusiyamızda, geniş şəkildə isə "Dini etiqad azadlığı haqqında" Qanunda təsbit olunmuşdur. Konstitusiyamızın 48-ci maddəsinə görə, hər bir vətəndaş vicdan azadlığını, dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, dini əqidəsini sərbəst ifadə etmək və yaymaq, dini mərasimlərini sərbəst yerinə yetirmək hüququna malikdir. Bunlardan əlavə ölkədə tolerantlığı, dini dözümlülüyü möhkəmləndirmək məqsədilə insan hüquq və azadlıqları, o cümlədən vicdan və dini etiqad azadlığı ilə bağlı qanunvericilik beynəlxalq hüquq normalarına uyğunlaşdırılmışdır. Ulu öndərimizin ölkəyə rəhbərlik etdiyi müddətdə dövlət siyasətinə uyğun olaraq dini konfessiyalar arasında dözümlülük mühitinin daha da inkişaf etdirilməsi sahəsində dönüş yaranmış, dövlətlə dini qurumların münasibəti yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bunun məntiqi nəticəsi kimi, 2001-ci ildə Konstitusiyamızın vicdan azadlığı barədə müddəalarının həyata keçirilməsi üçün müvafiq şəraitin yaradılması, dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi, dini etiqad azadlığı ilə bağlı qanunvericilik aktlarına riayət olunmasına nəzarət edilməsi məqsədilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması barədə fərman imzalanmışdır. Qısa bir müddətdə görülən işlər, proseslərin gedişi, qlobal miqyasda baş verən hadisələr təsdiqlədi ki, ulu öndər Dövlət Komitəsinə yaratmaqla ölkədə din siyasətini daha da möhkəmləndirmiş, tolerantlıq mühitinin inkişaf etdirilməsinə yeni bir təkan vermiş və baş verə biləcək mənfi halların qarşısını əvvəlcədən almışdır.

Yeri gəlmişkən, Azərbaycanda və bütün regionda ilk dəfə 16 noyabrın Beynəlxalq tolerantlıq günü kimi qeyd edilməsi və bu əlamətdar gündə ölkəmizdəki dini konfessiyaların başçıları ilə görüş keçirilməsi məhz ümummilli liderimizin təşəbbüsü və göstərişi ilə olmuşdur. O, bu təşəbbüsü ilə həm tolerantlıq prinsiplərinə münasibətini bir daha nümayiş etdirmiş, həm də gələcəkdə mütərəqqi bir ənənənin yaranması üçün zəmin hazırlamışdır.

Bu gün Azərbaycanda yalnız kilsə və sinaqoqlar deyil, eyni zamanda bir çox xristian, yəhudi dini tədris müəssisələri sərbəst, heç bir ma-

nə olmadan fəaliyyət göstərir və onlara dövlət tərəfindən qanun çərçivəsində lazımı dəstək verilir. Çünki dinlərə və dini fəlsəfi cərəyanlara münasibətdə tolerantlığı ilə seçilən Azərbaycan xalqı bu spesifik keyfiyyətinə görə nəinki Şərqdə, hətta bütün dünyada fərqlənmiş və bu gün də fərqlənməkdədir. Bu, təkcə bizim məmnunluq və iftixar hissi ilə qeyd etdiyimiz fakt yox, həm də mütərəqqi dünyanın və beynəlxalq qurumların rəsmilərinin etiraf etdikləri həqiqətdir.

Azərbaycanda müxtəlif dini konfessiyalar tərəfindən ibadət evlərinin tikintisinə və bərpaşına fərqli dini icmaların nümayəndələrinin maddi və mənəvi dəstək verməsi, ianələr toplanması tarixi keçmişimizdən qalan mütərəqqi ənənədir. Heydər Əliyevin xidmətidir ki, bu böyük şəxsiyyətin hakimiyyəti illərində belə bir mütərəqqi ənənə bərpa edildi. Dinlərarası münasibətlərin gərginləşdiyi, dini-etnik qarşıdurmaya zəmin yaradıldığı bir zamanda uzun tarixi dövr ərzində formalaşmış bu ənənənin bərpaşını bütün dünya üçün nümunə, bizim üçün qürurverici hadisədir.

Azərbaycana səfəri zamanı ulu öndərimizə müraciətlə "Siz bu torpaqlarda yaşayan insanların bərabər hüquqlu olmaları, öz dinlərinə etiqad etmələri, bərabər işləmələri və bir-birilərinə qarşı durmamaları üçün sənəy göstərmiş və buna nail olmuşunuz" - deyənin Moskva və Ümumrusiya Patriarxı II Aleksis əslində bu sözləri ilə həm Heydər Əliyevin xidmətlərini yüksək qiymətləndirdi, həm də Azərbaycanda insan hüquqlarının, o cümlədən vicdan azadlığının qorunduğunu və nəticədə, ölkədə nümunəvi spesifik bir tolerantlıq mühiti formalaşdığını təsdiqlədi.

Tolerantlığın Azərbaycan xalqının spesifik keyfiyyəti olduğu, az qala, bütün dünyanın qəbul etdiyi və məmnunluq duyduğu həqiqətdir. Onun möhkəmləndirilməsində, beynəlxalq miqyasda təbliğ edilməsində və dünyada nümunə kimi qəbul olunmasında ən böyük xidməti Heydər Əliyevə aid etmək bu böyük şəxsiyyətin halal haqqıdır.

Tarixi abidələri bərpa etmək keçmişə, tarixi-dini abidələri bərpa edib qorumaq isə həm keçmişə, həm də xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə, konkret desək, dininə sahib çıxmaq deməkdir. Bu baxımdan, ta-

rixi-dini abidələri bərpa edərək milli-mənəvi dəyərləri qorumağı həm də Allaha xatir görülən müqəddəs iş hesab etmək olar. Ulu öndər Heydər Əliyev tarixi-dini abidələrimizin bərpasına müvəqqəti, kampaniya xarakterli iş kimi yox, uzun müddətli din siyasətinin tərkib hissəsi kimi yanaşırdı. Ona görə, bu iş dövlətin dinə hörmətinin və xalqın milli-mənəvi dəyərlərə qaydışının göstəricisidir. Deməli, tarixi-dini abidələrin bərpası həmişə Azərbaycan dövlətinin din siyasətinin tərkib hissəsi olmalı, əsla müvəqqəti xarakter daşıymamalıdır.

Ulu öndər ölkəyə rəhbərlik etməyə başladığı ilk vaxtlardan tarixi-dini abidələrin bərpası və yeni ibadət evlərinin tikintisini öz nəzarətinə götürdü, bu prosesin Azərbaycan xalqının istəyinə uyğun aparılması üçün mümkün olduğu qədər dövlət dəstəyini əsirgəmədi.

Əlbəttə ki, ilk vaxtlar tarixi-dini abidələrin bərpası üçün Azərbaycan dövlətinin imkanları olduqca məhdud idi, amma buna baxmayaraq, Heydər Əliyev Azərbaycanın gələcək inkişafının fonunda sovetlərin ögey münasibəti nəticəsində uçub dağılmış məscid və ziyarətgahların bərpası üçün planlar düşünür, bunu xalqa açıq söyləyirdi. Zaman keçdikcə onun arzuları reallaşdı, dövlətimiz tarixi-dini abidələrimizin bərpasına vəsait ayırmaq, bu işləri planlı şəkildə həyata keçirmək imkanı əldə etdi və ilk iş Bibiheybət məscidi oldu.

Ulu öndər İmam Museyi-Kazımın qızı, İmam Rizanın bacısı Həzrəti Hökümənin qəbri yerləşən Bibiheybət ziyarətgahında bərpa işlərinin aparılmasına və məscid tikintisinə hələ 1994-cü ildə buranı ziyarət edən zaman qərar vermişdi. O, sonrakı dövrlərdə dəfələrlə Bibiheybət ziyarətgahında olmuş, məscid-ziyarətgah kompleksinin tikintisi prosesinə şəxsən nəzarət etmişdir. Bu kompleksin tikintisinə lazım olan vəsait ayrılmış, amma Heydər Əliyev lazım gələrsə, əlavə vəsait ayırmağa da hazır olduğunu bildirmişdi. Əslində, o, bu işə təkcə Prezident kimi deyil, həm də bir müsəlman kimi yanaşır, heç bir köməyi ni və dəstəyini əsirgəməzdi. O, deyirdi: *"Mən elan etmişəm - bu mənim şəxsi himayəm altındadır. Mən də bunu həm Azərbaycanın Prezidenti, həm də bir müsəlman vətəndaş kimi öz vəzifəm hesab edirəm və yerinə yetirəcəyəm"*.

Dini bayramlar və əlamətdar günlərdə xalq arasında olmağa, xüsusilə məscid və ziyarətgahlarda dindarlarla görüşməyə əhəmiyyət verən Heydər Əliyev dəfələrlə Təzəpir məscidində, "Mir Mövsüm ağa" ziyarətgahında, "Bibiheybət" məscidində olmuş, aparılan tikinti, bərpa və yenidənqurma işləri ilə əlaqədar yerində göstəriş və məsləhətlər vermişdir. Onun bilavasitə rəhbərliyi və dəstəyi ilə neçə-neçə müqəddəs ocaq, ziyarətgah və məscid bərpa edildi, ateizmin qurbanı olmuş tarixi-dini abidələrimiz yenidən xalqın inanc və ibadət yerinə çevrildi. Bəzi dini abidə və məbədlərin bərpası üçün təkcə vəsait yox, həm də vaxt lazım idi. Çünki Sovetlər dövründə dağıdılmış, ya da məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qoyulmuş abidələri qısa vaxtda bərpa etmək mümkün deyildi. Əsas o idi ki, bu proses dövlət səviyyəsində başlamış və dönməz xarakter almışdı.

Heydər Əliyevin böyüklüyü həm də onda idi ki, tarixi-dini abidələrin bərpası dedikdə, yalnız İslama deyil, digər səmavi dinlərə məxsus abidələri də nəzərdə tuturdu. O, həm ümummilliyət lideri, həm Prezident, həm də bir vətəndaş kimi ölkədəki dini konfessiyalara eyni gözlə baxır, istər yəhudilərə, istərsə də xristianlara məxsus tarixi-dini abidələrin, sinaqoq və kilsələrin bərpasına lazımı köməyi əsirgəməzdi. Məhz onun dəstəyi ilə qısa bir müddətdə neçə-neçə kilsə və sinaqoq təmir olundu, yeniləri inşa edildi.

Azərbaycanda təkcə səmavi dinlər yox, onların müxtəlif qollarının və cərəyanlarının mənsublarına da sərbəst şəkildə ibadət etmək, əqidələrini yaymaq imkanı yaradılıb. Heç kimə sirr deyil ki, Azərbaycanda katolik xristianların sayı azdır, onlar əsasən müxtəlif vaxtlarda ölkəmizə pənah gətirmiş insanlardır. Bununla belə, 1999-cü ildə katolik icması da dövlət qeydiyyatına alınmış, əvvəllər dini ayinləri evlərdə icra edən icma üzvlərinə lazımı şərait yaradılmışdır. 2000-ci ildə ibadət yerinə yetirilməsi məqsədilə xüsusi bina alınaraq kilsəyə çevrilmiş, daha sonra Azərbaycan hökuməti ilə Vatikan arasında Bakıda Roma-Katolik kilsəsinin inşa olunması barədə razılıq əldə edilmişdir. Bütün bunlar isə Heydər Əliyevin şəxsi nəzarəti və dəstəyi ilə həyata keçirilmişdir.

Ulu öndərin dəstəyi ilə xristian məbədlərinə paralel olaraq yəhudi sinaqoqları da bərpa olunmuş, yeniləri inşa edilmişdir. 2003-cü ilin mart ayında Bakıda yəhudi sinaqoğunun dindarların istifadəsinə verilməsi dünya yəhudilərinin tarixinə əlamətdar hadisə kimi düşmüş, onların diqqətini ölkəmizə yönəltdir. Avropada ən böyük sinaqoq sayılan bu ibadətqah köhnə məbədin yerində inşa olunmuşdur. Sevindirici haldır ki, sinaqoqun tikintisində xaricdə fəaliyyət göstərən yəhudi təşkilatları ilə yanaşı, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi, Rus-Pravoslav kilsəsinin Bakı və Xəzəryanı Yeparxiyası (indiki Bakı və Azərbaycan Yeparxiyası) yaxından iştirak etmişdir. Müsəlmanlarla xristianların yəhudi sinaqoğunun tikintisində iştirakı və yardım göstərməsi dünyada analoqu olmayan hadisədir. Bu, həm Azərbaycan xalqının tolerantlığının, həm ulu öndərin din siyasətinin nəticəsinin, həm də gələcəyimiz üçün yaradılan böyük bir zəminin və zəmanətin göstəricisidir.

Heydər Əliyevi narahat edən məsələlərdən biri də Ermənistanın işğal etdiyi ərazilərimizdəki minlərlə tarixi-dini abidələrimizin taleyi idi. Onu işğal nəticəsində məhv edilmiş məscid və ziyarətqahlarla yanaşı, ermənilərin məkrli siyasətinin qurbanına çevrilmiş, müxtəlif vaxtlarda qriqoryanlaşdırılmış alban məbədləri də düşündürürdü. Bu baxımdan ulu öndərin dəstəyi ilə Kiş və Nic qəsəbələrində alban kilsələrinin təmir olunması, Alban-Udi Xristian dini icmasınının yaradılması təsadüfi deyildir.

Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra keçdiyi dövrü üç mərhələyə bölmək olar: iqtisadi-siyasi böhran dövrü, sabitlik və ilkin inkişaf dövrü, sürətli inkişaf dövrü. Ölkədə sabitliyin və inkişafın təməli ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Şübhəsiz ki, onun əsasını qoyduğu və formalaşdırdığı idarəçilik sistemi olmasaydı, növbəti mərhələdə Azərbaycanın inkişafı indiki qədər sürətli getməyəcəkdi. Bu baxımdan, ölkəmizin hər iki mərhələdə uğurlarının təməlinə Heydər Əliyev siyasəti dayanır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın sürətli inkişaf dövrü Prezident İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır. Başqa ifadə ilə desək, dövlət başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Heydər Əliyevin yolu ilə gələcəyə doğru inamla və sü-

rətlə irəliləyən Azərbaycan həm sosial-iqtisadi göstəricilərinə görə, həm də milli-mənəvi dəyərlərimizin yaşadılması, tarixi-dini abidələrimizin bərpası sahəsində regionun lider dövlətinə çevrilib, dünyada sürətlə inkişaf edən ölkələr sırasına daxil olub və dünya birliyinin layiqli hörmətini qazanıb.

Bu gün Prezident İlham Əliyev ölkəmizdə fəaliyyət göstərən konfessiyaların dini bayramlarında və əlamətdar günlərində ayrı-seçkilik qoymadan müsəlmanlara, xristianlara və yəhudilərə müraciətlər edir, dini və milli bayramlarda insanlar arasında olur, tolerantlıq mühitinin daha da möhkəmləndirilməsi üçün dövlət səviyyəsində həyata keçirilən tədbirlərin icrasına nəzarət edir. Eyni zamanda, dövlət başçısı hər il Ramazan ayında Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri, Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin açdığı iftar süfrəsində iştirak edir. Həmin iftar mərasiminə təkcə İslam dininin nümayəndələri deyil, həm də digər dini konfessiyaların təmsilçiləri qatılırlar. Həmçinin, dövlət tədbirlərinə, o cümlədən ölkə rəhbərliyinin qatıldığı bayram və əlamətdar günlərlə bağlı mərasimlərə dini konfessiyaların başçıları dəvət olunur, onların beynəlxalq konfrans və forumlarda iştirakına hərtərəfli dəstək verilir.

Azərbaycan hökumətinin hazırda tolerantlıqla bağlı fəaliyyəti iki istiqamətdə qurulub: ölkə daxilində yönəlik və beynəlxalq aləmə yönəlik fəaliyyət. Hər iki istiqamətin müxtəlif aspektləri var. Məsələn, ölkə daxilində yönəlik fəaliyyəti aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: tolerantlığın təşviq olunması, dini abidələrin bərpası və yenilərinin inşası, dini qurumların fəaliyyətinin dəstəklənməsi, dini ekstremizm və radikalizmə qarşı mübarizə. Əslində, bu istiqamətlərə Azərbaycan hökumətinin din siyasətinin elementləri kimi də baxmaq olar.

Azərbaycan hökuməti tolerantlığın təşviqi məqsədilə zərurət yarandıqca lazımi qədər maliyyə vəsaiti də ayırır. Maliyyə vəsaiti dini qurumlarla yanaşı, həm də ayrı-ayrı təşkilatlara verilir. Məsələn, Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda dini mədəniyyətin, tolerantlığın, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqun təbliğinin gücləndirilməsini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının dövlət büt-

cəsində nəzərdə tutulmuş Prezidentin ehtiyat fondundan “Dini Mədəniyyətin İnkişafı” Fonduna 3 milyon manat ayrılması barədə 2014 və 2015-ci illərdə sərəncamlar imzalayıb.

Tolerantlığın təşviq edilməsi məqsədilə həm dini qurumların, həm də qeyri-hökumət təşkilatlarının konkret layihələrini müxtəlif maliyyə qaynaqlarından istifadə etməklə maliyyələşdirib. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Fondu indiyədək bir sıra yerli təşkilatların bu tipli layihələrinin icrasını üçün vəsait ayırıb.

Sovetlər zamanı müxtəlif səbəblərdən ciddi zərər dəymiş tarixi-dini abidələrin bərpası, ehtiyac olan yerlərdə yeni ibadət evlərinin inşasına kömək göstərilməsi və şərait yaradılması Azərbaycan hökumətinin din siyasətinin və tolerantlığın təşviqinə yönəlik fəaliyyətinin əsas elementlərindən biridir. Bu, yeni istiqamət deyil, ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu ənənənin hazırda daha geniş miqyasda uğurla davam etdirilməsidir. Ötən əsrin doxsanıncı illərində iqtisadi problemlərə görə Azərbaycan hökuməti tarixi-dini abidələrin bərpasına kifayət qədər vəsait ayıra bilmirdi, ona görə də proses zəif gedirdi. Ancaq dövlətin iqtisadi imkanları artdığı üçün indi bu sahəyə lazımı qədər vəsait ayrılır. Bunun bariz sübutu Prezident İlham Əliyevin sərəncamları və tapşırığı ilə yenidən qurulmuş və ya bərpa edilmiş tarixi-dini abidələrimizdir. Təkcə bir faktı qeyd edək ki, son on il ərzində ölkədə yüzlərlə məscid inşa olunub, 80-dən artıq məsciddə əsaslı təmir və yenidənqurma işləri aparılıb, o cümlədən dövlət vəsaiti hesabına 10-dan çox məscid tikilib və ya əsaslı bərpa edilib.

Dövlətimizin din siyasətinin əsas məqsədi ölkədə dini durumun müsbət və münasiblərdən uzaq məcrada inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması, eləcə də cəmiyyətdaxili sabitliyin möhkəmləndirilməsindən ibarətdir. Buna görə də, vətəndaşlarımızın beynəlxalq səviyyədə tanınan fundamental hüquqlarının, xüsusilə də vicdan azadlığının qorunması yüksək səviyyədə təmin edilir.

Bütün dünya ölkələrində, xüsusilə Azərbaycan kimi həssas regionda yerləşən ölkələrdə vicdan azadlığının təmin olunması şərti ilə dövlətin din sahəsində tənzimləyici tədbirlər həyata keçirməsi zəruridir. Başqa sözlə, vicdan azadlığı hüququ ilə dövlətin milli və ictimai təhlükəsizliyini təmin etmək hüququ arasında incə bir xətt var. Dövlət özünün təhlükəsizliyini qorumaq hüququndan sui-istifadə edərək vicdan azadlığına müdaxilə etməməli, dini qruplar isə vicdan azadlığı bəhanəsi ilə dövlətin təhlükəsizliyinə təhdid yaratmamalıdır.

Vətəndaşların, xüsusilə uşaqların və gənc nəslin mənəvi sağlamlığını, eləcə də ölkədə tarixən mövcud olmuş tolerantlıq ənənələrini və dözümlülük prinsiplərini qorumaq və inkişaf etdirmək dövlətin prioritet vəzifələrindən biridir.

Dövlət vətəndaşların əqidə seçiminə hörmətlə yanaşmaqla bərabər, dini ekstremizmin, dözümsüzlük ideyalarının təbliğinin qarşısını qətiyyətlə alır. Dindən siyasi məqsədlər üçün istifadəyə çalışan, insanları radikallığa çağıran qüvvələrin fəaliyyətini genişləndirməsinə, dövlətçiliyimiz üçün təhlükə mənbəyinə çevrilməsinə, xalqımızın yüzillər boyu formalaşmış dözümlülük ənənələrinə xələl gətirməsinə və ölkədəki dini-etiqad azadlığından sui-istifadəsinə yol verilmir.

Ölkədəki dini durumun sabitliyi, tolerantlığın səviyyəsinin yüksək olması, dini əqidəsinə görə vətəndaşlar arasında heç bir ayrı-seçkililiyin olmaması qeyri-islam dini qurumlara öz ibadət evlərində hüquqi şəxs kimi sərbəst fəaliyyət göstərməyə, dini ayinləri yerinə yetirməyə, dini bayramlar və mərasimlər keçirməyə əlverişli şərait yaradır. Onların azad şəkildə ibadəti təmin olunur.

Azərbaycan “tolerant ölkədən tolerant dünyaya doğru” şüarının reallaşdırılmasını özünün hədəfi kimi müəyyənləşdirib. Həm buna tarixi-mənəvi haqqı olması, həm beynəlxalq nüfuzu, həm də gələcəyə yönəlik planları nöqtəyi-nəzərindən Azərbaycanın qarşısına belə bir məqsəd qoyması nəinki başa düşüləndir, hətta təbii və zəruri prosesdir.

Tolerant ölkədən tolerant dünyaya doğru yola çıxmağa və bu hədəfə addım-addım irəliləməyə yalnız məqsəd kimi baxmaq olmaz, bu həm də şərəfli missiyadır: bəşəriyyətdə sülh və inkişaf yaratmaq missiyası. İyirmi birinci əsrdə - milli və dini zəmində münaqişələrin kövrükləndiyi dövrdə bu missiyanı daşımaq şərəfli olduğu qədər də çətin dir. Dünyada sülh və sabitlik qitəsi kimi tanınan Avropa artıq multikulturalizmdən imtina edir, dini ayrı-seçkilik və ksenofobiya Qərb üçün hələ də problem olaraq qalır. Belə zamanda tolerant və multikultural dəyərlərin dünyada təbliğ edilməsi və yayılması böyük əmək, ciddi səy, effektiv layihələr, hətta, fədakarlıq tələb edir.

Azərbaycan hökuməti tolerantlıq, multikulturalizm, dinlər və mədəniyyətlərarası dialoq sahəsində müxtəlif tərəflərin bir araya gəlməsi istiqamətində kifayət qədər tədbirlər həyata keçirib. Azərbaycan son on ildə bu sahədə onlarla beynəlxalq və regional konfrans, forum və simpoziumlar düzenləyib, beynəlxalq qurumların toplantılarına ev sahibliyi edib. Fəxrlə deyə bilərik ki, bu gün beynəlxalq aləmdə Bakı şəhəri ilə bağlı iki ifadə tez-tez işlədilir: mədəniyyətlərarası dialoq üzrə Bakı prosesi və tolerantlığın təşviqi üzrə Bakı prosesi.

Ulu öndər Heydər Əliyev milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasına, tarixi-dini abidələrimizin bərpasına və tolerantlığın təşviqinə müvəqqəti, kampaniya xarakterli iş kimi yox, uzunmüddətli din siyasətinin tərkib hissəsi kimi yanaşırdı. Onun mövqeyi bu idi ki, tarixi-dini abidələrin bərpası və tolerantlığın təşviqi həmişə Azərbaycan dövlətinin din siyasətinin tərkib hissəsi olmalı, əsla müvəqqəti xarakter daşımamalıdır. Heydər Əliyev Fondunun ilk gündən qeyd olunan məsələni diqqət mərkəzində saxlaması bu həqiqəti bir daha təsdiqlədi.

Məscidlərin, ziyarətgahların, xristian və iudaizm məbədlərinin tikintisi və bərpasında Heydər Əliyev Fondunun məqsədyönlü və ardıcıl fəaliyyəti xüsusilə qabarıq nəzərə çarpır. Fond fəaliyyətində milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasına, tarixi-mədəni abidələrimizin bərpasına və tolerantlığın təşviqinə böyük önəm verir. Fond qısa vaxt-

da Azərbaycan həqiqətlərinin, o cümlədən ölkəmizdəki dini və milli dözümlülük ənənələrinin beynəlxalq aləmdə tanıtılmasında böyük uğurlara imza atıb. Mehriban xanım Əliyevanın qayğısı və təşəbbüsü ilə mədəni müxtəlifliyə, dinlərarası dialoqa həsr edilmiş mötəbər beynəlxalq konfranslar təşkil olunub, Fondla nüfuzlu din xadimləri ilə yüksək səviyyədə görüşlər keçirilib. Ən əsası odur ki, Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan həqiqətlərinin UNESCO və İSESCO səviyyəsində təbliğ olunmasına, bu mötəbər beynəlxalq təşkilatların ölkəmizin təbliğatçısına çevrilməsinə nail olub.

Fondun həyata keçirdiyi "Tolerantlığın ünvanı - Azərbaycan" layihəsi çərçivəsində görülmüş işlərdən isə yəqin ki, məlumatsız olmayan yoxdur.

Bu gün Azərbaycan Heydər Əliyev Fondunun məqsədyönlü və uğurlu fəaliyyəti nəticəsində böyük mədəniyyətini - dünyada ən yüksək səviyyədə tanımaq və nümayiş etdirmək imkanı qazanıb. Xalqımızın zəngin mədəni irsi - musiqisi, ədəbiyyatı, incəsənəti, tarixi-mədəni abidələri artıq ölkə yox, beynəlxalq - UNESCO səviyyəsində qorunur. Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin yubileyləri bu mötəbər təşkilatın geniş imkanları çərçivəsində qeyd olunur. Təbii ki, bütün bunlar təkcə Heydər Əliyev Fondunun deyil, mədəniyyətimizin, ümumilikdə Azərbaycanımızın uğurudur.

Onilliklər, yüzilliklər keçəcək, amma tolerantlıq Azərbaycan xalqının həyat terzi, mənəvi sərvəti kimi həmişə qalacaq və bütün dünyaya nümunə göstəriləcək. Heç şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqı bu sərvətin sahibi, ulu öndər Heydər Əliyev və Prezident İlham Əliyev isə onun mühafizəçisi və himayədarı kimi tarixdə qalacaqlar.

*Fəttah Heydəröv,
Milli Məclisin deputatı,
Respublika Ağsaqqallar Şurasının sədri*

HEYDƏR ƏLİYEV MİLLİ XİLASKARLIQ MİSSİYASININ BANİSİDİR

*Heydər Əliyev barədə danışarkən, yazarkən daim bəlağətdən, mübalığədən və titullardan uzaq qaçıram. Hər zaman düşünmüşəm ki, Heydər Əliyevin yalnız elə adı dünyanın bütün titul və statuslarından, pafoslarından üstündür, fəvqəldir. Çünki Heydər Əliyev adı Azərbaycan üçün müstəqilliyin, qurtuluşun, inkişafın, bütövlü-
yün rəmzidir. Heydər Əliyev adı xalqımız üçün mənəvi yüksəlişin, milli intibahın, azərbaycançılığın, vətənə sevginin və layiqli xidmətin təcəssümüdür. Heydər Əliyev adı dünya üçün isə Azərbaycanı obyektiv tanımağın, Azərbaycanın necə böyük potensiala malik olduğunu dərk etməyin ən düzgün vasitəsidir.*

Heydər Əliyevin müasiri olmuşam. Onun komandasında hələ 45 il öncə təmsil olunmuşam, müxtəlif rəhbər vəzifələrdə fəaliyyət göstərmişəm. Müstəqilliyin ilk illərində - Heydər Əliyevin fəaliyyətinin Naxçıvan dövründə isə ulu öndərin birbaşa rəhbərliyi altında çalışmışam, onun Naxçıvanın təmsalında bütün Azərbaycana qurtuluş bəxş edəcək yeni missiyasının icrasında iştirak etmişəm. Bu da hi insanla bağlı saysız-hesabsız xatirələrim var və onların hər biri Heydər Əliyevin müdriqliyinin, Azərbaycana sonsuz sevgisinin əyani təsdiqləridir.

Haqlı olaraq dünyanın ən böyük azərbaycanlısı sayılan bir dahi şəxsiyyət barədə söz söyləmək, mülahizə yürütmək xüsusi həssaslıq və səmimiyyət tələb edir. İndi də şahidi, bəzi hallarda isə iştirakçısı olduğum hadisələri, Heydər Əliyevin həmin dövrdə əhəmiyyətli, bu gün isə fəvqəladə saydığımız addımlarını böyük ehtiramla yada salıram.

Xalqımızın tarixində böyük sərkərdələr, liderlər, parlaq şəxsiyyətlər çox olub. Bu gün də onların hər birini minnətdarlıqla xatırlayır, tarixdəki yerlərini uca tuturuq. Bunu heç kim inkar edə bilməz. Fəqət, inkarolunmaz bir həqiqət də var: həmin şəxsiyyətlərin, liderlərin heç biri obyektiv, ya subyektiv səbəblərdən dayanıqlı milli Azərbaycan dövləti qurmaq, onun mövcudluğu üçün möhkəm ideoloji, siyasi, iqtisadi zəmin yaratmaq imkanında olmayıblar.

Belə insanların həyata keçməyən, nisgilə, qubara çevrilən arzularını isə Heydər Əliyev gerçəyə çevirib! Məhz buna görə də mən o qənaətdəyəm ki, Heydər Əliyevin milli tariximizdəki yeri tamamilə fərqlidir və o, haqlı olaraq, dünyanın ən böyük azərbaycanlısıdır!

Heydər Əliyev bugünkü dayanıqlı, qüdrətli, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisidir!

Heydər Əliyev ən yeni tariximizin müəllifidir, bütün sahələri əhatə edən inkişafımızın banisidir!

Onun fəxrlə bəyan etdiyi "Azərbaycanın müstəqilliyi daimidir, əbədidir, dönməzdir" fikri müasir tariximizdə möhtəşəm çağırışdır və bizi bu müstəqilliyi qorumağa səfərbər edir.

Bu gün cəbhə xəttində düşməne layiqincə cavab verən, mühüm qələbələr əldə edən Azərbaycan Ordusunun banisi də məhz Heydər Əliyevdir.

Xalqımız İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Heydər Əliyevin öyrətdiyi kimi dövlətçilik ənənələrini, millət kimi mövcudluğunu, dövlət qurmaq haqqını, özünü idarə etmək bacarığını nümayiş etdirir.

Heydər Əliyevin milli xilaskarlıq missiyasının banisidir. Bəziləri bu missiyanın başlanğıcını 1991-cı ilin 3 sentyabrından - Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə sədr seçilməsindən hesablayır, bəziləri isə 1993-cü ilin məlum 15 iyun tarixini əsas götürürlər. Mən, elə mənim kimi çoxları da, bu tarixin əslində 47 il öncədən - 1969-cu ildən başladığını düşünürük.

Hesab edirəm ki, Heydər Əliyevin fəaliyyətindən, missiyasından danışarkən, ilk öncə məhz 1969-1982 və 1983-1987-ci illər dövrünü ciddi araşdırmalı, o illərin proseslərini öyrənməli və öyrətməliyik. Bu

zərurətdir! Bunun zərurliyini sübut edən yalnız bir faktı misal çəkirim. 1990-cı ildən etibarən Azərbaycanın bütün bölgələrindən vətəndaşlarımız «Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlməlidir, Azərbaycanı yalnız o xilas edə bilər!» çağırışları ilə ictimai təşəbbüslərə başladılar, sənədlər tələb irəli sürdülər.

Bu çağırışın səbəbi nə idi? Bu insanlar ötən əsrin 60-cı illərinin çətinliklərini, məşəqqətlərini yaşamışdılar və onları bu problemlərdən məhz Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlməklə xilas edə bildi, Azərbaycanı səfalətdən yüksəlişə yönəltdi. Bu insanlar bildirdilər ki, 1990-cı illərdə üzleşdikləri böhranın səbəbi də məhz Heydər Əliyevsizlik oldu, yəni bu böyük şəxsiyyətin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılması Azərbaycana qarşı bütün cəbhələrdə hücumun başlanmasına rəvac verdi. Xalqımız aydın dərk edirdi ki, tarixin bu yeni ağır sınağını da yalnız və yalnız Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında dəf edə bilər.

Heydər Əliyevin birinci rəhbərlik dövrünün əsas xüsusiyyətlərini mən çox qısa şəkildə vurğulamaq istərdim. Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-80-ci illərində sovet Azərbaycanına rəhbərliyi illəri gözümün önündən kino lenti tək keçir. Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə gəlişi qısa zamanda Azərbaycanın tərəqqi və inkişafında yeni səhifə açdı. Zəngin təbii sərvətlərinə, iqtisadi və insan potensialına baxmayaraq, digər müttəfiq respublikalardan geridə qalan Azərbaycan o illərdə sürətlə inkişaf etməyə başladı. Şəhərlər, rayonlar, hətta kəndlər böyük tikinti meydanına çevrildi, yeni istehsal və sənaye müəssisələri yaradıldı. İnsanların sosial təminatı, mədəni-intellektual səviyyəsi yüksəldi. Ümummilli liderin təşəbbüskarlığı ilə keçmiş SSRİ-nin bir sıra strateji əhəmiyyətli müəssisələri məhz Azərbaycanda inşa olunurdu. Bununla da, respublikamızın gələcək müstəqilliyinin iqtisadi əsası formalaşdırılırdı.

Ölkəmizin inkişafı naminə görülən genişmiqyaslı tədbirlərə dair çoxsaylı faktlar sadalamaq olar. Çünki bütün bu proseslər mənim yaxşı xatirimdədir, onların bilavasitə şahidi olmuşam. Ulu öndərin etimadı ilə Vilayət Partiya Komitəsində təlimatçılıqdan Ordubad və Culfa rayonlarına rəhbərliyə, muxtar respublikada nazir vəzifəsinə qədər

yüksəlmişəm. Heydər Əliyevin hazırlayıb həyata keçirdiyi tədbirlərin iştirakçısı olmuşam. Dəfələrlə onun qəbulunda olmuşam və hər dəfə bölgədə olan vəziyyəti soruşmaqla, ümumi işlərin hesabatını dinləməklə yanaşı, o qədər düzgün tapşırıqlar, uzaqgörən məsləhətlər verirdi ki, məhz bu layihələr nəticəsində həmin rayonlarda kompleks inkişaf əldə olunurdu. O, nitqlərində, çıxışlarında hər zaman çıxış yollarını aydın müəyyənləşdirirdi və problemlərin səbəblərini, həll yollarını uzaqgörənliklə sadalayırdı. Bizə əsas tapşırıq və göstərişi xalqa layiqli və vicdanlı xidmət idi.

Bir sözlə, Azərbaycan 13 il ərzində Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ittifaq respublikaları arasında axırıncı yerlərdən ön sıralara yüksəldi. Bu misilsiz fəaliyyət SSRİ rəhbərliyinin diqqətini çəkdiyindən ona ittifaqın ən ali rəhbərliyində təmsil olunmaq təklifi verildi. Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin olunmaqla həm də Azərbaycan tarixində ən yüksək vəzifəyə layiq görülmüş yeganə həmvətənlimiz oldu. Bu dövr həm də, SSRİ tərkibində Azərbaycanın sürətli inkişafına təkan verdi.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövrü həm də xilaskarlıq missiyasının ilk mərhələsi idi. Heydər Əliyevin hakimiyyətdən istefa verməsi nəticəsində Azərbaycanın bütün sahələrdə böyük problemlərə, ən əsası isə hərbi təcavüzə məruz qalması insanlarımızda bu böyük şəxsiyyətin varlığına böyük ehtiyac yaratdı. 1990-cı ilin qanlı yanvarı göstərdi ki, Heydər Əliyevin məkrli hücumlar üçün hədəf seçilməsinin əsas səbəbi nəticə etibarilə Azərbaycanı sarsıtmaq, xalqımızın başına faciələr gətirməkdir. İmperiyanın bu qanlı əməlinə etiraz bildirmək üçün ailəsi ilə birlikdə Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələn Heydər Əliyev əsl və yeganə milli lider olduğunu təsdiqlədi. Bu faciədən sonra Heydər Əliyevin Vətənə qayıtmasına imkan vermir, onun müdafiəsinə qalxanları dərhəl təqib və təzyiqlərlə üz-üzə qoyurdular. Lakin onu heç nə qorxutmadı, bütün maneələri dəf edərək, Vətənə, Azərbaycana döndü, dünyaya göz açdığı məkana, qədim Naxçıvan torpağına qayıtdı.

Tanrı Heydər Əliyevə yenidən milli xilaskarlıq missiyasına başlamağı nəsb etdi. Bu prosesə nəzər salmadan öncə hesab edirdim ki, ümumiyyətlə, həmin dövrdə Naxçıvandakı durumu göz önünə gətirmək lazımdır. Həmin vaxt Naxçıvan son dərəcə çətin bir şəraitdə yaşayırdı. Bir tərəfdən, iqtisadiyyat dağılaraq tamamilə iflic vəziyyətinə düşmüş, digər tərəfdən isə ermənilərin hücumları bölgədəki ağır vəziyyəti daha da mürekkəbləşdirmişdi. Muxtar respublika demək olar ki, hər an itirilmək təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Ulu öndərin Naxçıvana gəlişi blokada şəraitində yaşayan, acınacaqlı problemləri ilə tənha qalan naxçıvanlılara mübarizlik əhvalı gətirdi, Heydər Əliyevin timsalında böyük xilaskarımızı tapdıq.

22 iyul 1990-cı ildə on minlərlə insan muxtar respublikanın ön uc qar kəndlərindən belə axın-axın Naxçıvan şəhərinə ulu öndərin ziyarətinə gəlir, ona tükənməz sevgisini bildirirdi. Elə həmin gün mərkəzi meydanda möhtəşəm mitinq keçirildi, dahi rəhbərə xalqın sevgisi, etimadı və inamı bir daha bəyan edildi. Əhali bilirdi ki, Naxçıvan artıq nicat yoluna çıxıb.

Heydər Əliyev naxçıvanlıların qarşısında çıxışında konkret danışırdı: *"Doğma Vətən torpağına heç də yenidən hakimiyyətə qalxmaq üçün yox, ancaq və ancaq respublikanın bu ağır və çətin dövründə xalqın dərdinə şərik olmağa, vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməyə, azadlıq uğrunda mübarizəyə qoşulmağa gəlmişəm"*.

Həmin dövrdən 26 il ötür. Amma o hadisəni indi də xatırlayanda yenə də böyük qürur və minnətdarlıq hissini yaşayıram. Bir mühüm məqamı da qeyd edirəm ki, həmin gün Heydər Əliyev böyük Hüseyn Cavidin məzarını da ziyarət etdi. Bu ziyarətin böyük rəmzi mənası vardı. Belə ki, 1937-ci ildə repressiyaya məruz qalaraq Sibire sürgün olunmuş görkəmli dramaturq Hüseyn Cavidin nəşinin axtarılaraq tapılması, çox böyük çətinliklərlə uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirilməsi məhz Heydər Əliyevin qətiyyətinin təntənəsi idi. 1982-ci ildə ulu öndərin millətə sevgisinin əyani təcəssümü olan, bu gün də böyük fəxarət hissi ilə xatırlanan bu hadisənin mən də canlı şahidi olmuşam.

Bəli, ümitsizliyə qapılmış naxçıvanlıların artıq ürəyində bir ümid çırağı yanmağa başlamışdı. Naxçıvanda Heydər Əliyev bacısı Sürə xanımın kiçik evində məskunlaşmışdı. Şahidiyəm, hər gün muxtar respublikanın kəndlərindən yüzlərlə insan bu şəxsiyyətin ziyarətinə gələrək onunla ünsiyyətdən mənəvi təsəlli tapırdılar. Heydər Əliyev özü də, tez-tez şəhərə çıxır, sakinlərlə görüşür, onların qayğıları ilə maraqlanır. Sonralar Prezident İlham Əliyev bu dövrü xatırlayanda deyirdi ki, "Həmin illərdə Naxçıvan Heydər Əliyevi, Heydər Əliyev isə Naxçıvanı qorudu".

Artıq Heydər Əliyev özü də istəmədən, arzulamadan mübarizənin ön xəttində idi. Bu mübarizə əslində, siyasət mübarizəsi deyildi. Bu, xalqın milli-azadlıq mübarizəsi idi. Naxçıvana gəlişindən az sonra, 1990-cı ilin avqustunda gənclərlə görüşdə ulu öndərin dediyi aşağıdakı sözlər onun əsas amalını konkret şəkildə ifadə edirdi: *"Mənim başlıca arzum Azərbaycanı siyasi və iqtisadi cəhətdən müstəqil, demokratik respublika kimi görməkdir"*.

Xalqın tələbi ilə bir çox idarə və təşkilatlardan deputatlığa namizədliyi irəli sürülən Heydər Əliyev 1990-cı il 30 sentyabr seçkilərində Nəhrəm seçki dairəsindən Azərbaycan parlamentinə, Naxçıvan Trikotaj Fabriki kollektivi tərəfindən isə Naxçıvan Ali Məclisinə deputat seçildi. Bu müddətdə Heydər Əliyev Naxçıvanı az qala kəndbəkənd gəzir, əhəlinin problemlərini öyrənir, əsas çətinliyin nə olduğunu, nədən qaynaqlandığını dəqiq müəyyənləşdirirdi.

Artıq Heydər Əliyevi ziyarət üçün tək Naxçıvandan deyil, Azərbaycanın bütün bölgələrindən insanlar axın edir, İttifaq miqyasında, hətta Qərbi ölkələrindən belə nüfuzlu jurnalistlər müsahibə üçün gəlirdilər. Bəli, Heydər Əliyev artıq təqaüdcü statusunu itirmişdi və indi Azərbaycanda ən nüfuzlu şəxsə çevrilməklə yanaşı, ümumiyyətlə, SSRİ-də, dünyada addımları, qərarları maraqla qarşılanan siyasətçi olmuşdur.

1990-cı ilin noyabr ayının 17-də Naxçıvan Ali Məclisinin ilk sessiyası işə başladı. Və hər kəsin istəyi, arzusu ifadə iclası sədrlik Heydər Əliyevə həvalə edildi. Həmin sessiya, orada qəbul edilən qərarlar

Azərbaycan tarixində böyük dönüş yaradacaq hadisələr idi. Hesab edirəm ki, bu hadisələr həm də sırf dövlətçilik, müstəqillik baxımından daha da dərinlən öyrənilməli və təbliğ olunmalıdır. Gəlin, birbaşa Heydər Əliyevin təklifi ilə müzakirəyə çıxarılan və qəbul edilən qərarlara nəzər salaq.

Sessiya Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının adını dəyişdirərək Naxçıvan Muxtar Respublikası adlandırmağı qərara aldı. Bu, ittifaq miqyasında Sovet Sosialist adından ilk imtina idi.

Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin adı dəyişərək Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi adlandırıldı. Bu, artıq Naxçıvanın milli-azadlıq mübarizəsinə, müstəqil dövlətçilik uğrunda mübarizəyə böyük qətiyyətlə qoşulmasını təsdiqləyirdi.

Bir məqamı isə üstündən 26 il keçsə də yenə də həyəcanla, qürurla xatırlayıram. Heydər Əliyevin təklifi ilə milli istiqlal rəmzimiz olan üçrəngli bayraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul edildi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qarşısında həmin bayrağın bütünlükdə Azərbaycanın rəsmi dövlət rəmzi kimi tanınması haqqında vəsatət qaldırdı. Bəli, bu gün dünya miqyasında böyük şərəf və iftixarla dalğalandırdığımız bu şanlı bayrağımızı unutmayaq ki, dövlət miqyasında ilk dəfə məhz Heydər Əliyev dalğalandırır və rəsmiləşdirir.

Həmin gün Ali Məclisin qarşısında on minlərlə insanın mitinqi keçirildi. Tələb bir idi: Heydər Əliyev Ali Məclisin sədri seçilsin. Bu qərar deputatlar tərəfindən də tam dəstəklənirdi. Lakin ulu öndər qətiyyətlə bu təklifə qarşı çıxdı.

Naxçıvan Ali Məclisinin sessiyasında müzakirə olunan məsələlər yalnız muxtar respublikaya aid deyildi. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə ikinci iclasda Ali Məclis 1990-cı il 20 Yanvar faciəsinə də siyasi qiymət verdi. 1990-cı il 21 noyabrında Naxçıvan Ali Məclisi Heydər Əliyevin işləyib hazırladığı "1990-cı ilin yanvar ayında Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında" qərar qəbul etdi. Baxmayaraq ki, həmin dövrdə Bakıda bu təşəbbüsü rəsmi səviyyə-

də nəinki dəstəkləmir, hətta qorxaqcasına onu Kremlə qarşı qiyam kimi dəyərləndirirdilər.

Xalqımızın müstəqillik mücadiləsi ilə bağlı konstitusion müstəvidəki ilk həlledici addımı da məhz Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi atdı. 1991-ci il martın 17-də Azərbaycanda keçirilən və keçmiş SSRİ-nin saxlanılmasına münasibəti öyrənən referendumun Naxçıvanda boykot edilməsi faktı da ulu öndərin müstəqillik ideallarına nə qədər bağlı şəxsiyyət olduğunu təsdiqləyir. O zaman respublika rəhbərliyi bu seçkiləri saxtalaşdıraraq Moskvaya tələb edən rəqəmi «rəsmiləşdirsə» də, Naxçıvan ictimaiyyəti Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında müstəqillik istəyini ortaya qoydu.

Şübhəsiz ki, Heydər Əliyevin bütün bu təşəbbüsləri ölkə rəhbərliyi tərəfindən həm qısqançlıqla, həm də qəzəblə qarşılanırdı. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Ali Sovetinin 1991-ci ilin fevral sessiyasında Heydər Əliyevin Qarabağ cəbhəsindəki vəziyyət, ölkədəki ağır durum barədə müfəssəl təhlili çıxışına və konkret təkliflərinə öyrədilmiş deputatlar tərəfindən maneələr yaradıldı. Lakin Heydər Əliyev tək canı ilə bütün bu marionet deputatlara kişilik, qətiyyət dərsi verdi, çəkinmədən mövqeyini bildirdi.

Artıq Heydər Əliyev barədə bütün dünya qəzetləri yazır, onun - adi deputatın fəaliyyətini izləyirdilər. Ulu öndərimizin nüfuzu gündü-gündən artırdı. Həmin dövrdə şəxsən şahidi olduğum bir faktı xatırlayıram. 1990-cı ilin 30 mart-16 aprel tarixlərində Türkiyənin mədəniyyət naziri Namiq Kamal Zeybəkin dəvəti ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının mədəniyyət naziri kimi qardaş ölkədə səfərdə oldum. 9 vilayətdə görüşlər keçirdik, iki nazir istisna olmaqla bütün hökumət üzvlərinin qəbulunda olduq. Səfərin nəticəsi kimi imzaladığımız müqavilə isə yalnız Türkiyə ilə muxtar respublika arasında deyil, həm də bütünlüklə Azərbaycanı əhatə edən və mədəniyyətdən təhsilə, elmdən səhiyyəyə qədər bir çox sahəni əks etdirirdi. Bu müqavilənin məntiqi davamı kimi 1991-ci ilin may ayında Türkiyənin Ağ dəniz sahillərini əhatə edən vilayətlərdə mədəniyyət kollektivimizlə səfərdə olduq. Səfərdən öncə Heydər Əliyevlə görüşdüm

(hələ muxtar respublika Ali Məclisinin sədri deyildi) və ona səfər barədə məlumat verdim. Söhbət əsnasında Heydər Əliyev dedi: "Fəttah, Türkiyədəki siyasi prosesləri diqqətlə izləyirəm. Orada indi ən fəal Süleyman Dəmirəldir. Onu yaxşı tanıyıram, özü də 60-70-ci illərdən. Bakıda səfərdə də olub. Yaxşı da münasibət qurmuşduq. Dəyərli adamdır". Beləliklə, Türkiyəyə səfərə getdik. 16-17 may tarixlərində Dənizli şəhərində olduq. Bu vaxt Türkiyədə parlament seçkiləri kampaniyasının qızgın vaxtı idi. Eşitdik ki, Doğru Yol Partiyasının sədri Süleyman Dəmirəl şəhərdə təbliğat mitinqi keçirdir, mən də ora getdim. Mitinqdən sonra Süleyman Dəmirəllə görüşdüm. Ayaqüstü söhbət əsnasında, "Süleyman bəy, Heydər Əliyevin sizə salamları var" - dedim. Üzünə sevinc gəldi: "Heydər bəy Naxçıvandır, bilirəm, izləyirəm. O, çox böyük kişidir, dəyərli insandır, qiymətli insandır. Ondən xalq olaraq muğayat olun, onun payığına qalın, onun qədrini bilin. Ona böyük salamlarımı çatdırın, inşallah onunla görüşmək istərdim".

Bir müddət keçdi, parlament seçkilərində Süleyman Dəmirəlin partiyası qalib gəldi və o, Türkiyənin baş naziri seçildi. İlyarım sonra isə Türkiyənin Prezidenti oldu. O dövrdə Naxçıvana hərtərəfli dəstəyini göstərdi və Heydər Əliyevi şəxsi dəvəti ilə Türkiyəyə çağırtdı, böyük qəbul təşkil etdi. Bu görüşün nəticəsi kimi, ümumiyyətlə, Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin sağlam təməli qoyuldu, "Bir millət-iki dövlət" məramının geqrçəkləşməsi üçün zəmin yaradıldı. Bu səmimi bünövrə üzərində bu gün də Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri inkişaf edir, daim möhkəmlənir.

Artıq Naxçıvan sakinləri Heydər Əliyevin hakimiyyət sükənı arxasına keçib birbaşa rəhbərlik missiyasına başlamasını təkidlə tələb edirdilər. Belə çətin və ziddiyyətli dövrdə, erməni təcavüzünün şiddətləndiyi vaxtda Heydər Əliyev xalqın istəyi ilə razılaşdı. 1991-ci ilin 3 sentyabrında Heydər Əliyev yekdilliklə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə Sədr seçildi.

Bu vəzifədə çalışdığı iki ilə yaxın dövrdə Heydər Əliyev elə möhtəşəm işlər gördü ki, onlar əhəmiyyət və miqyasına görə neçə-neçə

onilliyə örnək ola bilər. Ümummilli liderimiz bu qədim diyarı bədnam ermənilərin işğal etməsinə imkan vermədi, onun müdafiə qüdrətini möhkəmləndirdi, hərtərəfli inkişafı üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirdi.

Rus qoşun hissələrinin Azərbaycan ərazisində ilk dəfə olaraq məhz muxtar respublikadan çıxarılması, Naxçıvanın müdafiəsi üçün sistemli tədbirlərin görülməsi, nizami ordu hissələrinin təşkili, Naxçıvanın taleyi üçün müstəsna əhəmiyyətə malik Qars müqaviləsinin şərtlərinin beynəlxalq aləmin diqqət mərkəzinə çəkilməsi kimi vacib məsələlər qısa müddətdə həllini tapdı. Yeni iqtisadi münasibətlərin formalaşdırılması, əhalinin sənaye mallarına, ərzaq məhsullarına kəskin ehtiyacının ödənilməsi, enerji təminatı sahəsində böhranlı vəziyyətin aradan qaldırılması üçün layihələrin həyata keçirilməsi, ağıryüklü təyyarələrin qəbulu üçün aeroportun yenidən qurulması kimi mühüm hadisələr Heydər Əliyev dühasının fədakarlığının nəticəsi idi.

31 dekabrın "Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü" kimi qeyd olunması və 7 noyabr bayramının (keçmiş SSRİ-də keçirilən Oktyabr inqilabı günü) ləğv edilməsi haqqında da qərarların qəbulu tarixi ədalətin bərpasına xidmət edirdi.

Həmin dövrdə blokadan əziyyət çəkən Naxçıvan Heydər Əliyevin söyləri nəticəsində sərhəd qonşularımız olan dövlətlərlə də münasibətlərini möhkəmləndirirdi. Hələ 1991-ci il 29 oktyabrda Heydər Əliyevin ciddi səyi ilə başa gəlmiş Naxçıvan Muxtar Respublikasının Sədərək rayonunda Azərbaycanla Türkiyə arasında Araz çayı üzərindən salınmış müvəqqəti körpünün rəsmi açılış mərasimi olmuşdu. 1992-ci il 22-25 martda Türkiyədə Baş nazir Süleyman Dəmirəllə Türkiyə Cümhuriyyəti tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına maliyyə, iqtisadi və texniki yardım göstərilməsi barədə 100 milyon dollar məbləğində kredit ayrılması və hər il 100 tələbənin Türkiyədə təhsil almasını nəzərdə tutan birgə Əməkdaşlıq Protokolu imzalamışdır. 1992-ci il may ayının 28-də Naxçıvanla Türkiyə arasında Araz çayı üzərində tikilmiş "Ümid" körpüsünün açılışı olmuşdur.

1992-ci il 22-26 avqust tarixlərində Heydər Əliyevin İran İslam Respublikasına səfəri oldu. Həmin səfərin iştirakçısı kimi deyim ki, İran İslam Respublikasının Prezidenti Həşimi Rəfsəncani şəxsi təyyarəsini Naxçıvana göndərərək, Heydər Əliyevi Tehrana rəsmi səfərə dəvət etmişdi. Olduqca məhsuldar, səmərəli danışıqlar oldu. Bu gün tam əminliklə deyə bilərik ki, məhz o görüş nəticəsində də Azərbaycan-İran münasibətləri, ümumiyyətlə, quruldu, gərginlik aradan qaldırıldı və bu sağlam əməkdaşlıq indi də qətiyyətlə davam etdirilir, iki dövlətin əlaqələri gündən-günə inkişafdadır. Onu da, qeyd edək ki, Həşimi Rəfsəncani ilə sonralar da, Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə bir neçə dəfə görüşləri olmuşdur.

Həmin görüşün hafizəmdə qalan ən duyğulu məqamı isə İranın ali dini rəhbəri Seyid Əli Xamneyi ilə Heydər Əliyevin görüşü oldu. Xamneyi dünyanın ən böyük azərbaycanlısına xitabən dedi: "Heydər bəy, Siz elə-belə, adı adam, siyasətçi deyilsiz. Biz Sizi çoxdan tanıyırdıq. Siz hələ Moskvada işləyəndə fəaliyyətinizi bildirdik, daim izləyirdik. Fəxr edirdik ki, bir müsəlman övladı, bir türk oğlu o qüdrətli dövlətin rəhbərliyindədir, orda böyük nüfuz sahibidir. Siz böyük adamsız, böyük siyasətçisiz və bunu hamı bilir".

Bəli, Heydər Əliyev dünyanın hər yerində yüksək qiymətləndirilən böyük insan idi! Bu səfərin nəticəsi olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığa dair protokollar imzalanmışdır.

1992-ci ildə İran və Türkiyə ilə bağlanmış əməkdaşlıq müqavilələri əsasında, Sədərək, Culfa və Şahtaxtı keçid məntəqələri yaradıldı. Bundan əlavə, Naxçıvan şəhəri yaxınlığında İstilik-Elektrik Stansiyası tikildi. İran İslam Respublikasından Culfa rayonuna, Türkiyə Respublikasının İqdir vilayətindən isə 92 kilometrlik bir məsafədən yüksək gərginlikli elektrik xətlərinin Naxçıvana çəkilməsi başa çatdırıldı ki, bu da Naxçıvanın elektrik enerjisinə olan ehtiyacını əsasən ödəmiş oldu.

23 oktyabr 1992-ci ildə Naxçıvarda soyuq hava şəraitində böyük ədib Hüseyn Cavidin 110 illik yubileyi qeyd olunurdu. Bakıda bu yu-

biley heç yada belə düşməmişdi. Tədbirin təşkilatçısı məhz ulu öndərimiz idi. Cavid irsinə yüksək qiymət verən Heydər Əliyev 1996-cı ildə onun qəbri üzərində bu ədibə layiq özəmətli bir məqbərə ucaltmışdı. Tədbirdə etdiyi çıxışında Heydər Əliyev həm də ölkədəki proseslərə də qiymət verdi, o dövrdə rəsmi Bakı tərəfindən Naxçıvana edilən təzyiqlərin qarşısından geri çəkilməyəcəyini bəyan etdi.

Həmin günlər, həqiqətən də, çox çətin və təlatümlü keçirdi. Blokada şəraitində yaşayan Naxçıvana kömək etmək əvəzinə hakimiyyətdə olan AXC-Müsavat cütüylü təxribatlar törədir, muxtar respublikada hakimiyyət böhranı yaratmaq istəyirdilər. Lakin onların bütün cəhdləri boşa çıxdı. Naxçıvan sakinləri öz liderlərinə və iradələrinə sahib çıxaraq, araqarışdıranları Naxçıvandan qovdular.

1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda yaranmış hakimiyyət böhranı, artan erməni işğalları Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə gəlişini qətiledirdi. Xalqın iradəsi ilə baş tutan və tariximizə Qurtuluş günü kimi düşən bu hadisə həm də Azərbaycanın xilas oldu.

1993-cü ildə xalqın çağırışına səs verən Heydər Əliyev Azərbaycanın yarımcan cisminə sanki mübariz ruh kimi qayıtdı. Ölkəni məhv olmaq, parçalanmaq təhlükəsindən xilas etdi. Ulu öndər Azərbaycanı formal müstəqillikdən həqiqi müstəqilliyə qovuşdura bildi. Özünə-məxsus müdrikliklə müstəqilliyin təməl prinsiplərini, ideoloji bazasını formalaşdırdı. Azərbaycançılıq ideologiyasını milli birliyin bünövrəsinə çevirdi. Sabitliyin, hüquq qaydalarının bərpası istiqamətində qətiyyətli addımlar atdı. Dövlətin suverenliyinə və ərazi quruluşuna qəsd etmək niyyətinə düşən, etnik separatizmi təşviq edən ünsürlər zərərsizləşdirildi. Dövlət çevrilişləri cəhdlərinin qarşısı qətiyyətlə alındı. Heydər Əliyev xalqı öz ətrafında birləşdirməklə, dövlətçiliyə qəsd etməyə çalışan daxili və xarici qüvvələrin məkrli niyyətlərini qarşısına ciddi sipər çəkdi.

Güclü və modern ordu quruculuğuna başlanıldı. Bu sahədə mühüm nailiyyətlər əldə olundu və biz onun nəticələrini elə bu günlərdə hamılıqla gördük, qürurla seyr etdik. Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesində ciddi dönüş yarandı. Heydər Əliyev bütün nüfuzlu xa-

rici ölkələrdə səfərlərdə oldu, hər birində əsl həqiqətləri beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırdı. Bunun nəticəsi olaraq, 1996-cı ilin dekabrında Lissabon sammitində Azərbaycanın Qarabağ üzərində suveren hüququ beynəlxalq miqyasda tam qəbul olundu.

Heydər Əliyev böyük müdrikliklə dövlətin əsas təsisatlarını yaratmağa başladı. 1995-ci ildə ölkə Konstitusiyasının qəbulu hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu prosesinin baza prinsiplərini müəyyənləşdirdi. Əsas Qanunun qəbulundan sonra ictimai həyatın bütün sahələrində köklü islahatların aparılmasına başlanıldı. Paralel olaraq ölkənin iqtisadi böhrandan azad olunması üçün iqtisadiyyatda struktur islahatları aparıldı, özəlləşdirmə prosesinə başlanıldı. Sahibkarlığın inkişafı məqsədilə ciddi qanunverici baza formalaşdırıldı, müvafiq dövlət proqramları qəbul olundu. Keçmiş SSRİ məkanında ilk dəfə olaraq aqrar sektorda islahatlar həyata keçirildi, torpaq əsl sahibinə - kəndlilərə qaytarıldı.

1994-cü ilin 20 sentyabrında "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ölkənin siyasi və iqtisadi müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi yönündə atılmış ən mühüm addımlardan biri oldu. Ulu öndər Heydər Əliyev xalqı öz təbii sərvətləri üzərində həqiqi sahiblik hüququnu təmin etdi. "Əsrin müqaviləsi" dünyanın aparıcı dövlətlərinin neft şirkətlərinin Xəzər hövzəsində külli miqdarda investisiya yatırmasına səbəb oldu. 12 noyabr 1997-ci ildə "Çıraq" platformasında ilk neftin hasil olunması mərasimi yaqın çoxlarının yadındadır. Bu hadisə müstəqillik tariximizin mühüm rəmzlərindəndir.

Bu gün qürurla deyə bilərik ki, ümummilli liderin yeni neft strategiyasının tərkib hissəsi olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin istifadəyə verilməsi, "Ümid", "Abşeron" kimi perspektivli qaz yataqlarının kəşf olunması, Şərqlə Qərbi qovuşduracaq Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin tikintisinin artıq yekunlaşması, Avropanın enerji təhlükəsizliyində müstəsna rol oynayan Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi çərçivəsində TANAP, TAP kimi layihələrin gerçəkləşməsi Azərbaycanın böyük nüfuzunu şərtləndirir.

Ümummilli lider ölkədə siyasi sabitliyi təmin etməklə yanaşı, demokratik dövlət modeli konsepsiyasını da uğurla həyata keçirməyə başladı. Heydər Əliyevin Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində ilk mühüm addımlarından biri cəmiyyətin vahidliyinin, bütövlüyünün təmin olunması, milli ideologiyanın sistem halında təqdimatı oldu. Bu bir reallıqdır ki, ulu öndər cəmiyyətin vahidliyini təmin edərək, onun müxtəlif istiqamətlər - sosial bərabərsizlik, regional, dini və milli mənsubiyyət amili baxımından parçalanmasına imkan vermədi. Bu, Azərbaycan dövlətçiliyinin yaşaması, inkişaf etməsi baxımından son dərəcə vacib amil idi və ötən illərin reallıqları da bunu təsdiqlədi. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayında "Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam" - deyə ulu öndər dünya azərbaycanlılarını azərbaycançılıq ideyası ətrafında səfərbər etdi.

Bu gün çox qürur duyuruq ki, ulu öndərimizin irsini, müqəddəs yoldunu davam etdirən, Azərbaycanda ən səmimi inam, etimad ünvanlarından birinə çevrilən məkan - Heydər Əliyev Fondu var. Ulu öndərimiz həyatı boyu mərhəmət, xeyirxahlıq, maarifçilik kimi dəyərlərin ən bariz daşıyıcısı oldu və sevinirəm ki, Heydər Əliyev Fondu da bu dəyərləri artıq 12 ildir layiqincə dünyada təbliğ edir. Yəni Heydər Əliyev irsinin yaşadığını, demək onun özünün də mənən yaşadığını hər gün sübut edir. Bu şərəfli fəaliyyəti məhz Fondun prezidenti, çox hörmətli Mehriban xanım Əliyevanın adı ilə bağlıdır. Məhz onun səyləri, Heydər Əliyevə olan dərin sevgisi və bağlılığı nəticəsində xalqımız Heydər Əliyev Fonduna elə Heydər Əliyevin özünü kimi yanaşır, dar günündə çəkinmədən ora müraciət edir, ordan yardım istəyir, ordan mədət umur. Yəni xalqımızın qəlbində Heydər Əliyevi yaşadan, onu daim canlı kimi təsəvvür etməyə imkan verən bu fəaliyyətin müəllifi məhz çox hörmətli Mehriban xanım Əliyevadır.

Dünyanın onlarla ölkəsində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən məktəblər tikilir, xəstəxanalar açılır, yardıma ehtiyacı olan insanların problemləri həll olunur, dini ibadətqahlar təmir edilir, onlarla digər

sosial layihələr icra olunur. Bunlar həm də Azərbaycanın təbliğati, tanınmasıdır.

Bu günlərdə çox çətin, eyni zamanda qürurlu anlar yaşadığımızı. Həm itki gördük, həm qələbə. Aprel ayının 2-də başlayan və dörd gün sürən cəbhəboyu gərginlik bir millət, dövlət olaraq hamımızı sınağa çəkdi. Şəhidlər verdik - sübut etdik ki, xalqımız ərəzi bütövlüyümüz uğurunda canından keçməkdən bir an da olsa vaz keçməyib. Hərbi üstünlük qazandıq - sübut etdik ki, Ordumuz, həqiqətən də, Qafqazın ən güclü, ən modern ordusudur. Yüksəkliklərdə öldük - sübut etdik ki, əsgərlərimiz istənilən an qələbə bayrağımızı Şuşada, Ağdamda, Xankəndidə dalğalandırmağa qadirdir. Bu qələbənin müəllifləri Azərbaycan əsgəri və Ali Baş Komandandır, xalqdır! Demək, həm də qələbə Heydər Əliyev irsinə, onun siyasi xəttinə məxsusdur!

Bizim üçün məlum günlərin ən mühüm nəticələrindən biri də o idi ki, bu proseslərdə xalqla Prezidentin sıx mənəvi birliyi, həmrəyliyi, bağlılığı bir daha aşkara çıxdı. Bu bağlılıq, bu birlik həm də Heydər Əliyev irsinin, siyasi xəttinin təntənəsi, növbəti nailiyyətidir. Azərbaycan naminə, vətən və xalq naminə, Qarabağ naminə Heydər Əliyev irsi və siyasi kursu ətrafında daha sıx birləşməli, Prezident İlham Əliyevin ətrafında səfərbər olmalıyıq. Bu, bizim artıq ən ali vətəndaşlıq borcumuzdur.

Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin şah əsəridir. Bu əsər bu gün möhtərəm prezidentimiz tərəfindən daha möhtəşəm, daha qürurlu inkişaf dövrünü yaşayır. Bütün sahələrdə davamlı hal alan yüksəliş, xalqın öz lideri ətrafında sıx səfərbər olması, müstəqilliyimizin, həqiqətən də, artıq dönməz və davamlı hal alması, şübhəsiz ki, ulu öndərin ruhuna böyük ehtiramımızın göstəricisidir.

Heydər Əliyevin şah əsəri - müstəqil Azərbaycan etibarlı əllərdədir!

*Eldar İbrahimov,
Milli Məclisin Aqrar siyasət komitəsinin
sədri, i.e.d., professor*

İLHAM ƏLİYEV VƏ MÜASİR AQRAR SİYASƏT

Kənd təsərrüfatı hər bir ölkənin real iqtisadiyyatının ən mühüm sahəsi olmaqla əhalini ərzaqla və sənayeni müxtəlif növ xammalla təmin etmək, işsizliyi aradan qaldırmaq, kənd ərəzilərini inkişaf etdirmək və kənd əhalisinin sosial-rifah halını yaxşılaşdırmaqda böyük əhəmiyyət kəsb edir. Kənd təsərrüfatının inkişafı eyni zamanda kənd təsərrüfatı texnikası və avadanlıqları istehsalının, habelə kənd təsərrüfatı məhsulları, ərzaq və sənaye malları bazarının inkişafına da təkan verir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev hakimiyyətinin ilk dövründən aqrar sahəni iqtisadiyyatın qeyri-neft bölməsinin prioritet istiqaməti elan etmiş və ölkənin aqrar siyasətinin əsas məqsədinin əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin yüz faiz yerli istehsal hesabına ödənilməsi və bəzi kənd təsərrüfatı məhsulları və ərzaq mallarının xarici bazarlara ixracının təmin edilməsi olduğunu önə çəkmişdir. Bu barədə cənab İlham Əliyev Nazirlər Kabinetində keçirdiyi bütün iclaslarda, digər görüş və müsahibələrində döndə-döndə vurğulamış və prezidentliyi dövründə bu istiqamətdə aqrar bölmənin inkişafına yönəlmiş böyük əhəmiyyəti olan tədbirləri əhatə edən sənədlər imzalamışdır.

Məlumdur ki, ərzaq təhlükəsizliyi hər bir dövlətin milli təhlükəsizliyinin tərkib hissəsidir və onun bazasını kənd təsərrüfatı təşkil edir. Respublikamızda əhalinin 47 faizinin kənd yerlərində yaşamasını və iş qabiliyyəti olanların 39 faizinin kənd təsərrüfatı sahəsində çalışmasını nəzərə alsaq görərik ki, kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatın real sahəsi olmaqla yanaşı, həm də ölkə əhalisinin böyük bir qisminin həyat tərzidir və güclü sosial əhəmiyyət kəsb edir. Məhz kənd təsərrüfatının iqtisadi, siyasi və sosial əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirən

İlham Əliyev cənabları ölkəmizdə kənd təsərrüfatının inkişafına və dövlətin aqrar siyasətinin daim təkmilləşməsinə böyük diqqət və qayğı ilə yanaşır.

İlham Əliyev cənablarının imzaladığı bir çox qanun, fərman və sərəncamlar aqrar sahədə sahibkarlar üçün əlverişli fəaliyyət mühitinin yaradılmasına, fermerlərin dövlət qayğısı ilə əhatə olunmasına, onların gəlirinin artmasına və rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının dinamik artımına yönəlmişdir.

Belə ki, kənd təsərrüfatı məhsul istehsalçılarının 2001-ci ildən başlayaraq torpaq vergisi istisna olmaqla, digər vergilərdən azad edilməsi müddəti 2018-cü ilin sonuna kimi uzadılıb. Bunun nəticəsində keçən dövr ərzində fermerlərin dövlət büdcəsinə ödəməli olduqları 1 milyard 600 milyon manata yaxın vəsait onların öz sərəncamında qalaraq istehsalın genişlənməsinə yönəlmişdir. 2007-ci ildən isə əkin sahəsinin və çoxillik əkmələrin becərilməsində sərf olunan yanacaq və motor yağlarına, mineral gübrələrə görə, habelə toxumçuluğu və damazlıq işini yaxşılaşdırmaq üçün fermerlərə dövlət büdcəsindən subsidiyalar ödənilir. Bundan başqa kənd təsərrüfatı istehsalçılarına digər istiqamətlər üzrə birbaşa və dolaylı subsidiyalar verilir və güzəştlər tətbiq edilir. Ölkə Prezidentinin kənd təsərrüfatına və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı ilə məşğul olan insanlara gündəlik qayğısı və diqqəti nəticəsində 2007-2014-cü illərdə yalnız yanacaq və motor yağlarına, buğda və çəltik əkinlərinə, mineral gübrələrə və reproduktiv toxumlara və tinglərə görə dövlət büdcəsindən 890 milyondan çox subsidiya verilmişdir. Aqrar bölmədə dövlətin həyata keçirdiyi bu stimullaşdırıcı tədbirlər sayəsində ölkəmizdə kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmi daim artmış və 2014-cü ildə 5226 milyon manatlıq kənd təsərrüfatı məhsulu istehsal edilmişdir ki, bu da 2003-cü ilə nisbətən 3,6 dəfə çoxdur.

Bununla yanaşı, qloballaşmanın dərinləşməsi, təbii ehtiyatların həddindən çox istismarı, iqlim dəyişikliyi və əhalinin yüksək artımı dünyanın bir çox ölkələrində ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün böyük çətinliklər yaradır. Azərbaycan Respublikasının preziden-

ti cənab İlham Əliyev 2015-ci il aprelin 10-da Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin birinci rübünün sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında demişdir: “...**Ərzaq təhlükəsizliyi bizim üçün prioritetdir...Çünki ərzaq təhlükəsizliyi bundan sonra dünya üçün ən böyük məsələ olacaq, o ölkələr ki, ərzaq təhlükəsizliyini təmin etməyib, onlar böyük problemlərlə üzləşəcəklər**”. Aqrar sahənin inkişaf etdiyi ölkələrin təcrübəsi sübut edir ki, bu problemin həllinə nail olmaq üçün iqtisadi cəhətdən ən əlverişli yolları innovativ metodlardan istifadə etməkdir.

İnnovasiya elmi-texniki tərəqqinin yeni texnologiyada və məhsulda öz əksini tapması kimi anlaşıldığına görə dünyada kənd təsərrüfatı istehsal olunan məhsulun daha çox elmtutumlu olması istiqamətində inkişaf edir. Bu, iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində əyani surətdə özünü göstərir. Məhz bu xüsusiyyətinə görə onlar daxili məhsul bazarında balanslı təklif və tələb əsasında saxlaya bilər, dünyanın qabaqcıl bazarlarına daxil olur və milli məhsul istehsalçılarını sıxışdırıb müflisləşdirirlər. Ona görə də qabaqcıl ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin müasir aqrar siyasəti aqrar-sənaye kompleksinin innovasiyalı inkişafına nail olmaq istiqamətində formalaşır. Tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, aqrar-sənaye kompleksinin innovasiyalı inkişafını həyata keçirmək və onu yaxşılaşdırmaq üçün innovasiya fəaliyyətinin müvafiq infrastrukturunu və ya bu fəaliyyəti informasiya, ekspert, marketing, maliyyə, kadr və digər xidmətlərlə təmin edən material, texniki, qanunvericilik və digər vasitələrin məcmu mövcudluğu təmin edilməlidir. Bu isə müəyyən müddət tələb edir və ölkəmizdə innovasiyalı kənd təsərrüfatı formalaşdırmaq istiqamətində əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilir.

Bu məqsədlə yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi üçün kənd təsərrüfatı məhsul istehsalçılarına güzəştli kreditlərin verilməsi təşkil edilmişdir. İndiyədək fermerlərə Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Layihələri və Kreditlərinin İdarə Edilməsi üzrə Dövlət Xidməti və Azərbaycan

Respublikasının İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən 800 milyon manatdan çox güzəştli kredit verilmişdir.

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü və imzaladığı sərəncamla yaradılmış "Aqrolizing" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti respublikamızda kənd təsərrüfatının inkişafına böyük töhfələr verir. Belə ki, ASC tərəfindən 2005-2014-cü illər ərzində müxtəlif növ kənd təsərrüfatı texnikaları, texnoloji avadanlıqlar, mineral gübrələr, cins damazlıq heyvanlar alınaraq hüquqi və fiziki şəxslərə güzəştli şərtlərlə və lizinq yolu ilə satılmasına, 54 rayonda aqroservis fəaliyyətlərinin təşkilinə və onların müasir infrastrukturla təchiz edilməsinə, təmir emalatxanaların yaradılmasına, 6 logistik gübrə bazasının tikilərək istifadəyə verilməsinə və Cəmiyyətin fəaliyyətinin təşkilinə 788 milyon manat büdcə vəsaiti ayrılmışdır. Bunun nəticəsidir ki, kənd təsərrüfatının müasir texnika ilə təminatı xeyli yaxşılaşmış və aqrotexniki tədbirləri vaxtında yerinə yetirmək üçün əlverişli imkanlar yaranmışdır. Kənd təsərrüfatı emal müəssisələrinin yüksək tələblərə cavab verən müasir texnoloji avadanlıqlarla təchiz olunması da ölkəmizdə rəqabətqabiliyyətli məhsullar istehsalını təmin etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının formalaşdırdığı müasir aqrar siyasətin mühüm istiqamətlərindən biri də ölkəmizdə kənd təsərrüfatının inkişafında iri təsərrüfatların yaradılmasına xüsusi önəm verilməsidir. Bu isə onunla əlaqədardır ki, ölkəmizdə əsasən xırda fermer təsərrüfatları üstünlük təşkil etdiyindən istehsalın intensivləşdirilməsi, innovasiyaların və yeni texnologiyaların tətbiqi qeyri-mümkündür. Məhz iri təsərrüfatlarda yüksək məhsuldar bitki sortları və heyvan cinsləri, yeni müasir texnika və texnologiyalar tətbiq etmək üçün əlverişli şərait yaranır ki, bu da əmək məhsuldarlığını artırmağı, rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalına və istehsalın səmərəli fəaliyyətinə imkan verir. İri təsərrüfatların yaradılması ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə yanaşı, respublikamızın Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzv olmaq istəyi ilə əlaqədar daxili bazarı qorumaq baxımından da böyük əhə-

miyyət kəsb edir. Ölkəmizdə əsasən taxıl, süd və balıq məhsullarına tələbatın ödənilməsində idxaldan asılılıq vardır. Bunu nəzərə alaraq, hörmətli Prezidentimiz əkin dövrüyyəsində olmayan torpaqları cəlb etməklə, 50 iri taxılçılıq təsərrüfatları yaradılması tapşırığını vermişdir. Artıq bu istiqamətdə konkret işlər görülür. 2012-ci ildə Ağcabədi rayonunda fəaliyyətə başlayan "Qarabağ taxıl" MMC hər hektardan 55 sentnerdən çox buğda məhsulu əldə edir. Bir neçə rayonda istifadəyə verilmiş südçülük komplekslərində hər inəkdən 6-7 min litr süd sağılır. Belə yüksək məhsuldarlıq hələ respublikamızın tarixində müşahidə olunmamışdır. Bu təsərrüfatlarının sayının artırılması ölkəmizdə kənd təsərrüfatının intensiv inkişafını təmin edəcək, taxıla və süd məhsullarına olan tələbatın tamamilə yerli istehsal hesabına təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq iri təsərrüfatların yaradılmasında kənd təsərrüfatı kooperativlərinin əhəmiyyətini də yüksək dəyərləndirir. Kooperativlərin yaradılması ölkəmizin mövcud qanunvericiliyində nəzərdə tutulsa da bu sahədə hələlik uğurlu nəticələr əldə edilməmişdir. Bu isə onunla əlaqədardır ki, fermerlər təşəbbüs göstərərək kooperativlər yaratmaqla məsələ həll olunmur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, bu prosesə dövlət dəstəyi olmadan kooperasiyanı inkişaf etdirmək mümkün deyil. Bu hal respublikamızın timsalında da özünü büruzə verir və kooperativlərin sayı nəinki artmır, əksinə azalmaqda davam edir. Belə ki, 2005-ci ildə aparılan kənd təsərrüfatı siyahıyaalınmasının məlumatlarına görə 179 kənd təsərrüfatı istehsal kooperativləri olduğu halda hazırda cəmi 63 kooperativ mövcuddur. Bu kooperativlərin isə əksəriyyətinin 1 və ya iki üzvü olmaqla (Mülki Məcəlləyə əsasən ən azı 5 nəfər olmalıdır) sadəcə adları kooperativdir və kənd təsərrüfatı kooperativi kimi fəaliyyət göstərə bilmirlər. Bunu nəzərə alaraq, İlham Əliyev cənabları 2014-cü il 16 aprel tarixli Fərmanda kəndli fermer təsərrüfatlarının daha iri kənd təsərrüfatı müəssisələri formasında birləşmələrinin iqtisadi stimullaşdırılmasını nəzərdə tutan "Kənd tə-

sərrüfatı kooperasiyası haqqında” qanun layihəsini hazırlamaq tapşırığı vermişdir. Hazırda bu qanun layihəsi hazırlanaraq Milli Məclisə göndərilmiş və Aqrar Siyasət Komitəsində Milli Məclisin müzakirəsinə hazırlanır. Hesab edirik ki, bu qanunda fermerlərin iri təsərrüfatlar yaratmaları üçün nəzərdə tutulan stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi öz müsbət nəticəsini verəcək və yaxın vaxtlarda ölkəmizdə səmərəli fəaliyyət göstərən kənd təsərrüfatı kooperasiya sistemi formalaşacaqdır.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində balıq və balıq məhsullarının istehsalının artırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məhsullara olan tələbatın ödənilməsi üçün ölkəmizdə əlverişli imkanlar mövcuddur və bu imkanlardan səmərəli istifadə olunmaqdadır. Hazırda akvakulturanın imkanlarından geniş istifadə olunması üçün ölkəmizdə yeni balıq artırma obyektləri inşa olunur, mövcud müəssisələr yenidən qurularaq onların fəaliyyəti genişləndirilir. Balıq və balıq məhsullarına olan tələbatın tam ödənilməsində akvakulturanın böyük əhəmiyyəti nəzərə alınaraq 2014-cü ildə “Balıqçılıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsaslı dəyişikliklər edilmişdir. Hesab edirik ki, akvakulturanın inkişafını təmin edən bu qanunvericilik bazası sahibkarlara özəl balıqçılıq təsərrüfatları şəbəkəsini genişləndirməyə və onlardan səmərəli istifadə etməklə balıq və balıqçılıq məhsulları istehsalını artırmağa əlverişli şərait yaradacaqdır.

Kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı, innovasiya və texnologiyaların tətbiqi torpaqların münbitliyi və su ilə təminatı ilə sıx bağlı olduğu üçün müasir aqrar siyasətdə meliorasiya və irriqasiya məsələlərinə də xüsusi diqqət verilir. Ölkə başçısının tapşırığı əsasında dövlət vəsaiti hesabına “Taxtakörpü” su anbarının, “Taxtakörpü-Ceyranbatakan kanalının və “Vəlvələçay-Taxtakörpü kanalının” tikintisi başa çatmışdır. Bu suvarma sisteminin işə düşməsi Quba-Xaçmaz və Abşeron iqtisadi rayonlarında on min hektarla torpaq sahəsinin suvarılmasını yaxşılaşdırmağa və 30 min hektar yeni suvarılan torpaq sahələrinin əkin dövriyyəsinə daxil edilməsinə imkan verəcəkdir. İrri-

qasiya tədbirləri ilə yanaşı, meliorasiya işlərinin genişləndirilməsi də həmişə dövlət başçısının qayğısı ilə əhatə olunmuşdur. Belə ki, Prezidentin 16 aprel 2014-cü il tarixində imzaladığı fərmanda əlaqədar dövlət orqanlarına tapşırıq verilmişdir ki, torpaqların münbitliyinin qorunması və artırılması, şoranlaşmış və şorakətləşmiş, eroziyaya uğramış torpaqların sağlamlaşdırılması tədbirlərini ölkədə aparılan iqtisadi strategiyaya uyğun olaraq müvafiq proqramlar əsasında həyata keçirsinlər.

Hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları aqrar-sənaye kompleksinin bütün bölmələrinin inkişaf etdirilməsini ölkədə həyata keçirilən aqrar siyasətin əsas prinsipi kimi qiymətləndirir. Kənd təsərrüfatının inkişaf etdiyi ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, aqrar bölməyə bu prinsipdən yanaşma tamamilə özünü doğruldur və rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalını təmin edir. Bu prinsipə uyğun olaraq, respublikamızda kənd təsərrüfatı maşınqayırma sənayesinin və mineral gübrə istehsalının təşkilinə diqqət artırılmışdır. Artıq Sumqayıt şəhərində azot gübrəsi istehsalı zavodunun tikintisinə başlanmış və yaxın vaxtlarda fermerlərimiz yüksək keyfiyyətli və ucuz gübrə ilə təmin olunacaqlar. Prezidentin 16 aprel 2014-cü il tarixli fərmanında Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə digər əlaqədar təşkilatlarla birlikdə respublikamızda aqroparkların yaradılması və xarici investorları cəlb etməklə kənd təsərrüfatı təyinatlı texnikanın istehsalının təşkilinə dair təkliflər hazırlanması tapşırığı verilmişdir. Bu da onu göstərir ki, Azərbaycan Respublikası yaxın illərdə bir çox kənd təsərrüfatı texnikası və avadanlıqlara, habelə azot gübrəsinə olan tələbatı yerli istehsal hesabına təmin edəcək və bu vasitələrə görə idxaldan asılılığa son qoyulacaqdır.

Hazırda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarını ən çox narahat edən məsələ istehsal edilən məhsulların satışının səmərəli təşkilidir. Bu problemin həllində kənd təsərrüfatı bazarlarının təşkili və emal sənayesinin inkişaf etdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti **“Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilmə-**

si sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 16 yanvar 2014-cü il tarixdə Sərəncam imzalamışdır. Həmin Sərəncama əsasən müvafiq dövlət qurumlarına şəhərlərdə və rayon mərkəzlərində kənd təsərrüfatı məhsullarının satış yarmarkalarının təşkili, Bakı şəhərinin rayonlarında və iri şəhərlərdə daimi fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış **“fermer mağazaları”** və **“yaşıl marketlər”** şəbəkəsinin yaradılması barədə göstərişlər verilmişdir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının əsas satış kanallarından biri də bu məhsulların emalının həyata keçirilməsidir. Son vaxtlar respublikamızda emal sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün xeyli işlər görülmüş, bir çox rayonlarda müasir texnologiya əsasında meyvə-tərəvəz, süd, ot emalı müəssisələri yaradılmışdır. Hazırda bu müəssisələrdə istehsal olunan orzaq məhsulları daxil bazarada və xarici bazarlarda satışa çıxarılır. Bununla belə hesab edirik ki, emal müəssisələrinin sayını və əhatə dairəsini genişləndirməyə ehtiyac vardır və bu işlər bundan sonra da davam etdirilməlidir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, ölkəmizdə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalını ən azı iki dəfə artırmaq üçün imkanlar vardır. Eyni zamanda respublikamızın meşə və kolluq sahələrində təbii yolla yetişən kənd təsərrüfatı məhsullarının toplanıb emal edilməsi ölkə əhalisinin orzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsinə böyük töhfə vermək imkanı vardır. Ona görə də emal müəssisələri şəbəkəsinin genişləndirilməsində bu imkanlar da nəzərə alınır.

Müasir aqrar siyasətdə bir vacib məsələyə də xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, bozi kənd təsərrüfatı məhsullarının, o cümlədən pambıq, tütün, çay, barama, şəkər çuğunduru və s. yalnız emal olunduqdan sonra istehlak olunurlar. Bu məhsulların emalı üçün respublikamızda yeni müəssisələr inşa edilmiş və mövcud müəssisələr modernləşdirilmişdir. Artıq bu xammalların bir çoxu son istehlak məhsuluna kimi respublikamızda emal olunur və bu da qeyri-neft sektorunun prioritet sahəsi olan kənd təsərrüfatı sektorunda yaranan ümumi daxili məhsulun həcmində daha yüksək sürətlə artımına imkan verir. Apardığımız sadə hesablama nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, xam

pambığın sap istehsalına kimi emal edilməsi lif emalına nisbətən 30 faiz əlavə dəyər yaradır. Hesab edirik ki, müasir aqrar siyasətin bundan sonra da uğurla davam etdirilməsi ölkəmizdə istehlak olunan bir çox kənd təsərrüfatı xammalının son istehlak məhsuluna kimi emal edilməsini həyata keçirməyə imkan verəcəkdir. Bu isə ümumi daxili məhsulda kənd təsərrüfatı və emal sənayesinin xüsusi çəkisinin əhəmiyyətli dərəcədə artmasına, yeni iş yerlərinin açılmasına və əhalinin yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edəcəkdir.

Kənd təsərrüfatında innovativ metodlardan istifadənin qanunvericilik bazasının yaradılması istiqamətində də ölkəmizdə müəyyən işlər görülür. Dünyada ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbatın durmadan artmasını nəzərə alaraq 2008-ci ildə kənd təsərrüfatında innovativ məhsul olan ekoloji təmiz məhsul istehsalının hüquqi bazasını təşkil edən **“Ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı haqqında”** Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu Qanunun tətbiqi nəticəsində respublikamızın bir çox bölgələrində, xüsusilə Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun əhatə etdiyi ərazilərdə ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı ilə məşğul olan fermerlərin sayı ildən-ildə artır. Bu qanunun tətbiqinə uyğun olaraq ekoloji kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında xəstəliklərə və ziyanvericilərə qarşı mübarizədə kimyəvi maddələrdən və məhsuldarlığı artırmaq üçün süni yolla istehsal edilmiş mineral gübrələrdən istifadəyə yol verilmir. Bunun əvəzinə ekoloji təmiz və iqtisadi səmərəsi yüksək olan biopestisidlərdən və biogübrələrdən istifadə olunması, növbəli əkin sisteminin tətbiqi nəzərdə tutulur. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi ölkəmizin ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı kənd təsərrüfatında innovasiyaların yayılması təsərrüfat subyektləri tərəfindən informasiyaların qavranılması vəziyyətindən asılıdır. **Hazırda aqrar islahatların aparılması nəticəsində ölkəmizdə 840 mindən çox ailə (3 milyon 500 min nəfər) torpaq payı alaraq kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı ilə məşğul olur.** İxtisas təhsili olmayan çoxsaylı istehsalçıların kənd təsərrüfatı istehsalının təşkili, marketinq, biznes

planlaşdırması, təsərrüfatın maliyyə və istehsal vasitələri ilə təminatı, yeni texnika və texnologiyalar, innovasiyalı məhsullar və bir çox digər məsələlər barədə informasiyalar almağa və müvafiq biliklərə yiyələnməyə böyük ehtiyacı vardır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müasir aqrar siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri də kənd ərazilərinin sosial simasını kökündən yaxşılaşdırmaqdır. Həqiqətən də, kənd təsərrüfatının inkişafı kənd yerlərində lazımi infrastrukturun yaradılmasından çox asılıdır. Fermerlərin kənddə qalıb məhsullar fəaliyyət göstərməsi, onların maddi-texniki təchizatı və istehsal etdikləri məhsulları çətinlik çəkmədən satışa çıxarmaları kənd yerlərinin sosial vəziyyəti ilə sıx bağlıdır. Bu məqsədlə respublikamızın kəndlərində təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, rabitə obyektlərinin tikintisi, yaşayış məskənlərinin işıq, qaz, içməli su ilə tam təmin olunması, kəndarası yollara asfalt salınması və digər sosial yönümlü işlər görülür. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi kəndə və kənd təsərrüfatına marağı artırmaqla yüksəkixtisaslı mütəxəssisləri aqrar sahəyə cəlb etməyə və məhsul istehsalının səmərəsini yüksəlməyə şərait yaradır.

Bütün bu tədbirlər isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının imzaladığı fərmanlarla təsdiq olunan və uğurla yerinə yetirilən regionların inkişafı Dövlət proqramları ilə tənzimlənir. Əslində regionların inkişafı elə kənd yerlərinin və aqrar sektorun inkişafı deməkdir. Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair ilk dəfə 2004-cü il 11 fevral tarixli Fərmanla təsdiq etmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" (2004-2008-ci illər) ölkə ərazisində sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün daha çox ehtiyac duyulan infrastruktur obyektlərinin yaradılmasını və digər tədbirlərin həyata keçirilməsini əhatə etmişdir.

2006-cı ildə istifadəyə verilmiş Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin fəaliyyəti nəticəsində ölkəyə böyük valyuta axınının başlaması proqramda nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin vaxtında yerinə yeti-

rilməsinə imkan verdi və Azərbaycan Respublikası dünyada analoqu olmayan 30-35 faiz illik iqtisadi artıma nail oldu. Bu illərdə iqtisadi artım əsasən neft amili ilə bağlı idi və bu amil ölkənin gələcək inkişafının təmin edilməsi üçün möhkəm maliyyə imkanını formalaşdırdı.

Ölkədə yaranmış maliyyə imkanından səmərəli istifadəni təmin etmək, iqtisadiyyatı şaxələndirmək, qeyri-neft sektorunun və infrastrukturun inkişafı üçün möhkəm təməl qoymaq məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 2009-cu il 14 aprel tarixdə "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"na dair Fərman imzaladı.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair qəbul edilmiş bu Proqramların icrasına 10 il ərzində 50,7 milyard manat, o cümlədən birinci proqrama 16 milyard, ikinci proqrama isə 34,7 milyard manat vəsait yönəldilmişdir. Bundan əlavə, regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair proqramlarda nəzərdə tutulmayan məsələlərin həllinə Prezidentin müvafiq sərəncamları ilə ehtiyat fondundan 737,4 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Bu vəsaitlər hesabına son 10 ildə 2708 məktəb binası, 500-dən çox səhiyyə, 700-ə yaxın mədəniyyət, 250-dən çox idman və gənclər obyektləri tikilmiş və ya əsaslı təmir edilmişdir. Proqramlar çərçivəsində regionlarda 2041 mənzilli yaşayış binaları və 450-dən çox fərdi ev tikilərək vətəndaşların istifadəsinə verilmişdir. Respublika və yerli əhəmiyyətli yolların çəkilməsi, yenidən qurulması və təmiri, yeni körpü və yol ayrıclarının tikilməsi və təmiri, poçt və rabitə şəbəkəsinin yenidən qurulması və genişləndirilməsi, habelə digər infrastruktur sahələrində böyük həcmdə işlər görülmüşdür.

Bu illər ərzində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən verilmiş 1,2 milyard manat güzəştli kreditlərin 936 milyon manatı və ya 78 faizi, bu vəsait hesabına yeni açılmış 110 mindən çox iş yerlərinin isə 89 mini və ya 81 faizi regionların payına düşmüşdür. Bu isə kənd təsərrüfatının və son nəticədə regionların iqtisadi inkişafına imkan vermişdir. Bunun nəticəsidir ki, ildən-ilə yerli büdcələrə do-

tasiyanın həcmi azalır. Əgər 2011-ci ildə rayonlar üzrə büdcə xərclərinin 77,1 faizini və şəhərlər üzrə 54,3 faizini (Bakı şəhəri istisna olmaqla) mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait təşkil edirdisə, 2015-ci ildə bu göstəricilər müvafiq olaraq 71,4 və 25,2 faiz proqnozlaşdırılır.

Proqramlara uyğun həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ölkəmizin iqtisadiyyatı və maliyyə imkanları əsaslı surətdə möhkəmlənmiş və bölgənin lider dövlətinə çevrilmişdir. Belə ki, son 10 ildə regionlarda ümumi məhsul buraxılışı 3,2 dəfə, sənaye məhsulu - 3,1, rabitə xidmətləri- 6,1, əhalinin gəlirləri- 6,3, orta aylıq əməkhaqqı - 7,3, əhaliyə göstərilən pullu xidmət - 6, regionların vergi ödənişləri isə 14, 2 dəfə artmışdır.

Əldə edilən neft gəlirlərinin iqtisadiyyatın real sektoruna, o cümlədən aqrar sektora və infrastruktur layihələrinə istiqamətləndirilməsi ölkədə iqtisadiyyatın bütün sahələrinin əlaqəli inkişafını təmin edən balanslaşdırılmış iqtisadi siyasətin həyata keçirildiyini göstərir. Bu siyasətin nəticəsidir ki, 10 il ərzində ümumi daxili məhsul 3,4 dəfə, qeyri-neft sektoru 2,6 dəfə, investisiyalar 6,5 dəfə, əhalinin gəlirləri 6,5 dəfə, artmış, yoxsulluq səviyyəsi 8,4 dəfə azalaraq 5,3 faizə, işsizlik səviyyəsi isə 1,9 dəfə azalaraq 5 faizə enmişdir. Bu müddətdə ölkə iqtisadiyyatına, ümumilikdə, bütün mənbələr hesabına 160 milyard manat investisiya qoyulmuşdur. Investisiya qoyulmasının və ölkənin valyuta ehtiyatlarının ilbəl artması və dövlətin xarici borcunun çox cüzi səviyyədə olması ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin düzgün istiqamətdə və çox səmərəli formada aparılmasını göstərir. Cari ilin 9 ayında ölkənin valyuta ehtiyatlarının keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 9,1 faiz artaraq 53 milyard manat təşkil etməsi, dövlətin xarici borcunun ümumi daxili məhsulun cəmi 8 faizi səviyyəsində olması və 2013-cü ildə iqtisadiyyata rekord məbləğdə - 28 milyard manat investisiya qoyulması bunu bir daha sübut edir.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair proqramların ölkə iqtisadiyyatında gələcək illərdə də davamlı artımın əldə olunmasında

mühüm rolu nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 27 fevral tarixli Fərmanı ilə **“Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”** təsdiq edilmişdir. Bu proqramın həyata keçirilməsi perspektivdə ümumi daxili məhsulun artımının əsasən qeyri-neft sektorun inkişafı hesabına əldə olunmasına imkan verəcəkdir. Bu da ölkəmizdə sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün mövcud maliyyə ehtiyatlarının Dövlət Proqramları üzrə xərclənməsinin daha səmərəli iqtisadi model olduğunu təsdiq edir. Ölkəmiz bu iqtisadi strategiyayı bundan sonra da davam etdirmək niyyətindədir və ölkə prezidentinin yaxın illərdə qeyri-neft sektoru hesabına ümumi daxili məhsulu iki dəfə artırmaq barədə müəyyən etdiyi hədəfə çatmaq üçün əsas istiqamətdir. Şübhəsiz ki, bu vəzifənin öhdəsindən gəlməkdə qeyri-neft sektorunun prioriteti olan aqrar sektorun payı da çox olacaq və onun daha yüksək sürətlə inkişafı təmin ediləcəkdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin həyata keçirdiyi müasir aqrar siyasət nəticəsində yaxın gələcəkdə ölkəmizdə əsas ərzaq məhsullarına tələbat tamamilə yerli istehsal hesabına təmin olunacaq, sahibkarlarımız yüksək rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları ilə xarici bazarlara çıxmaq imkanı əldə edəcəklər.

Bəxtiyar Sadiqov,
Milli Məclisin deputatı, "Azərbaycan"
qəzetinin baş redaktoru

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN TƏMƏL PRİNSİPLƏRİ

Hər bir dövlətin mövcudluğu, yaşaması və inkişafı üçün onun təməl prinsipləri olur. Bu prinsiplər daşdığı əhəmiyyətə görə çox mühümdür və onlara əməl edilməsi, daim qorunub saxlanması və inkişafın bütün məqamlarında nəzərə alınması son dərəcə vacibdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi liderlik keyfiyyətlərindən danışarkən bir vacib məqamı da vurğulamalıyıq ki, bu dahi şəxsiyyət müstəqil Azərbaycanı tək məhv olmaqdan, bir dövlət kimi dünyanın siyasi xəritəsindən silinməkdən xilas etmədi. Həm də müasir Azərbaycanın memarı və qurucusu olmaqla bahəm, müstəqil dövlətimizin təməl prinsiplərini də böyük uzaqgörənliklə müəyyənləşdirdi. Ulu öndər öz fəaliyyəti dövründə bu prinsiplərə çox ciddi əməl etdi, onları inkişaf etdirərək formalaşdırdı, əbədiyaşarlıq verdi.

Dövlətin təməl prinsipləri, adətən, bəşəri olur, amma onların arasında, təbii ki, milli xarakter daşıyanı da var. İlk əvvəl bəşəri mahiyyət daşıyan prinsiplərə nəzər salaıq. Bunlardan birincisi, dövlətçilikdir. Dövlətçilik prinsipi ona görə vacibdir ki, dövlətin mövcudluğu qorunsun, inkişaf etdirilsin. Bu prinsipin qayəsini Azərbaycanın müstəqilliyinin hər şeydən uca tutulması, suverenliyimizin qorunması üçün bütün vasitələrdən istifadə olunmasının zəruriliyi ideyası təşkil edir. Müstəqil dövlətçilik prinsipi "hər şey dövlət naminə" şüarına söykənir. Azərbaycanda müstəqil dövlətin qurulması yolunda Heydər Əliyevin hələ sovet illərindən başladığı işlər nəticə etibarilə bu prinsipin reallaşmasına yol açdı. Heydər Əliyevin sayəsində Azərbaycanın müstəqilliyinin dönməzliyi tam təmin olundu. Bu baxımdan, əslində,

ilk şərt dövlətin mövcudluğudur. Çünki dövlət olmayandan sonra digər prinsiplərə onsuz da ehtiyac qalmır.

İkinci prinsip qanunçuluqdur. Dövlət qanunlarla idarə olunur. Qanun alidir və hər kəs ona tabe olmalıdır. Tutduğu mövqedən, cəmiyyətdəki fəaliyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar qanuna əməl etməlidirlər. O yerdə ki qanun yoxdur, orada anarxiyadır və dövlətin idarə edilməsindən söhbət gedə bilməz. Ona görə belə halda artıq dövlətin gələcəyi şübhə altına düşür və yaxud digər dövlətin "fort-post"una çevrilir.

Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi ölkədir. Bu müddəalar bizim Konstitusiyamızda öz əksini tapıb. Ölkəmizdə hakimiyyətin üç qolu yaradılıb: icra hakimiyyəti, ali qanunverici orqan və məhkəmə hakimiyyəti. Bu, dövlətin demokratik idarəedilməsinin ən vacib formasıdır və təbii ki, hər bir orqan öz fəaliyyətini məhz qanunlar əsasında qurur. Demokratiya həm də qanunlarla idarə olunan dövlət, cəmiyyət deməkdir. Yəni, bütövlükdə qanunçuluq, cyni zamanda qanunun aliliyinin təmininə xidmət etmək deməkdir.

Ulu öndər Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycan azad bazar iqtisadiyyatına qədəm qoydu. Baş müəllifi ulu öndərin özü olan yeni Konstitusiya hazırlandı və referendum yolu ilə qəbul olundu. Ölkəmizdə müvafiq iqtisadi və sosial islahatlar aparıldı, özəlləşdirmə proqramları yerinə yetirildi, torpaq islahatları həyata keçirildi. Bütün bu proseslərin normal, sürətlə getməsi üçün müvafiq qanunlar qəbul edildi. Bu qanunlar qəbul edilməzdən əvvəl Avropa qurumlarına göndərildi, ekspertizadan keçirildi, rəylər alındı və beynəlxalq tələblərə cavab verən qanunlar hazırlandı. Bu baxımdan, qanunçuluq Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyi üçün müəyyən etdiyi əsas prinsiplərdən biridir.

Digər prinsip varislikdir. Burada söhbət siyasətin varisliyindən gedir. Varislik siyasi ənənələrin qorunması, saxlanması, inkişaf etdirilməsi, gələcək nəsillərə çatdırılması deməkdir. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın siyasi yolunu düzgün müəyyən edib və bu yol da-

vamlı olmalıdır. Ötən 12 ildə qazandığımız hər bir uğur sübut edir ki, Heydər Əliyev siyasi yolunun alternativini yoxdur.

Dövlətin əsas prinsiplərindən biri vətəndaş həmrəyliyidir. Yaxşı yadıımızdadır ki, 1993-cü ildə Azərbaycan bir dövlət kimi məhv olma həddinə çatmışdı. Ölkə vətəndaşları arasında ciddi qarşıdurma var idi. Hətta Gəncədə vətəndaş müharibəsinin qılgıncıları alışımsdı. Ulu öndər Heydər Əliyev xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyət sükranının arxasına keçər-keçməz bu qılgıncıları söndürdü və vətəndaş qarşıdurmasının alovlanmasına imkan vermədi.

Vətəndaş həmrəyliyi hər bir ölkədə sabitliyin, əmin-amanlığın ən mühüm şərtlərindən biridir. Fəxarət hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycanda belə bir vətəndaş həmrəyliyi var. Bu həmrəyliyin təməlini ulu öndər Heydər Əliyev qoydu və möhkəmləndirdi. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi illərində isə ölkəmizdə vətəndaş həmrəyliyi daha da dönməz xarakter aldı. Çünki Azərbaycan iqtidarı, həqiqətən, insanların arzularını gerçəkləşdirmək, sabitliyi daha da möhkəm etmək istiqamətində mühüm addımlar atır.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan demokratik ölkədir və hər kəs öz siyasi əqidəsini müəyyən etməkdə azaddır. Bu baxımdan, ölkəmizdə müxtəlif siyasi partiyalar, o cümlədən müxalifət partiyaları mövcuddur. Onların normal fəaliyyəti üçün hər cür şərait yaradılıb. Eyni zamanda, söz və mətbuat azadlığı təmin olunub, Mətbuat Şurası fəaliyyət göstərir, vətəndaş cəmiyyəti institutları yaradılıb. Bütün bunlar isə demokratiyanın inkişafının təntənəsi olmaqla yanaşı, vətəndaş həmrəyliyinin təmin olunmasının şərtləridir. Beləliklə, reallıq ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda vətəndaş həmrəyliyinin pozulmasına yönəlik hər bir cəhd iflasa məhkumdur.

Dövlətin digər təməl prinsiplərindən biri sosial ədalətdir. Bəşər cəmiyyəti yaranandan bəri insanlar ədalət uğrunda mübarizə aparırlar. O cəmiyyətdə ki sosial ədalət təmin olunmayıb, orada daim qarşıdurmalar, toqquşmalar olur. Buna görə də sosial ədalət məsələlərinə Azərbaycan iqtidarı, Prezident İlham Əliyev çox böyük diqqət yetirir.

Amma onu da qeyd etmək vacibdir ki, Azərbaycanda sosial ədalətsizliyə məruz qalan insanlar da var. Onlar qaçqınlar və məcburi köçkün soydaşlarımızdır. Bu insanlar Ermənistanın hərbi təcavüzü, soyqırımını və etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində özlərinin doğma torpaqlarından, ev-əşiklərindən məhrum olublar, didərgin düşüblər. Onlar iş yerlərini itiriblər, daim yaşayış üçün seçdikləri yerdə yaşamaq hüququndan məhrum ediləblər.

Bu, insanlar üçün çox çətin idi, amma dövlətimiz, ulu öndər Heydər Əliyev, Prezident İlham Əliyev onların pozulmuş hüquqlarının bir qisminin bərpası yolunda ciddi və ardıcıl işlər görüblər. Bu gün həmin insanların sosial qayğılarının yoluna qoyulması, mənzil-məişət şəraitlərinin yaxşılaşdırılması sahəsində Azərbaycan iqtidarı kifayət qədər vəsait xərcləyir və tədbirlər həyata keçirir. Belə ki, indiyə qədər 90 müasir tipli yaşayış kompleksi tikilib. 230 mindən çox məcburi köçkün yeni tikilmiş evlər və mənzillərlə təmin ediləblər.

Sosial ədalətdən söz düşmüşkən, bir mühüm məsələyə də toxunmaq lazımdır. Azərbaycan yeganə ölkədir ki, burada dövlət öz vəsaiti hesabına ev tikir, təmir edir, sonra onları pulsuz olaraq vətəndaşlarına paylayır. Son illər nə qədər jurnalist, şəhid ailəsi, müharibə veteranı, əlillər mənzillə təmin olunub! Yəni, qaçqın və məcburi köçkünlərdən sonra bu qisim insanların da sosial vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq üçün addımlar atılır. Həmçinin onlara təqaüdlər verilir, sistemli şəkildə əməkhaqları, pensiyaları, müavinətləri artırılır. Bütün bu kimi tədbirlər isə cəmiyyətimizin ədalətli və sosial imicini həm formalaşdırır, həm də yüksəldir.

Dövlətimizin əsas təməl prinsiplərindən biri isə azərbaycançılıqdır. Azərbaycançılıq daha çox milli kateqoriyaya mənsub olan təməl prinsipidir. Azərbaycançılıq ideya şəkildə daim mövcud olub. Ancaq ulu öndər Heydər Əliyev əvvəla bunu elmi, nəzəri və ideoloji nöqtəyi-nəzərdən işlədi, praktik cəhətdən təmininə nail oldu və əbədiyaşarlıq verdi. Yəni, ümummillilə lider Heydər Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində azərbaycançılıq ideyadan ideologiyaya çevrildi.

Azərbaycançılıq ideologiyasının özünün bir sıra prinsipləri, daxili elementləri var. Bunlardan birincisi, Azərbaycan dilidir. Bəli, Azərbaycan dili xalqımızın ən böyük dəyərlərindən biridir. Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan dili işlənsə də, ancaq dövlət dili səviyyəsində tam hökmran deyildi. Hətta Bakı rusdilli şəhərə çevrilmişdi. Nəinki Bakının küçələrində və ictimai yerlərində, kinoteatrlarında, iş yerlərində rusca danışırdılar, hətta bir çox azərbaycanlı ailələr də rusdilli olmuşdular. Hərdən öz vətəninə doğma dilində danışan azərbaycanlı gülüş hədəfinə çevrilirdi ki, rus dilini bilmir. Halbuki təmiz Azərbaycan dilində danışmaqla sən bəzən müsahibini, haradasa rast gəldiyin həmvətənini başa sala, fikrini ona çatdırma bilirdin.

O illərdə Azərbaycanda bütün dövlət idarələrində ünsiyyət vasitəsi rus dili idi. İlk dəfə olaraq 1969-cu ildə - ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycana birinci dəfə rəhbər təyin olunanda Bakı Dövlət Universitetində Azərbaycan dilində çıxış etdi. Bu çıxış o zaman çox böyük əks-səda doğurdu. Hamı təəccüb və məəttəl qalmışdı ki, Azərbaycan KP MK-nın yeni birinci katibi doğma dilində danışır. Bu, böyük cəsarət idi. Bununla hamı gördü ki, birinci katiblər Azərbaycan dilini bilirlər və hətta rəsmi tədbirlərdə bu dildə danışmaq mümkündür.

Ulu öndər Heydər Əliyev fəaliyyəti boyu doğma dilində danışmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan dilinin inkişafına xüsusi diqqət yetirirdi. Müasir Azərbaycan dili dərslisi o dövrdə Dövlət mükafatına layiq görüldü. 1978-ci ildə sovet Azərbaycanının yeni Konstitusiyası qəbul olundu. Ulu öndər Heydər Əliyev yenə də böyük cəsarət nümayiş etdirərək Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi Konstitusiyaya salınmasına nail oldu. Bu sovet ideologiyasının hakim olduğu dövrdə doğurdan da cəsarətli addım idi.

Sovet dövründə ən çox tədqiq olunan, araşdırılan, elmi cəhətdən işlənən dillərdən biri Azərbaycan dili olub. Bunu alimlərimiz də etiraf edirlər. Bütün bunlar məhz Heydər Əliyevin sayəsində mümkün olmuşdu.

1993-cü ildə xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra da ulu öndər Heydər Əliyev ilk görüşlərindən birini alimlərlə keçirdi. Azərbaycan dili ilə bağlı müzakirələr, diskussiyalar aparıldı. Həmin görüşlərin nəticəsi olaraq isə dilimizin Azərbaycan dili adlandırılması ilə bağlı qərar verildi. 1995-ci ildə qəbul olunan yeni Konstitusiyada Azərbaycan dili dövlət dili kimi təsbit olundu.

Bu gün hər birimiz fəxr edirik ki, Azərbaycanda hamı doğma dilində danışır. Azərbaycan dili əsas ünsiyyət vasitəsidir, dövlət dilidir, yazışmaların hamısı bu dildə keçirilir. Ulu öndərin Azərbaycan dilinin inkişafı ilə bağlı başladığı işləri isə Prezident İlham Əliyev layiqincə davam etdirir. Prezident İlham Əliyev 2013-cü il 9 aprel tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı"nı təsdiq edib. Həmin proqramda da göstərilir ki, respublikamızda dil siyasətinin birmənalı şəkildə formalaşdırılması, ana dilinin dövlət dili kimi tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi və dünya azərbaycanlılarının ünsiyyət vasitəsinə çevrilərək milli həmrəyliyin göstəricisi kimi beynəlxalq aləmdə rolu və nüfuzunun yüksəlməsi Azərbaycan xalqının ümummilliyet lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Dövlət Proqramının məqsədi isə dilimizin istifadəsinə və tədqiqinə dövlət qayğısının artırılmasını, qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmasını, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq sөylərini birləşdirilməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini təmin etməkdir. Bunun üçün Tədbirlər Planı icra olunur.

Azərbaycançılığın ikinci mühüm komponenti bizim milli mədəniyyətimizdir. Minilliklərə, əsrlərə söykənən ənənələr, tarixdən süzülüb gələn mədəni dəyərlər hər bir xalqın milliliyinin, kamillik səviyyəsinin təcəssümü olmaqla yanaşı, həm də bəşər sivilizasiyasına dəyərli töhfədir. Eyni zamanda, müxtəlif faktorlarla yanaşı, mədəni zənginlik xalqların özünü təsdiq etməsi baxımından ən mühüm key-

fiyyətlərdən hesab olunur. Bu mənada Azərbaycan xalqının qədim tarixə istinad edən mədəniyyəti bizim qürur mənbəyimizdir. Qədim adət-ənənələri ilə tarix boyu bəşər sivilizasiyasına mühüm töhfələr vermiş xalqımız mədəni dəyərlərini daim qoruyub saxlamış, inkişaf etdirmişdir.

Təsadüfi deyil ki, bu gün Azərbaycan öz mədəniyyəti, musiqisi, folkloru ilə Avropanı fəth edir. Bu sahədə Heydər Əliyev Fondunun xidmətləri misilsizdir. Fondun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın bu sahədə gördüyü işlər həm Azərbaycanın tanınmasında, həm də dünyada sevilməsində böyük rol oynayır. Bu fəaliyyətin nəticəsidir ki, Azərbaycan muğamı, xalçası, aşıq musiqisi, tar ifası, Novruz bayramı, kəlağayı sənəti UNESCO-nun Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ siyahısına, Çövkən-Qarabağ atüstü oyun ənənəsi isə qurumun təcili qorunmağa ehtiyacı olan Qeyri-Maddi Mədəni İrs Siyahısına daxil edilib. Eyni zamanda, Qız qalası, İçərişəhər, Şirvanşahlar sarayı və Qobustan Dövlət Tarix və Bədii Qoruğu da UNESCO-nun Dünya İrsi Siyahısına salınıb.

Xalqımız həm də özünün milli-mənəvi dəyərləri ilə fəxr edir. Milli-mənəvi dəyərlər, adından da görüldüyü kimi, hər bir milləti digər millətlərdən fərqləndirən keyfiyyətlərdir. Bu baxımdan, bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlərin sınağından keçib, qorunub saxlanılıb və bu gün də mühafizə olunur. Xalqımız həmişə milli-mənəvi dəyərləri ilə fəxr edib, qürur duyub. Bu dəyərlərin bir qismini biz adət-ənənələr şəklində qoruyub saxlayırıq. Ona görə ictimai münasibətlərdə, məişətdə bizim çox gözəl, digər xalqlara nümunə olan milli adət-ənənələrimiz var: böyüyə hörmət, ağsaqqal sözü eşitmək, qadına hörmət və s. Bütün bunlar öz növbəsində cəmiyyətimizdə əxlaqi dəyərlərin yüksək səviyyəsini göstərir.

Milli-mənəvi dəyərlərdən danışarkən ailə dəyəri haqqında ayrıca danışmaq lazımdır. Azərbaycan ailəsi bütün dünyada ailə institutunun ən gözəl modeli olmaqla çox möhkəm quruluşa malikdir. Bu modeldə atanın öz yeri var, o, son söz sahibidir. Ana bu ailənin zəhmətkeşidir, eyni zamanda övladlarla ata arasında vasitəçidir. Bu mo-

dələ qardaşlar arasında münasibətlər çox gözəl tənzimlənib. Böyük qardaşın dediyini kiçik qardaş eşitməlidir. Bu ailədə qızın öz xüsusi yeri var.

Azərbaycanda ailə institutu, həqiqətən, çox mükəmməldir. Burada boşanmaların sayı minimumdur, övladlara xalqımızın dəyərləri ruhunda tərbiyə verildiyi üçün bu dəyərlər yeni nəsillərə ötürülür, qorunub saxlanılır. Bu gün çox təəssüf ki, öz ailə institutlarında aşınmaya məruz qalan xarici dairələr bizim ailə modelini hədəfə götürüblər. Çalışrlar ki, gender siyasəti, ailə zorakılığı kimi məsələlərin fonunda Azərbaycan ailəsini dağıtsınlar, bizi də Avropa kimi vətəndaş nikahı ilə yaşayan cəmiyyətə çevirsinlər.

Azərbaycançılığın başqa bir tərkib hissəsi dini dəyərlərdir. Bu məsələdə də xalqımızın özünəməxsus modeli var. Sovet dövründə bizi Allahsız, ateist etmək istədilər, lakin bacarmadılar! Allah sevgisini ürəyimizdə qoruyub saxladıq. Bu gün fəxr edirik ki, Azərbaycan hüquqi, demokratik və unitar bir dövlətdir. Amma İslam dininə sitayiş edirik. Dövlət başçılarımız inanclı insanlara, dinə ehtiramla yanaşırlar. Ulu öndər Heydər Əliyev Bibiheybət məscidini tikdirdi, daim ziyarətgahlara gedirdi. Prezident İlham Əliyev də bu ənənəni davam etdirir. Son illər ölkədə bütün dini komplekslər yenidən qurulub. O cümlədən Qafqazın ən qədim məscidi olan Şamaxı Cümə məscidi bərpa edildi. Bakıda Heydər məscidi inşa olundu. Sovet illərində ölkədə bir neçə məscid var idisə, indi iki mindən çox məscid fəaliyyət göstərir.

Azərbaycançılığın digər mühüm prinsipi tolerantlıq və multikulturalizmdir. Azərbaycan əhalisinin əksəriyyəti müsəlman olsa da, tolerant ölkədir. Burada digər dinlərin və xalqların nümayəndələrinə qarşı başqa ölkələrdə olduğu kimi dözümsüzlük yoxdur. Digər azsaylı xalqların nümayəndələri Azərbaycanda mehriban, azad, rahat yaşayırlar, öz dinlərinə sərbəst sitayiş edir, adət-ənənələrini, mədəniyyətlərini yaşadırlar. Azərbaycan nadir ölkələrdəndir ki, burada müxtəlif dini konfessiyalar fəaliyyət göstərir. Oruculuq vaxtı iftar süfrəsində xristianlar - katolik və pravoslav kilsəsinin nümayəndələri, yəhudilər is-

lam dininin nümayəndələri ilə birlikdə oturlar. Bunu dünyanın hansı ölkəsində görmək olar? Heç birində! Bütün bunlar xalqımızın tarixindən, tolerant dünyagörüşündən, multikultural, mənəvi zənginliyindən irəli gəlir. Bu ilin ölkəmizdə "Multikulturalizm ili" elan olunması da təsadüfi deyil.

Bir mühüm məqamı qeyd etmək ki, Azərbaycanın tolerantlıq və multikulturalizm sahəsində malik olduğu zəngin təcrübə artıq dünyada mükəmməl model kimi öyrənilir, tədris edilir.

Azərbaycançılığın əsas prinsiplərindən biri də bəşər mədəniyyətidən bəhrələnmək və onu daim zənginləşdirməkdir. Ona görə biz həm bəşər mədəniyyətindən, həm də dünya elmindən daim öyrənməliyik. Ulu öndər Heydər Əliyevin məşhur bir sözü var: biz üzümüzü Qərbə çevirsək də, heç zaman şərqli olduğumuzu unutmamalıyıq. Bəli, Qərb mədəniyyətindən bəhrələnmək, Qərb texnologiyasından öyrənmək, mənimsəmək lazımdır. Amma biz nə qədər Qərbdən bəhrələnsək də, öz dəyərlərimizi unutmamalıyıq, onu gözəl, xalqımızın mental baxışları ilə uzlaşan dəyərlərlə zənginləşdirməliyik.

Müasir Azərbaycan dövlətinin təməl prinsipləri, o cümlədən azərbaycançılıq ideologiyası və onun tərkib hissələri Heydər Əliyev siyasi kursuna daxildir. Azərbaycan xalqı həm də ona görə xoşbəxtdir ki, ulu öndər tərəfindən yaradılan, əsası qoyulan, inkişaf etdirilən ənənəvi prinsiplər uğurla həyata keçirilir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi uğurlu siyasət ötən on iki ildə ölkəmizi iqtisadi yüksəlişini təmin edib. Azərbaycanın hədəfi inkişaf etmiş ölkələr cərgəsinə qoşulmaqdır. Artıq bu istiqamətdə böyük uğurlar əldə olunub. Ölkəmiz iqtisadi sahədə keçid dövrünü başa vurub.

Azərbaycan müstəqilliyinin bərpasının 20-ci ilində 155 dövlətin dəstəyi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv oldu. Prezidentimiz Təhlükəsizlik Şurasına sədrlik etdi. Cəmi 20 ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv olmaq hər dövlətə nəsib olmur. Amma biz bu möhtəşəm uğura nail olduq!

Azərbaycan dünyada tek siyasi və iqtisadi uğurlarla kifayətlənmir. "Eurovision" mahnı müsabiqəsindəki qalibiyyətimiz göstərdi ki, biz mədəniyyət sahəsində dünyada söz sahiblərimizdir.

İdman sahəsində bizim çox böyük uğurlarımız var. Azərbaycan idmançıları hər il yüzlərlə qızıl medal qazanırlar. Eyni zamanda, Azərbaycan ən möhtəşəm və böyük miqyaslı idman yarışlarına ev sahibliyi etmək imkanına malikdir. Cənab Prezidentin dediyi kimi, bu gün Azərbaycanı dünyada idman ölkəsi kimi də tanıyırlar.

Bütövlükdə Azərbaycan Cənubi Qafqazın lideri və ən güclü dövlətdir. Bu arealda ölkəmizin iştirakı olmadan hansısa iqtisadi layihənin həyata keçirilməsi mümkün deyil. Ölkəmiz həm də güclü orduya malikdir. Ən müasir silahlarla təchiz olunan, modernləşən, döyüş qabiliyyətini artıran ordumuz istənilən zaman torpaqlarımızı işğaldan azad etməyə qadirdir.

Bütün bu uğurlar ümummillə lider Heydər Əliyev siyasi kursunun uğurlu davamının nəticəsidir. Heydər Əliyev siyasi məktəbinin ən böyük yetirməsi olan Prezident İlham Əliyev hər sahədə dövlətimizi inkişaf etdirir, xalqımızı irəli aparır. Ölkəmizdə daim əmin-amanlıq, sabitlikdir. Bunun mənbəyində isə xalqla iqtidarın birliyi və vətəndaş həmrəyliyi dayanır. Azərbaycan əhalisi arasında Prezident İlham Əliyevin reytingi daim yüksəkdir. Dövlət başçısı xalq tərəfindən dəstəklənir, sevilir. Bu, o deməkdir ki, Azərbaycanda daim sabitlik hökm sürəcək, Azərbaycan daim inkişaf edəcək və tezliklə dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri cərgəsinə qoşulacaqdır.

Hadı Rəcəbli,
Milli Məclisin Əmək və Sosial Siyasət
Komitəsinin sədri, s.e.d., professor

AZƏRBAYCANIN SOSIAL MÜDAFİƏSİ VƏ SOSIAL TƏMİNAT SİSTEMİ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİNİN MÜHÜM PRIORİTETİ KİMİ

Hər bir dövlətin qüdrəti onun iqtisadi gücü ilə yanaşı, xalqın sosial rifah halı və yaşayış səviyyəsi ilə qiymətləndirilir. Sosial siyasət daxili siyasətin mühüm tərkib hissəsi olaraq əhalinin bütün təbəqələrinin həyat səviyyəsinin və əmək şəraitinin yüksəldilməsinə, məşğulluğunun və gəlirlərinin artırılmasının təmin edilməsinə, sosial müdafiənin güclənməsinə, səhiyyə, təhsil, mədəniyyət sahəsində təminatlarının tənzimlənməsinə istiqamətlənən tədbirlər sistemi olaraq ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi ilə sıx bağlıdır.

Dövlət müstəqilliyinin ilk illərində Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, sosial müdafiə sahəsində də olduqca ciddi problemlər mövcud idi.

Bir çox dövlət müəssisələrinin iflic vəziyyətinə düşməsi, iqtisadi tənəzzülün dərinləşməsi, inflyasiyanın günbəgün yüksəlməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərin, şəhid ailələrinin və müharibə əlillərinin minimum sosial tələbatlarının ödənilməsinin, əməkhaqlarının və pensiyaların verilməsinin aylarla gecikdirilməsi yoxsulluq səviyyəsini daha da artırır, bu isə cəmiyyətdəki sosial gərginliyin yüksəlməsini sürətləndirirdi. Buna görə də total böhran səviyyəsində olan ölkə vətəndaşlarının sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılması məqsədilə hökumətin sosial müdafiə sistemində köklü dəyişikliklər etməsinə böyük ehtiyac yaranmışdı.

Bu isə məhz görkəmli şəxsiyyət Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə gəlməsindən sonra baş verdi. Burada həyata keçirilən ilk tədbir sosial problemlərin dərindən araşdırılıb öyrənilməsi, sosial prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi oldu.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin balanslaşdırılmış siyasətinin, gərgin əməyin və siyasi iradəsinin sayəsində 90-cı illərdə ölkədə ictimai-siyasi sabitlik təmin olunub, iqtisadi tənəzzül dayanıb, bazar iqtisadiyyatına əsaslanan islahatlar, o cümlədən sosial müdafiə sahəsində islahatlar aparılmağa, yeni konsepsiyalar, dövlət proqramları hazırlanmağa və qəbul edilməyə başlanılıb.

Ulu öndər Heydər Əliyev 1994-cü ilin 15 iyun tarixində *“Əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və iqtisadiyyatın maliyyə vəziyyətinin sabitləşdirilməsi tədbirləri haqqında”* Fərman və Fərmandan irəli gələn vəzifələrin daha səmərəli yerinə yetirilməsi üçün *“Əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında”* növbəti sənəd imzalayıb. İnsanların sosial müdafiəsinin mükəmməl və etibarlı şəkildə təmin olunması üçün hüquqi bazanın daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində 1995-ci ildə ümummilli liderin birbaşa müəllifliyi ilə hazırlanmış Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edilib. Həmin Konstitusiyanın 16-cı maddəsində deyilir ki, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsinin, onun sosial müdafiəsinin və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalır.

Dövlətimizin Heydər Əliyev strategiyasını gerçəkləşdirərək qurduğu sosial siyasətin Azərbaycan modeli uzunmüddətli inkişafda və təkmilləşməkdə olan, dünyanın ən sivil və mükəmməl ənənələrinə, dəyərlərinə söykənən bir sosial dövlət modeli olaraq bu sahədə əldə etdiyi zəngin təcrübə analoji inkişaf yoluna yeni qədəm qoymuş digər ölkələr üçün də mükəmməl bir örnək model olaraq təbii edilə bilər. Bu modelin unikallığı məhz ondan ibarətdir ki, yeni mülkiyyət formalarının yaranmasına, sahibkarlığın daha sürətli inkişafına yönəlmiş kompleks tədbirlər sistemi əhalinin sosial baxımdan nisbətən zəif təbəqəsinin maraqlarını diqqətdən kənar qoymur. Aztəminatlı təbəqələrin mənafevləri mütləq şəkildə nəzərə alınır və ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatının inkişafı üçün atılan hər bir addım bu təbəqənin maraqları ilə uzlaşdırılmaqla həyata keçirilir.

Bu baxımdan, 1995-ci il Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi ciddi islahatların həyata keçirilməsinin başlanğıc dövrü hesab edilir. Qanunda təsbit edilmiş sosial normalar bazar münasibətləri əsasında formalaşan sosialyönlü milli iqtisadiyyatın qurulmasını müəyyən edən fundamental normativ bazanın yaradılmasına səbəb olmuşdur.

Artıq 1996-cı ildən etibarən ölkədəki iqtisadi inkişaf nəticəsində əhalinin rifah halının yüksəldilməsi, habelə vətəndaşların pensiya təminatının yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan ciddi addımların müsbət təsiri əhəmiyyətli dərəcədə hiss olunurdu. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1997-ci ildə Azərbaycan xalqına yeni il təbrikinə bu sahəyə xüsusi yer ayırmışdı: *"Bütün bunlar respublikamızda iqtisadiyyat sahəsində aparılan tədbirlərin və iqtisadi islahatların əyani nəticəsidir və bunların sayəsində əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırmaq üçün müəyyən tədbirləri həyata keçirmək mümkün olmuşdur. 1996-cı ildə respublikamızda... pensiyalar, müavinətlər ümumən 50 faiz... artmışdır"*.

Ümumilikdə, 1996-2003-cü illər ərzində aztəminatlı əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 fərman və sərəncamı, Nazirlər Kabinetinin 2 qərarı oldu ki, bunların tətbiqi nəticəsində, eləcə də ölkədə əməkhaqlarının artımı hesabına pensiya və müavinətlərin orta aylıq məbləği 1995-2003-cü illər ərzində 8 dəfə artdı.

Bütün bunlar onu göstərir ki, ölkədəki stabil və ardıcıl inkişaf sosial müdafiə sisteminin yenidən qurulması prosesində etibarlı təminata çevrilmişdir. Bu baxımdan, həmin tədbirlərə paralel olaraq sabit və ardıcıl inkişaf tempinin fəaliyyətin əsas meyarı kimi götürülməsi nəticəsində mövcud sosial müdafiə sisteminin bazar iqtisadiyyatının mühitinə uyğunlaşdırılaraq keyfiyyətə yenidən qurulması, o cümlədən pensiya sisteminin beynəlxalq normalara və inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanan islahatının aparılması sosial siyasətin strateji istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdi.

Ölkəmizdə bu sahədə köklü dəyişikliklərə 2001-ci ilin iyul ayından etibarən, ümummilli lider Heydər Əliyevin sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında Pensiya İslahatı Konsepsiyasının icrası ilə başlanmışdır. Konsepsiyada nəzərdə tutulmuş tədbirlər pensiya sisteminin köklü dəyişdirilməsi üçün demoqrafik baxımdan ən sərfəli dövr kimi 2001-2005-ci illərə aid edilmişdir.

Ulu öndərin Pensiya İslahatı Konsepsiyası respublikamızın müasir və beynəlxalq standartlara tamamilə cavab verə biləcək sığorta-pensiya modelini formalaşdırmışdır. İslahatın baş məqsədi pensiyaçıların sosial müdafiəsinin və layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinə nail olmaq üçün pensiya ödənişlərinin davamlı maliyyə təminatını təşkil etmək, pensiya təminatı sisteminin bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə uzlaşdırılması, pensiya və müavinət ödənişləri üçün nəzərdə tutulan vəsaitin tam yığılması və məqsədyönlü istifadəsi, pensiya təminatı sisteminin idarə olunmasını təkmilləşdirməklə onun səmərəliliyinin yüksəldilməsi, sosial sığorta haqları ilə ödənişlər arasındakı əlaqənin uyğunlaşdırılmasını həyata keçirmək.

Pensiya İslahatı Konsepsiyasının icrasının təşkilati-idarəetmə bazasının yaradılması ilə bağlı ümummilli lider Heydər Əliyevin 3 fərmanı xüsusilə qeyd olunmalıdır. Bunlardan *"Dövlət sosial sığorta sisteminə fərdi uçot haqqında"* Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə 26 dekabr 2001-ci il tarixli 616 nömrəli fərmanla ölkəmizdə məcburi dövlət sosial sığorta sisteminə fərdi uçotun əsası qoyulmuş, *"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sosial Müdafiə Fondu haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə"* 31 avqust 2002-ci il tarixli 781 nömrəli fərmanla məcburi dövlət sosial sığortası və fərdi uçot sahəsində idarəetməni həyata keçirən orqana mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı statusu verilmiş, *"Azərbaycan Respublikasında dövlət pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında"* 4 avqust 2003-cü il tarixli 908 nömrəli fərmanla isə vahid sığorta-pensiya qurumunun yaradılması və sığorta-pensiya sistemi ilə dövlət sosial yardım sisteminin bir-birindən ayrılması əsasən müəyyənləşdirilmişdir.

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi sosial siyasətin iki əsas xarakterik cəhətini xüsusilə qeyd etmək yerinə düşərdi. Bunlardan biri sosial siyasətin dayanıqlı olması, ölkənin iqtisadi bazisinə əsaslanması, ikincisi isə onun mükəmməl və dünya təcrübəsində uğurla sınaqdan çıxmış normativ hüquqi bazaya söykənməsidir. Heydər Əliyevin sosial siyasətinin inkişaf tarixinə nəzər yetirsək görərik ki, ölkə iqtisadiyyatının tənəzzüldən çıxmasından, daxili sabitliyin təmin edilməsindən sonra sosial sahədə əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Ayrı-ayrı kateqoriyalı şəxslərin sosial müdafiəsi üzrə müxtəlif qanunlar - "Şəhid adının əbədiləşdirilməsi və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında", "Çernobil qəzasının ləğvində iştirak etmiş və həmin qəza nəticəsində zərər çəkmiş vətəndaşların statusu və sosial müdafiəsi haqqında", "Veteranlar haqqında", "Qarabağ müharibəsi" əlilləri və digər qanunlar qəbul edildi, şəhid ailələrinin, qəçqınların, məcburi köçkünlərin, müharibə və 20 Yanvar əlillərinin, vətəndaşların sosial təminatının gücləndirilməsi istiqamətində çoxsaylı fərman və sərəncamlar imzalandı.

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi sosial siyasətin Azərbaycan modeli elmi-nəzəri əsaslara söykənirdi. Sosial siyasətin və sosial siyasət modellərinin elmi-nəzəri aspektlərinə toxunmadan bu siyasətin tam dərkini, onun mahiyyətinin açıqlanması mümkün deyildir.

Sonrakı dövrdə respublikamızın həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, sosial sahədə də ümummilli liderin müəyyənləşdirdiyi prinsiplər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla reallaşdırılmışdır.

Bu gün hər bir Azərbaycan övladı Heydər Əliyevin ən möhtəşəm sənət əsəri olan müstəqil və dinamik inkişaf edən bu ölkənin bir parçası (azərbaycanlı) olmaqdan qürur hissi keçirir və böyük öndərə sayğı və məhəbbətini onun ideyaları ətrafında möhkəm birləşməkdə görünür. Fəxrlə söyləyə bilərik ki, xalqımızın ümummilli liderinin "*Azad, demokratik ölkə kimi Azərbaycan inkişaf edəcək və Avropa ilə Asiyanın qovuşduğu bir yerdə öz tarixi xidmətlərini göstərəcəkdir*" sözləri möhtərəm Prezident İlham Əliyevin uğurlu və davamlı fəaliyyətinin nəticəsi olaraq hazırda tam reallığa çevrilmişdir.

Əli Hüseynli,
Milli Məclisin Hüquq Siyasəti və Dövlət
Quruculuğu Komitəsinin sədri, h.e.f.d.

HEYDƏR ƏLİYEV: AZƏRBAYCANDA MÜASİR HÜQUQİ DÖVLƏTİN BANİSİ

Mənsub olduqları xalqın taleyində və tələyüklü məsələlərin həllində müstəsna xidmətləri olan tarixi şəxsiyyətlər, görkəmli siyasət və dövlət adamları gerçəkdən çox deyildir. Onları zamanın, qərinənin hər fürsətində görmək şansımız da yoxdur. Amma elə ki, bir millətin bəxtinə tale belələrini bəxş etdi, bu cür şəxsiyyətləri yetirdi, bu o deməkdir, həmin millətin taleyinə Tanrı bəxşiş yazıb, o millət bundan belə ən az yüz illər boyu yaşamaq, var olmaq şansı qazanıb.

Heydər Əliyev də Azərbaycanın taleyinə yazılan, eyni zamanda o qürurlu taleyin zirvəsini müəyyən edən, ən nəhayət millətinin xilasını olmaq üçün Tanrı və zaman tərəfindən göndərilən hədiyyələrdən idi...

Bu dahi insanın Azərbaycan xalqının yaddaşında qurucu və xilaskar dövlət xadimi, milli lider və xalq məhəbbətini qazanan öndər kimi qalması, heç şübhəsiz ki, təsadüfi deyildir. Xalqın taleyində, mənafe, siyasi və ictimai həyatında, dövlət quruculuğunda onun qədr misilsiz xidmətlər göstərən ikinci dövlət adamı tapmaq gerçəkdən mümkünsüzdür. Və ya elə bu səbəbdəndir ki, Heydər Əliyevi tanıdığımız gündən ona ən böyük azərbaycanlı demişik. Çünki bir tək mənsub olduğumuz dövləti qorumağı deyil, həm də onu sevməyi, dərk etməyi bizə öyrədən insanın adıdır - Heydər Əliyev!

Heydər Əliyev dünyanın nadir, unikal, seçilən siyasət adamı olub. O, dünya siyasətinə təsir etmək gücündə olan lider idi. Liderlər var ki, siyasi fəaliyyət, dövlət idarəetməsi sahəsində uzun illər çalışıb püxtələşdikdən sonra tanınırlar. Və ya, elə adamlar da var ki, bu, onlarda fitrən mövcuddur, genlərində kodlaşdırılıb, bir sözlə, Allah ver-

gəsidir. Buna Allahdan lider deyirlər. Heydər Əliyev bax həmin o ikincilərdən idi...

Heydər Əliyev eyni zamanda tarixi yazan və yaradan, onu yönəltməyi və fəvqündə durmağı bacaran, dövlət idarəçiliyi və siyasi təlimlər elminin müntəxəbatını öz fəaliyyəti ilə dikte edən nadir şəxsiyyətlərdən biri idi. O, təkə güclü təsərrüfatçı deyil, həm də sözlərinin çəkisi və sanbalı olan, kütləni arxasınca aparmağı, auditoriyanı inandırmağı bacaran bir siyasi xadim idi.

Ən nəhayət, Heydər Əliyev mahir psixoloq, insan qəlbinin dərin bilicisi idi. Buna görə də onun gələcəyi görmək qabiliyyəti başqalarına, həmkarlarına nisbətən daha güclü idi.

Tarixi bəsiyəti, irəlini görmək nadir bir hissdır. Siyasi xadimlərin heç də hamısında bu hiss olmur. Təbiət bu keyfiyyəti yalnız seçilmiş adamlara - zəmanəsini çox-çox qabaqlayan görkəmli mütəfəkkirlərə verir. Eynən Heydər Əliyevə verdiyi kimi!

O, analitik düşüncə tərzini, çətin vəziyyətlərdə soyuqqanlılığını saxlamaq məharəti ilə, yüksək intellekti, dünya mədəniyyətinə bələdliyi ilə ətrafdakıları heyrləndirirdi. O sözün əsl mənasında möhtəşəm idi. Heydər Əliyev bəlkə də dünyanın çox nadir siyasətçilərindənədir ki, siyasətin ən qızgın meydanlarında hissələri ilə deyil, məntiqi ilə davranmağı bacarıb, əsl peşəkarlıq göstərmişdir. Elə sərgilədiyi bu fəaliyyət, atdığı bu addımlardır ki, onu siyasi zirvəyə doğru aparıb...

Ulu öndəri xarizmatik lider, fenomenal şəxsiyyət adlandırılır. Müasir siyasi texnologiyalarda lider üçün xarizma məsələsi çox vacib şərt hesab edilir. Heydər Əliyev məhz güclü xarizmatik şəxsiyyət, fenomenal siyasətçi və dövlət xadimi idi. Onun ən böyük gücü dərin, həm də universal biliyində, qətiyyətində, işgüzarlığında, hökmündə, qeyri-adi yaddaşında, tükənməz səbrində, müsahibini təmkinlə dinləmək bacarığında, uzaqgörənliyində, qarşısına qoyduğu məsələni həyata keçirmək qabiliyyətində, müdrikiyində, ən böyük siyasətçi keyfiyyətlərində, mahir diplomat olmasında, həmsöhbətinə təsir etmək gücünə malik olmasında idi. Xeyrxahlıq və alicənablıq, inam və eti-

bar, təmkin və səmimiyyət, zəka, səbat, diqqət və başqa cəhətlər Heydər Əliyevin fərdi naturasının özgün çalarları idi.

Heydər Əliyev böyük siyasət üçün yaranan, təkə bir ölkə miqyasında yox, dünya əhəmiyyətli məsələlərin həllində qətiyyətli sözünü deyə bilən nadir siyasətçi idi. Onun bu sahədəki fitri istedadı və fəvqəladə qabiliyyəti, hadisələrin və tarixin gedişatını öncə görmək məharəti siyasət aləminə qədəm qoyduğu ilk günlərdən özünü büruzə vermişdi..

Bu dahi siyasətçi zərgər dəqiqliyi ilə, ölçülüb-biçilmiş qərarlar qəbul edirdi. Hətta fəaliyyəti haqsız yerə "təftiş" ediləndə belə düşmənləri ona irad tutmaq üçün "nöqsan deyər" bir fakt tapıb ortaya çıxara, ərsəyə gətirə bilməmişlər.

...Yarım əsrlik siyasi fəaliyyətin qızıl qaydası çoxları üçün təcəbüllü idi.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə uzaqgörən daxili və xarici siyasəti ilə ölkənin nüfuzunu artırmış, hərtərəfli inkişafına nail olmuş, müstəqilliyini əbədi və dönməz etmişdir. Elə bu səbəbdən idi ki, hələ dünya çapında yetərincə tanınmayan kiçik bir ölkə anıdan Heydər Əliyevin uğurlu siyasəti sayəsində dünyada tanınan nüfuzlu bir dövlətə çevrilmişdi. Həm də bu qədər qısa müddətə - on il ərzində. 1993-cü ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən Heydər Əliyev siyasət aləmində çox güclü, səriştəli və təcrübəli müdrik dövlət xadimi kimi az bir müddət ərzində xarici siyasət sahəsində böyük dönüş yaratdı. Dünyanın aparıcı dövlətləri, inkişaf etmiş ölkələri, beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycana ciddi diqqət yetirməyə başladılar. O, Qərbe inteqrasiya yolunu tutdu. Ən çətin anlarda belə yenilməz siyasi iradə nümayiş etdirdi, milli dövlətçiliyin, milli mənafehlərin ifadəçisi kimi antiAzərbaycan, antimilli qüvvələrin qarşısında siper çevrildi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin çəkilişi məhz bu böyük insanın qətiyyətli mövqeyinin, uzaqgörənliyinin nəticəsi kimi reallığa vardı.

Heydər Əliyev idarəetmənin ustası, siyasətin kamil bilicisi kimi bütün dünyada məşhur idi. Bu dahi insanın təliminə görə siyasət və

uzaqgörənlik qarşılıqlı vəhdətdədir. Ulu öndər deyirdi ki, *“reallığı düzgün qiymətləndirən, keçmiş təcrübədən yaradıcılıqla istifadə edən, sosial-siyasi və iqtisadi problemlərin bütün spektrini, mürəkkəbliyini nəzərə alan, qəbul olunan qərarların mümkün nəticəsini irəliləməyə imkan verən siyasi xətt hökmən uğur qazanmalıdır”*. Belə siyasət cəmiyyətin sabitliyinə, irəliyə doğru hərəkatına və tərəqqisinə xidmət edir.

Heydər Əliyev uzaqgörən və ağıllı siyasətçi kimi nəyi nə zaman deməyi, hansı addımı nə vaxt atmağı zərgər dəqiqliyi ilə bacarırdı. Ulu öndərin daha bir möhtəşəm fikrinə diqqət çəkmək istəyirəm: *“Biz nazik sapın üstü ilə gedirik. Odur ki, biz gərək bu siyasəti o qədər ağılla, o qədər məharətlə aparaq ki, Azərbaycanın milli mənafe-ləri müdafiə olunsun”*.

Heydər Əliyevin siyasəti tamənən milli maraqlar üzərində qurulmuşdu. O, hər hansı problemə həsr olunmuş yığıncaqda məsələyə də-rindən bələdliyi, verdiyi suallar, qaldırdığı problem məsələlərlə hə-min sahənin mütəxəssislərini belə heyrətləndirirdi. Çünki o, istər sə-naye, istər kənd təsərrüfatı, istərsə də elm, maarif, mədəniyyət ilə bağlı məsələlərin müzakirəsində bütün iştirakçıları həmin sahənin əvəzədlənməz bilicisi kimi idarə edirdi. Onun kimi təsərrüfatı təsərrü-fatçıdan, tariximizi tarixçidən, incəsənətimizi sənətsünasdan, iqtisa-diyyatı iqtisadçıdan yaxşı bilən, onun problemlərini həll etməyə isti-qamətləndirən ikinci adam tapmaq gerçəkdən mümkün deyil.

Heydər Əliyevin mülahizələri problemlərə də-rindən bələdlik, hadisələrin məğzinə, səbəb-nəticə əlaqələrinə nüfuz etmək xüsusi-yəti ilə seçilirdi. Azərbaycanın daxili siyasətini istiqamətləndirən, xarici siyasətini beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, məqsədyönlü və tarazlaşdırılmış şəkildə aparən qətiyyətli dövlət xadimi çox hal-larda ən tanınmış siyasətçiləri belə təəccübləndirirdi və onun ağıllı siyasətini birmənalı olaraq qəbul edirdilər. Hətta zaman-zaman diq-qət yetirmisinizsə, ondan həm çəkinirdilər, ehtiyat etdikləri zaman da az olmayıb.

Heydər Əliyev həm də global düşüncəli, geniş dünyagörüşlü nə-həng bir siyasətçi idi. O, realist bir insan olaraq hadisələrə pragmatik yanaşırdı, tarixi şəraitdən düzgün baş çıxarırdı, ölkənin taleyi üçün uğurlu qərarlar qəbul edirdi. Onun ağıllı və uzaqgörən siyasətində hər şeyin öz yeri və vaxtı var idi. Proseslərin düzgün zamanlanması Hey-dər Əliyevi bir siyasətçi kimi yüksəldən və öne çıxaran ən böyük key-fiyyətlərdən olub - bunu da unutmamaq gərək! O, beynəlxalq aləmdə tarazlaşdırılmış siyasətin, ölçülüb-biçilmiş fəaliyyətin ustası idi. Bu dahi siyasət adamı bütün fəaliyyəti boyu müdrik insan, qətiyyətli rəh-bər, xalq məhəbbətini qazanan uzaqgörən siyasətçi və ağıllı dövlət xadimi olduğunu təsdiq etmişdir. İnanmaq çətindir ki, dünyada xalqa bu qədər yaxın ikinci bir siyasətçi olar. Siyasətçi üçün lazım olan key-fiyyətlərlə yanaşı, onda idarəetmə keyfiyyətləri, dövlətçilik təcrübəsi ən yüksək səviyyədə idi. Elə bunlar idi onun siyasətinin ucılığı, alili-yi, uzaqgörənliyi və heyrətamizliyi.

Heydər Əliyev siyasəti bütün dünyanı ehtiva edə bilir, düzgün isti-qamətə yönəldirdi. Heydər Əliyevin beynəlxalq Atatürk sülh mükafa-tına layiq görülməsi onun dünyada apardığı sülh siyasətinə verilən qiymət idi. O, dünyanın bütün ölkələri və onların rəhbərləri ilə, hətta məkrli düşmənlərimizlə də “sülh dili” ilə nəinki danışmağı bacarırdı, onlara da bunu aşılamaq bilirdi. Ulu öndərimizin ən ali insani keyfiyyət-ləri, fenomen xarakteri, insanlarla dil tapmaq bacarığı, hərəni öz dilin-də danışdırmaq məharəti onu tanıyanların sevimlisinə çevirirdi. Hər dövlət xadiminə xas olmayan üstünlüklər ulu Tanrının Heydər Əliye-və verdiyi ən ali keyfiyyətlər idi. Görəsən, bəşəriyyət belə nəcib, yüksək intellekti ilə seçilən dövlət xadimləri, siyasət nəhəngləri ilə çoxmu qarşılaşıb?! Təəssüf ki, buna heç də çox rast gəlinməyib. Və bu arada haşiyyə çıxaraq qeyd etməmiş yerinə düşər ki, Azərbaycanın müstəqil olduğu dönmənin ilk illərində məhz naşı liderlərin fəaliyyəti-nin nəticəsi idi ki, ölkə ardıcıl məğlubiyyətlərə sürükləndi, torpaqlar-ımız işğal altına düşdü. Bütün bu məğlubiyyətlərin, uğursuzluqların baş verməsinə rəvac verən səbəbləri aradan qaldırmaq məhkumiyyə-ti isə yenə də Heydər Əliyevin üzərinə düşdü. Belə olan halda isə yal-

nız Heydər Əliyev böyüklüyünün əlində olacaq bir cəsarət idi ki, həmin məşəqqətdən Azərbaycanı xilas etsin....Və böyük öndər bunu bacardı! Həm də şərəflə bacardı!

Heydər Əliyevin dərin məntiqli nitqi, natiqlik məharəti, söz seçmək bacarığı, auditoriya ilə ünsiyyət qurmaq səriştəsi onu dinləyənləri məftun edirdi. Onun nitqi dərin və konkret idi, müzakirə olunan məsələni yüksək səviyyədə ümumiləşdirmək bacarığına malik idi. Ulu öndərin çıxışlarında artıq söz və ifadə, qeyri-dəqiq fakt və rəqəm olmur, fikirlərini son dərəcə cəlalanmış şəkildə ifadə edirdi. O, məsələnin mahiyyətini açmağa, mövzunun milli mənafə, dövlətçilik mövqeyindən təhlil etməyə xidmət edən məsələni ustalıqla göstərməyi bacarırdı.

Görkəmli siyasətçi üçün uzaqgörənlik, düzgün qərar çıxartmaq nə qədər əhəmiyyətlidirsə, rəvan nitqə, yüksək intellektə, təhlil etmək bacarığına yiyələnmək də bir o qədər vacibdir. Bu cəhətdən Heydər Əliyevə uyğun gələn siyasətçi çox azdır. Hətta mən deyirdim ki yoxdur! Ümummilli liderin ictimai-siyasi fəaliyyətinin obyektiv təhlili göstərir ki, o, başqalarından fərqli olaraq qeyri-adi zəkaya, böyük enerjiyə, islahatçı təfəkkürə, yüksək analitik təfəkkürə və yenilməz iradəyə malik siyasətçi olub **“Siyasət üçün doğulmuşlar siyasətdən əl çədikcə, siyasət onlardan əl çəkmir”** - deyimini tamamilə Heydər Əliyevə aid edilə bilər. Bəlkə də, buna görədir ki, bir sıra hallarda **Heydər Əliyevi “siyasət nəhəngi”, “siyasət qrosmeysteri”, “siyasət patriarxı”** kimi xarakterizə edirlər. Qüdrətli dövlət xadimi siyasət aləminin müəllimi idi. Onun müəllimliyindən çoxlarına pay düşmüşdür...

Hər bir xalqın müstəqil dövlət quruculuğu yolu bir sıra mühüm daxili və xarici amillərlə şərtlənir. Azərbaycan xalqı əlverişli tarixi şəraitdən, özünün siyasi, iqtisadi, mədəni və intellektual potensialından istifadə edərək, XX əsrin sonunda öz istiqlal arzusunu gerçəkləşdirə bilib! Və onun müəllifi də Heydər Əliyevdir!

Müstəqillik dövrünün qısa tarixi ümummilli lider Heydər Əliyevin bu fikrini bir daha təsdiq edir ki, **“müstəqilliyin əldə olunması nə qə-**

dər çətindirsə, onun saxlanması, daimi, əbədi olması bundan da çətindir”. Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik tarixinin təhlili də göstərir ki, dövlət qurmaq kimi çətin, mürəkkəb və şərəfli missiyanı iradəli, geniş və global dünyagörüşlü, xalqın dəstəyinə malik və onun milli liderinə çevrilmiş şəxs yerinə yetirə bilərdi. XX əsrin 90-cı illərinin sonunda Azərbaycanda bu işlərin öhdəsindən gəlmək iqtidarında olan yeganə lider isə möhz Heydər Əliyev idi.

Eyni zamanda Heydər Əliyevin əməli və nəzəri fəaliyyətinin mühüm bir hissəsini onun milli dövlətçilik təlimi, milli-mənəvi və ideya-siyasi dünyagörüşü təşkil edir. Onun bu sahə üzrə toplanmış zəngin irsinin tədqiqi təkcə bugünkü ictimai-siyasi dairələr üçün deyil, həm də gələcək nəsillər, Azərbaycana rəhbərlik edəcək bütün liderlər üçün örnekdir. Uzun illər öz dövlətçiliyindən və milli-mənəvi köklərindən ayrı salınmış, milli və dövlətçilik maraqları tapdanmış Azərbaycan xalqının özünəqayıdış və özünütəsdiqində Heydər Əliyevin əməli fəaliyyəti və ideya-siyasi baxışlarının çox böyük rolu olmuşdur .

Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimində güclü dövlət anlayışı və bütün atributları ilə birgə dövlətin iqtisadi, siyasi, sosial və mənəvi əsasları öz əksini tapmışdır. Heydər Əliyev nəinki müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması konsepsiyasını həyata keçirdi, eyni zamanda Azərbaycan vətəndaşlarını birləşdirən, xalqımızı beynəlxalq aləmdə vahid amal, əqidə, məqsəd və məram ətrafında səfərbər edən milli təlim - azərbaycançılıq ideologiyasını da yaratdı. 1993-cü ildə Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə Azərbaycanda keçmiş kommunist ideologiyasından imtina edilmişdi. Lakin xalqı səfərbər edən, onun kimliyini, yaratdığı dövlətin xarakterini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayacaq və yönəldəcək milli sistem və ideya da ortaya qoyulmamışdı. Keçmişin bütün varlıqlarından, o cümlədən elmi, intellektual, mənəvi, ictimai dəyərlərindən total imtina meyli Azərbaycanda, sözün həqiqi mənasında ciddi ideoloji boşluq yaratmışdı. Əlbəttə, cəmiyyətin ideyasızlaşdırılması meyli, bir tərəfdən keçmiş kommunist rejiminə nifrətdən qaynaqlanırdısa, digər tərəfdən 1991-

1993-cü illərdə Azərbaycanı idarə edənlərin aydın məqsəd və məramının yoxluğundan, idarə etdikləri dövlətin siyasi, iqtisadi, mədəni, mənəvi inkişafı haqqında dolğun təsəvvürə malik olmamasından irəli gəlirdi. Heydər Əliyevin dövründə Azərbaycan vətəndaşlarını vahid amal, ideya və məqsəd ətrafında birləşdirəcək milli ideologiyanın yaradılması dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırıldı. Bir faktı xüsusi vurğulamalıyıq ki, başqa sahələrdə olduğu kimi, milli ideoloji baxışlar sisteminin formalaşmasında da Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varislik prinsipini saxladı və vaxtilə məhz onların birləşdirici ideya kimi irəli sürdüyü azərbaycançılıq ideologiyasına müraciət etdi. Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, milli ideologiya tarixi keçmişimizlə, millətimizin adət-ənənələri, dövlətimizin bu günü və gələcəyi ilə bağlı olmalıdır. Azərbaycançılıq ideologiyası məhz Heydər Əliyevin dövründə mükəmməl bir ideoloji təlim kimi ölkənin dövlət siyasətinə çevrildi. Ayrıca, xüsusi olaraq vurğulamaq gərəkdir ki, Azərbaycanın mürəkkəb və tələpəli tarixi dövründə dövlətə rəhbərliyin ağır məsuliyyətini öz üzərinə götürmüş Heydər Əliyevin müstəqil dövlət təlimi və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan azərbaycançılıq ideologiyasının həyata keçirilməsi müstəqil dövlətimizin bugünkü varlığının və gələcək inkişafının əsasını təşkil edir. Ulu öndərin siyasi xəttini davam etdirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizin və xalqımızın firavan gələcəyinin təmin edilməsində Heydər Əliyevin müstəqil dövlət təliminin və azərbaycançılıq ideologiyasının alternativsiz bir yol olduğunu dəfələrlə bəyan etmişdir. Dövlətimizin başçısı Azərbaycan xalqının zamanın sınaqlarına sinə gərək, müasir dünya xalqları sırasında layiqli yer tutmasını öz dili və mədəniyyətini qoruması, milli-mənəvi dəyərlərinə arxalanması ilə sıx bağlı olduğunu qeyd edir. Buna görə də bu gün elm və mədəniyyətə, vətənpərvərlik tərbiyəsinə, xalqımızın tarixi irsinə yetirilən diqqət dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi olub Heydər Əliyevin dövlətçilik təliminin yaradıcı şəkildə inkişafının təzahürü kimi özünü göstərir.

Təsədüfi deyildi ki, ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi, müstəqilliyin dönməzliyinin təmin olunması, dövlətçilik tariximizin müasir mərhələsinin kəsilməzliyinin təmin edilməsi kimi şərəfli bir vəzifəni yerinə yetirməklə məhdudlaşmayıb, həm də tarixi şüurumuzun bərpa olunması, dövlətçilik ənənələrinin qədim köklərinin üzə çıxarılması və müasir tariximizə qatılması sahəsində də məqsədyönlü iş aparırdı. Onun tərəfindən dəfələrlə nümayiş etdirilən tariximizə xüsusi diqqət və həssas münasibət sadəcə olaraq tarixin bir milli-mənəvi sərvət kimi qorunması təşəbbüsü deyildir. Bu xüsusi diqqət daha çox dərəcədə bugünkü milli dövlət quruculuğu işində, vətəndaşlıq duyğusunun, millətə, dövlətə, vətəno sevgi hissənin gücləndirilməsində tarixə söykənmək və gələcəyə gədən yolu daha möhkəm, daha dərin əsaslar üzərində salmaq istəyinin təzahürü idi.

Çox zaman Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu sahəsindəki əsas xidmətinin sağlam qüvvələri səfərbər edərək güclü dövlət strukturlarını yaratmasında, müstəqilliyimizin, daxili, ictimai-siyasi sabitliyin real təminatçısı olan dövlət aparatı qurmasında görürlər. Bəli, 1993-cü ildən Azərbaycanda bütün atributlara malik güclü dövlət yaradıcılığına başlandı. Dövlət quruculuğu və onun hüquqi təminatı prosesi bu gün də davam edir. Bu, həqiqətən də, böyük nailiyyətdir. Lakin Heydər Əliyevin bu sahədəki daha böyük xidməti dərin qatda olduğundan, çox vaxt diqqətdən kənar qalır. Bu, Azərbaycanda dövlət quruculuğu ilə yanaşı, dövlətçiliyin inkişafı sahəsindəki xidmətlərdir.

Əlbəttə, Azərbaycanda dövlətçiliyin inkişafı ən çox onun orazısında dövlət qurumlarının və siyasi liderlərin, böyük sərkərdələrin fəaliyyət göstərdiyi dövrlərlə bağlıdır. Və belə dövrlər Azərbaycan tarixində az olmamışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: *"Cavanşir və Babək kimi sərkərdələrin qəhrəmanlıqları böyük, vətənpərvərlik məktəbinə çevrilmiş, vətənin bütövlüyü xalqın birliyinin təcəssümü olmuşdur. Məhəmməd Cahan Pəhləvanın, Qızıl Arslanın, Uzun Həsənin, Şah İsmayıl Xətəinin və başqa dövlət xadimlərimizin həyat və*

fəaliyyəti xalqın vətən sevgisi və dövlətçilik hissini daha da inkişaf etdirmiş, onu həyatın ən vacib, ən ümdə məqsədinə çevirmişdir".

1993-cü ildən sonra bu istiqamətdə hadisələrin axarına diqqət yetirəndə, onun məqsədyönlü surətdə başqa bir məcraya yönəldildiyinin şahidi oluruq. Əsas kurs insanlarda etnik-milli duyğularla yanaşı, ictimai-siyasi özünüdərk duyğusunun, vətəndaşlıq duyğusunun formalaşdırılmasına yönəldilib. Ulu öndərin **"Xalqın, Vətənin taleyi hər bir insanın taleyinə çevirməlidir"** ideyası bu sahədəki fəaliyyətin istiqamətini müəyyən edirdi. Beləcə, dövlət işini duyğular, hisslər səviyyəsində, ictimai-şüur səviyyəsində ümumxalq işinə çevirmək, bununla da, bizə xaricdən ancaq hüquqi-siyasi akt kimi təklif olunan demokratikləşdirmə prosesinə və bu aspektdəki hüquqi islahatlara real milli-mənəvi və idraki-psixoloji zəmin yaratmaq istiqamətində böyük işlər görülməyə başlayır. Dövlət işi ümumxalq işinə çevrilir. **"Bir var dövlət işi ilə məşğul olan adamlar, bir də var adi vətəndaş. Adi vətəndaş da, əgər həqiqətən də, vətəndaşdırsa, deməli, öz vətəninə, burada gedən proseslərə, dövlətinə biganə qala bilməz"** - Bu fikirlərin də müəllifi ümummilli lider Heydər Əliyevdir.

Heydər Əliyev siyasəti iqtisadiyyatdan, mədəniyyətdən, milli-mənəvi dəyərlərdən təcrid etmirdi. Onun özünün bir şəxsiyyət kimi hərətərəfli hazırlıqlı olması, bütün sahələrdə yüksək intellektual səviyyəyə malik olması xarici siyasət kursunun da kompleks şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verirdi. Əgər Heydər Əliyevin çıxışlarını diqqətlə izləsək, görərik ki, onun ən böyük nailiyyət hesab etdiyi hadisə Azərbaycanın müstəqilliyi, ən çox vurğuladığı və diqqət verdiyi vəzifə isə müstəqilliyin dönməzliyinin təmin edilməsidir...

Lakin dövlət quruculuğu Heydər Əliyevin fəaliyyət strategiyasında özliyündə son məqsəd deyildi. Dövlətin möhkəmləndirilməsi ona görə bir nömrəli vəzifədir ki, o, bizim müstəqil iqtisadi siyasətimizin və milli mədəniyyətimizin təminatçısı ola bilsin. **"Əgər respublika-da ictimai-siyasi sabitlik olmasa, sağlam ictimai-siyasi mühit olmasa, heç bir sosial-iqtisadi proqramdan, yaxud problemlərin həll edilməsindən söhbət gedə bilməz"** (Heydər Əliyev). İqtisadiyyatın inki-

şafi, adamların rifah halının yaxşılaşdırılması həmişə Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur: **"Biz həm ölkəmizin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün çalışırıq, həm də vətəndaşlarımızın, xalqımızın rifahını yaxşılaşdırmağa, yaranmış vəziyyətdə müxələlif və yeni formalardan istifadə edərək iqtisadiyyatı inkişaf etdirməyə çalışırıq"**. Heydər Əliyev fikrini bununla bitirmir və məsələyə tam dialektik bir mövqedən yanaşmaqla, sosial-iqtisadi proqramların həyata keçirilməsinin də, öz növbəsində, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi, ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar olması, mədəni-mənəvi həyatın təşəkkülü üçün bir şərt olduğunu qeyd edir. **"İqtisadiyyat son məqsəd kimi yox, şərt kimi, təməl kimi, vasitə kimi götürülür. Siyasi və mədəni-mənəvi aspektdəki nailiyyətlərin də çox vaxt iqtisadi təmələ söykəndiyi vurğulanırdı. İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir"**.

Heydər Əliyevi dinləyərkən, onun əsərlərini oxuyub dərinləndirəndə təhlil edərkən, bir daha əmin olursan ki, müstəqilliyin ali məqsədi milli-mədəni və mənəvi dəyərlərin bərpa olunması, xalqın özünü dərk etməsi, öz mənliliyinin sahibi olmasıdır. Heydər Əliyev nədən başlayıb, nəyə doğru getmək lazım olduğunu çox gözəl bilir. Onun yolu təkəcə siyasi müstəvidə deyil, həm də iqtisadi və mədəni-mənəvi müstəvidə istiqlal yoludur.

Çağdaş həyat ancaq öz daxili məntiqi ilə yaşaya bilməz. Tarixin öz makro-strukturunu, yalnız böyük miqyaslarda üzə çıxan qanunauyğunluğu vardır ki, bunlar heç vaxt nəzərdən qaçırılmamalıdır. Vaxtilə baş vermiş hadisələr heç də tamamilə keçmişdə qalmayaraq, müasir həyatın strukturuna bir rüseyim və bir fon kimi daxil olur və onu istiqamətləndirir. **"Tarix heç nəyi silmir", "tariximiz bizim üçün dərs olmalıdır", - deyir Heydər Əliyev.** Lakin o, bununla heç də yalnız tarixi öyrənməyi və hafizələrdə yaşatmağı nəzərdə tutmur. O, tarixin həm də məhz çağdaş proseslərin iştirakçısı kimi nəzərə alınmasını tövsiyə edir, yeni dövrün tarixini yaradarkən də, onu həmişə böyük tarixin kontekstinə uyğunlaşdırmağa çalışırdı.

*Yaqub Mahmudov,
AMEA Tarix İnstitutunun direktoru, millət
vəkili, AMEA-nın müxbir üzvi, əməkdar
elm xadimi, Dövlət mükafatı laureatı*

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN QURUCU İLHAM DÖVRÜ

Çağdaş dünyanın Azərbaycan möcüzəsi

Müstəqil Azərbaycan bu gün öz tarixinin ən şanlı dövrünü yaşayır. İnkişafın bütün sahələrində ardıcıl, məqsədyönlü, müdrik və gələcəyə yönəlik islahatlar keçirilən Azərbaycan Respublikası dünyanın ən sürətlə inkişaf edən ölkəsidir.

Müstəqilliyinin 25 illiyinə doğru addımlayan Azərbaycan Respublikasının tarixən çox qısa zaman kəsiyində əldə etdiyi böyük nailiyyətlər bütün dünyanı heyran etməkdədir. Artıq dünyanın inkişaf etmiş ölkələri də sosial-iqtisadi inkişafın Azərbaycan modeli ilə maraqlanmağa başlamışlar. Cəsarətlə demək olar ki, inkişafın bir çox sahələrində, artıq, Azərbaycanın öz standartları formalaşmışdır. Və bizim öz standartlarımızla güvənməyə tamamilə haqqımız çatır.

XXI yüzilliyin başlanğıcından bəri Azərbaycan dünyanın ən sürətlə inkişaf edən ölkəsidir. Bu illər ərzində Azərbaycan davamlı olaraq inkişaf etmiş, ölkənin iqtisadiyyatı 3,4 dəfə, büdcə gəlirləri 20 dəfə artmışdır. Bəhs olunan dövrdə Azərbaycanda yoxsulluğun səviyyəsi 49 faizdən 5,5 faizə endirilmişdir. Ötən illər ərzində ölkədə 1 milyon 200 mindən çox vətəndaşımız üçün yeni iş yerləri açılmışdır. İndi ölkədə işsizlərin sayı cəmi 4,8 faizə bərabərdir. Azərbaycan iqtisadiyyatı özünün rəqabət qabiliyyətinə görə dünya ölkələrinin ön sıralarında möhkəmlənmişdir. Bütün dünyanı, o cümlədən ən inkişaf etmiş böyük dövlətləri bürüyən maliyyə-iqtisadi böhranlar Azərbaycan iqtisadiyyatını sarsıda bilməmişdir.

Azərbaycan Respublikası müasir mərhələdə regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan Respublikası bu gün ən müasir informasiya texnologiyalarının yüksək inkişaf etdiyi ölkələrdən biridir. Ölkə əhalisinin 70 faizdən çoxu internet istifadəçisidir. Son illərin ən mühüm uğurlarından biri də budur ki, Azərbaycan Respublikası artıq dünyanın kosmik dövlətlərinin sırasına daxil olmuşdur. Kosmik səmada Azərbaycanın öz peyki vardır.

Qədim tolerantlıq və multikulturalizm tarixinə malik olan Azərbaycan bu gün sivilizasiyalararası dialoq mərkəzidir. Sabitlik və əminlik diyarı olan Azərbaycan bu gün beynəlxalq forumlara, rəsmi zirvə görüşlərinə, idman yarışlarına, çoxsaylı kütləvi mədəniyyət tədbirləri və yarışlarına ev sahibliyi edir.

Müstəqil Azərbaycan ötən 10 il ərzində regionun lider dövlətinə çevrilmişdir. Bu gün Azərbaycanın razılığı və iştirakı olmadan Cənubi Qafqaz regionunda heç bir iqtisadi layihənin həyata keçirilməsi mümkün deyildir.

Müdrik, balanslaşdırılmış, müstəqil, qətiyyətli və ölkənin milli maraqlarının təmin olunmasına yönəlmiş siyasət yeridən Azərbaycan bütün dünyada etibarlı və səmimi tərəfdaş kimi böyük nüfuz qazanmışdır. Məhz buna görə də 155 dövlətin səsverməsi ilə Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilmişdir...

Bütün bu tarixi nailiyyətlər erməni təcavüzkarlarına qarşı müharibə vəziyyətində olan ölkədə, ərazisinin 20 faizindən çoxu işğal altında və əhalisinin 1 milyondan çoxu qaçqın düşərgələrində yaşayan ölkədə qazanılmışdır!

Ölkəmizdə vur-tut 10 il ərzində əldə olunmuş bu cəhanşümul tarixi nailiyyətlərin bir adı var: **Azərbaycan möcüzəsi!**

Azərbaycan möcüzəsinin müəllifi bu mürəkkəb, gözəlilən və gözənilməz risklərlə dolu dünyada Vətəninə, doğma xalqını zəfərdən-zəfərə qovuşduran böyük dövlət xadimi İlham Əliyevdir.

Azərbaycan bu gün öz tarixinin qurucu **İlham dövrünü** yaşayır.

Xalqın sevdiyi və xalqını sevən qurucu Prezident

Ölkəmizdə az vaxt içərisində əldə edilən böyük nailiyyətlər ulu öndər Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi dirçəliş və inkişaf strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu strategiyanın gerçəkliliyə çevrilməsində Prezident İlham Əliyevin müdrik, qətiyyətli və cəsarətli siyasəti, ölkə başçısı ilə xalq arasında yaranmış sarsılmaz birlik həlledici rol oynayır.

Azərbaycan xalqının böyük xoşbəxtliyidir ki, onun Prezidenti İlham Əliyev bugünkü sürətlə dəyişən, dinamik dünyanın nəbzini əlində saxlayır, müasir, çevik və cəsarətli dövlət xadimi kimi beynəlxalq münasibətlərdə sürətlə baş verən dəyişikliklərdən öz Vətəninin və xalqının xeyrinə məharətlə istifadə edir, yurdumuzu gözənlilməz və gözənlilən risklərdən uğurla qoruyur. Ölkə başçımız müasir dünyada gedən siyasi və iqtisadi proseslərə dərinləndən bələddir, qloballaşma və inteqrasiya nəticəsində dünya meydanında baş verə biləcək bütün dəyişiklikləri irəliləmədən görür və Azərbaycanı bu dəyişiklikləri qarşılamaq üçün qabaqcadan hazırlayır, öz Vətəninin həyatın bütün sahələrində qələbədən-qələbəyə qovuşdurur. Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanda yaşayır və qalib gəlir. Bu siyasəti həyata keçirən siyasi varisin zəfər yürüşü davam edir!

İlham Əliyevin prezident sükanı arxasına keçməsindən tarixən o qədər də çox vaxt keçməyib. 2003-cü ilin oktyabr günləri tarixin yaddaşı üçün lap dünənki gün qədər yaxındır. O zaman müdrik xalqımız ayağa qalxıb, 1993-cü ildə olduğu kimi, ölkəni anarxiya və hərəmərçlik dövrünə qaytarmaq istəyənlərə yekdilliklə və qətiyyətlə "YOX!" dedi. Və ölkənin ali rəhbərliyini, həm də öz taleyini İlham Əliyevə etibar etdi. Bununla, xalqımız həm özünə yeni Prezident seçdi, həm də müstəqillik tariximizdə, qəti şəkildə və birdəfəlik, hakimiyyətə zorakılıq yolu ilə əl-ələ keçirmək düşüncəsinə son qoydu. Demokratik yolla hakimiyyətə gəlmək ənənəsi möhkəmləndi, bir-birini inkar etmək, əvvəlki hakimiyyətdən nə qalıbsa qırıb-dağıtmaq, necə deyirlər, keçmişə daş-qalaq etmək «təcrübəsi» aradan qalxdı.

Xalqımız o zaman əmin idi ki, prezident seçilmək üçün irəliləndirən namizədlər içərisində məhz İlham Əliyev ulu öndər Heydər Əliyevin qoyduğu yolla gedəcək, onun müqəddəs işini uğurla davam etdirəcək, Azərbaycanı tutduğu yolla daha da irəliləndirəcək.

Xalqımız yanılmadı. 2003-cü il seçkilərindən keçən zaman kəsiyində Azərbaycan Prezidenti nəinki öz ölkəsini sürətlə və iri addımlarla irəliləndirdi, eyni zamanda onun özü də bu mürəkkəb, keşməkeşli dünyanın ən seçilib-sayılan, sözü keçən görkəmli dövlət xadimi kimi böyük nüfuz qazandı. Xalqımız haqlı qürur hissi keçirir ki, onun prezidenti dünyanın hər yerində öz ölkəsinə, doğma xalqına böyük hörmət və nüfuz qazandırır, Vətənimiz uğur dalınca uğura qovuşur, ölkə başçısı doğma xalqının, el-obasının qayğıları ilə yaşayır.

İlham Əliyev xalqın sevdiyi və xalqını sevən Qurucu Prezidentdir

Ömrünün gənc çağında Prezident sükanı arxasında öyləşən İlham Əliyev Azərbaycan kimi çox mühüm geosiyasi mövqeyə və əhəmiyyətə malik olan, global maraqların və ziddiyyətlərin kəsişdiyi məkanda yerləşən bir ölkəyə başçılıq edir. Etiraf edək ki, bu olduqca çətin tarixi missiyadır. Lakin buna baxmayaraq, ölkə başçımız çox qısa bir zaman kəsiyində bütün dünyada böyük hörmət və nüfuz qazandı. Bu, dövlətçilik tariximizin çox mühüm faktıdır. Haradan və nələrdən qaynaqlanırsınız ölkə başçımızın xalqımıza şərəf gətirən bu uğurları?!

Prezident İlham Əliyev, hər şeydən əvvəl, çoxlarına nəsis olmayan nadir bir siyasi məktəbin - dahi Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyi məktəbinin yetirməsidir. Bu məktəbdə o dahi siyasətçidən məğlubedilməzlik dərəsi almış, onun siyasət dünyasının bütün incəliklərinə yiyələnmiş, eyni zamanda atasına qarşı baş vermiş haqsızlıqlar, təqiblər və xəyanətlərin də şahidi olmuşdur. Təkcə şahidi olmaqla qalmayıb çox gənc yaşlarından dahi rəhbərin üzvləşdiyi haqsızlıqlara,

xəyanətlərə qarşı mübarizəyə qalxmış, doğma xalqına xidmət etmək üçün atası ilə birlikdə çiyin-çiyinə addımlamış, şərəfli mübarizə yolu keçmişdir.

Prezident İlham Əliyev ulu öndərin yolu ilə gedərək mükəmməl siyasi təhsil almışdır. Onların hər ikisi, həm ata, həm də oğul doğma Vətənin və dünyanın tarixini öyrənməyə xüsusi maraq göstərmiş, dərin və hərtərəfli tarixi biliklərə yiyələnmiş, ali tarix təhsili almışlar: ata - Heydər Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmiş, oğul - İlham Əliyev isə dünyanın ən nüfuzlu ali təhsil müəssisələrindən biri olan Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda təhsil almış, elmi tədqiqat işləri aparmış, dissertasiya müdafiə etmişdir. Beləcə, Azərbaycan xalqına başçılıq edən və dünyanın görkəmli dövlət xadimi olan **Prezident İlham Əliyev dərin nəzəri biliklərə və Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi praktikasına yiyələnmiş, müasir dünyanın böyük dövlət xadimi və peşəkar siyasətçidir.**

Prezident kürsüsünə əyləşərkən İlham Əliyev, artıq dünyada tanınmış və qəbul olunmuş təcrübəli, sayılıb-seçilən dövlət xadimi idi. O, yeni və müstəqil Azərbaycan uğrunda ən ağır mübarizələrdə dahi rəhbərin ən yaxın silahdaşı olmuş, həyata keçirilən bütün islahatlarda fəal iştirak etmiş, sərbəst iqtisadiyyatın qanunauyğunluqlarına mükəmməl surətdə yiyələnmiş, Heydər Əliyev neft strategiyası və gənclər siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsində öncül rol oynamış, Milli Olimpiya Komitəsinə başçılıq etmiş, Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti və birinci vitse-prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini kimi çox məsul vəzifələrdə çalışmış, ölkənin Baş naziri vəzifəsində də yüksəlmişdi. Üstəlik, İlham Əliyev Prezident seçilərkən, yuxarıda deyildiyi kimi, çoxlarından fərqli olaraq, həm təhsilinə, həm də konkret ictimai-siyasi fəaliyyət təcrübəsinə görə peşəkar siyasətçi idi. Azərbaycanın ötən illər ərzində əldə etdiyi böyük tarixi nailiyyətlər bunu parlaq surətdə sübut etdi.

İlham Əliyev dahi siyasətçi Heydər Əliyevin yetirməsi, ən yaxın silahdaşı və siyasi varisidir

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunub saxlanması və yeni Azərbaycanın qurulmasında Heydər Əliyevin ən yaxın silahdaşı olmuşdur.

İlham Əliyev müəllifi Heydər Əliyev olan neft strategiyasının hazırlanmasında, bu siyasətin dünya meydanında uğur qazanmasında və gerçəkləşməsində, həmin sahədə müxtəlif layihələrin hazırlanmasında, çox çətin diplomatik tapşırıqların yerinə yetirilməsində fəal iştirak etmiş, ölkəyə investisiya axınında mühüm rol oynamışdır. Onun ölkədə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində, müstəqil Azərbaycanın xarici ölkələrlə iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrinin daha da genişlənməsində, xüsusilə neft-qaz yataqlarının birgə işlənməsinə dair dünyanın qabaqcıl neft şirkətləri ilə danışıqlar aparılmasında, bu sahədə tarixi müqavilələrin, o cümlədən Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəməri haqqında müqavilənin bağlanması və reallaşdırılmasında, ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasının dünyaya inteqrasiyasında böyük xidmətləri vardır. İlham Əliyevin böyük əməyi olan neft strategiyasının həyata keçirilməsi, beynəlxalq şirkətlərlə neft müqavilələrinin imzalanması nəticəsində, 1994-2000-ci illərdə xarici şirkətlər Azərbaycana 800 milyon ABŞ dolları məbləğində bonus vermişlər. Azərbaycanın neft sektorunda 30 mindən artıq iş yeri açılmışdı.

Prezident seçilməzdən əvvəlki dövrdə də Azərbaycanda demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunda fəal iştirak edən İlham Əliyev, artıq həm də görkəmli partiya xadimi idi. O, ölkənin aparıcı siyasi partiyası olan Yeni Azərbaycan Partiyasında (YAP) böyük nüfuz sahibi idi. İlham Əliyev YAP-ın I qurultayında (1999-cu il) partiya sədrinin müavini, II qurultayında (2001-ci il) isə birinci müavini seçildi. Bu mühüm vəzifənin öhdəsindən layiqincə gələn İlham Əliyev xalqımızın Yeni Azərbaycanın quruculuğuna səfərbər olunmasında olduqca səmərəli fəaliyyət göstərirdi. 2000-ci parlament seçkilərində YAP-ın seçki kampaniyasına məhz İlham Əliyev başçılıq etdi. Məhz

onun rəhbərliyi ilə YAP həmin seçkilərdə parlaq qələbə çaldı və Milli Məclisdə böyük əksəriyyəti qazandı.

İlham Əliyev Milli Məclisin deputatı olduğu dövrdə geniş və çoxşaxəli fəaliyyət göstərmişdir. O, daim doğma xalqın içərisində olmuş, onun problemlərini öyrənmiş, əhalinin sosial müdafiəyə ehtiyacı olan təbəqələrinə müntəzəm qayğı göstərmişdir. Həmin dövrdə İlham Əliyevin əhalinin müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələrinə, qaçqınlara, məcburi köçkünlərə və Qarabağ müharibəsinin əlillərinə qayğısı, ölkənin müxtəlif bölgələrində apardığı böyük quruculuq işləri doğma xalqa göstərilən bu qayğının parlaq təzahürləridir.

Milli Məclisin Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komissiyasının üzvü olduğu zaman İlham Əliyevin Avropa Şurasının Parlament Assambleyasında (AŞPA) Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi qətiyyətli və cəsarətli çıxışları Azərbaycanın Avropa məkanında nüfuzunun daha da artmasına çox güclü təsir göstərmişdir. **Məhz İlham Əliyevin yorulmaz fəaliyyəti, qətiyyətli çıxışları sayəsində erməni təcavüzkarları Avropa Şurasında işə olunmuş, Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Dağlıq Qarabağ haqqında, qondarma “Dağlıq Qarabağ problemi” barədə Qərbi dünyasında obyektiv rəy formalaşmasında dönüş yaranmış, həmin münaqişəyə düzgün siyasi qiymət verilmiş, onun həlli yolunda mühüm addımlar atılmışdır.** Avropa Şurasında Ermənistanın təcavüzkar, işğalçı dövlət kimi tanınmasında, erməni terrorçuluğunun beynəlxalq terrorizmin tərkib hissəsi olmasının sübuta yetirilməsində, nəzarətdən kənar qalan Dağlıq Qarabağın narkotiklərin ötürücü məntəqəsinə və terror yuvasına çevrilməsinin Avropa və dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında İlham Əliyevin böyük xidmətləri olmuşdur. Avropa Şurasındakı fəaliyyəti, AŞPA-dakı obyektiv və konstruktiv çıxışları İlham Əliyevə qərb siyasətçiləri arasında böyük hörmət və nüfuz qazandırdı. Bunun nəticəsində o, AŞPA-nın vitse-spikeri və Büro üzvü seçildi (2003-cü il yanvar).

İlham Əliyev Prezident Heydər Əliyevin gənclər siyasətinin həyata keçirilməsində misilsiz fədakarlıq göstərmişdir (və bu sahədə fəa-

liyyəti indi də uğurla davam etdirir). 1997-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti təyin olunan İlham Əliyev az vaxt içərisində həmin sahədə də yüksək təşkilatçılıq istedadına malik olduğunu sübut etdi. Onun yorulmaz və gərgin əməyi sayəsində qısa müddət ərzində Azərbaycan idmanı ayağa qaldırıldı, dünya şöhrəti qazandı. Azərbaycan idmançılarının beynəlxalq yarışlarda qazandığı parlaq uğurlar İlham Əliyevin başçılıq etdiyi idman hərəkatının, hər şeydən əvvəl, böyük siyasi qələbəsidir.

İlham Əliyev uzaqqörən dövlət xadimi və siyasətçi kimi sağlam gənclik yetişdirmək, bununla da, xalqımızın sağlam gələcəyini təmin etmək üçün idmanı ümumxalq hərəkatına çevirmək xətti yeridir. Onun təşəbbüsü ilə təkəcə paytaxt Bakıda deyil, eyni zamanda ölkənin bütün regionlarında da olimpiya idman - sağlamlıq komplekslərinin tikilib istifadəyə verilməsi, idmanın müxtəlif sahələrinin inkişafı üçün güclü maddi-texniki baza yaradılması xalqın sağlam gələcəyinə yönəlmiş müdrik və uzaqqörən siyasətin parlaq təzahürləridir.

Hazırda Azərbaycanın beynəlxalq yarışlarda idmanın müxtəlif sahələrində ön mövqelərə çıxması, Bakının dünya üzrə mühüm beynəlxalq yarışların keçirildiyi mərkəzə çevrilməsi Azərbaycanın şöhrətini daha da artırır, onun beynəlxalq nüfuzuna müsbət təsir göstərir. Bu İlham Əliyevin gənclər siyasətinin ən böyük uğurlarından biridir.

İlham Əliyev 2003-cü ilin prezident seçkilərinə qədər də beynəlxalq münasibətlər tarixi sahəsində dərin biliyə malik olan peşəkar siyasətçi kimi dünya miqyasında böyük hörmət və nüfuz qazanmışdı. O, dünyanın bir çox ölkələrində dəfələrlə rəsmi səfərlərdə, o cümlədən dövlət səfərlərində olmuş, çoxsaylı beynəlxalq konfranslarda, konqreslərdə və nüfuzlu forumlarda məruzələrlə çıxış etmiş, ölkəmizin iqtisadi və siyasi maraqlarını qətiyyətlə müdafiə etmişdir.

İlham Əliyev Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1-2-ci çağırış) deputatı olmuş, AŞPA-da Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı və AŞPA-nın vitse-spikeri və Büro üzvü və-

zifələrində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Artıq qeyd olunduğu kimi, Azərbaycan xalqı qarşısındakı xidmətləri nəzərə alınaraq İlham Əliyev 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri təyin olunmuşdu...

Bununla belə, inkarolunmaz həqiqətdir ki, o zaman - 2003-cü ildə yeni Prezidentin qarşısında çox böyük çətinliklər dururdu. Azərbaycan kimi hər tərəfdən - bütün coğrafi istiqamətlərdən ağır təzyiqlərə məruz qalan, zəngin sərvətlərinə böyük güc mərkəzlərinin göz dikdiyi strateji bir məkənin dövlət başçısı olmaq asan məsələ deyildi. Digər tərəfdən, İlham Əliyevin prezidentliyə başlamasından cəmi 2 ay sonra ümumdünya tarixinin dahi şəxsiyyəti, bütün dünya azərbaycanlılarının ümummilli lideri Heydər Əliyev əbədiyyətə qovuşdu. Planetimizin siyasət aləmində, diplomatiya dünyasında böyük bir boşluq yaranmışdı. Son dərəcə ağır itki bütün xalqımızı, bütün Azərbaycanımızı silklədi. Dahi Heydər Əliyevdən sonra hakimiyyət sükənəni onun kimi əldə möhkəm saxlamaq, sərrast siyasi gedişlər etmək, müstəqilliyimizi, milli mənafeyimizi onun kimi qorumaq (özü də belə sürətlə dəyişən dünyada!), çətin sınaq məqamlarında onun kimi əlverişli çıxış yolları tapmaq, əlbəttə, asan məsələ deyildi! Beləliklə, o zaman yeni prezidenti irəlində çox çətin və çox ağır sınaqlar gözləyirdi. Bir sözlə, İlham Əliyev çox güclü tarixi şəxsiyyət olan Heydər Əliyevdən sonra hakimiyyətə başlayırdı...

...Dövlət başçımız İlham Əliyevin prezidentliyə başlamasından keçən zaman kəsiyi tarix baxımından, əlbəttə, yeni rəhbərin bütün sahələrdə özünü təsdiqləməsi üçün o qədər də böyük vaxt deyil! Lakin ötən müddət Prezident İlham Əliyevə kifayət etdi ki, o hələ Baş nazir təyin olunarkən bəyan etdiyi kimi, Heydər Əliyev yolu ilə getdiyini, ulu rəhbərin bütün vəsiyyətlərinə sadıq olduğunu konkret fəaliyyəti ilə, gördüyü böyük quruculuq-abadlıq işləri ilə sübuta yetirsin!

Biz bütün ötən illər ərzində Prezident İlham Əliyevin başçılığında əzmlə, sarsılmadan, sənədləmədən, necə deyirlər, düşmənləri sevindirmədən Heydər Əliyevin qoyduğu yolla getdik və uğurdan uğura qovuşduq. Bir sözlə, Heydər Əliyevsiz yaşadığımız ötən illər

ərzində Heydər Əliyev siyasətinin yeni-yeni qələbələrinin şahidi olduq, ağır sınaqlardan üzəgə çıxdıq! Dünya gördü ki, Azərbaycanda Heydər Əliyev zamanında olduğu kimi, yenə qüvvətli siyasi rəhbərlik var, ölkədə yenə sabitlikdir, əmin-amanlıqdır, bu ölkə ilə əməkdaşlığı davam etdirmək olar!

Bu gün dünya öz inkişaf sürətinə görə hamıdan irəlində olan Azərbaycanla əməkdaşlığa can atır. Bu qısa zaman kəsiyində qazanılmış çox böyük nailiyyətdir. Əslində **nailiyyət yox, sıçrayışdır**. Bu sıçrayış ölkə başçısının çox böyük qələbəsidir!

İlham Əliyev müdrik, qətiyyətli, səmimi və milli maraqları uca tutan siyasətçidir

Ötən illər ərzində Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən xarici siyasət potensialı çox çətin sınaqlardan çıxdı. Ölkəmizin başçısı dahi dövlət xadimi Heydər Əliyevin dərinəndən-dərinə ölçüb-biçərək uzun müddət üçün hazırladığı və heç bir alternativini olmayan xarici siyasət strategiyasını zərgər dəqiqliyi ilə həyata keçirdi. Ağır çətinliklərlə qarşılaşdı, lakin yolundan dönmədi və qələbə çaldı. Bəzi dövlətlər Heydər Əliyevdən sonra Azərbaycanı asılı vəziyyətə salmaq üçün yeni-yeni cəhdlər göstərsələr də, İlham Əliyevin qətiyyətli, prinsipial və cəsəretli gedişləri nəticəsində geri çəkilməyə məcbur oldular. Azərbaycanı tutduğu yoldan döndərə bilmədilər. Yurdumuz heç bir dövlətin forpostuna çevrilmədi!

Azərbaycan dövlətinin başçısı ötən illər ərzində qarşısına çıxan bütün problemlərin həllində **müdrilik, qətiyyət, cəsəret** və **milli maraqlara sədaqət** nümayiş etdirdi. Xalqımız və Azərbaycanımız üçün lazım olan da elə bu idi!

Prezident İlham Əliyevin xarici siyasət sahəsindəki uğurlarının əsas səbəbi budur ki, o, müasir dünyada gedən siyasi və iqtisadi proseslərə dərinəndən bələddir, qloballaşma və inteqrasiya nəticəsində dünya meydanında baş verə biləcək bütün dəyişiklikləri qabaqcadan görür və Azərbaycanı bu dəyişiklikləri qarşılamaq üçün hazırlaya bi-

lir. *Azərbaycan xalqının böyük xoşbəxtliyidir ki, onun Prezidenti bugünkü sürətlə dəyişən, dinamik dünyanın nəbzini əlində saxlaya bilir, müasir, çevik və cəsarətli dövlət xadimi kimi beynəlxalq münasibətlərdə sürətlə baş verən dəyişikliklərdən öz Vətəninin və xalqının xeyrinə məharətlə istifadə etməyi bacarır.* Bununla, ona “*özü qədər inanan*” Ulu öndərin siyasi vəsiyyətini, etimadını şərəflə doğruldur!

Prezident İlham Əliyev “*Dağlıq Qarabağ münaqişəsi*” ilə bağlı olaraq özünün prinsiplərinə mövqeyini hələ Avropa Şurasının Parlament Assambleyasındakı fəaliyyəti zamanı nümayiş etdirmişdir. Azərbaycanın bu məsələdə haqlı tərəf olduğunu, ölkəmizin təvəvüzə məruz qaldığını, 20 faizdən çox torpaqlarımızın işğal olduğunu, 1 milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünün öz Vətəninə doğma yurd-yuvasından didərgin salındığını Avropa cəmiyyətinə, bütün dünyaya çatdırmaqda İlham Əliyev misilsiz rol oynamışdır. Azərbaycan Prezidentinin mövqeyi Azərbaycan xalqının mövqeyidir: *Biz torpaqlarımızın düşmən tapdağı altında qalmasına yol verməyəcəyik!* Prezident İlham Əliyev Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı öz prinsiplərinə və ardıcıl mövqeyini hələ hakimiyyətə gəldiyi ilk vaxtlarda bütün kəskinliyi ilə bir daha vurğulamışdı: *Dağlıq Qarabağ heç zaman müstəqillik əldə etməyəcəkdir. Biz ərazi bütövlüyümüz və suverenliyimizlə bağlı heç zaman, heç bir kompromisə getməyəcəyik və beynəlxalq birlik Dağlıq Qarabağdakı hərbi rejimi heç zaman özünün bir hissəsi kimi tanımayacaqdır. Biz torpaqlarımızın işğal olunması faktı ilə heç zaman razılaşa bilmərik və bizim səbrimizin də həddi vardır.*

Yeri gəlmişkən, Azərbaycanın dövlət başçısı xalqın iradəsini ifadə edərək özünün bu haqlı və prinsiplərinə mövqeyini keçirdiyi bütün yüksək səviyyəli görüşlərdə, iştirak və çıxış etdiyi bütün beynəlxalq məclislərdə bütün kəskinliyi ilə bəyan edir, dünyada gedən ikili standart oyunlarını cəsarətlə tənqid edir.

Tarixçi prezident bütün dünyaya bəyan edir ki, ermənilər Cənubi Qafqaza XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq, köçürülüb gətiril-

mişlər. Bu gün Ermənistan Respublikası adlanan dövlətin yerləşdiyi ərazi tarixi Azərbaycan torpaqlarıdır, keçmiş İrəvan xanlığının ərazisidir, bizim ərazimizdir. Biz ermənilərə öz torpaqlarımızda ikinci erməni dövləti yaratmağa imkan verməyəcəyik.

Düşmənə bu imkanı verməmək üçün Prezident İlham Əliyev böyük çətinlikləri dəf edərək mükəmməl surətdə silahlanmış güdrətli Milli Ordu yaratmışdır. Bu ölkə başçısının xalq qarşısında böyük xidmətidir!

Xalqımızın milli mənafeyini qətiyyətlə müdafiə edən Azərbaycan prezidentinin Ermənistan - Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı göstərdiyi cəsarətli təpkilər sayəsində dünyanın böyük güc mərkəzləri də öz ermənipərəst mövqelərindən çəkilməyə məcbur oldu.

Bütün xalqımız «Dağlıq Qarabağ problemi» ilə bağlı dönməz və ardıcıl siyasi iradə nümayiş etdirən Prezident İlham Əliyevin bu qətiyyətli və cəsarətli mövqeyini böyük razılıqla alqışlayır...

Bu il aprelin ilk günlərində erməni təvəvüzkarlarının növbəti təxribatı zamanı Ali Baş Komandanı Prezident İlham Əliyev olan Milli Ordumuzun düşmənə vurduğu sarsıdıcı zərbələr erməni işğalçıların qarabağdan qovulub çıxarılacağı günün uzaqda olmadığını sübut edir!

Prezident İlham Əliyev bu gün bütün türk dünyasının öndə gedən böyük siyasətçisidir.

Yeri gəlmişkən, ölkə başçımızın «Dağlıq Qarabağ münaqişəsi» ilə bağlı ardıcıl və cəsarətli mövqeyini onun Azərbaycan və türk diasporlarının fəaliyyətlərini əlaqələndirmək təşəbbüsü ilə çıxış etməsi və 2007-ci ilin 9 martında Bakı forumunun keçirilməsinə nail olması da parlaq nümayiş etdirir. Onun bu sahədəki fəaliyyəti bütün türk dünyasının daha parlaq gələcəyinə etibarlı təminat verir.

Azərbaycan xalqı öz prezidentinin ölkənin enerji təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə çox güdrətli xarici ölkələrin təzyiqləri qarşısında geri çəkilməməsini, əksinə təzyiqlə eyni dərəcədə qətiyyət və cəsarətlə cavab verməsinə böyük rəğbətlə qarşılayır.

Çox güclü beynəlxalq təzyiqlərə baxmayaraq, yaxın qonşularla tarixi münasibətlərin, mehriban qonşuluq əlaqələrinin qorunub saxlanması, dövlətimizin müstəqil siyasət yeritməsi də dövlət müdrikliyi, qətiyyət və cəsarət nümunəsidir.

Daha bir kərə yada salmaq istərdim ki, Azərbaycanı idarə etmək, çoxlarının düşündüyünün əksinə olaraq, asan məsələ deyil. Unutmaq ki, biz müasir dünyada tam oturuşmuş idarəçilik-qanunçuluq ənənələrinə təzə-təzə yiyələnirik. Digər tərəfdən, Azərbaycan, necə deyirlər, Yer kürəsinin uzaq bir guşəsində “yaddan çıxıb qalan” ölkələrdən də deyil! *Bizim ölkəmiz həm hərbi-strateji əhəmiyyətinə, həm əlverişli coğrafi mövqeyinə, həm də zəngin sərvətlərinə (xüsusilə enerji ehtiyatlarına!) görə geosiyasi ziddiyyətlərin, böyük maraqların dünyənləşdiyi məkandır, illah da bugünkü qloballaşan dünyada! Odur ki, bu diyarda uğurlu xarici siyasət hər şey deməkdir! Daha dəqiq söyləsək, uğurlu xarici siyasət yeritmədən Azərbaycanda sabitliyi, daxili tərəqqini, iqtisadi inkişafı təmin etmək mümkün deyil. Bu, bütün tarix boyu sübut olunmuş həqiqətdir! Bu reallığı ulu öndər heç zaman unutmurdu. Bunu Prezident İlham Əliyev də unutmur, hər bir addımında nəzərə alır.*

Prezident İlham Əliyevin yorulmaz və məqsədyönlü fəaliyyəti aydın sübut edir ki, böyük öndərimiz Heydər Əliyev kimi, o da bu sahəni - xarici siyasəti daim diqqət mərkəzində saxlayır, Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələrini məhəmətlə tənzimləyir, ölkəmizdə uğurlu - milli maraqlarımıza cavab verən xarici siyasət yeridilməsinə üstünlük verir. Başqa sözlə, yaşadığımız dünyada *müstəqilliyimizin və milli mənafeyimizin qorunub saxlanulmasında xarici siyasət aparıcı rol oynayır.* Bu, artıq qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanın bütün tarixi boyunca sübut olunub, imtahandan çıxıb. Əbəs yerə deyil ki, *Prezident İlham Əliyev həmişə xüsusi olaraq vurğulayır: Azərbaycan öz milli maraqlarına uyğun və maraqlarının qorunmasına yönəlmiş siyasət həyata keçirir.* Bu cür siyasət Azərbaycanımıza havasız kimi gərəkdir!

İlham Əliyev yaradıcı və yenilikçi prezidentdir

Azərbaycanın Prezidenti yaradıcı prezidentdir. Ölkə başçısının bütün fəaliyyəti aydın sübut edir ki, ehkamçılıq ona yaddır. Bizim prezidentimiz dünyada sürətlə gedən dəyişiklikləri diqqətlə izləyir, dövlət idarəçiliyini zamanın tələblərinə uyğun olaraq daim təkmilləşdirir, keçmiş irsi yaradıcılıqla inkişaf etdirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yurdumuzun bütün vətəndaşlarının, bütün bölgələrinin, bütün regionlarının prezidentidir.

Prezident İlham Əliyev hələ ilk seçkilər zamanı, seçkiqabağı görüşlərdə xalqa vəd etmişdi ki, mən Azərbaycanın hər bir vətəndaşının prezidenti olacağam! Dövlət başçımız ötən illər ərzində bütün konkret fəaliyyəti ilə, gördüyü əməli işlərlə vədinə sadıq qaldığını sübut etdi. O zaman ölkənin maliyyə-iqtisadi imkanlarının o qədər də geniş olmamasına baxmayaraq, yeni Prezident dərhal əhalinin ön əz-təminatlı təbəqələrindən, qaçqınlardan, köçkünlərdən, tələbələrədən, aspirantlardan, müəllimlərdən, həkimlərdən başlayaraq dövlət qulluqçularınadək - hamının təqaüdünü, müavinətini, əmək haqqını artırdı, güzəranını yaxşılaşdırmaq üçün təcili və təsirli tədbirlər gördü. Ulu öndərin hələ öz sağlığında *“xalqın milli sərvəti”* adlandırdığı neftdən gələn maliyyə vəsaiti artdıqca İlham Əliyev xalqın, demək olar, bütün təbəqələrinin əmək haqlarını dəfələrlə artırdı. Həmin siyasət bu gün də davamlı olaraq həyata keçirilir. Bu gün dövlət başçımızın müdrik idarəçilik fəaliyyətini ölkənin bütün vətəndaşları öz güzəranlarının yaxşılaşmasında hiss edir. *Bu xalq qarşısında konkret xidmətdir, böyük nailiyyətdir, daha doğrusu, hər bir vətəndaşın, hər bir ailənin yaxşı yaşaması bütün ölkədə əmin-amanlıq, sabitlik deməkdir. Fikrimizcə, bu yol ədalətli vətəndaş cəmiyyətinin qurulması üçün ən doğru yoldur. Daha doğrusu, dövlət xalqına o halda yaxşı xidmət edə bilər ki, o hər bir vətəndaşın yaxşı yaşaması qayğısına qalmış olsun.*

Daha bir məsələ haqqında. Ən firavan xalq, ən qüdrətli dövlət o xalqdır, o dövlətdir ki, orada orta təbəqə üstünlük təşkil edir, ölkənin sərvəti bir ovuc inhisarçı qrupların əlində cəmlənmiş olmur, xırda və orta biznes maneəsiz surətdə tərəqqi edir, dövlət xəzinəsinə vergi və rənlərin sayı artır.

Lakin keçid dövrlərində bütün ölkələrdə, adətən, bəzi «zirək» adamlar, ixtiyar sahibi olan məmurlar, ayrı-ayrı qruplar «önə çıxır», külli miqdarda sərvət toplaııb iqtisadi həyatda inhisarçı mövqelər tuturlar. Necə deyərlər, *“nəhəng balinalar xırda balıqları kütləvi surətdə udub tələf edir”*.

Bu baxımdan, təqdirəlayiq haldır ki, Azərbaycan Prezidenti öz öl-kəsində orta təbəqənin xüsusi çəkisini və rolunu artırmaq yolunu tutub. Deməli, yaxın gələcəkdə Azərbaycanda xalqın böyük əksəriyyəti daha da yaxşı yaşayacaq.

Azərbaycan ziyalılarının bir nümayəndəsi kimi mən böyük qürur hissi keçirirəm ki, Prezident bu mühüm sahəni - orta təbəqənin yaradılması kimi mühüm bir məsələni diqqət mərkəzində saxlayır. Ölkə başçısı öz xalqına elan etmişdir: *İndi bizim qarşımızda duran vacib məsələlərdən biri də güclü orta sinfin yaradılmasına kömək göstər-məkdən ibarətdir*. Gözəl düşünülüb. İqtisadi sıçrayışın və firavanlığın açarı məhz budur!

*Azərbaycan dövlətinin başçısı iqtisadi siyasətdə qeyri-neft sektoru-
runun inkişafını gündəlik nəzarəti altında saxlayır.* Prezident daxili siyasətdə olduğu kimi, beynəlxalq iqtisadi əlaqələrdə də, biznes forumlarındakı çıxışlarında da bu sahənin tərəqqisinə xüsusi önəm verir. Ölkə rəhbərinin bu istiqamətdə apardığı islahatlar, yeni istehsal sahələrinin yaradılmasına diqqətin artırılması, insan kapitalının yaradılmasına xüsusi önəm verilməsi ölkənin gələcəyinə istiqamətlənmiş strateji inkişaf baxışdır.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın tarixi inkişafında yeni və ol-
duqca gərəklı bir proqramın yerinə yetirilməsini qarşıya əsas məqsəd
qoyub: *təbii-tarixi xüsusiyyətlərinə və ənənələrinə uyğun olaraq
Azərbaycanın bütün regionlarının iqtisadi cəhətdən inkişaf etdiril-*

məsinə nail olmaq! Bu siyasəti bütün xalqımız alqışlayır! Müəllifi İlham Əliyev olan bu dövlət proqramının yerinə yetirilməsi nəticəsində bölgələrimiz inkişaf etməklə yanaşı, sərhədboyu torpaqlarımızın boşalmasının qarşısı alınacaq, bölgələrdə yeni-yeni iş yerləri açılacaq, xalqın bütövlükdə vəziyyəti yaxşılaşacaq, əhalimizin sayı artacaq, ağır demoqrafik duruma düşmüş Bakıya axın azalacaq, bir sözlə, yur-
dumuzda demoqrafik tənzimlənmə gedəcək, ölkənin sağlam işçi qüv-
vəsi - gənclərimiz xaricə axışmayacaq, Azərbaycan başdan-başa
ahəngdar inkişaf etmiş firavan və gözəl bir ölkəyə çevriləcək. Bu
müdrək siyasətin bəhrələri göz önündədir.

Bütün bunlardan əlavə, həmin müdrək siyasətin həyata keçirilməsi sayəsində xalq bütövləşəcək, öz dövləti ətrafında daha sıx birləşəcək, həmrəyliyimiz, birliyimiz daha da artacaq, məmləkətimiz daha qü-
drətli və basılmaz olacaqdır!

Bölgələrimizin iqtisadi yüksəlişi, burada ən müasir mədəni-məişət obyektlərinin istifadəyə verilməsi Azərbaycanı yaxın gələcəkdə turiz-
min ən inkişaf etmiş olduğu ölkələrdən birinə çevirəcək. Əhalinin gə-
liri sürətlə artacaq, xalqımız rahat yaşayacaq.

Yeri gəlmişkən, Prezident İlham Əliyev bölgələrin inkişaf etdiril-
məsi siyasətinin həyata keçirilməsinə, əslində hələ Milli Olimpiya
Komitəsinin rəhbərliyinə təyin olunarkən başlamışdı. Azərbaycanın
ayrı-ayrı bölgələrində olimpiya-idman komplekslərinin tikilməsi, bü-
tün Azərbaycan gəncliyinin, o cümlədən bölgələrdə yaşayan gənclə-
rin kütləvi idman hərəkətinə cəlb olunması, Vətənin gələcəyi üçün
sağlam gənclik yetişdirilməsi siyasətini ələ götürməklə İlham Əliyev
hələ Milli Olimpiya Komitəsinə başçılıq edərkən sübut etmişdi ki, o
bütün Azərbaycanı düşünür, ölkənin bütün bölgələrini inkişaf etdir-
mək istəyir. Bu gün isə Azərbaycan idmanı bütün sahələrdə dünyanı
fəth edir. Bakı dünyanın idman mərkəzinə çevrilib.

Dövlətimizin başçısı prezidentliyə başladığı ilk günlərdən etibarən
Azərbaycanın bölgələrinə səfərlər etməyə, xalqla birbaşa ünsiyyətə
girməyə, prezidenti olduğu vətəndaşların qayğıları ilə şəxsən tanış ol-
mağa başladı. Ötən illər ərzində ölkə başçısı, demək olar ki, Azərbyay-

canın bütün bölgələrində dəfələrlə olmuş, hər dəfə yeni istehsal və mədəni-məişət obyektlərinin təməlini qoymuş, müəyyən etdiyi vaxtda onların açılışında şəxsən iştirak etmişdir. **İlk Prezident seçkiləri ərfəsində xalqımıza 600 minlik yeni iş yerləri açmağa söz vermiş Prezident vədinə əməl etdi. Bu gün isə artıq məmləkətimizdə 1 mln. 200 mindən çox yeni iş yeri açılıb ki, bunun da xeyli hissəsi bölgələrin payına düşür.**

Azərbaycan Prezidenti minillərlə olçatmaz dağlar zirvəsində təcrid olunmuş halda qalmış Xınalığa yol çəkdirən, uzaq Lerikə qaz xətti çəkdirən və yol saldıran, yeni modul tipli elektrik stansiyaları tikdir-məklə regionları işığa qər qədər prezidentdir. Hər an xalqını və məm-ləkətini tərəqqiyə qovuşdurmaq eşqi ilə yaşayan ölkə başçısının gör-düyü və görəcəyi işləri saymaq qurtaran deyil.

Bölgələrimiz içərisində **Naxçıvana xüsusi diqqət və qayğı gös-tərilməlidir.** Torpaqlarımızın erməni-daşnak təcavüzkarları tərəfin-dən işğalı nəticəsində ana Vətəndən ayrı salınmış Naxçıvan ağır blokada şəraitində yaşayır. Yaşayır və tərəqqi edir. **Bu gün sürətlə inkişaf edən, gündən-günə abadlaşan, gözəlləşən Naxçıvan ermə-ni millətçiləri üçün göz dağı, Azərbaycandan ötrü isə qeyrət qala-sıdır.**

Tarıdangəlmə xilaskarlıq missiyasını yerinə yetirən Heydər Əli-yev Vətənin bu müqəddəs parçasını düşməndən qoruyub saxladı.

Nə qədər xoşdur ki, Prezident İlham Əliyev ulu öndərin Naxçı-vanla bağlı siyasətini də eyni ardıcılıqla həyata keçirir. Ölkə baş-çısı hakimiyyətdə olduğu müddət ərzində Naxçıvana dəfələrlə səfər etdi, yurdu bu qeyrət qalasına dövlət qayğısı və diqqətini daha da artırdı, ağır blokada şəraitində Vasif Talibovun başçılığı ilə böyük quruculuq, abadlıq işləri aparan vətənpərvər oğullarımıza qol-qa-nad verdi. Naxçıvanımız daha da inkişaf etdi, abadlaşdı, gözəlləşdi. İlham Əliyev bununla sübut etdi ki, Vətənin ayrılmaz parçası olan Naxçıvan daim onun diqqət mərkəzindədir. Bunun nəticəsidir ki, bu gün Naxçıvanımız sözün əsl mənasında özünün yeni **intibah dövrü-nü** yaşayır.

Prezident İlham Əliyev ardıcıl surətdə **vətəndaş həmrəyliyi möh-kəmləndirmək** siyasəti yeridir. O, cəmiyyətdə qarşিদurmanın, gərgin-liyin, soyuq münasibətlərin qəti oleyhdarıdır, Azərbaycanın parlaq gələcəyi naminə bütün xalqımız daha sıx birləşdirməyə çalışır. Ölkə başçısı ilə xalqın sıx birliyi məhz bu siyasətin nəticəsidir.

Bu bir həqiqətdir ki, ötən illər ərzində dövlət başçısının dəfələrlə verdiyi əfv fərmanları nəticəsində çoxsaylı vətəndaşlarımız cəzaçək-mə müəssisələrindən azadlığa buraxılıb. Xalqımız ölkə başçısının bu humanist addımlarını böyük razılıq və sevinclə qarşılayır. Prezident İlham Əliyevin əfv fərmanları, eyni zamanda sadəcə humanizm və mərhəmət aktları olaraq qalmayıb, cəmiyyətimizin mənəvi-siyasi iqliminə də çox ciddi təsir göstərmiş, vətəndaş həmrəyliyi daha da güclənməsinə, ölkədə ümumi bir insani istiləşməyə səbəb olmuşdur. Ən başlıcası isə budur ki, xalqımızın öz dövlətinə məhəbbəti, ölkə başçısına inamı daha da artmışdır.

Azərbaycan Prezidenti bütün yuxarıda göstərilənlər barədə öz prinsiplə müvəqeyini xalqımıza konkret və birmənalı şəkildə bəyan etmişdir: **"Hər bir vətəndaş mənim üçün əzizdir. Mən keçmişlə bu günün arasında görünməyən bir xətti görürəm. Keçmişdə çox səhv-lər olub, Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddində olubdur. Mən cinayət törətmiş şəxsləri də azad etmişəm. Ona görə yox ki, hesab edirəm, onlar siyasi məhbusdur. Yox, mən öz fikrimdə qalırım və Avropa Şurasının nümayəndələrində demişdim ki, əfv etdiyim in-sanların bəziləri siyasi məhbus deyillər. Mən Azərbaycanda qarşı-durma əhval-ruhiyyəsinin aradan götürülməsini istəyirəm. Bizim qarşımızda yeni vəzifələr durur, ölkəmizi inkişaf etdirməliyik, in-sanlarımızı səfərbər etməliyik. Biz milli barışıqna nail olmuşuq və gərək bunu gücləndirək. Ona görə bu mənim təklifimdir ki, keçmiş ədavət və ziddiyyətlər tarixdə qalsın. Bu, mənim niyyətimdir. Əgər qarşı tərəf bunu eşidirsə, mən şadam, əgər eşitmirsə, günah qarşı tərəfdədir".**

Prezident özünün kadr siyasətində də bu prinsiplə sadıq qalır, xal-qımızın və dövlətimizin mənafeyini əsas tutaraq Vətənimizin tərəqqi-

si naminə peşəkarlığa üstünlük verir. Onun bu istiqamətdə fəaliyyəti, atdığı konkret addımlar, ölkənin bütün bölgələrindən bacarıqlı kadrların irəli çəkilməsi cəmiyyətdə böyük razılıq doğurur.

Ölkə prezidenti ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub-saxlanması və daha da inkişaf etdirilməsi kursunu da uğurla həyata keçirir. Onun «Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında» və «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında» sərəncamları (2004, 12 yanvar), Milli Ensiklopediyanın nəşrinə rəhbərliyi şəxsən öz üzərinə götürməsi və bununla bağlı imzaladığı sərəncamlar, alimlərə elmi dərəcələrə görə verilən əlavə əməkhaqqını, tələbələr, magistrlər və aspirantların təqaüdlərini dəfələrlə artırması, sənət adamlarına, elm və mədəniyyət xadimlərinə qayğı göstərilməsini, muzeylərin, tarixi abidələrin bərpaasını şəxsi nəzarəti altında saxlaması milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə dövlət qayğısının parlaq təzahürüdür.

İlham Əliyev Azərbaycan xalqının tarixi keçmişinə xüsusi qayğı və diqqət göstərir. O, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlətçilik tariximizdəki roluna yüksək qiymət vermişdir: *“Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması tariximizdə çox əlamətdar və önəmli hadisə idi. İlk dəfə müsəlman aləmində demokratik respublika yaranırdı, Azərbaycan xalqı müstəqilliyə qovuşurdu. Ölkəmiz dünya birliyinə üzv olurdu. Bu, çox əlamətdar hadisə idi”*.

Prezidentin təşəbbüsü, çağırışları və tapşırıqlarının icrası sayəsində tarix elminin inkişafında baş vermiş dirçəliş, o cümlədən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunda mükəmməl “Qarabağ tarixi”nin, “Naxçıvan tarixi”nin, “İrəvan tarixi”nin və digər sanballı nəşrlərin işıq üzü görməsi, dünyanın müxtəlif dillərində nəşr olunması, ölkə başçısının himayəsi altında davamlı olaraq dünya tarixçilərinin beynəlxalq elmi konfranslarının keçirilməsi ermənilərə qarşı informasiya müharibəsində mühüm uğurdur.

Ölkə başçısının **insan kapitalına** xüsusi önəm verməsi onun dövlət idarəçiliyi praktikasında irəliyə doğru atdığı çox böyük addımdır. Azərbaycanın gələcəyi olan gənc nəsli ən müasir səviyyəli kadr korpusu kimi dünya meydanında uğurlu rəqabətə hazırlamaq siyasəti - bu dövlət müdrikliyi və siyasi uzaqgörənliyin olduqca parlaq nümunəsidir.

Fərəhli haldır ki, Prezident İlham Əliyevin müdrik, uzaqgörən və qətiyyətli siyasətinin həyata keçirilməsində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri xanım Mehriban Əliyeva fəal iştirak edir. Ölkənin Birinci xanımı özünün çoxşaxəli və xeyirxah əməli fəaliyyətinə görə xalq arasında dərin hörmət və nüfuz qazanmışdır. O, ölkəmizin qarşılaşdığı ən mürəkkəb məqamlarda daim dövlət başçısının yanındadır.

Prezident İlham Əliyevin dərinədən ölçüb-biçərək həyata keçirdiyi çoxsaylı islahatlar, ölkəmizdə günü-gündən genişlənən böyük quruculuq və abadlıq işləri, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin güzəranını yaxşılaşdırmaq üçün görülən təsirli tədbirlər ona xalq arasında böyük şöhrət qazandırmışdır.

Prezident İlham Əliyev artıq Azərbaycanın tarix salnaməsinə **Qurucu Prezident, Qurucu İlham** kimi daxil olmuşdur. Qurucu Prezident bu gün gələcək tariximizin ən şanlı səhifələrini yazır...

Ölkə başçımız, eyni zamanda Heydər Əliyevin yaratdığı Yeni Azərbaycan Partiyasına başçılıq edir, böyük bir siyasi qüvvəni də arxasınca aparır. Xalqımız əmindir ki, ölkə rəhbərinin müdrik, qətiyyətli və milli maraqların təmin olunmasına yönəlmiş uzaqgörən siyasəti Azərbaycanımızı daha parlaq gələcəyə qovuşduracaqdır.

Yusif Məmmədov,
ADPU-nun rektoru, AMEA-nın müxbir üzvü,
f.r.e.d., professor, əməkdar elm xadimi

HEYDƏR ƏLİYEV: "MƏN MÜƏLLİMDƏN YÜKSƏK AD TANIMIRAM"

Adı Azərbaycanın siyasət, iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm və təhsil tarixinə qızıl həflərlə yazılmış görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi, çağdaş Azərbaycanın qurucusu, fenomenal şəxsiyyət ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu bütöv bir dövr ərzində millətin tərəqqisinin və inkişafının ən vacib istiqaməti olan təhsilə bağlı bir çox uğurlu islahatlara imza atmış, təhsil prosesində aparıcı sima olan müəllimə yüksək qiymət vermiş, onlara daim diqqət və qayğı göstərmişdir. Dövlətin möhkəmləndirilməsində, ölkənin tərəqqisində, şəxsiyyətin formalaşmasında, milli təhsil quruculuğunda müəllimin önəmli rol oynadığını yüksək dəyərləndirən ulu öndərin fəaliyyəti nəticəsində müəllimlik sənəti Azərbaycan cəmiyyətində ən yüksək mövqeyə qalxmışdır. Bu da səbəbsiz deyil. Cəmiyyətin tərəqqisi məktəbdən, məktəbin inkişafı isə müəllimdən asılıdır. Müəllim gənc nəslin mədəni aləminin memarı, cəmiyyətin etibar etdiyi şəxsdir. Cəmiyyət ən əziz, ən qiymətli sərvətini - uşaqları, öz ümidini, öz gələcəyini müəllimə etibar edir və onun qarşısında belə bir vəzifə qoyur: *"Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqın milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadiq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək"*. Bu, Azərbaycan müəllimlərinin həyata keçirməli olduğu müqəddəs bir vəzifə, ilahi bir missiyadır. Cəmiyyət tərəqqi, inkişaf, mədəni yüksəliş üçün məhz müəllimlərə borcludur. Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: *"Müəllimlik sənəti, peşəsi cəmiyyətdə ən*

yüksək qiymətə layiq olan bir peşədir. Müəllim olmaq kimi şərəfli bir iş yoxdur. Mən müəllimdən yüksək ad tanımıram". Müəllimlik peşəsi şərəfli olduğu qədər də məsuliyyətli, çətin və mürəkkəb bir işdir.

"İqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, elmdə - həyatın bütün sahələrində əldə olunmuş nailiyyətlərin başında duran, onun əsasını təşkil edən məktəbdir, təhsildir, müəllimdir", - deyən ulu öndər müəllimliyi bütün peşələrdən uca tutmuş, cəmiyyətin firavan, xoşbəxt yaşayışını təmin etmək üçün müəllimdən yüksək mənəvi keyfiyyətlərə - saf, nəcib əxlaqa, dərin elmi biliyə, mədəni davranışa malik olmağı tələb etmişdir. Onun fikrincə, demokratik və suveren Azərbaycan dövlətinin təhsil siyasətini həyata keçirən müəllimin vəzifəsi əməyə və şəxsi nümunəsi ilə bütün insanlıq üçün qiymətli olan mənəvi dəyərlərə hörmət və məhəbbət hissi aşılamaq, şagirdin şərəf və ləyaqətini qorumaq, onu real həyata hazırlamaqdır. Bütün işıqlı həyatı, fəaliyyəti boyu, özünün dediyi kimi, heç bir tədris müəssisəsində müəllimlik etməsə belə, bütün varlığı ilə əsl xalq müəllimi olan Heydər Əliyev təhsilin nəzəri-metodoloji və praktik məsələləri ilə bağlı zəngin biliyə malik idi. O, Azərbaycan təhsilinin və məktəbinin inkişafında, xalqın intellektual potensialının formalaşmasında müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü qeyd edir, onların qarşısında həlli vacib məsələlər qoyurdu. Ulu öndərin fikrincə, insan cəmiyyətində ən yüksək yerdə mənəviyyat durur, xalqın mənəviyyatını formalaşdıran isə, ilk növbədə müəllimdir. *"Həyatını müəllimliyə həsr edən insanlar həqiqətən fədakar, xalqına, millətində sədaqətli və eyni zamanda qəhrəmanlıq göstərən insanlardır. Azərbaycan müəllimlərinin tam əksəriyyəti layiqli müəllimlərdir. Əgər belə olmasaydı, Azərbaycanın bugünkü elmi, iqtisadiyyatı, mədəniyyəti, yüksəlişi ola bilərdimi?"* - deyən Heydər Əliyev bu fikirləri ilə müəllimin cəmiyyətdəki xüsusi mövqeyini bir daha diqqətə çatdırırdı. Onun fikrincə, *"müəllimlər xalqın biliklənməsinin, təhsilin inkişaf etməsinin və nəhayət, xalqın elminin inkişaf etməsinin əsasını qoyanlar-*

dır...Bizim hamımız həyatımızda əldə etdiyimiz nailiyyətlərə görə müəllimə borcluyuq”.

Azərbaycan müəllimlərinin 25 sentyabr 1998-ci ildə keçirilən I (XI) qurultayında təbrik nitqində Heydər Əliyev ölkəmizin qarşısında duran problemlərin həllində müəllimlərin fəal iştirakının vacib olduğunu xüsusi qeyd etmişdir: *“Azərbaycan müəlliminin bir amalı olmalıdır. Azərbaycanımızı çiçəklənən, inkişaf edən, firavan, qüdrətli bir dövlətə çevirməyə qadir, müstəqillik ideyalarına sadıq, özünü vətənin azadlığı naminə fəda etməyə hər an hazır olan, yeni təfəkkür tərzini qavrayaraq müasir tələblərə cavab verən sağlam əqidəli, milli ruhlu nəsil yetişdirmək”.*

Bu müqəddəs vəzifənin həyata keçirilməsi isə, ulu öndərin fikrincə, müəllimdən yüksək intellektə və erudisiyaya, zəngin məna-viyyəyə malik olmağı, bütün qüvvə və bacarığını gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə sərf etməyi tələb edirdi.

Müəllim şəxsiyyətinə xüsusi tələbkarlıqla yanaşan Heydər Əliyevə görə, hər bir müəllim şagirdlərində formalaşdırmaq istədiyi nəcib keyfiyyətləri, ilk növbədə, özünün timsalında əks etdirməlidir. I sentyabr 1997-ci ildə Yasamal rayonundakı 18 nömrəli məktəbdə keçirilən görüşdə ulu öndərin *“Müəllimin vəzifəsi ona görə şəərəflidir ki, o, cəmiyyət üçün ən dəyərli, bilikli, zəkali, tərbiyəli vətənpərvər hazırlayır. Şübhəsiz ki, birinci növbədə, müəllim özü bu xüsusiyyətlərə malik olmalıdır, daim özünü də təkmilləşdirilməlidir, öz üzərində işləməyən müəllim yaxşı müəllim ola bilməz... Müəllim çalışmalıdır ki, uşaq nəinki yalnız bilik alsın, həm də cəmiyyətin bütün əxlaq normalarını, prinsiplərini mənimsəsin və onlara riayət etsin, öz həyatını yüksək əxlaqi dəyərlər əsasında qur-sun”* fikirləri bunun bariz ifadəsidir.

Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunda xüsusi rol oynayacaq gənc nəslin formalaşdırılmasına bilən yeni təhsil sisteminin yaradılması təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsi, yenilənən məzmunu həyata keçirməyə qadir olan yüksək səviyyəli, şəriştəli pedaqoji kadrların hazırlanması Heydər Əliyevin xüsusi

önəm verdiyi məsələlər idi. Təbii ki, bütün bu məsələlərin müvəf-fəqiyyətli həlli, ilk növbədə, təhsil sahəsində əsaslı islahatlar aparılması zərurətini yaradır, bu məqsədlə təxirəsalınmaz vəzifələrin həll olunması problemi qarşıya qoyurdu. Azərbaycan təhsilinin gələcək inkişafı məhz bu problemlərin uğurlu həlli ilə bağlı idi. Bütün bunları nəzərə alan Heydər Əliyevin 30 mart 1998-ci il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında Təhsil Sahəsində İsla-hat Proqramı hazırlamaq üçün xüsusi Dövlət Komissiyası yaradıldı və həmin komissiyanın işləyib hazırladığı İslahat Proqramı Heydər Əliyevin 15 iyun 1999-cu il tarixli, 168 nömrəli Sərəncamı ilə təs-diq edildi.

Cəmiyyətin intellektual potensialının formalaşmasında mühüm rol oynayan təhsil, ulu öndərin fikrincə, ilk növbədə, dəyişən, dina-mik inkişaf edən dövrün tələblərinə cavab verməlidir. *“Cəmiyyəti-mizin gələcək tərəqqisi gənclərimizə nəyi və necə öyrətməyimizdən asılıdır”*, - deyən Heydər Əliyevin bu fikirləri İslahat Proqramında prioritet istiqamətlərdən biri kimi təhsilin məzmununun təkmilləş-dirilməsi ilə bağlı müddəalarla təsdiq olundu.

Təhsil sahəsində İslahat Proqramında nəzərdə tutulan əsas isti-qamətlərdən biri də məhz pedaqoji kadr hazırlığı ilə bağlı idi. Belə ki, proqramda yeni tədris planı və proqramları əsasında yüksək pe-daqoji və metodik ustalıq vərdişlərinə, ümumi, yaş psixologiyası və fiziologiyası üzrə dərin biliklərə malik olan pedaqoji kadrları hazırlamaq, ümumtəhsil məktəblərində fənlərin inteqrasiya edilmiş qay-dada tədrisinə və yeni tədris proqramlarına keçidlə əlaqədar müva-fiq olaraq müəllim kadrları hazırlığını təmin, fəaliyyət göstərənlə-rin isə ixtisasının artırılmasını təşkil etmək, əlavə pedaqoji təhsil sistemini genişləndirmək təxirəsalınmaz vəzifələr kimi qarşıda du-rurdu. Ulu öndər müstəqillik dövrünün müəllim kadrlarına tamami-lə yeni tələblər baxımından yanaşır, müəllimlərin yeni pedaqoji tə-fəkkür tərzinə yiyələnməsini, innovasiyaları müntəzəm izləməsinə, ixtisası ilə bağlı yeniliklərlə yaxından maraqlanmasını, yeni texno-logiyalardan istifadə bacarıqlarına malik olmasını vacib hesab edir-

di. Çünki ulu öndərin fikrincə, *təhsil sahəsində əsaslı yeniləşmələrin gerçəkləşməsində pedaqoji kadr amili böyük əhəmiyyətə malikdir. İslahatın uğurla həyata keçirilməsi də ilk növbədə, rəhbər pedaqoji işçilərin, müəllim və tərbiyəçilərin yaradıcı işindən, müasir təlim texnologiyalarına daha da dərinlən yiyələnməsi bacarığınan çox asılıdır.*

Bütün bunlarla yanaşı, məktəbdə sağlam mənəvi-psixoloji mühitin formalaşmasına xüsusi əhəmiyyət verən ulu öndər kadr hazırlığı prosesində «təhsil alan-təhsil verən» münasibətlərinin tənzimlənməsi mexanizminin yaradılmasını da vacib hesab edirdi. Onun fikrincə, *ədalət hər yerdə lazımdır. Lakin, şübhəsiz, uşağın, gəncin şüurlu formalaşma prosesinin getdiyi məktəbdə, ali məktəbdə ədalətin, mənəvi saflığın hökm sürməsi daha vacibdir və hər bir müəllim öz adını, peşəsinin müqəddəsliyini dərk etməli, ona ləkə gətirə biləcək hər cür neqativlikdən uzaq olmalıdır. Xüsusilə də ali məktəb müəllimi, professor cəmiyyətdə ən hörmətli insan olmalıdır və bu şərəfli adı ömrünün sonuna kimi fəxarətlə daşımağı bacarmalıdır.*

Ulu öndərə görə, mənəviyyat hamı üçün, xüsusilə də müəllimlər üçün ən yüksək insani keyfiyyətdir. *“Nə qədər böyük ali mütəxəssis, dövlət xadimi olsan belə, mənəvi cəhətdən şikəstənsə, sənin heç bir dəyərin yoxdur”.*

Heydər Əliyev ali məktəblərə, orada çalışan müəllimlərə də həmişə böyük diqqət nümayiş etdirmiş, onların fəaliyyətini yüksək dəyərləndirmişdir.

O, Azərbaycanda xalq maarifinin təşəkkülü və inkişafında, müəllim kadrları hazırlığında Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun xüsusi rol oynadığını, bu sənət məbədgahının yetirmələrinin respublika həyatının bütün sahələrində müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərdiyini qeyd edərək bunu universitetin keçdiyi şanlı tarixi yolun uğurlu yekunu kimi qiymətləndirmişdir. Ulu öndər bir neçə dəfə (1971, 1973, 1978, 1981-ci illərdə) universitetimizin professor-

müəllim heyəti ilə görüşmüş, onların qarşısında çıxışlar etmiş, müəllim və tələbələrin əmək və təhsil şəraiti ilə tanış olmuşdur.

1973-cü ildə indiki Şəhriyar adına klubda ADPI-nin 50 illik yubiley tədbirlərində iştirak edən Heydər Əliyev müəllim kadrlarının hazırlanması və pedaqoji elmin inkişafındakı müvəffəqiyyətlərinə görə dövlətin ali mükafatını - Qırmızı Əmək Bayrağı ordenini İnstitutun bayrağına sancdı, ali məktəbin bir qrup müəllimini fəxri adlarla təltif etdi.

1981-ci il dekabr ayının 23-də API-nin 60 illik yubileyi münasibətilə keçirilən təntənəli mərasimində iştirak edən Heydər Əliyev İnstitutun yetirmələrinin respublikanın gənc nəslinin təlim-tərbiyəsində aparıcı qüvvə olduğunu böyük razılıq hissi ilə qeyd etdi və institutu Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif etdi. *“Ali məktəb müəllimi olmaq, müəllimlər hazırlamaq, yəni müəllimlər müəllimi olmaq iqiqat şərəfli və eyni zamanda iqiqat məsuliyyətli işdir”* - deyən Heydər Əliyev respublikada mənəvi potensialın formalaşmasında Pedaqoji İnstitutun fəaliyyətini yüksək dəyərləndirdi. O, yalnız ADPI-ni deyil, ümumiyyətlə, elm və təhsil məbədgahı olan ali təhsil müəssisələrini Azərbaycan xalqının milli və mənəvi sərvəti adlandırırdı.

Cəmiyyətdə müəllimin nüfuzunun aşağı düşməsi, pedaqoji kadrların sosial müdafiəsinin zəif təşkili, onların əməkhaqqının bazar iqtisadiyyatı ilə uzlaşmaması ulu öndəri daim düşündürmüş, o, müəllimə dövlət qayğısını artırmaq, onların maddi təminatı və iş şəraitinin səviyyəsini yüksəltmək üçün qüvvə və bacarığını əsirgəməmiş, müəllimin sosial statusunun yüksəldilməsi, onların sosial müdafiəsi, maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması kimi məsələlərlə ardıcıl məşğul olmuşdur. Belə ki, Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövr ərzində müəllimlərin maaşı 1996-cı ildə 20%, 1997-ci ildə 30%, 2000-ci ildə 25% artmışdı. Lakin bütün bunları müəllimlərin maddi təminatı üçün yetərli hesab etməyən Heydər Əliyev 15 may 2003-cü ildə dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən təhsil müəssisələrində işləyən pedaqoji və digər kateqo-

riyalara aid olan işçilərin aylıq vəzifə maaşlarının 50% artırılması haqqında sərəncam imzalamışdır ki, bu tendensiya sonrakı illərdə davam etdirilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan müəllimlərinə böyük maddi və mənəvi dəstəyinin, diqqət və qayğısının nəticəsi idi ki, Azərbaycan müəllimlərinin XI Qurultayında ona «Xalq müəllimi» fəxri adı verildi.

Azərbaycan müəllimlərinin müəllimi ulu öndər Heydər Əliyevin xatirəsini əbədiləşdirmək, onun təhsil-tərbiyə, millətin mənəvi inkişafı ilə bağlı nəzəri irsini öyrənmək, təbliğ etmək gələcəyin müəllimlərini dövlətçiliyə sədaqət və azərbaycançılıq uğrunda tərbiyə etmək ADPU-nun professor-müəllim heyətinin ən ümdə vəzifəsidir. Ulu öndərin xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq universitetimizin foyesində abidəsi qoyulmuş, zəngin eksponatlarla təhciz edilən professor-müəllimlərin, tələbələrin və universitetimizin qonaqlarının ziyarət məkanına çevrilən xatirə muzeyi yaradılmış, zəngin irsinin gənc nəsəl çatdırılması məqsədi ilə «Heydər Əliyev məktəbinin lenktoriyası» təşkil etmişdir. Heydər Əliyevin nəzəri irsini dərinləndirən öyrənmək məqsədi ilə universitetimizin professor-müəllim, magistr və doktorantları üçün xüsusi kurslar təşkil edilmiş, onun çoxşaxəli fəaliyyəti ilə bağlı məruzələr dinlənilmiş, həmin məruzələrin materialları toplu şəkildə nəşr olunmuşdur.

Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycan müəllimlərinə göstərilən diqqət və qayğı bu gün möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. ADPU-nun 85 və 90 illik yubileylərinin dövlət səviyyəsində keçirilməsi, əməkdaşlarımızdan 4 nəfərinə «Şöhrət» ordeninin, 26 nəfərinə «Tərəqqi» medalının, 6 nəfərinə «Əməkdar elm xadimi», 40 nəfərinə «Əməkdar müəllim», 2 nəfərinə «Əməkdar rəssam», 1 nəfərinə «Əməkdar mühəndis», 1 nəfərinə «Əməkdar jurnalist», 2 nəfərinə «Əməkdar mədəniyyət işçisi», 1 nəfərinə «Əməkdar bədən tərbiyəsi və idman xadimi» fəxri adının və 3 nəfərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdünün verilməsi qocaman elm və təhsil məbədgahı

olan universitetimizə, burada çalışan professor-müəllim heyətinə, 9 minlik tələbə kollektivinə hörmət və ehtiramın, diqqət və qayğının təzahürü kimi dəyərləndirilməlidir.

Keyfiyyətli və səriştəli müəllim kadrlarının hazırlanması indi də dövlətin təhsil siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəxsi nəzarəti ilə ADPU üçün kampusun tikintisinin planlaşdırılması, ali pedaqoji təhsilin infrastrukturunun və idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Universitetimizə qoşulması ilə bağlı sərəncamın verilməsi, müəllimlik ixtisasları üzrə qəbul imtahanlarında yüksək nəticə göstərən 300 nəfər tələbəyə 100 manat həcmində xüsusi təqaüdün verilməsi dediklərimizin əyani təsdiqidir. Bu kimi dövlət səviyyəli tədbirlər gələcək müəllimlərə əlavə stimula vermişdir. Belə ki, bir neçə il bundan əvvəl ADPU-yə qəbul olan tələbələrdən cəmi 19 nəfəri 500-dən artıq bal topladığı halda, bu il onların sayı 10 dəfə artmışdır. Dövlət sifarişi ilə təhsil alan tələbələrin də sayında da kəskin artım baş vermişdir. Bu il universitetə qəbul olan tələbənin 64 faizi dövlət sifarişli tələbələr olmuşdur. Bu, çox yüksək göstəricidir. Pedaqoji kadr hazırlığına yeni metodoloji yanaşma ulu öndər Heydər Əliyevin və onun siyasi məktəbinin layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin apardığı məqsədyönlü və ardıcıl təhsil siyasətinin nəticəsində mümkün olmuşdur.

*Urxan Ələkbərov,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik*

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK İRSİNİN TƏNTƏNƏSİ

Heydər Əliyev öz həyatı və böyük fəaliyyəti ilə zamanın çərçivəsinə sığmayan fenomenal bir şəxsiyyətdir. Onun fəaliyyətinin hər səhifəsi, hər anı bütövlükdə Azərbaycan tarixinin önəmli mərhələlərinin dərkini şərtləndirir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin hər bir atributu, milli özünüdərkini ən yüksək siyasi ifadəsi sayılan müstəqil dövlət ideyası da daxil olmaqla, Heydər Əliyevin adı, onun yorulmaz fəaliyyəti ilə bağlıdır. Hər bir xalqın milli azadlığa və dövlət müstəqilliyinə qovuşması üçün üç mühüm şərt - tarixi şans, milli iradə və liderə malik olması vacibdir. Bu baxımdan, müstəqil Azərbaycanın ideya müəllifi, liderinin dünya siyasi fikir tarixində öz dəsti-xətti ilə seçilən ümummilli lider Heydər Əliyev olması və onun zamanında, tələb olunan şəraitdə siyasi arenada parlamaşı konkret Azərbaycan gerçəkliyindən çıxış edən milli müstəqillik konsepsiyasının həmişəyaşarlığı və həyatiliyinin qarantı olub. Azərbaycanın bu günkü uğurları və tərəqqi perspektivləri bu fikirləri bir daha təsdiqləyir. Hazırda ulu öndərimizin müdrik siyasi kursu onun ən layiqli siyasi varisi, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla, yaradıcılıqla davam etdirilir.

Azərbaycan artıq bütün dünyada analoqu olmayan özünəməxsus inkişaf modeli ortaya qoyub. Son 20 ildə ölkəmiz faktiki autsayderlərin sıralarını tərk etməklə qalmayıb, üstün start imkanlarına malik ölkə imici qazanıb və artıq intensiv inkişaf dövrünü yaşayır. Azərbaycan Respublikası XXI əsrin prioriteti sayılan davamlı inkişaf, insan potensialının inkişafı və sosial dövlət quruculuğu istiqamətində də inamla irəliləməkdədir. Davamlı inkişafa yönəldilmiş dövlət siyasətinin

uğurları bir çox beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən xüsusi qeyd edilir. Məlum olduğu kimi, ölkədə ümumdaxili məhsul (ÜDM) sürətlə artır. Çox önəmlidir ki, bu kəmiyyət artımı keyfiyyət artımı ilə müşayiət olunur. Bəlli olduğu kimi, insan inkişafını xarakterizə edən əsas göstərici təkcə ÜDM deyil, həm də təhsil, sağlamlıq, informasiyaya əlyətərlik kimi parametrlərdir. İnsan inkişafına bu cür sosial yanaşma hələ ötən əsrin əvvəllərində Heydər Əliyev strateji kursunun əsasını təşkil edib. Çünki, ümummilli lider yaxşı dərk edirdi ki, intellekt və yüksək təhsil, presizion informasiyalaşdırmaya və əmək mədəniyyətinə əsaslanan texnologiyaların inkişafı Azərbaycanın ən qabaqçıl ölkələr sırasında yer almasına yol açacaq yeganə vasitədir. Bu siyasət özündə hökumət, qeyri-hökumət və özəl sektorun fəaliyyətlərini əhatə edən vahid milli proqramlar çərçivəsində həyata keçirilməkdədir. Milli proqramların həyata keçirilməsində Heydər Əliyev Fondunun rolu xüsusi qeyd edilməlidir. Bu Fond, onun Prezidenti UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfəri, millət vəkili Mehriban Əliyeva ölkənin inkişafı, onun tarixi və müasir nailiyyətlərinin əldə edilməsinə və qorunmasına, dünyada təbliğinə əvəzsiz töhfələr vermişlər.

Heydər Əliyev, əslində, həm də bir elm adamı idi. Görkəmli şəxsiyyətin elmə, biliklərə əsaslanan siyasi kursu, rəhbərlikdə olduğu bütün dövrlərdə elm və təhsilə göstərdiyi qayğı və dəstək elə buradan qaynaqlanırdı. Bəlli olduğu kimi, "*...sosal-iqtisadi və mənəvi inkişafda elm ölkənin mühüm ehtiyat mənbəyidir*" - deyənlərin öndər hələ 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın müasir və müstəqil bir dövlətə çevrilməsi üçün elm, təhsil strategiyalarını işləyib hazırlamış və onu uğurla həyata keçirməyə başlamışdı. Azərbaycanı inkişaf etdirmək, şöhrətləndirmək, xalqın tükənməz potensialını üzə çıxarmaq Heydər Əliyevin ən böyük amalı idi. Bu dahi insan düşüncələri zəngin olduğu qədər də tükənməz enerjiyə malik idi. Heydər Əliyevi minlərdən, milyonlardan fərqləndirən üstün cəhət bu idi ki, o, məmləkətin inkişafı üçün zəruri olan məqamları görə bilirdi, qarşıya konkret məqsədlər qoyurdu və insanları bu məqsədlər naminə səfərbər edirdi, qüvvələri səmərəli şəkildə istiqamətləndirirdi. Artıq qeyd etdiyimiz kimi,

ulu öndər Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti dövründə elm, təhsil və mədəniyyətin inkişafına xüsusi qayğı ilə yanaşırdı. Bu da təsadüfi deyildi. Çünki bu dahi şəxsiyyət yaxşı bilirdi ki, Azərbaycanın tərəqqisinin yeganə yolu məhz xalqın yüksək təhsil almasında, maariflənməsində, insan potensialının inkişaf etdirilməsində, fundamental və humanitar elmlərə mühüm əhəmiyyət verilməsindədir. Heydər Əliyev elm, təhsilə son məqsəd kimi, nəticə kimi deyil, vasitə kimi baxırdı: uğur qazanmağın, inkişafın vasitəsi kimi. Hələ 1975-ci ilin 24 sentyabrında Azərbaycan Elmlər Akademiyasının 30 illik yubileyində bu elm ocağının "Xalqlar dostluğu" ordeni ilə təltif edilməsi münasibətilə keçirilmiş təntənəli ümumrespublika yığıncağında platforma xarakterli çıxışında Heydər Əliyev ölkələrin tərəqqisini nə təbii sərvətlər, nə də ki coğrafi vəziyyət deyil, məhz intellektual kapital, məhz elmin səviyyəsinin müəyyənləşdirdiyinə diqqət çəkmişdi. Məhz buna görə də ümummilli liderimizin rəhbərliyi ilə respublikamızın iqtisadi bazasının gücləndirilməsi əhalinin gün-güzəranının yaxşılaşdırılması, elm və təhsilin inkişafı ilə paralel aparılırdı. Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövrü Azərbaycanın tarixinə elmin və təhsilin, mədəniyyətin intibah dövrü kimi daxil oldu. Ötən əsrin 70-80-ci illərində Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında təhsil müəssisələrinin geniş şəbəkəsinin yaradılması və həmin şəbəkənin zəngin maddi-texniki bazasının formalaşdırılması, respublika hüdudlarından kənardakı ali məktəblərə gənclərin göndərilməsi, hərbi kadrların yetişdirilməsi, respublika elmlər akademiyasının elmi tədqiqat institutlarında fundamental elmin inkişafının təmin olunması gələcəkdə milli müstəqillik üçün zəruri intellektual zəmin yaratdı. Ulu öndər yaxşı bilirdi ki, yüksəkixtisaslı mütəxəssislər yetişdirilməsi istənilən ölkədə dövlət müstəqilliyinin əsasını təşkil edən ən mühüm amillərdən biridir. Bu səbəbdən, ulu öndər Azərbaycan təhsilinin tərəqqisinə mane olan bir sıra amilləri aradan qaldırdı, mövcud potensialı ölkənin gələcək inkişafının elmi əsaslar üzərində qurulmasına, respublikanın mədəni intellektual resurslarının gücləndirilməsinə, Azərbaycan üçün layiqli vətəndaşların yetişdirilməsi işinə səfərbər etdi. Məhz həmin illərdə respublikada akademik və sahə el-

mi institutlarının, məktəblərin, ali və orta ixtisas müəssisələri üçün yeni binaların tikintisi geniş vüsət aldı, təhsil infrastrukturunu tamamilə yeniləşdirildi, ixtisaslı kadrlar hazırlayan yeni ali və orta ixtisas məktəbləri açıldı. Respublikanın müxtəlif bölgələrində 800-ə yaxın məktəb tikilərək istifadəyə verildi, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən ali məktəblərin ümumi sayı 12-dən 17-yə, tələbələrini sayı 70 mindən 100 minə qədər artdı. O illərdə Azərbaycanın əldə etdiyi mühüm tarixi nailiyyətlərdən biri də xalqın uzaq gələcəyini nəzərdə tutan milli kadr potensialının, o cümlədən nadir ixtisaslar üzrə mütəxəssis kontingentinin yaradılması idi. Bu məqsədi uğurla həyata keçirmək üçün Heydər Əliyev hər il azərbaycanlı gənclərin təhsil almaq üçün böyük qruplarla keçmiş SSRİ-nin nüfuzlu ali məktəblərinə göndərilməsi əməliyyatının əsasını qoydu. O dövrdə SSRİ-nin 170 qabaqcıl ali təhsil ocağına 250-dən çox ixtisas üzrə 15 minə yaxın azərbaycanlı göndərilməmiş, hər il xaricə 800 tələbə yola salınmışdır. Bir faktı yada salmaq lazımdır ki, 1970-ci ilə qədər ölkədən kənarada təhsil alanların 40 faizi azərbaycanlı idisə, 1970-ci illərin sonu və 1980-ci illərin əvvəllərində bu rəqəm 97,7 faizə yüksəlmişdi. Bu yolla Azərbaycanımızın elmi və kadr potensialı yüksəlmişdi, xalqımızın milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərinin təbliği də həyata keçirilirdi. Ali təhsillə yanaşı, Heydər Əliyev ayrı-ayrı illərdə təhsil siyasətinin tərkib hissəsi kimi orta ixtisas və texniki-peşə təhsilinin müasir istiqamətlərinin inkişafını da stimullaşdırıb. Texniki peşə təhsilini ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına təkan verən aparıcı qüvvələrindən biri hesab edən ulu öndər bununla əlaqədar, dövlət səviyyəsində peşə təhsilinin inkişafına istiqamətlənmiş, əhalinin fəal hissəsinin yerli və beynəlxalq əmək bazarında dəyişikliklərə müvafiq reaksiya verməsinə imkan yaradacaq tədbirlər həyata keçirib. Eyni zamanda həmin illərdə yetişən peşəkar kadrların çalışacağı xüsusi sənaye müəssisələrinin inşası və istifadəyə verilməsi üçün bütün imkanlardan yararlanıb. 1993-cü ilin iyununda Bakıya qayıdan ümummilli liderin xüsusi diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri təhsil sisteminin yaxşılaşdırılması ilə bağlı idi. Buna görə də ulu öndər təhsilin milli tərəqqinin gerçək amilinə çevrilməsi üçün ge-

niş islahatlar proqramının hazırlanaraq reallaşdırılması vəzifəsini qarşıya qoydu. Heydər Əliyevin qaydıdığı ilə Azərbaycanda bütün sahələrdə, o cümlədən də kadr, insan potensialının inkişafı sahəsində yeni bir mərhələ başlandı. Ulu öndər insanın inkişaf tempinin cəmiyyətin inkişaf tempinə uyğunlaşdırılmasını prioritet məsələ kimi gündəmə gətirdi. Müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu ulu öndər Heydər Əliyev insan amilinin, insan potensialının ölkənin inkişafında həlledici rol oynadığını hər zaman vurğulamış və bu istiqamətdə nailiyyətlər əldə etmək üçün əzmlə çalışmışdı. Məhz bunun sayəsində müasir idarəetmə və istehsalat texnologiyalarının tətbiqi, bütün sahələri əhatə edən modernləşmə və yeni kreativ millətin formalaşdırılması ideyası bu gün dövlət siyasətinin əsas prioritetinə çevrilmişdir. Ulu öndər müstəqilliyin ilk illərindən yaranmış yeni imkanları nəzərə alaraq insan inkişafı sahəsində ən qabaqcıl təcrübədən faydalanmaq məqsədilə beynəlxalq təşkilatlar, ilk növbədə, BMT ilə geniş əməkdaşlığa yol açmışdı.

İqtisadi, mədəni, texnoloji və idarəetmə sahələrində qloballaşma dünyanı maliyyə böhranı, məşğulluq və gəlirlərlə bağlı qeyri-stabillik, siyasi, ekoloji təhlükəsizliyin olmaması, xüsusilə də gəlirlər üzrə diferensiasiyanın güclənməsi kimi bir sıra ciddi problemlərlə üz-üzə qoyub. XX əsrin son onilliklərində BMT tərəfindən insan potensialının inkişafının insanı ictimai tərəqqinin mərkəzi fiquruna çevirən və iqtisadi irəliləyişi insan potensialının son məqsədi deyil, sadəcə vasitə kimi nəzərdən keçirən ən müasir konsepsiyası hazırlanıb. Bu konsepsiyanın başlıca məqsədi insanların tələbatları və meyillərinin reallaşdırılmasıdır. Yeni insan inkişafını xarakterizə edən əsas göstərici təkəcə ÜDM deyil, həm də təhsil, sağlamlıq, informasiyaya əlverişlilik kimi parametrlərdir. İnsan inkişafına bu cür sosial yanaşma hələ ötən əsrin əvvəllərində Heydər Əliyev strateji kursunun əsasını təşkil edib. Vaxtilə ümummilli lider Heydər Əliyev də insan potensialını bütün sahələrdə və hər zaman inkişafın aparıcı lokomotivi, mərkəzi və həlledici amili kimi müəyyənləşdirib. Müstəqillik qazanmış Azərbaycan Respublikasında müasir anlamda insan inkişafı ilə bağlı vəziyyətin fasilə-

siz monitorinqinin aparılması, təhlil və qiymətləndirmələr əsasında insan inkişafı prosesinin idarə edilməsi ilk dəfə ümummilli lider tərəfindən həyata keçirilmişdir. Onun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasında BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə birlikdə insan inkişafı haqqında ilk hesabatlar hazırlanmışdır. Bu layihə əsasında insan potensialının inkişafının ölkədəki vəziyyətinin təhlilinə 1994-cü ildən başlanmışdır. Həmin ildən Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin BMT ilə razılaşması və bunun nəticəsi kimi işıq üzü gören qərar əsasında bu işin təşkili, hesabatların hazırlanmasının rəhbərliyi və koordinasiyası hazırkı məqalənin müəllifinə tapşırılmışdı. BMT-nin Azərbaycanda insan inkişafına aid ilk milli hesabatı 1995-ci ildə dərc edilmişdir. Onun ölkə ictimaiyyəti və beynəlxalq təşkilatlara təqdimatı ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən şəxsən həyata keçirilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, insan potensialının formalaşmasının təşkili və idarəedilməsi sahəsində müstəsna bilik, bacarıq və təcrübəyə malik olan, bu sahədə hələ Sovet İttifaqı dövründə olduqca önəmli işlər gören ümummilli lider Heydər Əliyev yenicə müstəqillik qazanmış ölkədə gerçəkləşdirilən bu beynəlxalq əhəmiyyətli layihəyə xüsusi diqqət ayırırdı. Bunun nəticəsində BMT-nin Azərbaycanda İnsan İnkişafına dair 1996-cı il hesabatı dünyada ən uğurlu, inkişaf prosesinin nəzəriyyəsi və praktikasına yenilik gətirən hesabatlar sırasına daxil edilmişdir. Bu səbəbdən, Hesabatın təqdimat mərasiminə ulu öndər Heydər Əliyevlə yanaşı, BMT Baş katibinin müavini, BMT-nin inkişaf proqramının rəhbəri, dünyada tanınmış siyasi xadim və alim cənab Qustaf Spet də qatılmışdı. O zamandan Azərbaycanda insan potensialının zənginləşdirilməsi ölkə inkişafının əsas prioritetinə çevrilib. Elə bu səbəbdən də, ölkədə insan potensialı inkişafının göstəricisi olan insan inkişafı indeksi ilbəil artmaqdadır. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasında insan inkişafı sahəsində qazanılmış yüksək nailiyyətlər ölkəmizin 2010-cu ildən insan inkişafı sahəsində yüksək nəticələr əldə etmiş ölkələr qrupuna daxil olunması ilə sonulanıb. Həmin zaman qədər ölkə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən insan inkişafı sahəsində orta göstəricilərə nail olmuş ölkələr qrupuna aid edilirdi. Bu yük-

sək nəticə həm də Azərbaycanın ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə müəyyən edilmiş müasir təhsil strategiyasının uğurudur. Ulu öndər tərəfindən təsdiq edilmiş təhsil strategiyasına görə, Azərbaycan Respublikasında davamlı insan inkişafı fənninin orta ümumtəhsil məktəblərinin proqramlarına daxil edilməsi prosesinə 2001-ci ildə start verilib. 2003-cü ildən Təhsil Nazirliyinin 175 və 688 nömrəli əmrləri əsasında orta məktəblər üçün davamlı insan inkişafına dair ilk tədris proqramı və dərs vəsaiti dərc edilib. Bu sahədə Azərbaycanın birinciliyi barədə məlumat BMT-nin Baş Qərargahı (Nyu-York) tərəfindən dünyaya yayılıb. Qlobal miqyasda isə bu prosesə 4 il sonra - 2005-ci il martın 1-də BMT Baş Katibi Kofi Annan və UNESCO-nun Baş Direktoru Koşiro Matsuura arasında imzalanan sənədlə təkan verilib.

Bu əsnə hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bəlli olduğu kimi, 2015-ci ilin sentyabrında Nyu-Yorkda BMT Baş Assambleyasının 70-ci Yubiley sessiyası baş tutub. Həmin sessiyada davamlı inkişaf qlobal inkişafın başlıca prioriteti kimi müəyyən edilmişdir. 2015-ci il sentyabrın 25-27-də Nyu-Yorkda BMT-nin təşəbbüsü ilə keçirilən Dünya Sammiti "Davamlı İnkişaf Sammiti" adlandırılıb. Bu fakt da özlüyündə qeyd olunan problemin aktuallığına dəlalət edir. Nəhayət, sammitdə qəbul edilmiş 2015-2030-cu illər üçün qlobal inkişaf məqsədləri də "Davamlı inkişaf məqsədləri" başlığı ilə tirajlanıb. Bütün bunlar müasir mərhələdə indiki nəsillərin rifahının yüksəldilməsini və gələcək nəsillərin inkişafını təmin edən davamlı inkişafın bəşəriyyət üçün başlıca qlobal prioritet olmasından xəbər verir.

Prezident İlham Əliyev tərəfindən gerçəkləşdirilən, elmə əsaslanan innovativ dövlət idarəçiliyi strategiyasının nəticəsidir ki, davamlı inkişafı bəşəriyyət üçün başlıca prioritet kimi müəyyən edəndən BMT Baş Assambleyası və 2015-ci il Dünya Sammitindən çox əvvəl Azərbaycan Respublikası bu sahədə uzun illər önləyici siyasət həyata keçirib və əhəmiyyətli uğurlar qazanıb. Dünya Bankı, BMT, digər beynəlxalq qurumların rəsmi məlumatlarına görə, Azərbaycan Respubli-

kasının davamlı inkişaf göstəriciləri artıq bu gün "böyük yeddilik" (G7) və "böyük iyirmilik" (G20) qruplarına daxil olan bir sıra dövlətlərin analoji göstəricilərindən yüksəkdir.

Elmdə davamlı inkişafı səciyyələndirən müxtəlif indikatorlar mövcuddur. Beynəlxalq qurumların monitoring zamanı istifadə etdikləri və ən geniş yayılmış göstərici - bir enerji vahidinin istifadəsi hesabına istehsal olunmuş Ümumi Daxili Məhsulun dəyəridir. Beynəlxalq səviyyədə müqayisəli qiymətləndirmə aparılması üçün enerji vahidi kimi bir kiloqram neftdə olan enerji miqdarı götürülür. Diqqətini zə çatdırmaq ki, bir bareldə onun təbiətindən asılı olaraq təqribən 136 l neft olur. Enerji müxtəlif mənşəli ola bilər: atom, istilik, hidro, günəş enerjisi və s. Lakin, enerji səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi zamanı ekvivalent kimi onun bir kiloqram neftdə olan miqdarından istifadə edilir. Bu onunla bağlıdır ki, müəyyən zaman kəsiyində neftin qiyməti bütün dünyada eynidir. Ona görə də sözügedən ekvivalentin tətbiqi nəticəsində müxtəlif ölkələrdə sərfiyyat məhsul nisbətinin beynəlxalq təhlilini aparmaq mümkündür. Bir enerji vahidinin istifadəsi nəticəsində istehsal olunmuş ÜDM-in dəyəri, alıcılıq qabiliyyəti pariteti nəzərə alınmaqla, ABŞ dolları ilə müəyyən edilir. Bu fakt da özlüyündə müxtəlif ölkələrdə davamlı inkişaf proseslərinin planlaşdırılması və idarə edilməsi sahəsində əldə edilmiş nəticələrin müqayisəsinə yol açır.

Azərbaycan Respublikasında enerji istifadəsi səmərəliliyi 2003-cü ildə bir enerji vahidinə görə 4 ABŞ dollarından 2012-ci ildə 10,8 dollaradək artıb. Bu o deməkdir ki, son on ildə elmi cəhətdən əsaslandırılmış və səmərəli dövlət siyasətinin reallaşdırılması nəticəsində Azərbaycan Respublikası enerji istifadəsi səmərəliliyini 2,7 dəfə artırıb. Qeyd etmək lazımdır ki, bu sahədə dünya üzrə orta göstəricilər - 2004-cü ildə bir vahid enerjiyə görə 6,6 ABŞ dollarından 2012-ci ildə 7,5 dollaradək artıb. Beynəlxalq statistik bilgilərə əsasən, Azərbaycan Respublikasında 2004-cü ildə bu davamlı inkişaf göstəriciləri orta dünya göstəricilərindən 33 faiz aşağı olub. Hazırda dərc edilən bilgilərə görə bu nisbət dəyişib: Azərbaycan Respubli-

kasında enerji istifadəsi səmərəliliyi orta dünya göstəricilərini 44 faiz üstələyir. Göründüyü kimi, davamlı inkişaf proseslərinin planlaşdırılması və idarə edilməsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının elmi cəhətdən əsaslandırılmış dövlət siyasətinin yüksək səmərəliliyi sayəsində hazırda ölkəmiz davamlı inkişafın bu göstəricisinə görə "böyük yeddilik" qrupundan bir sıra dövlətləri geridə qoyub. 2015-ci ilin noyabrında Dünya Bankının saytında əksini tapan bilgilərdən aydın olur ki, "böyük yeddilik" ölkələri orta hesabla bir enerji vahidinin istifadəsi nəticəsində 9,9 ABŞ dolları dəyərində ÜDM istehsal edir. Bu qrupa daxil olan ölkələr üzrə məlumatlar aşağıdakı göstəricilərlə xarakterizə olunur: Kanada - 5,9, ABŞ - 7,4, Fransa - 9,7, Yaponiya - 10,0, Almaniya - 11,1, Böyük Britaniya - 12,4, İtaliya (çox güman ki, brendləri hesabına) - 13,2 ABŞ dolları. Artıq qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan üçün bu rəqəm 10,8 dollardır. Bu, həmin qrupun orta göstəricilərindən və ayrılıqda bəzi dövlətlərin göstəricilərindən yüksəkdir. Dünya Bankının statistikasına əsasən, eyni iqtisadi nəticəyə nail olmaq üçün Kanada 1,8, ABŞ isə 1,5 dəfə Azərbaycandan çox enerji sərf edir. Qeyd etmək istəyirəm ki, bu təkcə iqtisadi əhəmiyyətli problem deyil. Eyni iqtisadi nəticə üçün daha çox enerji istifadəsi atmosferə daha artıq istixana qazlarının atılması deməkdir. Bu isə, öz növbəsində, global iqlim dəyişikliklərinə neqativ təsir göstərir. Qeyd edilən məsələ bir çox beynəlxalq toplantılarda, o cümlədən 2015-ci ilin sentyabrında Dünya Sammitində müzakirə predmeti olub. Buna görə də verilən məlumatlar Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin iqlim dəyişmələrinin qarşısının alınması haqqında konvensiyaya dair öhdəliklərinə məsuliyyətlə yanaşmasından xəbər verir.

Prezident İlham Əliyev dəfələrlə vurğulayıb ki, iqtisadi artım məqsəd deyil, insanların rifah halının yaxşılaşdırılması, ölkədə tərəqqinin təmin edilməsi üçün vasitədir. Bu siyasətin reallaşdırılması ölkədə yoxsulluq həddinin 49 %-dən 5 %-ə düşməsi ilə nəticələnib. Belli olduğu kimi, 2000-ci ildə Dünya Sammitində BMT-nin təklifi ilə qəbul edilən "Minilliyin İnkişaf Məqsədləri"ndə əsas məsələlərdən biri ki-

mi 2015-ci ilədək dünya ölkələrində yoxsulluq həddinin 2 dəfə azaldılması nəzərdən keçirilmişdi. Azərbaycanda bu problem çox böyük üstünlüklə həllini tapıb. Bu gün Azərbaycan dünyada yoxsulluq həddi ən aşağı olan ölkələrdəndir.

Beynəlxalq standartlara görə, sosial siyasətin uğuru Cini əmsalı və kvintil təhlil nəticələri kimi göstəricilərlə müəyyən olunur. Cini əmsalı gəlirin bölgüsündə qeyri-bərabərlik dərəcəsini miqdarca qiymətləndirməyə imkan verən statistik göstəricidir və 0-100 arası dəyişir. 0 - tam bərabər, 100 mütləq qeyri-bərabər bölgüdür. Dünyanın heç bir ölkəsində tam bərabərlik yoxdur. Kvintil təhlil əhalinin 20 % ən yüksək gəlirli təbəqəsinin orta gəlirləri ilə 20 % ən kasıb təbəqəsinin orta gəlirinin nisbəti əsasında aparılır. Hər iki göstəricinin aşağı olması ölkədə güclü sosial siyasət həyata keçirilməsindən xəbər verir.

Bu proseslərin monitorinqini həyata keçirən beynəlxalq təşkilatların məlumatlarından aydın olur ki, Azərbaycan Respublikasında sözügedən sosial indikatorlar inkişaf etmiş bir sıra dövlətlər, o cümlədən Avropa Birliyi, "böyük yeddilik" və "böyük iyirmilik" ölkələrinin göstəricilərini üstələyir. Beynəlxalq qurumların statistikasına əsasən, hal-hazırda sosial göstəriciləri Azərbaycan Respublikasından az olan ölkələr arasında Böyük Britaniya, İspaniya, Yunanıstan, Portuqaliya, İtaliya, ABŞ, Türkiyə, Rusiya, İsrail, Meksika, Braziliya və s. var.

Eyni zamanda əlamətdar faktıdır ki, Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları ilə (4 iyun 2015-ci il № 213 və 214, 21 avqust № 288) dünyada ilk dəfə olaraq bakalavriatura və magistratura səviyyələrində "davamlı inkişafın idarə edilməsi" ixtisası təsdiq edilib. Həmçinin elmi nomenklatura da yeni "davamlı inkişafın idarəedilməsi", sahəsi əlavə edilib, özü də siyasi elmlər çərçivəsində. Bu, Azərbaycan Respublikasının global tendensiyaları qabaqlayan növbəti təşəbbüsüdür. Davamlı inkişafın məqsədi kimi Ekoloji sivilizasiya konsepsiyası da ilk dəfə Azərbaycanda təklif edilib və ardıcıl olaraq həyata keçirilir.

Bütün sadalananlardan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, məhz Heydər Əliyevin gerçəkləşdirdiyi və ya reallaşması üçün zəmin hazırladığı sözügedən siyasi tədbirlər sayəsində Azərbaycan dövləti hazırda inkişafın avanqardında addımlayır və deməli, qələbəni təmin edən uğurlu strategiya davam edir. 2020-ci ildən sonra Azərbaycan dünyanın ən rəqabətədavamlı, effektiv və stabil inkişaf edən dövlətləri arasında yer almağı, keyfiyyətli iqtisadi yüksəlişə nail olmağı və vətəndaşlar üçün yüksək həyat standartları təmin etməyi hədəfləyir. Bu gün iftixar hissi ilə qeyd edilə bilər ki, Heydər Əliyev siyasəti, banisi olduğu milli dövlətçilik strategiyası onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bu siyasətin bundan sonra illər və on illər uzununu davam etməsi Azərbaycan dövlətinin tərəqqisi üçün ən böyük təminatdır. Elə Heydər Əliyev dövlətçilik, idarəçilik strategiyasının ən böyük uğuru və beynəlxalq statistik hesabatlarda əksini tapan gerçəklər Azərbaycanın təkamül inkişaf tipindən innovasiyalı inkişaf tipinə, biliyə əsaslanan cəmiyyət mərhələsinə keçid aldığı bir dövrdə sükanı arxasında ölkənin prioritetlərini düzgün sıralaya bilən, “innovativ sıçrayış” üçün “arxa cəbhə” rolunu oynayan dövlət proqramlarını milli səviyyəyə qaldırmağa müvəffəq olan, milli proqramları qlobal maraqlara uyğun planlaşdıran Prezident İlham Əliyev kimi liderin dayanmasındadır. Ulu öndərin zamanında “mən ona özüm qədər inanıram” dediyi İlham Əliyevi siyasi varisi kimi müəyyənləşdirməsinin nəticəsidir ki, Azərbaycan bu gün uğurla idarə olunur və bütün dünyaya çox iqtisadi inkişaf sərgiləyir. Bir sözlə, keçdiyimiz qısa tarixi dövr sübut edir ki, Heydər Əliyev ideyalarının reallaşdırılması üçün göstərilən səylər öz bəhrəsini verir və vaxtilə Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi düşünülmüş və məqsədyönlü tədbirlər Azərbaycanın bugünkü və gələcək problemlərinin həllinə, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsinə, dövlətimizin və xalqımızın tərəqqisinə yönəlmişdir.

*Ədalət Muradov,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rektoru,
i.e.d., professor*

AZƏRBAYCANDA POSTNEFT DÖVRÜNÜN İLHAM ƏLİYEV STRATEGİYASI

Təbii sərvətlərlə zəngin ölkələrin iqtisadiyyatının təhlili göstərir ki, təbii sərvətlər çox faydalı olsa da, heç də həmişə uğurlu iqtisadi inkişafa zəmanət vermir. Bütövlükdə qəbul edilmişdir ki, neftlə zəngin ölkələrdən əsasən Norveç və qismən də İndoneziya tarazlı və dinamik inkişafı təmin edən iqtisadi inkişaf modelini formalaşdırmağa nail ola bilməmişlər. Təhlildən çıxan digər nəticə isə ondan ibarətdir ki, neftlə zəngin kiçik ölkələr iqtisadiyyatda əsasən daha çox uğursuzluqları ilə fərqlənmişlər.

Neftlə zəngin ölkələr çox, iqtisadi uğur qazananlar azdır

Neftlə zəngin, lakin iqtisadi uğursuzluqları ilə seçilən ölkələrdən biri Venesueladır. Venesuela neft hasilatına görə OPEK-in beşinci ən böyük üzvüdür. 1920-ci ilin əvvəlindən 1960-cı illərin sonunadək Venesuelada neft sənayesinin sürətli artımı baş vermiş, neft sektoru ÜDM-in 25%-ni, Venesuela ixracının 90%-ni və hökumət gəlirlərinin 60%-ni təşkil etmişdir. 1950-ci ildə adambaşına düşən ÜDM-in həcminə görə Venesuela dünyanın ən böyük 4-cü varlı ölkəsi olmuş və 1950-ci illərin sonunda bu göstəriciyə görə hətta Almaniya Federativ Respublikasına çatmışdır. Lakin bu iqtisadi uğurlar həm də həddindən artıq dövlət xərci və böyük həcmdə daxili və xarici borclanma ilə müşayiət edilmişdir. 1950-ci ildən 1980-ci illərin əvvəllərində Venesuelada Latın Amerikasında ən yüksək yaşayış səviyyəsi mövcud olmuşdur. 1980-ci illərdə dünyada neft qiymətlərinin kəskin aşağı düşməsi ilə Venesuela iqtisadiyyatında durğunluq başlamış, ölkə valyuta-

sı devalvasiyaya məruz qalmış, əmtəə və xidmətlərin qiymətləri kəskin artmış, inflyasiya 1989-cu ildə 84%, 1996-cı ildə 99% olmuşdur. Yoxsulluq şəraitində yaşayan insanların sayı 1984-cü ildə 36%-dən 1995-ci ildə 66%-dək artmışdır. “Doing Business 2013” hesabatında 185 iqtisadiyyat arasında 180-ci olmuşdur. Əsas problemlər kimi investitorların müdafiəsi və vergilər qeyd edilmişdir. “Doing Business 2014” hesabatında isə bu ölkə 178 iqtisadiyyat arasında 175-ci olmuşdur.

“The Economist” nəşri Venesuelanı dünyada ən pis idarə edilən iqtisadiyyat kimi tanımış, “Citibank” isə Venesuela iqtisadiyyatının böhranda olduğunu qeyd edərək vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına ümidlərin az olduğunu bildirmişdir. “Foreign Policy” tərəfindən hesablanan “Base Yield Index” üzrə investisiyaların rentabelliyyəsinə əsasən Venesuela dünyada sonuncu olmuşdur. “Bloomberg” nəşri Venesuelanı inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında ən riskli ölkə adlandırmışdır.

“General Motors Company”, “Toyota”, “Ford”, “Air Canada”, “American Airlines” kimi şirkətlər Venesuelada fəaliyyətinin miqyasının azaltmış və ya tamamilə dayandırmışdır. 2015-ci ildə Venesuela yenidən “Global Misery Index” hesabatına əsasən dünyada “lider” olmuşdur. İnflyasiya səviyyəsi isə ilk dəfə ölkə tarixi üçün rekord sayılacaq 100% səviyyəsinə yaxınlaşmışdır.

Neftlə zəngin digər ölkə Nigeriyadır. Nigeriyanın təsdiq edilmiş neft ehtiyatları 35 milyard barel həcmindədir və OPEK-in üzvüdür.

Bir vaxtlar ərzaq məhsullarının ixracatçısı kimi çıxış etmiş Nigeriya daxili bazarının ehtiyacları üçün böyük miqdarda ərzaq məhsullarının idxalatçısına çevrilmişdir.

Nigeriyanın neft-qaz ixracından əldə etdiyi gəlirin 80%-i hökumətə çatır, 16%-i hasilat ilə bağlı xərcləri ödəyir və qalan 4%-i isə investitorlara verilir. Bununla yanaşı, Dünya Bankının hesablamalarına əsasən korrupsiya səbəbindən enerji gəlirləri ölkə əhalisinin yalnız 1%-ə çatır.

Nigeriyada insan kapitalı yetərincə inkişaf etməmiş, BMT-nin inkişaf indeksində ölkə insan kapitalının inkişafı göstəricisi üzrə dünyada 151-ci olmuşdur.

1960-cı illərdə ölkədə adambaşına ÜDM 132%, 1970-ci illərdə isə 283% artmışdır. Lakin yalnız yanacaq sektoruna əsaslanan artım çox qısa vaxtda ciddi problemlərə əvəz olunmuş, 1980-ci illərdə neftin qiymətinin azalması iqtisadiyyata ağır zərbə endirmişdir. Bu illərdə adambaşına ÜDM-in həcmi 66% azalmışdır.

Hal-hazırda, adambaşına ÜDM-in həcmi Nigeriya 1960-cı ildə müstəqillik elan etdiyindən də aşağıdır. Ölkə əhalisinin 45%-i gündəlik 2 ABŞ dollarından da az vəsaitə yaşayır.

1970-ci illərdə neft sektorunun ölkə iqtisadiyyatında əhəmiyyətinin artması ilə ölkə hökuməti kənd təsərrüfatını və yüngül sənayenin inkişafına lazımı diqqəti yetirməmişdir. 2000-ci ildə neft-qaz gəlirləri ümumi ixracın 98%-ni, dövlət büdcəsinin isə 83%-ni təşkil etmişdir. Nəticədə isə digər sektorlarda tənəzzül yaşanmış, regionlarda yoxsulluq səviyyəsi artmış, işsiz əhalinin daha böyük miqyasda şəhərlərə miqrasiyası baş vermişdir.

2000-ci ildə Nigeriyada adambaşına gəlir 1970-ci illərdə qeydə alınmış səviyyənin 1/3 səviyyəsinə enmişdir. Kölgə iqtisadiyyatı hələ də ümumi iqtisadiyyatın 75%-i həcmindədir.

Qeyd edildiyi kimi, neft çıxaran kiçik ölkələrin təcrübəsi xüsusilə uğursuz olmuşdur. Lakin buna baxmayaraq, kiçik iqtisadiyyatlı və neft-qazla zəngin olan bir ölkə kimi dünya iqtisadiyyatında böyük uğurları ilə seçilən, nüfuzlu beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilən iqtisadiyyat həm də Azərbaycan iqtisadiyyatıdır.

Heydər Əliyev strategiyası Azərbaycanın dinamik iqtisadi inkişaf strategiyasıdır.

Ölkəni bu böhrandan qısa vaxt ərzində ancaq Heydər Əliyevin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası xilas edə bilərdi. Bəs, nədir bu strategiyanın əsas xüsusiyyətləri?

Birincisi, komplekslik.

İqtisadiyyatı və onun dövlət tənzimlənməsinin incəliklərini bilən ulu öndər gözəl bilirdi ki, iqtisadi siyasətin ayrı-ayrı tədbirləri bir-birilə ziddiyyət təşkil edə bilər və ona görə də gözlənilən nəticələrin əldə olunması mümkün olmaya bilər. Məhz buna görə də 30-a yaxın

dövlət proqramı təsdiq edilmişdir. Həmin dövlət proqramları iqtisadi siyasət tədbirlərini koordinasiya etməklə və mövcud maliyyə, kadr və bütövlükdə iqtisadi resursların səmərəliliyini artırmaqla onların icrasına nəzarəti də xeyli asanlaşdırdı.

İkincisi, iqtisadi demokratiyanın, iqtisadi azadlığın təmin edilməsi, yəni iqtisadiyyatın liberallaşdırılması və dövlət müdaxiləsinin minimuma endirilməsi. Qısa vaxt ərzində qiymətlər liberallaşdırıldı, nəticədə qiymətlər stabiləşdi və inflyasiya tempi arzuolunan səviyyəyə endirildi. Bazar iqtisadiyyatının ilk və ən vacib mexanizmi - tələb və təklif mexanizmi - işə düşdü.

Özəlləşdirmə prosesinə başlanıldı, nəticədə, istehsalın nəticələrinə görə məsuliyyət dövlətdən istehsalçıya keçdi və istehlak bazarında istehsalçı diktatına son qoyuldu. Bazarda nəyin nə qədər və kim üçün istehsal edilməsini müəyyən etmək hüququ istehlakçıya keçdi. Eləcə də iqtisadiyyatı daim inkişaf etdirmək potensialına malik olan sahibkarlıq institutu formalaşdı.

Torpaq onun sahibinə, yəni kəndlilərə qaytarıldı. Bu yalnız MDB məkanında deyil, bütövlükdə Şərqlə ələmində analoqu olmayan bir cəsarətli addım idi. 1,4 mln. hektardan çox torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq kəndlilərə paylanmış, 2239 kolxoz, sovxoz və təsərrüfatlararası kənd təsərrüfatı müəssisəsi ləğv edilmiş və yerində fermer təsərrüfatları yaradılmışdır.

Üçüncüsü, xarici investisiyaların və onlarla birlikdə mütərəqqi qərb idarəetməsinin, təcrübəsinin Azərbaycana gətirilməsi. Qısa vaxt ərzində Əsrin müqaviləsi imzalandı və həmin müqavilə ilə hasilatı nəzərdə tutulan neftin xarici bazarlara çıxarılması yolları diversifikasiya edilməklə və Qərbin enerji təchizatında aparıcı qüvvələrdən birinə çevrilməklə xarici investorların Azərbaycana marağı artırıldı və onların ölkəmizə gəlməsinin iqtisadi əsaslarını yaratdı.

Dördüncüsü, öz xalqına qayğı və onun rifahının prioritetliyinin təmin edilməsi. Belə ki, həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində iqtisadiyyatda məşğul olanların orta aylıq real əməkhaqqı, təxminən, 5,6 dəfə artdı, orta aylıq pensiya 1993-2003-cü illər 73 dəfə artırıldı.

Təkcə qaçqın və məcburi köçkünlərin maddi vəziyyətini və yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmaq məqsədilə 7 qanun, 18 fərman və sərəncam, Nazirlər Kabinetinin 49 qərar və sərəncamları qəbul olunmuşdur.

Məhz bu strategiyanın reallaşdırılması nəticəsində artıq 1996-cı ildən başlayaraq ÜDM artmağa başlamış və 1996-2003-cü illər ərzində onun həcmi 90,1%, dövlət büdcəsinin gəlirləri (sərbəst dövrəli valyuta ifadəsində) 3,5 dəfə, ölkənin valyuta ehtiyatları 85 dəfə, sənaye məhsulunun həcmi 25,2%, kənd təsərrüfatı istehsalının həcmi 53,9%, xarici ticarət dövriyyəsi 4 dəfə, o cümlədən ixrac 4,1 dəfə artdı, istehlak qiymətlərinin indeksi 2-3%-dək endirildi, bütün maliyyə mənbələri hesabına iqtisadiyyata yönəlmiş investisiyaların ümumi həcmi 20 milyard ABŞ dollarını keçdi.

Bu gün də Azərbaycan iqtisadiyyatı uğurla inkişaf edir. Məhz həmin strategiyanın Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsinin nəticəsidir ki, iqtisadi nailiyyətlər 2003-cü ildən sonra da artmaqda davam etmişdir.

Makroiqtisadi sabitlik təmin edilmiş və bu baxımdan məcmu tələbi formalaşdıran amillərin dinamikası müsbət olmuşdur. İqtisadi artımın məcmu tələb komponentlərindən olan son istehlak xərcləri son 10 ildə 3.6 dəfə, o cümlədən ev təsərrüfatlarının istehlak xərcləri 4 dəfə artmışdır. Son 10 il ərzində pərakəndə əmtəə dövriyyəsi 3 dəfə, əhalinin nominal gəlirləri 6 dəfə, ölkə üzrə iqtisadiyyatda məşğul olan işçilərin orta aylıq əməkhaqqı nominal ifadədə 4.5 dəfə artmışdır.

Son istehlak xərclərinin ÜDM-ə nisbəti 10 il əvvəl 68.7% təşkil edirdisə, 2014-cü ildə bu göstərici 57.2% təşkil etmişdir. Ev təsərrüfatlarının son istehlak xərclərinin ÜDM-ə nisbəti 55%-dən 46%-ə enmişdir. Buna səbəb əhalinin gəlirlərinin artımı nəticəsində istehlakla yanaşı, yığıma da meyil etməsidir. Belə ki, əhalinin əmanətləri bu dövr ərzində 17.8 dəfə artmış, ÜDM-ə nisbəti isə 4.7%-dən 12.2%-ə yüksəlmişdir.

Məcmu tələbin digər komponenti olan əsas fondların ümumi yığı-
mı 10 il ərzində real ifadədə 2% artmışdır. Əsas kapitala yönəldilən
investisiyalar son 10 ildə nominal ifadədə 3.6 dəfə artmış, təkcə
2014-cü il ərzində 17.6 milyard manat təşkil etmişdir. Qeyri-neft sek-
toruna yönəldilən vəsaitlər hesabat dövrü ərzində 9.6 dəfə artmış, cə-
mi investisiyalarda xüsusi çəkisi 24.7%-dən 66.2%-ə yüksəlmişdir.
Eləcə də, neft sektoruna yönəldilən investisiyalar bu dövr ərzində
1.6% artmış və cəmi investisiyaların strukturunda payı qeyri-neft sek-
torunun xüsusi çəkisinin artımı hesabına bir qədər azalaraq 33.8%
təşkil etmişdir.

Dövlət və yerli şirkətlər, eyni zamanda xarici şirkətlərin Azərbay-
cana marağını nəzərə alaraq, Azərbaycana böyük həcmdə investisiya
qoyuluşunu cəlb edə bilməsi nəticəsində ölkə iqtisadiyyatına yönəl-
dilmiş cəmi investisiyalar 10 il ərzində, təqribən, 200 milyard manat
təşkil etmişdir.

Məcmu tələbi formalaşdıran məhsul və xidmətlər üzrə xalis ix-
rac amili müstəqilliyin ilk illərində mənfi göstəricilərlə yadda qalsa
da, həyata keçirilən uğurlu siyasət nəticəsində artmağa başlamış,
2004-2014-cü illərdə real ifadədə 4 dəfə artmışdır. Bu müddət ər-
zində xarici ticarət dövriyyəsi 4.3 dəfə, ixrac 6 dəfə, idxal isə 2.6
dəfə artmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının təklif baxımından təhlili də uğurlu
strategiyanın müsbət nəticələrini göstərir. Son 10 il ərzində Azərbay-
can iqtisadiyyatında makroiqtisadi sabitlik qorunmuş, iqtisadiyyatın
diversifikasiyası və sahibkarlığın inkişafı istiqamətində mühüm islah-
atlar aparılmış və zəruri tədbirlər görülmüşdür. Eyni zamanda bu
dövr ərzində regionların tarazlı inkişafı təmin edilmiş, ölkə iqtisadiy-
yatının rəqabət qabiliyyətliyi yüksəlmiş və ölkənin dünya iqtisadiy-
yatına sürətli inteqrasiyası davam etmişdir. Görülmüş bu işlərin nəti-
cəsində, on ildə ölkə iqtisadiyyatı 3,0 dəfə, o cümlədən neft sektoru
3.9 dəfə, qeyri-neft sektoru isə 2.5 dəfə artmışdır.

Qeyd edilən dövr ərzində iqtisadi artımın keyfiyyəti və qeyri-neft
sektorunun rolu artmışdır. Belə ki, 10 ildə informasiya və rabitə sahə-

si 6.6 dəfə, tikinti 3.9 dəfə, turizm 8.8 dəfə, kənd təsərrüfatı 1.4 dəfə,
nəqliyyat 2.6 dəfə, ticarət 3.1 dəfə, qeyri-neft sənayesi isə 1.9 dəfə
artmışdır.

2014-cü ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri 2004-cü ilə nisbətən 12.2
dəfə artaraq 18.4 milyard manata, xərcləri isə 13.4 dəfə artaraq 20.1
milyard manata çatmış, büdcə kəsirinin Ümumi Daxili Məhsulda xü-
susi çəkisi 2.9 faiz təşkil etmişdir. Son on il ərzində dövlət büdcəsi kə-
sirinin ÜDM-ə nisbəti beynəlxalq təcrübədə müəyyən edilmiş 3 faiz-
lik normadan aşağı olmuşdur.

Əhalinin gəlirləri 6.1 dəfə, orta aylıq əməkhaqqı 4.6 dəfə artmış-
dır. Yoxsulluq səviyyəsi, təxminən, 7.8 dəfə azalmış, 1.2 milyondan
artıq yeni iş yeri açılmışdır. İşsizlik səviyyəsi isə 2 dəfəyədək azaldı-
laraq, təxminən, 5.1%-ə enmişdir.

Azərbaycan dünyanın 150-dən çox ölkəsi ilə ticarət əməliyyatları
aparmış, son 10 ildə xarici ticarət dövriyyəsi, təxminən, 9.0 dəfə, o
cümlədən, ixrac, təxminən, 11.0 dəfə, idxal isə təxminən 5.8 dəfə art-
mışdır. Qeyri-neft ixracı isə təqribən 5 dəfə artmışdır.

Azərbaycanın əldə etdiyi sosial - iqtisadi uğurlar nüfuzlu iqtisadi
beynəlxalq təşkilatların qiymətləndirmələrində də xüsusilə qeyd edil-
mişdir.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun qiymətləndirmələrinə görə Ümu-
mi Daxili Məhsulun artım tempinə görə Azərbaycan 2005, 2006,
2007-ci illərdə və eləcə də 2005-2009-cu illəri əhatə edən dövrdə
dünya ölkələri sırasında birinci olmuşdur

Adambaşına Ümumi Daxili Məhsul əsas götürülməklə Dünya Ban-
kının qiymətləndirməsinə görə Azərbaycan yoxsul ölkədən yuxarı
Gəlirli Ölkələr Qrupuna daxil edilmişdir.

BMT-nin İnkişaf Proqramın İnsan İnkişafı Hesabatına görə 2005-
2010-cu illərdə 34 pillə irəliləyərək Azərbaycan 169 ölkə arasında
101-ci yerdən 67-ci yerə yüksəlmiş və Yüksək İnsan İnkişafı Ölkələri
Qrupunda yer almışdır.

Son on il ərzində Azərbaycanın kredit rəytingləri yüksəlmişdir.
Azərbaycan Cənubi Qafqaz ölkələri arasında investisiya rəytinginə

malik yeganə ölkədir. Belə ki, nüfuzlu reyting agentlikləri “Fitch Ratings”, “Standart & Poor's” və “Moody's” Azərbaycana investisiya kredit reytingi vermişdir.

Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının dərc etdiyi “Doing Business” hesabatında Azərbaycan 2009-cu ildə Top-Reformer elan edilmiş, 2012-ci ildə 185 ölkə arasında 67-ci olmuşdur.

2015-ci ilin oktyabr ayının 27-si tarixində dərc edilmiş “Doing Business - 2016” hesabatına əsasən, Azərbaycan işgüzar mühitin əlverişliyi səviyyəsinə görə tədqiqatın aparıldığı 189 ölkə arasında 63-cü yerdə qərarlaşmış və “Doing Business-2015” hesabatı ilə müqayisədə Azərbaycan dünya sıralamasında 17 pillə irəliləmişdir.

Son hesabatda Azərbaycan biznesə başlamaq göstəricisi üzrə 7-ci, “mülkiyyəin qeydiyyatı” göstəricisi üzrə ölkəmiz dünyada 22-ci, “vergilərin ödənişi” göstəricisi üzrə 34-cü, “investorların müdafiəsi” göstəricisi üzrə 36-cı, “müqavilələrin icrasının təmin olunması” göstəricisi üzrə isə 40-cı yerə layiq görülməklə yuxarıda göstərilmiş 5 göstərici üzrə dünya ölkələrinin sıralamasında ilk 40-lığa daxil olmuşdur:

“Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti İndeksi 2015-2016” hesabatına görə Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə əsasən tədqiqatın aparıldığı 144 ölkə arasında 40-cı yerdə qərarlaşıb. Bu hesabatda Azərbaycan bezi göstəricilər üzrə xüsusilə yaxşı nəticələr əldə etmişdir. Belə ki, “makroiqtisadi vəziyyət” göstəricisi üzrə ölkəmiz dünyada 10-cu, “əmək bazarının səmərəliliyi” göstəricisi üzrə isə 30-cu yerə layiq görülmüşdür.

Hesabatda Azərbaycan aşağıda qeyd edilmiş alt göstəricilər üzrə dünyanın ən yaxşı 20 ölkələr sırasına daxil olmuşdur:

- “inflyasiyanın illik səviyyəsi” (1-ci yer),
- “ümumi milli yığımın ÜDM-ə nisbəti” (8-ci),
- “ümumi dövlət borcunun ÜDM-ə nisbəti” (14-cü),
- “dövlət büdcəsi saldosunun ÜDM-ə nisbəti” (16-cı),

Qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə Azərbaycanın Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən hazırlanmış hesabatlarda göstəriciləri əhəmiyyətli

dərəcədə yaxşılaşmışdır. Belə ki, ölkəmiz “Qlobal rəqabət qabiliyyəti indeksi” hesabatları üzrə 29 pillə - 2005-ci ildə 117 iqtisadiyyat arasında 69-cu yerdən 2015-ci ilə 40-cı yerədək - irəliləmişdir. Həmçinin, Azərbaycan MDB məkanında 7-ci ildir ki, rəqabət qabiliyyətinə görə lider mövqeyini qoruyur.

Xüsusilə maraqlıdır ki, “Qlobal rəqabət qabiliyyəti indeksi” hesabatında ölkəmiz bezi göstəricilərə görə “G-20”yə üzv ölkələrdən də önə çıxmışdır:

Hesabatda ölkəmiz 40-cı yerdə qərarlaşaraq 8 ölkəni - İtaliya (43-cü), Rusiya Federasiyası (45-ci), Cənubi Afrika Respublikası (49-cu), Türkiyə (51-ci), Hindistan (55-ci), Meksika (57-ci), Braziliya (75-ci), Argentina (106-cı) qabaqlamışdır.

“Makroiqtisadi vəziyyət” göstəricisi üzrə 144 ölkə arasında 10-cu olan Azərbaycanı “G-20”yə üzv ölkələrdən yalnız 3-ü - Səudiyyə Ərəbistanı (4-cü), Cənubi Koreya Respublikası (5-ci) və Çin (8-ci) qabaqlamışdır.

“Əmək bazarının səmərəliliyi” göstəricisi üzrə isə Azərbaycan (30-cu) quruma üzv 14 ölkəni (36. Avstraliya, 37. Çin, 50. Rusiya Federasiyası, 51. Fransa, 60. Səudiyyə Ərəbistanı, 83. C. Koreya, 103. Hindistan, 107. CAR, 114. Meksika, 115. İndoneziya, 122. Braziliya, 126. İtaliya, 127. Türkiyə, 139. Argentina) geridə qoymuşdur.

Bütövlükdə, Neft Strategiyası da daxil olmaqla Azərbaycanın inkişafına dair Heydər Əliyev Strategiyasının Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla reallaşdırılması nəticəsində xarici şoklara dayanıqlılıq nümayiş etdirən iqtisadi sistem formalaşdırılmış, iqtisadiyyatın strukturunda ciddi dəyişikliklərə nail olunmuş, qeyri-neft sektorunun payı artmışdır. İqtisadi artım amillərində əsaslı keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermiş və artıq bir neçə ildir ki, ÜDM-in artımı bütövlükdə qeyri-neft sektorunun hesabına təmin olunur. Investisiyaların strukturunda əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş, daxili investisiyaların və qeyri-neft sektorunun payı artmışdır.

Yeni dövrün yeni strategiyası

Azərbaycan həm də neft ölkəsidir. Neft amilinin ixracda, büdcə daxilolmalarında payı, şübhəsiz ki, yüksəkdir. Ona görə də dünya neft bazarında baş verənlər təhlil edilir. İranın dünya neft bazarına qayıtmasından qaynaqlanan gözləntilər, Səudiyyə Ərəbistanının ölkədə hasilatı yeni rekord səviyyəyə qaldırması istiqamətində davam edən siyasəti, OPEK üzv ölkələrinin hasilatın azaldılması ilə bağlı razılığa gələ bilməməsi və ABŞ-da faiz dərəcələrinin mümkün ola biləcək artırılması nəticəsində ABŞ dollarının daha da bahalaşması fonunda dünya neft bazarındaki vəziyyətə təsir göstərən əsas amillərdəndir. Dünya enerji bazarında əlverişsiz konyunktur səbəbindən neftin davam edən ucuzlaşması Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün təsirsiz ötürşə bilməz. Bu baxımdan, Azərbaycan neft ixrac edən və buna görə də enerji bazarındaki əlverişsiz qiymət tendensiyasından qaynaqlanan neqativ iqtisadi təsiri hiss edən ölkədir. Lakin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin uğurlu iqtisadi siyasəti nəticəsində formalaşdırılmış Azərbaycan iqtisadiyyatı belə təsirlərə dayanıqlılıq göstərir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevün uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycanın postneft dövründə də ölkəmizin dayanıqlı inkişafını təmin edən ciddi tədbirlər görülmüşdür. Bu tədbirlər "Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış" "Konsepsiyada sistemləşdirilmişdir. Adıçəkilən Konsepsiya İlham Əliyevin postneft strategiyası kimi qəbul edilməlidir və bu həm də onu göstərir ki, Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bu kimi dönüşə hazırlaya bilmişdir.

Beləliklə, bu Konsepsiyanın hazırlanması zərurəti ölkəmizin yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması ilə bağlıdır. Qazanılmış nailiyyətlər imkan vermişdir ki, Azərbaycan qarşısına daha yüksək məqsədlər qoysun. Azərbaycan iqtisadiyyatında hələ də həllini gözləyən məsələlərə xüsusi diqqəti yönəltməklə 2012-ci ilin 29 dekabr tarixində qəbul olunmuş "Azərbaycan -2020: Gələcəyə baxış" Konsepsiyası bütövlükdə ölkəmizin gələcək inkişaf vektorunu müəyyənləşdirmişdir. Konsepsiyanın başlıca strateji məqsədi mövcud imkan və resurs-

ları nəzərə almaqla, Azərbaycanda davamlı iqtisadi artım və yüksək sosial rifah, səmərəli dövlət idarəetməsi və qanunun aliliyi, insanların bütün hüquq və azadlıqlarının tam təmin olunması və vətəndaş cəmiyyətinin ölkənin ictimai həyatında fəal statusu ilə səciyyələnən inkişaf mərhələsinə nail olmaqdır.

2020-ci ildə Azərbaycan iqtisadi və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş, rəqabətqabiliyyətli, əhəlinin gəlirlərinin yüksək, işsizlik səviyyəsinin minimum həddə olduğu, inkişaf etmiş insan kapitalına, mühafizə edilən, sağlam ətraf mühitə və hər bir vətəndaşı üçün geniş imkanlara malik ölkə olacağı gözlənilir.

Konsepsiya ilə müəyyən olunmuş əsas hədəf kimi, ölkədə adambaşına düşən ÜDM-in həcmi 13000 ABŞ dollarına çatdırılması müəyyənləşdirilmişdir. Diqqəti cəlb edən xüsusi məqam ondan ibarətdir ki, qarşıya qoyulan sosial-iqtisadi hədəflərə nail olmaq şərti kimi, yüksək səmərə ilə fəaliyyət göstərən, dünya miqyasında rəqabətə qadir olan iqtisadi sistemin formalaşması göstərilmişdir. Belə sistemin "yalnız sahibkar təşəbbüsünə və sərbəst rəqabətə əsaslanan bazar münasibətləri şəraitində" mümkünlüyü təsbit olunmuş və bununla da, Azərbaycanın gələcək sosial-iqtisadi inkişafının əsası kimi bir daha bazar prinsipləri vurğulanmışdır.

Həm də qeyd olunmalıdır ki, 2020-ci ilədək Azərbaycanın Dünya Bankının adambaşına düşən Ümumi Milli Gəlir təsnifatına görə "yuxarı orta gəlirli ölkələr" arasında tamhüquqlu ölkə olması və hazırda bu qrup ölkələr sırasında yer almanın əsas səbəbi olan karbohidrogen ixracından asılılığın aradan qaldırılması, habelə BMT-nin İnkişaf Proqramının İnsan İnkişafı ilə bağlı təsnifatına əsasən "yüksək insan inkişafı" ölkələri qrupunda yuxarı sıralara yüksəlməsi hədəflənilir.

Bu Konsepsiya həm də ölkəmizin "Neftdən sonrakı iqtisadiyyatının" əsas konturlarını müəyyən etmiş, iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərini və əsas sosial-iqtisadi hədəfləri müəyyən etmişdir.

Əsas hədəflə yanaşı, bir sıra digər olduqca vacib hədəflər də müəyyən edilmişdir. Belə ki, adambaşına düşən qeyri neft ixracının 1000 dollara çatdırılması, qeyri-neft sektorunun orta illik artım tempi-

nin 7%-dən az olmaması həmin hədəflər sırasındadır. Beləliklə, əsas hədəfə nail olmaq yolları da müəyyən edilmişdir. Bu, qeyri-neft ixracının artırılmasıdır. Qeyri-neft ixracının artırılması isə rəqəbətqabiliyyətli məhsul və xidmətlər istehsalından asılıdır. Beləliklə, sosial-iqtisadi inkişafa dair hədəflər yanaşı, həmin hədəflərə nail olmaq strategiyası da müəyyən olunmuşdur.

Bütövlükdə, “Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış” Konsepsiyası Azərbaycanın postneft strategiyası olmaqla ölkəmizin sosial-iqtisadi siyasətinin bir sıra yeni istiqamətlərini ilk dəfə olaraq özündə əks etdirmişdir.

Birincisi, ölkə iqtisadiyyatı yüksək əlavə dəyər yaradan iqtisadiyyata transformasiya olunacaqdır. Bununla da, xeyli zəmanədən aparılan müzakirələrə cavab verilmişdir. Başqa sözlə, dövlət investisiya siyasətinin, dövlət dəstəyi tədbirlərinin əsas meyarı kimi, əlavə dəyərin xüsusi çəkisi müəyyən edilmişdir.

İkincisi, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında ixrac yönümlü iqtisadi model əsas götürülmüşdür. Bununla əlaqədar olaraq, hazırkı mərhələdə qarşıda duran əsas vəzifə neft gəlirlərinin səviyyəsindən asılı olmayaraq qeyri-neft sektorunun yüksək inkişaf tempini gələcək illərdə də qoruyub saxlamaq və onun ixrac imkanlarını genişləndirməkdir. Başqa sözlə, idxalı əvəzləyici strategiya ilə müqayisədə ixrac yönümlü strategiyaya üstünlük veriləcək. Yeri gəlmişkən qeyd etmək yerinə düşərdi ki, məhz ixrac yönümlü strategiyanın reallaşdırılması bir çox ölkələrin, o cümlədən “Asiya pəngəlləri”nin iqtisadi uğurunda böyük rol oynamışdır.

Bu isə o deməkdir ki, xarici ticarətin liberallaşdırılması gücləndiriləcək, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya sürətləndiriləcək və ən vacibi isə, daxili bazanın qorunmasından daha çox ixraca köklənmiş iqtisadi siyasət prioritet olacaq. Xarici ticarət prosedurlarının sadələşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq bazarlara çıxışda və xarici bazarlarda rəqəbət gücünün artırılmasında dövlət dəstəyi artırılacaqdır.

Azərbaycan kimi kiçik iqtisadiyyatlı ölkələrin uzunmüddətli dayanıqlı inkişafı üçün ən vacib amillərdən biri kimi xarici tələbin də əsas

götürülməsi yanaşması alternativsizdir. Şübhəsiz ki, bu yanaşma daxili bazarda selektiv mühafizə tədbirlərinin tətbiqini istisna etmir. Daxili bazarda haqsız rəqəbdən qorunması üçün beynəlxalq təcrübədə qəbul olunmuş antidempinq və digər qoruyucu tədbirlər həyata keçiriləcəkdir.

Üçüncüsü, hər bir bölgənin rəqəbət üstünlükləri nəzərə alınmaqla, regional inkişaf mərkəzlərinin yaradılması qarşıdakı dövrdə həyata keçiriləcək iqtisadi siyasətin fərqləndirici cəhətlərindəndir. Belə ki, regionların inkişafı üçün hər bir regionun rəqəbət üstünlükləri əsas götürülməklə regionların ixtisaslaşması vəzifəsi aktuallaşdırılır. Bu isə son nəticədə regional resursların istifadəsinin səmərəliliyini artırılmasına və regionların inkişafına investisiyaların cəlb edilməsi, eləcə də rəqəbətqabiliyyətli məhsul istehsalı üçün daha əlverişli şərait yaradacaqdır.

Bu baxımdan, hər bir iqtisadi rayonun potensialı nəzərə alınmaqla xüsusi iqtisadi zonalarının yaradılması və sənaye şəhərciklərinin qurulması, bölgələrdə məhz yerli xammala əsaslanan sənaye müəssisələrinin yaradılması tədbirləri həyata keçiriləcəkdir.

Dördüncüsü, ölkə iqtisadiyyatının səmərəliliyə əsaslanan iqtisadiyyata çevrilməsi və innovasiyaların üstünlüyü ilə səciyyələndirilən mərhələyə keçidin təmin olunması hədəfləndirilir.

İnnovativ sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların işlənilməsi və tətbiqi üçün texnoparklar və innovasiya zonaları yaradılması nəzərdə tutulur.

Beşincisi, Konsepsiyada neft və qaz gəlirlərindən istifadə mexanizminin təkmilləşdirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur. Karbohidrogenlərin satışından əldə edilən gəlirlərin tədricən həmin vəsaitlərin investisiya olunmasından qazanılan gəlirlə əvəzlənməsi strategiyası həyata keçiriləcəkdir.

Altıncısı, Konsepsiya bir çox vacib sosial məsələlərə də yeni yanaşma ortaya qoyub. Bununla bağlı, təhsilin inkişafı ilə bağlı həyata keçiriləcək yeniliklər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda əvvəlki illərdə də təhsilin inkişafına diqqət ayrılıb, onun maliyyələşdi-

rilməsi artırılmışdır. Bu siyasət , qısa olaraq “qara qızılın” “insan kapitalı”na transformasiya siyasəti kimi səciyyələndirilə bilər. Lakin ilk dəfə olaraq, Konsepsiyada göstərilmişdir ki, 2013-2020-ci illərdə təhsil sahəsinə ayrılan vəsaitlərin ümumi həcmninin ÜDM-dəki payı ilbəil artırılaraq, inkişaf etmiş ölkələrin müvafiq göstəricisi səviyyəsinə çatdırılacaqdır. Eləcə də, təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün stimullaşdırıcı mexanizmlər yaradılacaq, xüsusən, adambaşına maliyyələşdirmə prinsipinin, həmçinin təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatları, eləcə də innovativ fəaliyyəti təşviqləndirən qrant maliyyələşdirməsinin tətbiqi genişləndiriləcəkdir.

Yeddincisi, Konsepsiya çərçivəsində yoxsulluq məsələsi insan inkişafı konsepsiyası ilə bağlı müasir yanaşmalara uyğun olaraq “çoxfaktorlu yoxsulluq” anlayışı müstəvisində dəyərləndirilir.

Azərbaycanda yoxsulluq həddi yaşayış minimumunun dəyəri kimi qəbul edilir. Yaşayış minimumu “Yaşayış minimumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən minimum istehlak səbətinin dəyəri və icbari ödənişlərin cəmindən ibarət sosial norma olaraq müəyyən edilmişdir. Yoxsulluq həddi hər il ev təsərrüfatlarının müayinəsi zamanı əldə olunmuş nəticələrə əsasən müəyyən edilir.

“Çoxfaktorlu Yoxsulluq” İndeksi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı çərçivəsində dünya ölkələrində yoxsulluğun səviyyəsini müəyyən etmək üçün 2010-cu ildə Oksford Yoxsulluq və İnsan İnkişafı Təşəbbüsü Mərkəzi tərəfindən hazırlanmış göstəricidir.

Bu indeks 3 istiqamət (təhsil, sağlamlıq və yaşam şəraiti) və 10 göstəriciyə (təhsil alma illəri, uşaqların cəlb olunması, uşaq ölümü, qidalanma, elektrik, sanitariya qovşaqları, içməli su, döşəmə, bişirmək üçün yanacaq, avadanlıqlar) əsasən hesablanır.

Beləliklə, tam əminliklə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin postneft inkişaf strategiyasının reallaşdırılması yeni dövrdə Azərbaycanın yeni-yeni nailiyyətlərini təmin edəcək və onun dünya ölkələri sırasında nüfuzunu daha da artıracaqdır.

Zemfira Məmmədova,
Qərb Universitetinin rektoru, dosent

AZƏRBAYCANIN MİLLİ DÖVLƏTÇİLİK TARİXİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEV FENOMENİ

Azərbaycan xalqı çox qədim tarixə və zəngin dövlətçilik ənənələrinə malikdir. Qədim Azərbaycan Midiya hökmdarı Kiaksarın, Azərbaycan Atropatena dövlətinin yaradıcısı Atropatın, VII əsrdə ərəb işğalına qarşı xalq-azadlıq hərəkatının rəhbəri Babəkin, Azərbaycan Atabəylər-İldənizlər dövlətinin banisi Şəmsəddin İldənizin, I Şah İsmayıl Səfəvinin və digər dövlət xadimlərinin fəaliyyəti belə fikir söyləməyə əsas verir.

Yazılı mənbələrdə e.ə. VII əsrin II yarısında Böyük Midiya hökmdarı Kiaksar haqqında yunan alimi Esxil deyirdi : “Siz Asiya üzərində hakimiyyətin banisisiniz”. Çünki Kiaksar onun düşmənlərinin də qəbul etdikləri öz hərbi qüdrəti ilə seçilən bir dövlət yaratmışdı. XX əsrdə belə bir dövlətin yaradıcısı Heydər Əliyev oldu. XIX əsrdən öz dövlətçiliyini itirən, XX əsrin II on illiyində onu yenidən bərpa edən və bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsi ilə onu yenidən itirən və Sovet imperiyasının tərkibində 70 il ərzində formal müstəqilliyə malik olan Azərbaycan xalqı, onu yenidən bərpa edərək Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında müasir Azərbaycan dövlətinin əsasını qoydu. Milli dövlət quruculuğunun ilk illərində - 1995-ci ildə ABŞ Senatoru Qreq Lafin Bakıya gələrək Heydər Əliyevlə görüşdən sonra belə bir fikir söyləmişdi: *“Siz Asiyanın Corc Vaşinqtonusunuz”*. ABŞ senatorunun bu müqayisəsi təsadüfi xarakter daşımır. Bu fikri Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünün etirafı kimi qəbul etmək lazımdır.

Uzun illər, əsrlər keçəcək, minilliklər keçəcək, Heydər Əliyev şəxsiyyəti unudulmayacaq, onun irsi, onun məktəbi, keçdiyi həyat yolu və fəaliyyəti dönə-dönə araşdırılacaq, tədqiq ediləcək və neçə-neçə nəsillərə nümunə olacaq. Çünki millətinin, dövlətinin, yaşadığı döv-

rün tarixində əvəzsiz xidmətləri olan şəxsiyyətlər bəşər tarixində əbədi yaşayırlar. Biz uca Allahın Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi Heydər Əliyevin müasiri olduğumuzla fəxr edirik və onun ruhu qarşısında baş əyirik.

XIX əsrin sonu, XX əsrin I rübündə formalaşmağa başlayan Azərbaycan milli özünüdərk, milli mənlik şüurunun oyanması və inkişafı Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə özünün kulminasiya nöqtəsinə çatdı. Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək strategiyasını hələ 1969-cu ildə, mərkəzləşdirilmiş siyasətin, sovet rejiminin sərt qanunlarının təzyiqləri altında keçmiş İttifaqa daxil olan respublikalara ögey - doğma münasibətin hökm sürdüyü bir vaxtda Azərbaycan SSR-yə rəhbər təyin olunduğu, SSRİ kimi super dövlətin Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işlədiyi dövrdə artıq işləyib hazırlamışdı. Buna görə də müstəqillik əldə edildiyi təqdirdə, milli dövlətçiliyin qorunub saxlanması məqsədilə bütün sahələr üzrə respublikanın inkişafını təmin edəcək qərarlar qəbul edirdi.

Heydər Əliyev təkcə Azərbaycan SSRİ-də yaşayan azərbaycanlıların deyil, həm də keçmiş SSRİ məkanında, Cənubi Qafqaz respublikalarında yaşayan, o cümlədən SSRİ-dən kənarında yaşayan azərbaycanlılar haqqında düşünür və konkret addımlar atırdı. Ən əsası isə o gələcək Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini görəndə və bilən bir insan kimi onun yaşaması üçün hansı addımlar atılmalı olduğunu əvvəlcədən bildirir.

Ümummilli lider Azərbaycan xalqının sabahını düşünərək onun sosial-iqtisadi təməlini möhkəmləndirməyə çalışır və bu məqsədlə respublikada zavod və fabriklər, yaşayış binalarının, təhsil, səhiyyə və mədəniyyət obyektlərinin tikilməsinə, yerli kadrların, xüsusən də hərbi kadrların yetişdirilməsinə, milliliyimizin qorunub saxlanılmasına, ən əsası isə milli tariximizin yazılmasına, Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi təsdiqlənməsinə, Azərbaycan tarixinə və millətinə qarşı ədalətin bərpa olunmasına nail olurdu.

Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyəti, Azərbaycan siyasi və sosial-iqtisadi tarixində 1944-cü ildən 1987-ci ilə qədərki dövrdə, 1991-ci ilin sentyabr ayından, Naxçıvan MR Məclisinin Ali sədri seçildəndən sonra 1993-cü ilin iyunun 15-dək və ondan sonra 2003-cü ilədək bir prezident kimi Azərbaycanla bağlı gördüyü işlərin miqyası bilinmir. O, 1969-cu ildən 1987-ci ilə qədər olan fəaliyyəti dövründə Azərbaycan üçün mümkün olmayanı mümkün etmişdi. Təkcə Azərbaycan SSR-in sosial-iqtisadi inkişafı üçün onun təşəbbüsü ilə SSRİ dövlətinin 5 mühüm qərarı qəbul edilmişdi. Bu, ilk növbədə, respublikada yeni sənaye sahələrinin yaradılmasını, kənd təsərrüfatının intensiv inkişafını təmin etməklə bərabər, həm də Azərbaycan xalqının rifah halının çox ciddi şəkildə yaxşılaşdırılması məqsədini daşıyırdı. Həmin qərarlar bugünkü müstəqil Azərbaycan Respublikasının sosial - iqtisadi inkişafında xüsusi yeri olan çox mühüm sahələrdir.

Müstəqillik əldə etdiyimiz ilk illərdə də ümummilli liderin milli dövlətimiz və dövlətçiliyimiz, xalqımız üçün mümkün olmayanı mümkün etmişdi. Və əlbəttə, bu zaman Heydər Əliyevin artıq bütün dünyada dahi şəxsiyyət və siyasətçi kimi tanınması az rol oynamamışdı. 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildikdən sonra o, ilk olaraq ölkəmizin beynəlxalq aləmdə tanınması və mövqələrinin möhkəmləndirilməsi üçün fəaliyyətə başladı. İlk növbədə, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvü olan ölkələrə səfər etdi. Bu səfərlər çərçivəsində o, 1994-cü ildə İngiltərədə rəsmi səfərdə olduğu zaman Baş nazir Con Meycorun müavini Heydər Əliyevin Vətəni və xalqı üçün bütün imkanlarını, bacarığını səfərbər etdiyini görürək belə bir fikir söyləyir: **“Biz indi gördük ki, Siz, doğrudan da, millətinin gələcəyini düşünən bir dövlət xadimisiniz”.**

Bu illərdə Heydər Əliyevin dahiyənə idarəçilik və təşkilatçılıq qabiliyyəti, müdriqliyi və irəlini görmək bacarığı sayəsində ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruldu, vətəndaş cəmiyyəti, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar edildi. Güclü ordumuz

yaradıldı, Ermənistan - Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında dincliklə nizama salınması üçün danışıqlara başlandı. Əsaslı siyasi, iqtisadi, hüquqi və sosial islahatlar aparıldı, özəlləşdirmə və torpaq islahatı keçirildi. Təhsil sahəsində islahat proqramı ilə milli təhsilimizdə yeni, mütərəqqi eranın başlanğıcı qoyuldu. Qanunun aliliyi, insan və vətəndaş hüquqlarının qorunması təmin edildi, söz, fikir azadlığına, siyasi plüralizmə geniş meydan açıldı. Azərbaycan dövləti dünya prinsiplərinə təsir göstərə bilən transmilli iqtisadi layihələrin iştirakçısı oldu. Ölkəmiz dünya birliyində layiqli yer tutdu və bu nailiyyətlər Azərbaycanın XXI əsrə müasir bir dövlət kimi daxil olmasına imkan yaratdı.

Bir faktı yada salmaq kifayətdir ki, yenicə dövlətçiliyini bərpa etmiş müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün çox çətin olan dövrdə Heydər Əliyev fenomeninin nə demək olduğu əyani şəkildə öz təsdiqini tapsın.

1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon zirvə toplantısında ermənilərin və onların himayədarları olan Rusiya Federasiyasının, Fransanın, ABŞ və digər Qərbi Avropa ölkələrinin tutduqları mövqe nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü məsələsinə çox böyük təhlükə yaranmışdı. Təbii ki, Heydər Əliyev buna biganə qala bilməzdi. Buna görə də o məsələ ilə bağlı 4 gün aparılan gərgin iş nəticəsində, bu işin nə qədər mürəkkəb olduğunu görür, lakin əlbəttə ki, Rusiya Federasiyasının prezidenti Vladimir Putinin də təsdiq etdiyi dünya siyasətinin nəhəngi kimi çıxış yolunu tapır. Beynəlxalq münasibətlərdə qəbul olunmuş qaydalara, o cümlədən ATƏT-in də qəbul etdiyi qərara görə onun üzvü olan dövlətin qəbul olunacaq hər hansı bir qərara hə və ya yox demək hüququ vardır. Qəbul olunacaq bir qərara bir üzv olan dövlət razı deyilsə, o özünün veto hüququndan istifadə edir. Heydər Əliyev son anda Azərbaycan xalqının mənafeyini tam şəkildə müdafiə edən çox düzgün qərar verir. Əsas məsələ Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qorumaq idi. ATƏT-in üzvü olan Türkiyə Cümhuriyyətindən başqa 52 dövlət bunun əleyhinə idi.

Ulu öndər bu ağır məqamda ATƏT-in yekun sənədinə razılıq verməmək qərarını qəbul edir. ABŞ -in o zamankı vitse prezidenti Albert Qor Heydər Əliyevin iqamətgahına gəlir və Siz özünüzü nə hesab edirsiniz, nə üçün sənədə razılıq vermirsiniz? - deyər öz etirazını bildirir. Heydər Əliyev ona öz ölkəsinin prezidenti olduğunu, millətini təmsil etdiyini, Vətəni üçün lazım olan hər şeyi edəcəyini söyləyir. Rusiya Federasiyasının o zamankı baş naziri Viktor Çernomırdın da Heydər Əliyevdən eyni cavabı alır. Son nəticədə Heydər Əliyev ATƏT-in sədri adından Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması ilə bağlı 3 bənddən ibarət sənəd qəbul edir. O zaman Ermənistanın prezidenti Levon Ter-Petrosyan ölkəsinə dönmə biləcəyini qeyd edərək Heydər Əliyevin qələbəsini etiraf edir. Əlbəttə bu çox böyük diplomatik və siyasi qələbə idi və Heydər Əliyevin xalqının, gələcəyinin naminə əldə etdiyi saysız-hesabsız qələbələrdən biri idi.

Ümummillə liderin ən böyük qələbəsi isə yaradıcısı olduğu müasir Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin və inkişafının davamlı olması üçün özündən sonra da işləyər bilən dövlət mexanizmi, bu mexanizmin fəlsəfəsini, siyasətini, bu siyasəti uğurla davam etdirər biləcək bir məktəb yaratması oldu. Məhz bu qələbənin nəticəsidir ki, Azərbaycan hazırda möhkəm təməllər üzərində qurulan və dinamik inkişaf dövrünü yaşayan, özünün geostrateji, iqtisadi və mədəni potensialından istifadə edərək, Şərqlə Qərb arasında etibarlı körpü rolunu oynayan, dünyanın ən sürətlə inkişaf edən ölkələrindən biridir. Ümumiyyətlə, əgər biz Heydər Əliyevin xalqı və dövləti qarşısındakı xidmətlərindən danışırıqsa, onda bu gün əldə etdiyimiz, sabah əldə edəcəyimiz uğurlardan danışmalıyıq.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı ilə əlaqələri yüksək səviyyədədir. Bir çox beynəlxalq təşkilatların bərabərhuquqlu üzvüdür. Azərbaycan dövlətinin hazırda bir çox beynəlxalq səviyyəli tədbirlərə ev sahibliyi etməsi onun beynəlxalq arenada mövqeyidir. İqtisadi müstəqilliyimiz xarici siyasətdə müstəqil siyasət yürütməyə imkan verir. Artıq 12 ildən yuxarıdır ki, hörmətli pre-

zident, ümummilli liderin layiqli davamçısı İlham Əliyevin apardığı siyasət təbii resursların insan resursları ilə əvəzlənməsinə, insan kapitalının möhkəmləndirilməsinə, elm və texnologiyanın sürətli inkişafına, daha dəqiq desək, postneft dövrünə hazırlığa yönəlmişdir. Nəhəng neft - qaz layihələrinin həyata keçirilməsi ilə yanaşı, qeyri-neft sektorunun, özəl bölmənin və sahibkarlığın inkişafı dövlətimizin diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycan Respublikasının sürətli tərəqqisi, müasir infrastrukturun formalaşması, yeni iş yerlərinin açılması, elm, təhsil, səhiyyə, rabitə, nəqliyyat, idman və digər sahələrin yüksəlişinə göstərilən dövlət qayğısı insanların həyat tərzini yaxşılaşdırır. Son 10 ildə yoxsulluğun səviyyəsi 49%-dən 5,3%-ə düşmüşdür. Əhalinin gəliri 6,5 dəfə artmışdır. Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının reytingində aşağı gəlirli ölkələr qrupundan yuxarı orta gəlirli ölkələr qrupuna adlanmışdır. Dünya İqtisadi Forumunun dərc etdiyi Qlobal Rəqabətliklik 2014-2015 hesabatına əsasən, Azərbaycan Respublikası dünyanın 144 ölkəsi arasında 38-ci yeri tutub. Dünya İqtisadi Forumunun Qlobal İnformasiya Texnologiyaları-2014 hesabatında Azərbaycan Respublikası Şəbəkələşmə hazırlığı indeksinə görə dünyanın 148 ölkəsi arasında 49-cu yerə yüksəlib. BMT-nin "E-hökumət müayinəsi-2014" adlı hesabatında isə Azərbaycan Respublikası 193 ölkə arasında Elektron hökumətin inkişafı indeksi üzrə 68-ci yerə layiq görülüb. 2013-cü ildə "Azerspeys-1" ilk telekommunikasiya peyki orbitə çıxarıldıqdan sonra Azərbaycan Respublikası kosmik ölkələr sırasına qoşulub.

Əlbəttə qloballaşan dünyada baş verən proseslər, dünyada yaşanan böhran Azərbaycana da öz təsirini göstərir. Buna baxmayaraq, dövlət tərəfindən ölkəmizin bu böhrandan daha az itkilərlə çıxma bilməsi üçün sürətli iqtisadi islahatlar, sosial və regional layihələr həyata keçirilir, dayanıqlı inkişaf davam edir. Aydın məsələdir ki, bu nailiyyətlər əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan siyasətin nəticəsidir.

Bu yaxınlarda Prezident İlham Əliyevin ABŞ-da keçirilən Beynəlxalq Nüvə Təhlükəsizliyi Sammitində iştirakı zamanı dövlət rəsmiləri tərəfindən Azərbaycan Respublikasına verilən qiymət bir daha ölkənin həm siyasi, həm iqtisadi, həm digər sahələrdə kifayət qədər gücləndiyini, dünya birliyində rolunun artdığını təsdiqlədi. Hörmətli Prezident, Ali baş komandan İlham Əliyevin Ermənistanın silahlı təxribatının qarşısı alınarkən verdiyi qərarlar, ordumuzun kiçik də olsa əldə etdiyi qələbəsi ilə Azərbaycan bütün dünyaya güclü dövlət olduğunu, superdövlətlərin təzyiqlərinə baxmayaraq, müstəqil siyasət yürütdüyünü, xalqla dövlət arasında möhkəm vəhdət olduğunu, beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həll olunmadığı təqdirdə, silah gücünə torpaqlarımızı geri qaytarmağı bacardığını sübut etdi.

Əlbəttə, ümummilli liderin **"Tökülən insan qanına heç nə haqq qazandıra bilməz"** siyasətini cənab İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Və bu gün Azərbaycan bütün dünyaya multikulturalizm ideyalarını yayan, millətlərarası dialoqa üstünlük verən sülhsevər bir dövlət siyasətini nümayiş etdirir. Lakin bununla belə ölkə rəhbərimiz təcavüzkarla təcavüzə məruz qalmanın eyni səviyyədə tutulmasını riyakarlıq adlandırır və səbrimizin də bir sonu olacağını, öz tarixi torpaqlarımızı geri qaytara biləcək qədər gücümüz olduğunu dünya ictimaiyyətinin nəzərinə çatdırır və xalq bu siyasəti dəstəkləyir.

Bəli, bu artıq sayı 60 milyona çatan bütün azərbaycanlılar üçün azadlıq və müstəqillik simvolu olan Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı İlham Əliyev siyasətidir. Yalnız vətəninə, xalqını, müasir Azərbaycan dövlətinin gələcəyini düşünərək qərarlar verən və xalqını xoşbəxt gələcəyə doğru aparən, heç bir təzyiqlə, çətinliyə baxmadan xalqını arxasınca aparən İlham Əliyev siyasəti.

*Hüseynbala Mirələmov,
YAP Xətai rayon təşkilatının sədri,
millət vəkili, t.e.d., professor*

AZƏRBAYCAN YENİ HƏDƏFLƏRƏ DOĞRU

Hələ ötən əsrin yetmişinci illərində - Sovet dövlətinin kifayət qədər güclü olduğu və dünyaya meydan oxuduğu bir dövrdə xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyev Azərbaycanda mənəvi azadlığın təminatçısı idi. Məhz ulu öndərin sayəsində sovet rejimində Azərbaycan dili dövlət dili status almışdı..

SSRİ-nin tərkibində müttəfiq respublikalar arasında Azərbaycan yeganə respublika idi ki, burada hərbi kadrlar hazırlayan Naxçıvanski adına hərbi məktəb fəaliyyət göstərirdi. Bu, ilk növbədə ümummilli lider Heydər Əliyevin xalq təəssübkeşliyinin və siyasi uzaqgörənliyinin məntiqi nəticəsi idi.

Həmin illər ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənətin bu və ya digər sahələrində yeniliklərlə yadda qaldı. “Dəli Kür”, “Dədə Qorqud”, “Babək”, “Bir cənub şəhərində”, “İstintaq” filmlərinin, “Şəhərin yay günləri” və başqa tamaşaların nümayişi, eləcə də tələbələr arasında o taylı, bu taylı Azərbaycan uğrunda gizli fəaliyyət göstərən dərnəklərin yaranması da Heydər Əliyevin vətənpərvərliyindən irəli gəlirdi.

Ulu öndər Azərbaycan xalqının elmi və intellektual potensialının gücləndirilməsinə həmişə böyük qayğı ilə yanaşırdı. Elə bu qayğı və diqqətin sayəsində yüzlərlə azərbaycanlı gənc SSRİ-nin ən nüfuzlu təhsil ocaqlarında təhsil almaq imkanı qazanmışdır. Həmin kadrların bir çoxu yenidən Azərbaycana qayıdıb respublikanın inkişafına öz töhfələrini versə də, onların bir qismi təhsil aldıkları şəhərlərdə məskunlaşmışdır. Bir sözlə, 70-80-ci illərdə Sovet dövlətində gedən respublikalararası inteqrasiya prosesləri, gənclərin Azərbaycandan kənardakı digər respublikalarda təhsil almaq imkanı azərbaycanlıların təbii miqrasiyasına təkan vermişdir.

Xarici ölkələrlə mədəni əlaqələrin qurulması, bədii tərcümə işinin genişlənməsi, xaricdə yaşayan həmvətənlərimizlə Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Cəmiyyətinin (“Vətən” cəmiyyəti) yaradılması və soydaşlarımızın Vətənlə ayrılmaz tellərlə bağlanması mühüm addımlardan biri idi. Eyni zamanda, respublikamızın hərtərəfli inkişafı onlarda milli qürur hissi oyadır, Ata yurduna maraq və bağlılığı artırır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Moskvada Sovet dövlətinin rəhbərlərindən biri kimi fəaliyyəti dünya azərbaycanlıları arasında milli təfəkkürün güclənməsində xüsusi rol oynamışdır.

Mən tam əminəm ki, XX əsrin 70-ci illərində parlaq istedadların özlerini təsdiq etməsi, elm və mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənət, iqtisadiyyat sahəsindəki nailiyyətlər Heydər Əliyevin yaratdığı mənəvi-psixoloji mühitin bəhrəsi idi. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında SSRİ məkanında cərəyan edən hadisələr imperiyanın sərhədləri çərçivəsində demokratik düşüncə tərzinin genişlənməsinə və milli azadlıq hərəkatlarının güclənməsinə zəmin yaratmış oldu. Azərbaycanda milli oyanış daha geniş vüsət almışdır.

1990-cı il 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının milli bütövlüyünü təsdiqləyən ən böyük hadisələrdən biri kimi tarixin yaddaşına əbədi həkk edilmişdir. Ulu öndər belə bir mürəkkəb vəziyyətdə vətəndaş mövqeyi və Vətən təəssübkeşliyi nümayiş etdirərək 20 Yanvar qırğını ilə bağlı Moskvada etiraz səsini ucaltmış, dünya azərbaycanlılarını ayağa qaldırmış, xalqın siyasi iradəsini bəyan etmişdir. Dünya azərbaycanlılarının bir millət kimi mütəşəkkilliyinə təkan verən bu bəyanat həmvətənlərimizi ölkənin, xalqın taleyi üçün tarixi məsuliyyət daşımaq qüdrətində olan yeganə siyasi xadim və milli lider ətrafında birləşdirdi. Lakin həmin məqamda respublikamızda bu imkandan istifadə edilmədi və nəticədə mövcud problemlər daha da dərinləşdi.

93-cü ilin soyuq yayı çoxumuzun yaddaşında silinməz izlər buraxdı. Xalq o zaman doğrudan da üşüyürdü. Xalq çaşqınlıq girdabında boğulurdu. Xalq iliyinə qədər donmuşdu. İnsan övladı heç vaxt yayın qızmarında bu qədər üşüməmişdi. Dənizkənarı parkın sönük, kimsəsiz, insana qəm-qüssə gətirən qaranlığa qorq olmuş siması çoxumuzun

yadına düşür. Sən demə, adamsız cənnət də cəhənnəmə dönərmiş. O vaxt insanların bulvara, xiyabanlara çıxması mümkün deyildi. Heç kəs qorxusundan qaş qaralandan sonra çölə-bayıra çıxa bilmirdi. İnsanları küçələrdə soyurdular, qarət edirdilər. Dövlət adamlarının (Müsavat-Xalq Cəbhəsi cütlüyü) televiziya ekranlarında tərbiyəsiz, azğın hərə-kətləri, tamaşaçıları bezdirən çıxışları yada düşür...

Azərbaycan batmaqda olan bir gəmini xatırladırdı. Kompası itmiş bu sükansız gəmi ucsuz-bucaqsız deryada azmışdı. Bu gəminin sərnəşinləri nicat yolu axtarırdılar. Şükürlər olsun ki, bu gəminin kapitanı tapıldı. Böyükdən kiçiyə, kiçikdən böyüyə - hamının gözü Ona zillənmişdi. Hətta ən amansız rəqibləri və sədaqətli dostları belə ölkədə yaranmış xaosdan, hərəc-mərclikdən yalnız Onun baş çıxaracağına inanırdılar. Başqa birinin yox! Bəli, tarix Böyük İnsanı bir daha sınağa çəkirdi. O, xalqın görünən gözü, düşünüən beyni, vuran ürəyi, xilas məşəli, millətin Atatürk timsalı atasıydı. Dünyanın siyasi xadimləri arasında Heydər Əliyev obrazı öz parlaqlığı ilə diqqəti cəlb edir. Böyük qazax şairi, yazıçı, ictimai xadim Oljas Süleymenov USTAD dediyi ulu öndərimizi İKİ ƏSRİN QƏHRƏMANI adlandırır.

1994-cü ildə atəşkəsə nail olandan bir müddət sonra neft müqavilələrinin imzalanması Azərbaycan iqtisadiyyatında böyük quruculuq işlərinə təkan verdi. Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıtdı; o, danışanda, yeriyəndə, müsahibə verəndə, müxtəlif təbəqələrə aid nəsilillərlə görüşəndə adamı özünə valeh edirdi. Yazıçı da, şair də, rəssam da, siyasət adamı da onun zəkasına heyran olurdu. Ulu öndərin xalqımız, vətənimiz qarşısında xidmətlərini sadalamaqla qurtaran deyil. Şahidi olduğumuz qərinə YADDAŞ salnaməmizə Heydər Əliyevlə bağlı dəyərli səhifələr yazıb.

İndi deyirik, Heydər Əliyev sənin ruhun şad olsun, məzarın nurla dolsun! Azərbaycan xalqı sənə əbədi borcludur. Borc dedim, ulu öndərin öz xalqı qarşısında, bütün varlığımla sevdiyi Azərbaycan qarşısında son borcu yada düşdü. O ölüm ayağında belə, xalqını, vətəninə unutmadı! Filosofların böyük müəllimi Konfutsi demişdir ki, "dahilər ölümqabağı çox mühüm işlər haqqında düşünürlər". 1 oktyabr 2003-

cü ildə uzaq Klivlenddən doğma Azərbaycana ünvanladığı ritorikadan uzaq müraciət - vəsiyyət doğma xalqımız tərəfindən həərətə qarşılandı. Bəli, xalq öz milli liderinin - son müraciətini vəsiyyət kimi qəbul edib, ona əməl etməyi özünə borc bildi. İlham Əliyev prezident seçildi. 9 oktyabr 2013-də doğma xalqımız ayağa qalxıb yenə İlham Əliyevi prezident kürsüsünə seçdi!...

Bu gün Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm İlham Əliyev ölkəmiz üçün ulu öndərin ən böyük töhfələrindən biridir. Ataların yolu müqəddəs yoldur! Böyük Atadan oğula gələn yoldan çox danışmaq olar. İlham Əliyevin tükənməz enerji mənbəyi genetik olaraq atasından əxz etdiyi keyfiyyətlərdir. Bu gün Azərbaycan öz dövlət başçısının simasında Böyük Atanın məktəbinin istedadlı tələbəsini götürür! Azərbaycan naminə Heydər Əliyev amallarını böyük ustalıqla davam etdirən dövlət xadimi görür!

Onun bir fikri diqqət çəkdiyindən misal götürmək istəyirəm: "*Mən Heydər Əliyevdən öyrənmişəm və bundan sonra da öyrənəcəyəm. Bütün qərarları qəbul etməzdən əvvəl fikirləşirəm ki, Heydər Əliyev bu vəziyyətdə hansı addımı atardı*". İlham Əliyev yaxşı bilir ki, Azərbaycan dövlətinin rəmzləri müqəddəsdir. Bu rəmzləri o, beynəlxalq kürsülərdə uğurla qoruyur. Çünki yaxşı bilir ki, bu rəmzləri yaradana qədər onun atası - millətin atası böyük mücadilə yolu keçmiş, böyük əmək sərf etmiş, yuxusuz və narahat gecələr keçirmişdir. Azərbaycan idealları naminə həyatını qurban verməyə belə hər zaman hazır olmuşdur. Demək, böyük azərbaycanlı Heydər Əliyevin adı və amalları, ideyaları da bu dövlətin müqəddəs rəmzləri sırasındadır. Azərbaycan dövlətinin müqəddəs rəmzlərinin ən etibarlı keşikçisi ancaq İlham Əliyev kimi siyasi xadim ola bilərdi. Azərbaycan xalqı ona inanır və güvənir. Bu gün prezidentlik fəaliyyətinin on üçüncü ilinə qədəm qoyan İlham Əliyevi cəmiyyətə təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Çünki o, öz törcümeyi-halını öz xalqının gözü qarşısında öz əməyi ilə yazıb. İlham Əliyev vətən tarixinin yeni səhifəsidir. Təbiidir ki, onu lider kimi zaman və mühit yetişdirib.

Dünyanın ən möhtəşəm yazıçılarından biri olan dostum Çingiz Aytmatov mənimlə söhbət zamanı belə bir fikir söylədi: **"İlham Əliyev qloballaşan dünyada yeni lider etalonudur"**. Bu gün Azərbaycan Respublikası prezidenti kürsüsündə oturməsi İlham Əliyevin həm də mənəvi haqqıdır. O, xalqın etimadını və ümidlərini doğruldub. İlham Əliyevin siyasi xadim kimi ən üstün cəhətlərindən biri onun siyasi gücünün ulu öndərimiz, müasir Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyev tərəfindən etiraf olunması və siyasi varis kimi onun xeyir-duasını almasıdır. İlham Əliyevin böyük addımı sələfinin yolunu seçməsidir. O, həyata gözünü açandan özünü həmişə bu yolda görüb. Onu bu yola taleyi gətirib, Heydər Əliyev yolunu gur işığı gətirib!

Bu gün biz Azərbaycanın əbədi işığında - Heydər Əliyev işığında yol gedirik. Bu işıqlı yol Azərbaycan həqiqətlərindən keçən zəfər yoludur.

Azərbaycan İlham Əliyev cənablarının prezidentliyi dönəmində mədəniyyət, idman sahəsində, ordu quruculuğunda bir çox uğurlar qazanıb. Son on iki ildə dünya birliyində ölkəmizin rolu, təsir imkanları artması ilə yadda qalıb. "Şahdəniz-2" layihəsi Azərbaycan qazını Avropaya və Türkiyəyə çatdıracaq nəhəng bir layihədir. **Bu qaz layihəsi Avropanın enerji baxımından təhlükəsizliyini** təmin edəcəkdir. Azərbaycan həm idman uğuru, həm də dünya və Avropa səviyyələrində çempionat və tədbirləri, o cümlədən ölkəmizdə nüfuzlu beynəlxalq yarışları təşkil etməklə dünyanın idman mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir. 2012-ci ildə Avropa Ağır Atletika Ustaları Çempionatının, Avroviziya Mahnı Müsabiqəsinin və 2015 - ci ildə ilk Avropa Oyunlarınının və digər beynəlxalq yarışların Bakıda keçirilməsi Azərbaycanı dünyaya tanımaq yolunda ən mühüm tədbirlər cərgəsində yer alır.

Bu gün bu faktlar Azərbaycanın həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq səviyyədə idmanın inkişafının təşviqinə və fəal şəkildə inkişafına olan xüsusi sadiqliyinin və bu işdəki qətiyyətinin digər nümunəsidir. Avropa tarixində ilk dəfə olaraq keçiriləcək bu oyunların təşkil edilməsinin Azərbaycana həvalə edilməsi faktı isə beynəlxalq və

Avropa Olimpiya hərəkatına ölkəmizin sadiqliyinə, idman, fiziki tərbiyə və mədəniyyət sahəsində apardığı fəaliyyətə və əldə edilmiş nailiyyətlərə verilən yüksək qiymət idi.

Bu gün Azərbaycan ordusu öz torpaqlarımızda işğalçılara qarşı mətanətlə döyüşməsi, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü göz bəbəyi kimi qoruması bizdə işğal olunmuş torpaqlarımızı da gec-tez düşməndən tam təmizləyəcəyinə böyük inam yaradır. Prezident İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin birinci rübünün nəticələrinə və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasında bunu bir daha qətiyyətlə bəyan etdi: **"Həç vaxt imkan verməyəcəyik ki, Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövləti yaradılsın"**. Qanlı toqquşmalardan sonra beynəlxalq ictimaiyyət narahatlığını ifadə etdi. ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədri olan ölkələrin rəhbərliyi sülh danışıqlarına sadiqlik göstərilməsi, məsələnin sülh yolu ilə həlli haqqında bəyanatlar verdi. Biz də bunu istəyirik. Dəfələrlə bəyan etmişik ki, məsələ sülh, siyasi yolla həllini tapsın. Bu gün də bəyan edirik ki, biz danışıqlar prosesinə sadiqlik və ümid edirik ki, bu danışıqlar məsələnin həllinə gətirib çıxaracaq. Məsələnin həlli də çox sadədir. Ermənistan silahlı birləşmələri işğal edilmiş torpaqlardan çıxmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma torpaqlarına qayıtmalıdır. Ondan sonra regionda sülh və təhlükəsizlik yarana bilər. Xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi prinsipinə gəlincə, bu prinsip ölkələrin ərazi bütövlüyünü pozmamalıdır".

Əfsus ki, qoşunların təmas xəttində baş verən son qanlı hadisələr Ermənistanın bu sadə həqiqətə hələ də kor olduğunu, işğalçı siyasətini davam etdirdiyini, sülh istəmədiyini, danışıqlar prosesinin pozulmasına çalışdığını və bunların bədəlini tək bütün regional layihələrdən, inkişaf proseslərindən kənar qalıb dilənçi kökünə düşməsi, müstəqilliyinin formal xarakter daşması, əhalisinin aclıq ucbatından başqa ölkələrə doğru pərən-pərən olması ilə deyil, həm də törətdiyi hərbi tərribatlara son illər Azərbaycanın verdiyi sərt cavablarla, böyük itki-lərlə ödəyir.

Düşmənlər anladı ki, müstəqil Azərbaycan dövləti 1994-cü ilin atəşkəs sazişindən bəri ötən zamanı əsla boşuna xərcləməyib. Bu, həm də

böyük dövlət adamı Heydər Əliyevin hələ ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarından müəyyən etdiyi uzaqgörən kursun məntiqi uğurudur.

Və bu günlərdə biz Azərbaycan qadınının mətanətinə, əsgər analarının dəyanətinə bir daha heyran qaldıq. Xalqımızın bütün qəhrəmanlıq dastanlarında adı isməti, igidliyi, sədaqəti ilə anılan, düşmən çəpəri ər oğullar dünyaya gətirən Azərbaycan qadını öz mətinliyini, ucalığını bu günlərdə də göstərdi.

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycanı Respublikasının Milli Məclisinin deputatı, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri, birinci xanım Mehriban xanım Əliyevanın "Heydər" məscidində şəhidlərimizin xatirəsinə açdığı əhsan süfrəsi bütün Azərbaycan analarının, bütün Azərbaycan qadınlarının birliyinin təcəssümü idi, həmişə ürək dolu "Ana Vətən" adlandırdığımız Azərbaycanın o məclisdə toplaşmış anaların mübarək çöhrəsində öz məzmununa qovuşması idi.

O məclisdə biz dünyadan köçmüş balasının, doğmasının itkisinə görə ağlayan qadınlar görmədik, şəhid balalarımızın dastanlara çevriləsi igidliyindən, sücaətindən, qəhrəmanlığından göz yaşını saxlaya bilməyən analar gördük! Qəddini qürurla uca tutmuş Ana Vətən gördük!

Və o kadrları izlədikcə bir daha əmin olduq ki, belə qadınları olan məmləkət heç zaman məğlub olmaz, belə anaların əllərinin istisi, hərərəti, halallığı ilə böyümüş əsgər döyüş meydanından heç zaman məğlubiyyətlə dönməz!

Bu gün belə bir nailiyyət ulu öndər Heydər Əliyevin başladığı və Ali Baş Komandan İlham Əliyevin əzmlə davam etdirdiyi ordu quruculuğu prosesinin ən yüksək mərhələdə olduğunu göstərdi.

Bu gün ölkə başçısının rəhbərliyi ilə Azərbaycanda həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət sabah təbii ki, öz bəhrəsini verəcək: "Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015- 2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı" uğurla həyata keçiriləcəkdir. Azərbaycan təkçə neft ölkəsi kimi yox, həm də qeyri-neft sektoruna görə dünyada tanınacaq.

Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: *"Azərbaycanın gələcəyi gənclərin əlindədir... Hər bir gənc vətənpərvər olmalıdır. Vətənpərvərlik, sadəcə, orduda xidmət deyil, Vətənə sadıq olmaq, Vətəni sevmək, tor-*

pağa bağlı olmaq - budur vətənpərvərlik. Hər bir vətənpərvər adam, millətini, xalqını sevən hər bir azərbaycanlı Azərbaycanın müstəqilliyinin daimi, dönməz olması üçün səy göstərməlidir!.."

Ulu öndərin siyasi kursunun davamçısı, dövlətimizin başçısı İlham Əliyev gənclərin böyük qüvvə olduğunu, Azərbaycanın gələcəyinin onlara məxsusluğunu, eyni zamanda müasir dövrün informasiya-kommunikasiya texnologiyaları əsri olduğunu önə çəkərək, yüksək ixtisaslı gənclərin yetişdirilməsini qarşıya mühüm vəzifə kimi qoyur və ölkəmizin sabahını düşünərək deyir: *"Peşəkar kadrların hazırlanması bu gün nəinki təhsil sahəsində, yaxud da ki hansısa ayrı bir neft-qaz sahəsində, ümumiyyətlə, ölkə qarşısında duran ən vacib problemlərdən biridir və biz bütün sahələrdə buna nail olmalıyıq"*

Dünən, bu gün Azərbaycanın heç kimin torpaqlarında gözü olmadığı kimi **sabah** da olmayacaq! Əlbəttə, ərazilərimizi illərdir işğal altında saxlayan, milyonlarla vətəndaşımızı yurd-yuvalarından didərgin salıb sitəm edən təcavüzkarla anladığı dildə danışaraq torpaqlarımızı geri almaq isə Azərbaycan dövlətinin ən təbii haqqıdır.

Biz də haqqımız olanı istəyirik, haqqımız uğrunda savaşıyıq, apardığımız dava haqq davasıdır və bu davada öldü var, döndü yoxdur! Sabahki nəsil də bu amala xidmət edəcəkdir. Təbii ki, Azərbaycan illərdi ki, torpaqlarımızın işğaldan azad olmasına sülh yolu ilə nail olmağa çalışır. İndi də gözlər diplomatik səngərlərə dikilib. Hadisələrin hansı məcrada davam edəcəyini bilmək asan məsələ deyil. Amma Azərbaycanın bu davadan da qalib çıxmasının, torpaqlarımızın azadlığa qovuşmasının artıq an məsələsi olduğuna tam əminəm. Çünki bu haqq davasını aparan Qətiyyətli Lider - İlham Əliyev var!

Bütün Azərbaycan xalqının döyüş əzmini, mübarizlik ruhunu öz şəxsiyyətində təcəssüm etdirən Ali Baş Komandan var! Və Onun bir-cə əmri ilə sabah bayrağımızı Xankəndidə ucaldacaq qüdrətli Azərbaycan Ordusu var!

Yeni zəfərlərə doğru, Azərbaycan!

Yeni zəfərlərə doğru, cənab Ali Baş Komandan!

Əvəz Bayramov,

ADİU-nun «Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər»
kafedrasının professoru, i.e.d.

HEYDƏR ƏLİYEVİN İNSAN KAPİTALI STRATEGİYASI VƏ MÜASİRLİK

Elmi fikirdə bu gün müşahidə edilən ən təhlükəli meyil gözlənilən yaxud ola biləcəyi ehtimal edilən reallıq kimi qələmə verilməsidir. Hipotetik qiymətləndirmə ilə gerçəklik arasında bərabərlik işarəsi qoyulması (qloballaşma prosesi başlayandan etibarən) dünyanın “immün sisteminin” çox təhlükəli təmayüllərin birbaşa təsiri altına düşməsində xüsusi rol oynamışdır. Beynəlxalq təhlükəsizlik, həm də bütövlük keyfiyyətinə malik qlobal sistem olmaq aspektində, həm də ayrı - ayrı regionlar və ölkələr bölümündə ifrat dərəcədə mürəkkəb məzmunlu problemlə situasiya ilə üz - üzədir.

Eyni zamanda, məlumdur ki, “dünya hökuməti” adlı hansısa fəvqəlmillə qurum da mövcud deyildir. Qlobal sosisiumun idarə olunması ilə heç bir beynəlxalq struktur məşğul olmur.

Mövcud beynəlxalq təşkilatların bir qismi planetar səviyyədə sosisiumla bağlı bəzi problemlərin müzakirəsini (müzakirədən o yana keçmir) aparır və əgər qismət olursa, bəzi hallarda qərarları da ortalığa qoyurlar. Amma beynəlxalq təşkilatların qərarları bir qayda olaraq, tövsiyə xarakterli olur, yəni heç bir hüquqi yük daşımır. Qətiyyətin unudulmamağıdır ki, nəyin və necə baş verməsində asılı olmayaraq, sosisium həmişə milli xarakter daşıyır və bu xassə onun substansiyası kimi çıxış edir.

Beləliklə, qlobal səviyyədə qlobal sosisiumun idarəedilməsi problemi deyilən bir problem gündəlikdə yoxdur yaxud bu gün, eləcə də, yaxın gələcəkdə gündəmə daxil ediləcəyi gözlənilmir. Həqiqətən də, ilkin şərtlərin problem xarakterli olması, məzmunca problemin dərk edilməzliyi anlamına gəlir ki, bu halda vəziyyətdən çıxış yolu kimi hər hansı bir cəhətin yaxud formalaşmaqda olan situasiyanın hər hansı konkret münasibətlər məcmusunun ideallaşdırılması belə “yalançı” ideallaşma olacaqdır. Beləliklə, sosisiumun, daha konkret ifadə ilə - in-

san amilinin- nəzər - diqqətdən kənarda qalması yaxud məqsədləli şəkildə “kənarda” saxlanması milli - qlobal qarşılaşmada birincidən ikinciyə rəvan keçiddə yaxud birincinin ikinciyə effektiv “qovuşmasında” problemlə situasiyaların meydana çıxması ilə sonuclarıdır.

Beləliklə, “millinin” qloballaşması və prosesin həm də effektiv şəkildə gedışı - əsas daşıyıcı olan insan amilinin keyfiyyət dərəcəsindən birbaşa və funksional asılılığa düşmüşdür. Eyni zamanda, sırf iqtisadi anlamda insan kapitalı kimi səciyyətləndirilən daşıyıcı sabitqədəmli və dayanıqlı inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilmişdir.

Araşdırmalar da göstərir ki, son 30 il ərzində inkişaf resursları zəncirindəki (maddi resurslar - maliyyə resursları - insan resursları) yer-dəyişmə və sonuncunun ön plana çıxması, eyni zamanda cəmiyyətin tip dəyişənliyindən (industrial təsərrüfat tipindən postindustrial tipə keçid) doğan məntiqi nəticə kimi qəbul olunmalıdır.

Azərbaycanda (dövlət müstəqilliyi illərində) həyata keçirilən islahatlar kompleksində ulu öndər Heydər Əliyevin dahi uzaqqörənliklə formalaşdırdığı strateji prinsiplərin yönəldiyi başlıca istiqamətlərdən biri insan kapitalının təşəkkülü ilə əlaqədar olmuşdur. Bütün digər problemlərlə bağlı olduğu kimi, sözügedən problemə də ulu öndərin strateji yanaşma tərzi özünəməxsusluğu və dərin mənə tutumu ilə fərqlənir.

I. Ulu öndər insan kapitalını əlahiddə şəkildə mövcud olan yeni yarandı kimi deyil, daha böyük olanın - sosial kapitalın - tərkib elementi, ümumiyyətlə, milli varlığın keyfiyyət xarakteristikası kimi qəbul edirdi.

Ona görə ki; əvvəla, elə bir universum tapmaq mümkün deyildir ki, ayrı - ayrı xalqların milli spesifikliyinə tam şəkildə ekvivalent olsun və onların hamısını məcmu şəkildə əvəz edə bilsin; ikincisi, nəinki iqtisadiyyat, eləcə də ictimai həyatın əksər sahə və sferaları ideoloji “yüklüdür” və milli ideya ilə struktur izomorfluğa malikdirlər; üçüncüsü, həttə uzaq gələcəkdə belə dünya çapında sosisiumlararası “orta məxrəcin” tapılması ehtimalı mirajdır, xəyala qapılmadır və hər nədirsə, gerçək olanla heç bir əlaqəsi yoxdur; dördüncüsü, sosisiumdaxili baş verən və onun monolitliyini (bunsuz inkişaf yoxdur) formalaşdırən proses sosial

həmrəylik - sosial əməkdaşlıq - milli identiklik oxu üzrə getməklə heç bir tarixi dönmədə kosmopolit məzmun daşınmışdır və əslində heç mümkün də deyildir; beşincisi, fərd - sosial institutlararası qarşılıqlı bağlılıq özünün istənilən təzahür formasında milli məzmun daşıyır yaxud milli dəyərlər sisteminin dominantlığı bazasında gerçəkləşə bilər; altıncısı, fərdi inkişaf, insan kapitalının fərdi inkişafa istiqamətlənməsi ümummillinin funksiyası keyfiyyətdən başqa bir anlam daşımır.

Bir sözlə, ulu öndər insan kapitalının yeri və rolunu yalnız və yalnız milli məzmun, milli mahiyyət rakursundan qiymətləndirirdi.

II. Ulu öndər insan kapitalının formalaşdırılmasında təhsil sisteminin əvəzədiməz rolunu qeyd etməklə bəhəm, bu sferanın inkişaf trayektoriyasının konkret konseptual sərhədlərini də dəqiq şəkildə göstərmişdir. 2002 - ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin 70 illik yubleyindəki proqram xarakterli çıxışında qeyd etmişdir ki: "Təhsil müəssisəsi digərlərindən fərqlidir. O, nə kənd təsərrüfatı, nə də ticarət müəssisəsi deyildir". Yəni, mənfəət, gəlir, gəlirlilik səviyyəsi, nə qədər zəruri olsalar da, təhsil sferasının məqsədi, əsas hədəfi deyildir və ola da bilməz. Təhsil xidmətləri bazarı reallıqdır və onun fəaliyyəti heç bir etiraz doğurmur. Ulu öndər xəbərdarlıq edir ki, təhsili bütövlükdə alqı - satqı obyektinə çevirmək olmaz. Təhsil - ideoloji sferadır. İdeoloji anlam daşıyan nə varsa milli varlığın mövcudluq şərti, varlıq formasıdır. Prezident İlham Əliyev bir çox çıxışlarında bu aspektə xüsusi diqqət yetirmiş, kosmopolit olanın (istər insan kapitalı olsun, istərsə də başqa bir yaranış) Azərbaycan üçün heç bir əhəmiyyət daşımadığını vurğulamışdır. Ulu öndər milli təhsil sistemimizin qabaqcıl dünya təcrübəsindən yararlanmaqla fasiləsiz olaraq təkmilləşdirilməsini, təhsilin keyfiyyət səviyyəsini yüksəltməyi əsas vəzifələrdən biri kimi qarşıya qoyurdu. Aydın ki, dünya təcrübəsindən istifadə və o təcrübəni olduğu kimi tətbiq etmə arasında böyük fərq vardır.

III. Ulu öndər insan kapitalının keyfiyyət aspektinə xüsusi diqqət yetirmiş və bu məqsədlə digər sferalarda (mədəniyyət, səhiyyə, əməyin elmi təşkili və s.) aparılan islahatların sistemli və kompleks xarakter daşmasını zəruri şərt kimi irəli sürürdü.

Başqa sözlə, Heydər Əliyevin strateji baxışlarında gələcək inkişafın əsas dayaq sütunu olacaq insan kapitalının formalaşması prosesi - paralel şəkildə gedən və bir - birilə sıx bağlılıqda olan proseslər sistemi kimi səciyyələndirir. Məlumdur ki, yalnız ayrıca götürülmüş fərd üzərində qurulan sistemin etibarlılıq dərəcəsi həmişə aşağı səviyyədə olubdur.

Buna görə də, insan kapitalı fərd - sosial bütövlük ikiliyinin dialektik bağlılığında formalaşmalıdır. Bu aspekt həm də cəmiyyətin tip dəyişməsinə hazırlığı nöqtəyi - nəzərindən mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ulu öndərin ölməz ideyaları 2003 - cü ildən etibarən tamamilə yeni keyfiyyət müstəvisinə keçdi. Akademik R.Mehdiyev həmin ildən başlayan yeni dövrün məna tutumundan bəhs edərək, yazırdı: "İlham Əliyevin Prezidentliyinin əsas konsepsiyası güclü iqtisadi bazasının formalaşmasından ibarət idi. Bu konsepsiya kütləvi şüurun və cəmiyyətin sosio - mədəni bazasının mərhələlərlə postindustrial dəyərlər və demokratik ənənələr məcrasına transformasiyasına imkan yaratmaqdır".¹

Və, Cənab Prezident tərəfindən "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" strateji konsepsiyasının qəbulu ilə ölkənin gələcək inkişaf trayektoriyasının əsas mahiyyət çalarlarını ortalığa qoydu. Cəmiyyətin sosio-iqtisadi və sosio-mədəni tipinin dəyişməsi prosesi, başqa sözlə, yeni keyfiyyətdə keçid dövrü start götürdü. Detallara varmadan qeyd edək ki, bu dövrün - inkişafın İlham Əliyev dövrünün əsas hədəflənən məqsədləri sırasında insan kapitalının yeni keyfiyyətdə formalaşması, bilik iqtisadiyyatına transformasiya ən önəmli yerlərdən birini tutur. Ulu öndərin strateji yanaşma prinsiplərini kreativ şəkildə zənginləşdirməklə cənab Prezident sözügedən sferanı xüsusi diqqət mərkəzində saxlayır.

Ulu öndərin irsi üzərində qərarlaşmış Azərbaycan dövləti, Azərbaycan dövlətçiliyi, daha dəqiq ifadə ilə - Heydər Əliyev Azərbaycanının yeni dövrün yeni tələbləri və yeni çağırışlarına adekvat cavab verməklə, cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ən yüksək zirvələrə fəth edəcəyi gün heç də uzaqda deyildir.

¹ R.Mehdiyev. Gələcəyin strategiyasını müəyyənləşdirərkən: modernləşmə xətti. Bakı, Şərq-Qərb, 2008. s.13.

Abdulla Qurbani,

*Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi Mənəvi -
Psixoloji Hazırlıq və İctimaiyyətlə Əlaqələr İdarəsinin
rəis müavini, əməkdar incəsənət xadimi, polkovnik*

HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBAYCAN SİLAHLI QÜVVƏLƏRİNİN YARADICISIDIR

Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyev dəfələrlə qeyd edir ki, müasir, mütəşəkkil ordunu yaratmaq Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında ən böyük xidmətlərindən biri olmuşdur.

Həqiqətən də xalqımızın ümummillî lideri, ulu öndər Heydər Əliyev nəinki müstəqil Azərbaycanımızın ən mühüm atributlarından biri olan müasir, mütəşəkkil ordunu yaratmış, hətta onu ölkənin qarşısında duran bütün vəzifələri yerinə yetirməyə, quruda, havada və dənizdə uğurlu döyüş əməliyyatları aparmağa hazır və qadir olan çevik, qüdrətli qüvvə səviyyəsinə yüksəltmişdir.

Bütün mənalı həyatını öz xalqına bəxş etmiş, siyasi və dövlət xadimi, müdrik və qətiyyətli sərkərdə, xilaskar kimi zəngin fəaliyyəti ilə Azərbaycan xalqının tarixində dərin iz buraxmış əbədiyaşar Ali Baş Komandan Heydər Əliyevə görə, ordu mövzusu, ordunun yaranması, formalaşması bizim bütün həyatımızda əsas mövzulardan biri olmalıdır, gənclərin orduda xidmət etmək üçün tərbiyələndirilməsi bizim əsas vəzifələrimizdən biri olmalıdır və bu vəzifələri biz ardıcıl surətdə həyata keçirməliyik.

Azərbaycana rəhbərliyinin bütün mərhələlərində azərbaycanlı gənclərin hərbi peşələrə istiqamətləndirilməsi, onların peşəkar hərbiçi kimi yetişdirilməsi məhz ulu öndərimizin fəaliyyətində prioritet olmuşdur. İlk növbədə, xalqımızın lideri Vətən tarixinə sonsuz ehtiram və məhəbbətlə yanaşır, əsrlər boyu torpaqlarımıza təcavüz edən yadelli işğalçılar qarşısında boyun əyməyən, diz çökməyən xalq qəh-

rəmanlarımızın hünər və rəşadətlerini yüksək qiymətləndirir, yeni nəslin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsində, onların hərbi peşələrə həvəsləndirilməsində ata-babaların, əcdadların qəhrəmanlıq ənənələrindən bəhrələnməyi, bu ənənələri şərəf və vicdanla davam etdirməyi məsləhət görürdü. Axı xalq öz qəhrəmanlıq tarixini öyrənmədən, qiymətləndirmədən qəhrəmanlar yetişdirə bilməz. Gələcək qəhrəmanlıqların, igidliklərin təməli tariximizdədir, atalarımızın keçdiyi şanlı döyüş yolundadır. Hər bir xalq bu yolu keçib. Əgər bu gün hər hansı bir xalq tarix səhnəsindədirsə, deməli, onun tarixi inkişafında, xalq kimi formalaşmasında özünəməxsus qəhrəmanlıq nümunələri olmuşdur.

Yaşlı nəsil yaxşı xatırlayır, keçən əsrin 70-ci illərindən, daha doğrusu, 1969-cu ildə Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə gəlişindən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, xalqımızın şanlı qəhrəmanlarının təbliğində, onların adlarının əbədiləşdirilməsi istiqamətində də mükəmməl və təqdirəlayiq fəaliyyətin başlanğıcı qoyulmuşdur. Respublikanın bütün bölgələrində xalq qəhrəmanlarının, sərkərdələrin, görkəmli hərbi xadimlərin, müharibə qurbanlarının şərəfinə abidələr ucaldılır, bir-birindən monumental ədəbiyyat və incəsənət əsərləri yaradılır, neçə-neçə tarixi hərbi şöhrət muzeyləri fəaliyyətə başlayırdı.

“Qırx il qul kimi yaşamaqdansa, bir gün azad yaşamaq yaxşıdır”, - deyər mübarizəyə atılan xalq qəhrəmanı Babək, diri-diri soyulsa da öz əqidəsindən dönməyən Nəsimi haqqında çəkilən filmlər, uzaq Adriatik dənizi sahillərində əfsanəvi igidliklər göstərmiş ölməz “Mixaylo”nun - Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadənin, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həzi Aslanovun, Rixard Zorgenin və başqa qəhrəmanlarımızın abidələrinin ucaldılması, eləcə də vətəndən çox-çox uzaqlarda Azərbaycan milli atıcı diviziyalarının şərəfinə komplekslərin yaradılması, neçə-neçə hərbi xadimin yubiley mərasiminin təşkil tariximizə məhəbbətin böyük təcəssümüdür. Bütün bunların ideya müəllifi, təşəbbüskarı və təşkilatçısı isə bilavasitə

adını və əməllərini hörmətlə, ehtiramla yad etdiyimiz dahi Heydər Əlirza oğlu Əliyevdir.

Heydər Əliyev 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaradılmış ordunun tarixi təcrübəsini həmişə bugünkü Silahlı Qüvvələrimiz üçün örnək göstərir, *“Cümhuriyyət ordusunun qısa tarixi qəhrəmanlıq tarixidir, xalqa və vətənə sədaqətli xidmətin ən gözəl nümunəsidir. Zaman keçdikcə Azərbaycan dövlətçiliyinin keşiyində dayanan Azərbaycan oğulları bu şərəfli tarixə söykənəcək və ondan dönə-dönə öyrənəcəkdir,”* - deyərdi.

26 iyun gününün Silahlı Qüvvələr günü kimi rəsmiləşdirilməsi varislik ənənələrinə sədaqətin nümunəsi olmaqla yanaşı, həm də ulu öndərimizin Azərbaycanın ordu quruculuğu tarixinə, hər b tariximizə olan ehtiramının bariz nümunəsidir.

Ancaq etiraf etməliyik ki, müasir Silahlı Qüvvələrimizin yaranması öz mayasını tarixi hərbi ənənələrdən, Cümhuriyyət ordusunun qısa, lakin şərəfli fəaliyyət yolundan götürsə də, bu ordunun təməli məhz ötən əsrin 70-ci illərində - indiki Cəməşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin yaranması ilə qoyulmuşdur.

Heydər Əliyev əvvəllər oxşarı, analoqu olmayan bu ixtisaslaşdırılmış hərbi təmayüllü məktəbi yaratmaq təşəbbüsünü irəli sürərkən, o vaxt Sovetlər İttifaqının çərçivəsində, totalitarizmin sərt mənəgenəsinə belə bir milli mahiyyət daşıyan “qeyri-qanuni” qərar qəbul edərkən tək cə o günləri deyil, Azərbaycanın gələcəyini, haçansa ölkəmizin öz müstəqilliyini bərpa edəcəyini, milli ordumuzun yaranacağını düşünürdü və o günü görürdü. Xalqımızın böyük oğlu istəyirdi ki, Azərbaycanın milli ordusu olsun. Əgər o vaxtlar milli ordu yaratmaq mümkün deyildisə, çalışırdı ki, Sovet Ordusunun tərkibində azərbaycanlılardan ibarət güclü zabit korpusu olsun. Azərbaycanlı zabitlər Sovet Ordusu tərkibində özlərinə layiqli yer tutsunlar, respublikamızın mövqeyini müdafiə etsinlər və Azərbaycanın təsirini bütün Sovetlər İttifaqına yaya bilsinlər.

İllər ötdükdən sonra Heydər Əliyev bu təşəbbüsü xatırlayaraq deyəcəkdir ki, mən istəyirdim zabitlər korpusumuz olsun, çünki bu,

Azərbaycanın gələcəyi üçün lazım idi. O vaxt bunu dərk edə bilməyən adamlar da, buna adicə bir hadisə, tədbir kimi baxanlar da indi yəqin artıq bilirlər ki, bu addımı atarkən nə qədər böyük uzaqgörənlik olmuşdur.

Heydər Əliyevin belə bir məktəb yaratmaq təşəbbüsü gələcəkdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılmasına, nə vaxtsa SSRİ-nin parçalanmasına, respublikamızın müstəqilliyini bərpa etməsinə işarə idi. Bunu Kreml də başa düşürdü. Odur ki, qərar Moskvanın hədsiz narazılığına səbəb olmuşdu. Dəfələrlə Bakıya yoxlama komissiyaları göndərilir, bu məktəbin qeyri-qanuniliyi barədə qərarlar çıxarılır, onun ləğvinə sərəncamlar verilir. Hətta təkidlə bildirilirdi ki, gənclərinizi, yeniyetmələrinizi gələcəkdə zabit kimi görmək istəyirsinizsə, onları Suvorov adına, Naximov adına məktəblərə göndərin. Lakin Heydər Əliyev inadından dönmür və Moskvanı inandırır ki, bu məktəb nə Suvorov, nə də Naximov məktəbi deyil, özünəməxsus profilli bu məktəb prinsip cə orta ümumtəhsil məktəbidir və bu məktəbin əsas məqsədi gəncləri ali hərbi məktəblərə hazırlamaqdır. Burada kursantlar həm ümumtəhsil fənlərini öyrənir, həm də hərbi iş sahəsində ilkin biliklərə yiyələnir, möhkəm fiziki mətinlik əldə edirlər. Bütün təlim-tərbiyə işi elə qurulub ki, məktəbin kursantları ali hərbi məktəblərə qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verib, onların kursantı ola bilsinlər.

Həç bir təsir, həç bir qüvvə Cəməşid Naxçıvanski adına ixtisaslaşdırılmış hərbi təmayüllü məktəbin fəaliyyətini dayandıra bilmir. Qısa müddətdə Maarif Nazirliyi sistemindəki bu məktəbin şan-şöhrəti bütün Sovet İttifaqına yayılır, digər respublikalarda da hərbi təmayüllü məktəblərin yaradılmasına səbəb olur.

Heydər Əliyev başda olmaqla respublikanın o vaxtkı rəhbərləri, ölkəmizə gəlmiş nüfuzlu qonaqlar tez-tez bu məktəbin qonağı olur və oradan xoş təəssüratlarla qayıdırlar.

1981-ci ildə məktəbin 10 illik yubileyi respublika səviyyəsində qeyd olunur. Təntənəli yubiley gecəsində öz fərəh və sevincini gizlədə bilməyən, saldığı bağçanın ilk barını, bəhərini görən Heydər Əli-

yev İftixarla, dərin razılıq hissilə deyir ki, bu az müddət ərzində məktəbin kollektivi şanlı yol keçmişdir. Başlıcası odur ki, belə məktəb yaratmaq ideyası özünü tamamilə doğrultmuşdur. İndi bu məktəb onun üzərinə qoyulan vəzifələri müvəffəqiyyətlə yerinə yetirir. İndi biz on il əvvəl başlanmış böyük və mühüm işin bəhrələrini görürük. Cəsarətlə demək olar ki, əldə edilən nailiyyətlər gözlədiyimizdən də artıqdır.

Ulu öndər Heydər Əliyev sonrakı dövrlərdə də bu məktəbin əhəmiyyətini nəzərə alaraq onun maddi-texniki, tədris bazasının möhkəmləndirilməsinə, savadlı, təcrübəli müəllimlərlə, zabitlərlə kompleksləşdirilməsinə daim diqqət və qayğı göstərir, özünün də sonralar qeyd etdiyi kimi, onu doğma övlad kimi böyüdərək 30 yaşına çatdırır və yubiley təntənəsində hər birimizə örnək olan əsl sərkərdəlik dərsi keçərək ad gününü qeyd edir.

Artıq xalqımızın haqlı olaraq "Heydər Əliyev məktəbi" adlandırdığı indiki Cəmşid Naxçıvanski adına məktəbin yarandığı vaxtdan 45 ilə yaxın bir vaxt keçir. Ancaq xalqımız da, Silahlı Qüvvələrimizin şəxsi heyəti də təsdiq edir ki, ulu öndərimizin yaratdığı bu məktəb olmasaydı, bugünkü Silahlı Qüvvələrimiz də yox idi. Çünki müasir ordumuzun zabit korpusunu Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin və onun Naxçıvan filialının bazasında yaradılan Heydər Əliyev adına Hərbi Liseyin yetirmələri olmadan təsəvvür etmək əsla mümkün deyildir.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi, dövlətçiliyimizin qorunması uğrunda yüzlərlə, minlərlə, "Heydər Əliyev məktəbi"nin məzunu olan zabit mübarizə aparmış, onlardan neçəsi şəhidlik zirvəsinə ucalmış, Milli Qəhrəman səviyyəsində yüksəlmişdir.

Hazırda Silahlı Qüvvələrimizdə hərbi liseylərimizin yüzlərlə məzunu ən yüksək vəzifələrdə, ən yüksək zabitlik rütbələrində Vətən, xalq, dövlət qarşısında əsgəri borclarını şərəf və vicdanla yerinə yetirir. Onlar Heydər Əliyevin ideyalarına həmişə sadıqdırlar.

Müasir Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaranmasında ordu quruculuğunun Naxçıvan mərhələsi də xüsusilə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bir faktı göstərmək kifayətdir ki, SSRİ dağıldıqdan sonra keçmiş

İttifaqın heç bir regionunda Milli ordu yaradılmamış məhz Heydər Əliyevin qətiyyəti sayəsində Naxçıvan Muxtar Respublikasında 1991-ci ilin sentyabr ayının 7-də Dövlət Milli Müdafiə Komitəsi yaradılmış və az sonra onun bazasında müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk milli hərbi hissəsinin təməli qoyulmuşdur. Belə ki, Azərbaycandan tamamilə təcrid olunmuş, blokadaya alınmış Naxçıvan təhülkədə idi. O vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinin Naxçıvana ögey münasibəti açıq-aşkar hiss olunurdu. Qonşu Ermənistan da bu münasibəti görərək qədim Azərbaycan torpağına təcavüzünü genişləndirirdi. Tərədilən talanlar, basqınlar, qırğınlar barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə, Ali Sovetə dəfələrlə məlumat verilməsinə baxmayaraq, qəti tədbirlər görülmürdü. Sovet Ordusunun buradakı hissələri isə həmişə olduğu kimi erməni diasporunun göstərişlərini yerinə yetirən Moskvanın siyasətinə uyğun olaraq respublikanın ərazisini Ermənistan tərəfdən edilən silahlı təcavüzlərdən qorumağa cəhd göstərmirdi.

Naxçıvan MR-ı yaranmış vəziyyətdən xilas etmək və qonşu Ermənistan Respublikası ərazisindən edilən silahlı basqınlardan qorumaq, əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının suverenliyini və ərazi bütövlüyünü müdafiə naminə, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 30 avqust 1991-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında" qərarına və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 sentyabr 1991-ci il tarixli fərmanına əsaslanaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Milli Müdafiə Komitəsi yaradılsın. Beləliklə, Ali Məclisin qanunvericilik və hüquq-mühafizə məsələləri komissiyası bilavasitə Heydər Əliyevin rəhbərliyi və köməyi ilə Dövlət Milli Müdafiə Komitəsinin statusu, strukturu və təşkili haqqında qanun layihəsini hazırlayı, sessiyanın nəvbəti müzakirəsinə təqdim edir.

Yeni yaradılan Dövlət Milli Müdafiə Komitəsi öz vəzifəsinin öhdəsindən layiqincə gəlir, Muxtar Respublikanın qorunmasında böyük fədakarlıqlar göstərir. Respublikamızın digər bölgələrindən fərqli olaraq ulu öndərimizin nüfuzu və qətiyyəti sayəsində əvvəllər Sovet İtti-

faqına, sonralar isə Rusiya Federasiyasına məxsus olan bütün silah, sursat, texnika və tikililər Naxçıvanda Milli Müdafiə Komitəsinin bazasında yaradılmış hərbi hissənin sərəncamına keçirilir. Heydər Əliyev təhvil-təslim proseslərində şəxsən iştirak edir, hərbi hissələrdə Azərbaycanın Dövlət Bayrağı qaldırılır, hərbi hissələrdə komandalar azərbaycanca verilir, ilk hərbi parad keçirilir və s.

1993-cü ildə xalqın təkidlə xahişi və tələbi ilə yenidən Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdan və bu qətiyyətli qayıdıqla Vətəni vətəndaş müharibəsi, dövləti çevrilmiş cəhdlərindən, Azərbaycanı parçalanmaq, xalqı isə əzablara düçar olmaq təhlükəsindən xilas edən ulu öndərimizin sayəsində Azərbaycan ordu quruculuğunun yeni mərhələsi başlanır.

O zaman respublikada hökm sürən daxili gərginlik və cəbhələrdə aparılan uğursuz döyüş əməliyyatları ordu quruculuğu kimi strateji bir məsələnin tam şəkildə, var qüvvə ilə həyata keçirilməsinə maneçilik törədirdi. Ona görə də Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi ilk gündən cəbhədə atəşkəsə nail olmaq məsələsini qaldırması böyük rəğbətlə qarşılanır. Lakin məkrli düşmən öz əməllərindən əl çəkmir və bütün cəbhə boyu döyüş əməliyyatlarını şiddətləndirirdi.

1993-cü il noyabrın 1-də Heydər Əliyevin fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Müdafiə Şurası yaradılır və həmin axşam ölkə rəhbərinin sədrliyi ilə Müdafiə Şurasının ilk iclası keçirilir. İclasda Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin təcavüzünün qarşısını almaq üçün görülməli zəruri tədbirlər və respublikada yaranmış ictimai-siyasi vəziyyət müzakirə olunur. Müdafiə Şurasının qərarı ilə Müdafiə Nazirliyinin əsas strukturlarında bəzi kadr dəyişiklikləri edilir. Nazirlər Kabinetinə ordu quruculuğu məsələlərinə diqqət və qayğı artırmaq, ortaya çıxan problemlərin dərhal və qətiyyətlə həll edilməsi tapşırılır.

Heydər Əliyev Silahlı Qüvvələr quruculuğunun necə sürətləndirmək yollarını hər gün yorulmadan araşdırır, digər problemlərin həllində də ümumxalq yardımına və məhəbbətinə arxalanır.

1993-cü il noyabrın 2-də ulu öndər respublika televiziya və radio-su vasitəsilə xalqa müraciət edir. Bu müraciət nəinki ordu quruculu-

ğunda, ümumiyyətlə müasir Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin tarixində yeni bir dövrün başlanğıcından xəbər verir.

O gündən Azərbaycan əsgəri öz daxilində yeni bir qüvvə tapır, onun döyüş qabiliyyəti və ruhu qat-qat artır. Bu müraciətdən sonra Ermənistan-Azərbaycan cəbhəsində qüvvələr nisbəti dəyişir. Ali Baş Komandanın cəbhə bölgələrinə səfərləri, şəxsi heyətlə görüşləri öz müsbət bəhrəsini verir. Füzuli, Tərtər və Ağdam cəbhələrində bu vaxtadək görünməmiş qəhrəmanlıqlar nümayiş etdirilir, düşmən tərəfindən zəbt edilmiş bir çox yaşayış məntəqələri, eləcə də Horadiz qəsəbəsi erməni işğalçılarından azad edilir.

Artıq Azərbaycanın bir mərkəzdən idarə edilən, vahid komandanlığa tabe olan Milli Ordusu vardır. Peşəkarlar irəli çəkilir, ayrı-ayrı siyasi qurumlara xidmət edən silahlı dəstələr ləğv edilir, hərbi hissələr cinayətkar ünsürlərdən təmizlənir, dünya təcrübəsindən bəhrələnən yeni hərbi təhsil sistemi yaradılır, orduda fərariyyət, özbaşınalığa biddəlik son qoyulur, hərbi qulluqçuların və şəhid ailələrinin, Qarabağ müharibəsi əlillərinin və veteranların sosial-məişət problemlərinin həlli ön plana çəkilir, hərbi hissələrdə əsl xidmət şəraiti, sağlam mühitə yaradılır.

Heydər Əliyev bir daha öz xidmətləri ilə təsdiq edir ki, o yeni Azərbaycan ordusunun əsl yaradıcısı, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin yaradılmasının banisidir.

Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü daxili və xarici siyasət nəticəsində dünya Azərbaycan həqiqətlərini eşitməyə başlayır. Bu böyük sərkərdənin Ali Baş Komandanlığı altında Azərbaycan ordusu bütün cəbhə boyu düşmən hücumlarının qarşısını mərdliklə alır və erməni silahlı birləşmələrinə öz güc və qüdrətini göstərir. Heydər Əliyevin tarixi müraciət-çağırışlarıyla, xeyir-duasıyla döyüşlərə atılan Azərbaycan əsgərinin qüdrətinin, gücünün yeni nümayişi 1994-cü il mayın 12-də düşmən tərəfi - təcavüzkar Ermənistanı atəşkəs haqqında sazişi imzalamağa məcbur edir.

Atəşkəsdən keçən müddət ərzində, Heydər Əliyevin daimi diqqət və qayğısı ilə əhatə olunan Azərbaycan ordusu daha da möhkəmlənir,

mətinləşir, günün tələblərinə cavab verə bilən, hər hansı döyüş tapşırığını yerinə yetirməyə qadir olan bir orduya çevrilir.

Döyüş qabiliyyətli, çevik, bütün atributlarla təmin edilmiş, konkret strateji və taktiki məsələləri həll etməyə qadir olan ordumuzun 2003-cü ildən sonrakı qüdrətlənmə dövrü isə ulu öndərimizin ordu quruculuğu siyasətini də uğurla davam etdirən möhtərəm Prezidentimiz, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır.

İlham Heydər oğlu Əliyevin fəaliyyətində ordu quruculuğu məsələləri bu gün prioritetdir.

Heydər Əliyev inanırdı ki, onun axıra çatdırma bilmədiyi tələpəli məsələləri, planları, işləri İlham Əliyev başa çatdırma biləcəkdir. Çünki, dahi rəhbərimiz İlham Əliyevə özü qədər inanır və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirdi.

İllər ötdükcə xalqımız ulu öndərin arzularının gerçəkləşdiyinin, ümidlərinin isə doğrulduğunun bir daha şahidi oldu. İndi doğma Azərbaycanımız cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında daha parlaq gələcəyə doğru inamla irəliləyir.

Son illərdə dünya miqyasında iqtisadi inkişaf tempinə görə respublikamız ən sürətli inkişaf edən ölkələr sırasına yüksəlmişdir. Bir çox dünya ölkələrinin iqtisadi, siyasi, hərbi və mədəni böhtan içərisində yaşamasına, təcavüzkar Ermənistanın tənəzzülə uğramasına baxmayaraq Azərbaycan iqtisadiyyatı uğurla inkişaf edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin doqquz ayının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasında dövlətimizin başçısı bu məsələyə toxunaraq vurğulamışdır ki, həm bölgədə, həm də Avropada böhran yaşandığı şəraitdə iqtisadi inkişafa nail olmaq böyük nailiyyətdir və bunun əsas səbəbi isə ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda düşünülmüş, müstəqil siyasət aparılır. Azərbaycan öz yolu ilə gedir. Bu yol inkişaf yolu, tərəqqi yoludur və bu yolda böyük nailiyyətlərə imza atmışıq.

Hər kəsə yaxşı məlumdur ki, güclü iqtisadiyyat güclü ordu deməkdir. Cənab İlham Əliyevə görə də, güclü dövlətin güclü ordusu olmalıdır. Azərbaycan güclü dövlətdir və Azərbaycanın güclü ordusu vardır. Son vaxtlar Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin güc və qüdrətinin nümayişinə çevrilən hərbi paradlar, irimiqyaslı təlimlər bir daha Azərbaycan ordusunun hansı gücə malik olduğunu dünyaya sərgiləmişdir. Düşmənlərimiz də etiraf edirlər ki, həqiqətən müharibə yenidən başlayarsa, onlar çox böyük hərbi qüvvə ilə qarşılaşacaqlar.

Azərbaycan ordusunun maddi-texniki təchizatı gündən-günə güclənərək ən yüksək səviyyəyə qalxıb. Ordumuzda güclü artilleriya qurğuları, böyük dəqiqliyə və çox böyük dağıcı qüvvəyə malik olan raket sistemləri, kompleksləri, döyüş və nəqliyyat helikopterləri, döyüş təyyarələri, zirehli texnika, tanklar, döyüş gəmiləri, katerlər və s. vardır. Ən başlıcası isə şəxsi heyətin böyük ruh yüksəkliyi, vətənpərvərlik hissi, döyüş və mədəni-psixoloji hazırlığı imkan verir ki, torpaqlarımızı tezliklə işğaldan azad edək və respublikamızın ərazi bütövlüyünün təmin olunmasına nail olaq.

Hər gün Ermənistan-Azərbaycan sərhədlərində atəşkəs rejimi pozulur. Mövqələrimiz intensiv olaraq atəşə tutulur. Lakin Azərbaycan əsgəri Vətənin keşiyində ayıq-sayıqdır. Düşmən cavab atəşləri ilə susdurulur. Əvvəlcədən aşkarlanaraq düşmən kəşfiyyat-təxribat qruplarının qarşısı alınır və düşmən tərəfə xeyli itki verir. Ordu ilə xalqın əlaqələri gündən-gündən genişlənir. Azərbaycan əsgərinin xidmətləri ölkə rəhbərliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Xalq öz ordusuna, ordunun şəxsi heyəti isə öz xalqına, öz rəhbərinə, Ali Baş Komandanına inanır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin ideyalarına həmişə sadiq olan Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin şəxsi heyəti Ali Baş Komandanın Azərbaycan uğrunda, Qarabağ uğrunda hər bir ömrünə hər an hazırdır. Azərbaycan əsgəri əmindir ki, bizim bayrağımız tezliklə Xankəndi, Şuşa, Laçın və işğal altında olan digər əzəli və əbədi torpaqlarımızda da dalğalanacaqdır.

Sara Xanlarova,
132-134 nömrəli Təhsil Kompleksinin
direktoru, əməkdar müəllim

MODERNLƏŞƏN AZƏRBAYCAN VƏ İLHAM ƏLİYEVİN TƏHSİL STRATEGİYASI

Çağdaş dövrdə qloballaşan dünyanın çağırışlarına uyğun olaraq, təhsil sisteminin yeni, daha yüksək səviyyəyə qaldırılması, təhsilin keyfiyyətinin artırılması modernləşdirmə, müasirləşdirmə mərhələsinə qədəm qoymuş Azərbaycanın başlıca hədəflərindəndir. Sürətli tərəqqi yolunda olan respublikamızda təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab verməsi istiqamətində yeni hədəflərin müəyyənləşdirilməsi və təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması prioritet vəzifə kimi qarşıda durur.

Aqillər insan ömrünü onun xalqı, vətəni, dövləti üçün gördüyü işlərin miqyası, dəyəri ilə ölçürlər. O insanlar dünyada, tarixdə əbədlilik qazanırlar ki, onlar qeyri-adi istedadlarını, iradələrini insanların xoşbəxtliyi, xalqlarının müstəqilliyi, dövlətlərinin çiçəklənməsi üçün sərf edirlər. Bu baxımdan xalqımızın böyük oğlu, dünya şöhrətli ictimai-siyasi xadim, ümummilli lider Heydər Əliyevin ömrü tariximizə qızıl hərflərlə həkk olunmuş, dünya tarixində layiqli yer tutmuş, nadir şəxsiyyətlər cərgəsində dayanmışdır. Ümummilli liderimizin zəngin həyatı həmişə təhsillə bağlı olmuşdur: *"Məktəb, maarif, təhsil işi ilə həmişə sıx bağlı olmuşam... Hesab edirəm ki, cəmiyyət haradan olursa olsun, nədən olursa olsun, kəşib təhsilə xərcləməli, gənc nəslin təhsilinə, müəllimə kömək etməlidir. Bu, mənim prinsipal mövqeyimdir"*.

"Təhsil millətin gələcəyidir" deyən ulu öndərimiz Heydər Əliyevin tapşırığı ilə təhsilə, təhsil işçilərinə dövlət qayğısı artırıldı. Əvvəlcə 1-4-cü siniflər, sonra isə yuxarı siniflər üçün dərslilər dövlət vəsaiti hesabına çap olunmağa başladı. Müəllimlərin maaşı mütəmadi artırıldı. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev təhsil sistemimizdə olan

problemlərin optimal həlli üçün Azərbaycan tarixində ilk dəfə Təhsil sahəsində islahatlar aparılması üçün tapşırıqlar verdi. 1998-ci ildə müstəqil Azərbaycan müəllimlərinin 1-ci qurultayı keçirildi. Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyev qurultayda tarixi çıxış etdi. Bu çıxış təhsil işçilərinin qarşısında duran vəzifələrin həlli üçün proqram idi. Qurultayda təhsil tariximizdə ilk dəfə Respublika Təhsil Şurası yaradıldı. *"Təhsil sahəsi xalqımızın bu günü, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi üçün ən vacib bir sahədir"* - deyən ümummilli liderimiz Azərbaycan təhsilinin dinamik inkişafını təmin edən fərman, sərəncamlar verdi: "Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında" 13 iyun 2000-ci il tarixli, "Dövlət dilinin tətbiq işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" 18 iyun 2001-ci il tarixli, "Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü (01 avqust) təsis edilməsi haqqında 09.08.2001-ci il tarixli bəyanat, "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında", "Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" 2 yanvar 2003-cü il tarixli fərman təhsilimizi dünya standartları səviyyəsinə qaldırdı. Azərbaycan tarixinin, ədəbiyyatının, coğrafiyasının öyrədilməsinə, mükəmməl dərslilər hazırlanmasına, xüsusilə Azərbaycan dilinin öyrədilməsinə, Dövlət dili statusunda təbliğinə diqqət artırıldı. Ulu öndərimizin daxili və xarici siyasəti, iqtisadi plan və proqramları bu gün Heydər Əliyev məktəbinin layiqli yetirməsi, möhtəmə prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam edir və edəcək. Bu baxımdan Prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nın təsdiqlənməsi barədə 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı böyük əhəmiyyətə malikdir. Elmin inkişafına dövlət səviyyəsində qayğı əslində, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və xalqın milli-mədəni tərəqqisində xidmət edən siyasətin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Respublikamızın inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq, Dövlət Strategiyasında davamlı, dayanıqlı və rəqabətqabiliyyətli inkişafı təmin edən, insan kapitalının inkişafına önəm verən, insan resurslarının yetişdirilməsini və idarə edilməsini reallaşdıran, müasir təhsil sisteminin yaradılması ön plana çəkilir. Bu konseptual sənəddə ölkəmizdə bey-

nəlxalq standartlara cavab verən təhsil sisteminin inkişaf istiqamətləri, başlıca hədəfləri dəqiq müəyyənləşdirilib, təhsil işçiləri qarşısında yeni, məsul vəzifələr qoyulub. Müstəsna əhəmiyyət kəsb edən Dövlət Strategiyası ölkəmizdə keyfiyyət nəticələri və əhatəliliyinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqə tutan, səriştəli müəllim və təhsil menecerlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infrastrukturaya malik təhsil sisteminin yaradılması üçün beş strateji istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirləri nəzərdə tutur.

Bütövlükdə Strategiyada qarşıya qoyulan məsələlər qarşımızda dünya təhsil məkanına böyük və geniş yol açır. Nəzərdə tutulan məsələlərdən biri də 12 illik təhsilə keçid sistemidir və bu çox vacib bir addımdır. Bu addım təhsildə mövcud olan bir sıra problemlərin ən doğru həlli yoludur.

Prezident İlham Əliyevin ölkəmizdə təhsilin ən yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsi ilə bağlı dövlətin, cəmiyyətin qarşısına qoyduğu hədəflər reallığa əsaslanır. İlk növbədə, onu vurğulamaq lazımdır ki, Azərbaycan cəmiyyətinin, ələlxüsus da gənc nəslin təhsilə, innovasiyalara böyük marağı var. Ölkəmiz zəngin təhsil ənənələrinə, güclü intellektual və kadr potensialına malikdir. Uzun illər boyu yaranmış ənənələr yeni dövrün tələbləri nəzərə alınmaqla daha da inkişaf etdirilməlidir.

Azərbaycanda təhsilin inkişafı, bu sahədə geniş məzmunlu islahatların həyata keçirilməsi, müasir infrastruktur bazasının yaradılması həm də ölkənin güclü iqtisadi potensialı ilə şərtlənir. Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişaf səviyyəsi respublikada iri sosial layihələri reallaşdırmağa, o cümlədən də təhsil infrastrukturunu yeniləşdirməyə imkan verir. Ölkəmizin, xalqımızın xoşbəxtliyi ondadır ki, Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə respublikanın iqtisadi kapitalının, maddi resurslarının insan kapitalına çevrilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir.

Ölkəmizdə təhsil sahəsinə investisiyalar yönəldilməsi dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasında yer tutmağı qarşısına məqsəd qoyan Azərbaycanın gələcəyinə yönəldilən sərmayələr kimi qiymətləndirilir.

Ölkədə təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşmasını şərtləndirən ən mühüm amillərdən biri isə heç şübhəsiz ki, təhsil prosesinin inkişaf etdirilməsi, təhsil şəbəkəsinin müasir infrastrukturla təmin edilməsi, maddi-texniki bazanın təkmilləşdirilməsi, müasir standartlara cavab verən yeni məktəblərin tikilməsi, bu yolla təhsil ocaqlarında kontingent sıxlığının aradan qaldırılmasına, tədris mühitinin optimallaşdırılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu mənada son 10 ildə Prezident İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində ölkəmizdə təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, respublikanın hər yerində məktəb tikintisinin geniş vüsət alması təqdirəlayiqdir. Son 10 ildə ölkəmizin təhsil sistemində əldə olunan uğurlardan biri, heç şübhəsiz ki, məktəb tikintisi ilə bağlıdır. Son 10 ildə 2000-dən çox məktəb binası tikilib istifadəyə verilib və ya əsaslı təmir olunub. Eyni zamanda, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva müntəzəm olaraq təhsil sahəsində inkişafı dəstəkləyən yeni-yeni layihələrlə çıxış edir. Fond 2005-ci ildən təhsil sahəsində daha bir təşəbbüslə çıxış edərək **“Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb”** layihəsini həyata keçirməyə başlayıb. Layihənin əsas məqsədi təhsil sahəsində mövcud olan problemlərin həllinə kömək etməkdən, ölkə miqyasında müasir standartlara cavab verən təhsil kompleksləri yaratmaqdan, tədrisin səviyyəsinə bilavasitə təsir edən problemləri aradan qaldırmaqdan, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin, yerli və xarici şirkətlərin, beynəlxalq təşkilatların bu sahədə birgə əməkdaşlıq imkanlarını müəyyənləşdirərək ümumi işin xeyrinə yönəltməkdən ibarətdir. Layihə çərçivəsində ölkəmizin müxtəlif bölgələrində rekord sayda məktəb binasının və əlavə tədris korpuslarının tikilərək, istifadəyə verilməsi, onların lazımi avadanlıqlarla təchiz olunması bu sahəyə əvəzsiz töhfədir. Mehriban xanım Əliyeva istər ölkəmizdə, istərsə də vətəndən uzaqlarda ən yüksək kürsülərdə öz işi, bacarığı və əvəzsiz keyfiyyətləri ilə Azərbaycanın adını daim zirvələrə ucaldır.

Təhsil islahatı proqramının müəllifi olan Heydər Əliyevin bu proqram üzrə gördüyü işlərin nəticəsi olaraq, Azərbaycan təhsil sisteminə çox böyük irəliləyiş, müsbətə doğru dəyişikliklər özünü göstərməyə başladı. Bu gün həmin inkişafın uğurlu bir nəticəsi kimi 132- 134 nömrəli Təhsil Kompleksini misal göstərmək olar. Belə ki, kompleksin yerləşdiyi bina Heydər Əliyevin böyük siyasətinin, ideyalarının layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırığı əsasında tarixiliyin qorunması şərtilə müasir tələblərə uyğun şəkildə təmir olunmuş və şagirdlərin istifadəsinə verilmişdir.

Kompleks müxtəlif layihələrdə iştirak edir. Bu layihələrdən biri "Məşhur məzunlar" layihəsidir. Layihənin ilk tədbiri də 132 nömrəli orta məktəbi qızıl medalla bitirən fəxri məzunlarımızdan olan görkəmli Aida xanım İmanquliyevanın doğum gününə həsr olunmuşdur. Layihənin əsas məqsədi ənənəvi olaraq məktəbimizi bitirən məşhur məzunlar haqqında tədbirlər keçirmək, şagirdlərə ətraflı məlumat verməkdir.

Təhsil Kompleksi YUNESKO Assosiativ məktəblər şəbəkəsinə daxildir. Kompleks beynəlxalq statusa malik olduğu üçün bir çox tanınmış beynəlxalq səviyyəli təşkilatlarla təhsil sahəsində əməkdaşlıq edir. Kompleksimizdəki bütün sinif otaqları dövlətimiz tərəfindən maddi-texniki baza, informasiya kommunikasiya texnologiyaları ilə yüksək səviyyədə təmin olunmuşdur. Şagirdlərimiz "Samsung Electronics" şirkətinin və Təhsil Nazirliyinin dəstəyi ilə "Samsung Smart School" proqramı çərçivəsində elektron lövhə və planşetlərlə təmin olunmuş siniflərdə təhsil alırlar. Azərbaycan Təhsil Nazirliyinin "Sağlam təhsil - sağlam millət" layihəsi çərçivəsində kompleksimizdə "Sağlam təhsil sinfi" açılmışdır. Layihənin məqsədi odur ki, şagirdlər təhsil aldıkları müddətdə fiziki, psixi sağlamlılıqlarını itirməsinlər, təhsil almaqla yanaşı, mənəvi baxımdan yetkin, fiziki, psixi baxımdan sağlam vətəndaşlar kimi formalaşsınlar. "Sağlam təhsil sinfi"ndə tədris hərəkətli təlim şəraitində həyata keçirilir. Şagird masaları həm qismən oturaraq, həm də ayaqüstə çalışmaq imkanı yaradır. Bu masaları hazırda istifadə edilən məktəb masalarından fərqləndirən ən mühüm cəhət onların səthinin

nisbətən maili olmasıdır. Belə maililik şagirdin vizual dərk etməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sinif otaqlarındakı digər avadanlıqlar da layihəyə uyğun hazırlanaraq yerləşdirilib.

132- 134 nömrəli Təhsil Kompleksi Azərbaycanda bəlkə də, ilk təhsil müəssisəsidir ki, uşaqlar 3 yaşından 17 yaşına qədər məhz burada təhsil alırlar. Avropa (Fransa) modeli olan - "Ana məktəb" layihəsi 3 yaşından təhsil alan hər bir uşağın məktəb təliminə hazırlanması, xarici dillərin öyrədilməsi, psixoloji inkişafı əsas məqsəd kimi götürülür. Kompleksimizi bitirən şagirdlər doğma dilimizi bilməklə yanaşı, ən azı 3-4 xarici dili bilən yüksək intellektuallı, zəngin dünya görüşlü bir vətəndaş kimi yetişir. Xarici dillərin tədrisi Dövlət Strategiyasında nəzərdə tutulan siyasətin bir hissəsidir.

Təhsil sistemi müstəqil Azərbaycanın milli dəyərlərini mənimsəmiş vətəndaş formalaşdırmalı, qloballaşan və müasir dünyada rəqabətə davamlı, peşəkar və hərtərəfli biliklərə malik insan yetişdirməlidir. Ölkəmizin təhsil sisteminin və infrastrukturunun inkişaf səviyyəsinin dünyanın aparıcı təhsil sistemləri səviyyəsinə çatdırılması isə əsas məqsədlərdən biridir.

Özünün zəngin mütərəqqi ənənələrinə, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq Azərbaycan təhsili daha da inkişaf edəcək, dünya təhsil sisteminə o öz layiqli yerini tutacaq. Buna əminlik yaradan amillər yetərincədir ki, onlardan biri də müəllim peşəsinə ölkədə dövlət tərəfindən layiqincə qiymət verilməsidir.

Dövlətimizin əsas strateji sahələrindən olan təhsilə və bu sahədə çalışan müəllimlərin əməyinə göstərdiyi böyük diqqətə görə Prezident İlham Əliyevə dərin ehtiramla minnətdarlığımızı bildirir və əmin etmək istəyirik ki, bu dəyərin müqabilində etimadı doğrularaq cəmiyyətimiz üçün layiqli - hərtərəfli, intellektual dünyagörüşlü yeni nəslin yetişdirilməsi naminə var qüvvə və bacarığımızı əsirgəməyəcək, Dövlət Strategiyasının həyata keçməsi üçün bütün səylərimizi gücləndirəcəyik.

*Bədirxan Əhmədov,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor*

MÜASİR AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFINDA İLHAM ƏLİYEV FAKTORU

Məlumdur ki, hər bir xalqın mənəvi dünyasının, milli mövcudluğunun əsas atributları vardır. Bu atributlardan biri və başlıcası, heç şübhəsiz, mədəniyyətdir. Mədəniyyət elə bir sahədir ki, xalqın keçmişini, dünənini və bugününü özündə yaşatdığı kimi, gələcəyini də müəyyən edir. Qloballaşan, bir qədər də hərbiləşən, siyasiləşən dünyada mədəni dəyərləri önə çıxarma, sahib olduğun qədim mədəniyyəti dünyaya yayma və dünya mədəniyyətini öyrənmə siyasəti ən uğurlu yollardan biridir. Şərqlə Qərbin təmasında qərar tutan Azərbaycan müstəqillik dövründə məhz belə bir yol tutmuşdur. Mədəniyyət həm də xalqın mənəvi, mədəni potensialını üzə çıxarır, onun varlığını, zəngin mənəvi aləmini təmsil edir. Bu mənada Azərbaycan xalqı böyük və son dərəcə qədim mədəniyyətə malikdir. Min illərdi yol gələn bu mədəniyyət daim xalqın düşüncəsini, təfəkkürünü özündə əks etdirmişdir. Milli mədəniyyət tariximizin möhtəşəmliyi onun bugünü və gələcəyinin inkişafını da şərtləndirir. Azərbaycan xalqının müstəqillik əldə etməsindən sonra mədəniyyət sahəsində görülən hər bir böyük işlər global dünyada onun yerini, nüfuzunu müəyyən edən amillərdəndir. Müstəqillik dövründə milli mədəniyyətin çiçəklənməsi prosesində şəxsiyyətlərin də rolu az olmamışdır. Bu gün zəngin Azərbaycan mədəniyyəti dünya mədəniyyətləri arasında özünün çoxşaxəli fəaliyyətini daha da genişləndirir. Bu mədəniyyətin qorunub saxlanması, inkişaf etdirilməsində və dünya miqyasında şöhrət tapmasında xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin böyük xidmətləri vardır. Onun hələ sovet dövründə xalqın milli özünəməxsusluğunu, incəsənətini, mədəniyyətini, maddi və mənəvi mədəniyyət abidələrini yad bir siyasi sistemin içində yaşatması, xüsusi

konsepsiya ilə inkişaf etdirməsi və qoruyub saxlaması xalqın milli mədəniyyətinin yeni mərhələyə çıxması üçün zəngin imkanlar açmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat, teatr, kino, musiqi, rəssamlıq və bir çox başqa sahələrdəki inkişaf və tərəqqiyə göstərdiyi qayğı məqsədyönlü şəkildə milli-mənəvi dəyərlərimizə göstərdiyi diqqətin nəticəsidir. Ulu öndər müstəqillik dövründə də Azərbaycan mədəniyyətinin və mənəviyyatının himayədarı kimi özünü göstərəkək mədəniyyətimizi yeni bir mərhələyə daşdı. Heydər Əliyev ədəbiyyata, mədəniyyətə, incəsənətə qayğı göstərməklə yanaşı, mədəniyyətin inkişafı üçün yeni konsepsiyalar da işləyib hazırlayırdı. Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin hamisi kimi deyirdi: *"Xalq bir çox xüsusiyyətlərilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü mədəniyyətdir"*. Milli mədəniyyətə, tarixi qaynaqlara, ədəbi, bədii irsə, kino, teatr, musiqi sənətinə həmişə hörmətlə yanaşan Ümummilli lider özünü Azərbaycan mədəniyyətinin himayədarı kimi tanıtmışdır.

Müstəqillik dövründə ümummilli lider Heydər Əliyevlə yeni bir inkişaf mərhələsinə çatan mədəniyyət Azərbaycan Respublikasının Prezident İlham Əliyevlə konseptual inkişaf yolunu davam etdirdi. Müasir dövrdə sivilizasiyalararası dialoq kontekstində milli mədəniyyəti dönmədən inkişaf etdirmək məhz onun adı ilə bağlıdır. Ədəbiyyat, teatr, kino, musiqi, rəssamlıq və bir çox başqa sahələr bu dövrdə yeni bir mərhələyə çatdı; tarixi binalar bərpa olundu, yeni mədəniyyət ocaqları yaradıldı, yeni məktəblər, məscidlər tikildi və təmir edildi, istirahət və mədəniyyət parkları salındı. Ölkənin dünya miqyasında artan nüfuzu, beynəlxalq mövqelərinin möhkəmlənməsi ilə yanaşı, sivilizasiyalararası dialoqun aparılmasına da təkan verdi. Qədim tarixi, milli, mədəni, mənəvi ənənələrə malik Azərbaycan bütün dünya xalqları və dinlərilə dialoq müstəvisində yaşamağa üstünlük vermişdir. Azərbaycan çoxmillətli və çoxkonfessiyalı bir ölkədir. Bununla belə, öz milli mənəvi, mədəniyyəti, ənənəsi və dəyərlərilə Avropa və Asiya arasında bir körpü rolu oynayır. Bunu nə

zərdə tutan Respublika Prezidenti cənab İlham Əliyev Bakıda Dünya Dini liderlərinin sammitinin açılışında demişdir: ***“Keçən il Bakı İslam mədəniyyətinin paytaxtı seçilmişdi və bir il ərzində bununla əlaqədar çoxsaylı tədbirlər keçirilmişdir. Mən keçən dəfə də söyləmişdim, bu gün də söyləmək istəyirəm və ümid edirəm ki, gün gələcək, Bakı Avropa mədəniyyətinin də paytaxtı seçiləcəkdir. Beləliklə, Azərbaycan Avropa və Asiya, xristian və müsəlman dünyası ilə əlaqələrin inkişafı işinə daha da böyük töhfə verəcəkdir”***.

Xalqımızın milli mənəvi sərvətimizin qorunub saxlanması, inkişaf etməsi və dünya mədəniyyətinə inteqrasiya etməsində dövlət dəstəyi əsas faktorlardan biridir. Bu sahədə son illərdə qəbul edilən proqramlar mədəniyyətin inkişafında dövlət strategiyasının müəyyənləşməsinə göstərir. Məhz dövlətin bu dəstəyilə mədəniyyətimizlə bağlı son dərəcə nəhəng layihələr reallaşdırılmaqdadır. Bu cəhətdən 2014-cü ildə “Mədəniyyət konsepsiyası”nın qəbul edilməsi ilə bu sahədə görülməli işlər üçün ən yaxşı vasitə olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamları ilə təsdiq olunmuş “Qafqaz Albaniyası irsinin təbii, mühafizəsi və təbliğinə dair Dövlət Proqramı», “Azərbaycan Respublikasında uşaq musiqi, incəsənət və rəssamlıq məktəblərinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2014-2018-ci illər)”, “Dövlət rəsm qalereyalarının perspektiv inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2015-2025-ci illər)”, “2014-2020-ci illərdə Azərbaycan qeyri mədəni irsinin qorunmasına dair dövlət Proqramı”, “Azərbaycan Respublikasında nəşriyyat-poliqrafiya işinin və kitab sənətinin 2015-2020-ci illərdə inkişafına dair Dövlət Proqramı” və “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2015-2020-ci illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” “Mədəniyyət konsepsiyası” layihələri əsasında hazırlanmış və həyata keçirilməkdədir.

Prezident İlham Əliyevin bütün məqsədyönlü fəaliyyəti, hər şeydən əvvəl, mədəni irsimizin qorunub saxlanması, inkişaf etdirilməsinə və dünya miqyasında təbliğinə yönəlmişdir. Ölkənin sosial inkişafı kontekstində mədəniyyətlə bağlı görülən işlər milli mədəni irsin

qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Klassik və çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin kirit qrafikasından latına keçirilərək yenidən nəşr edilməsi, yayılması sahəsində verdiyi fərmanlar, sərəncamlar zəngin milli bədii irsin təbliği işində böyük addım olmuşdur. Məhz onun apardığı mədəni siyasətin nəticəsidir ki, sivilizasiyalararası inteqrasiya, mədəniyyətlərarası dialoq, tolerantlıq kimi prioritet istiqamətlər ölkəmizi dünya meridianına çıxaran amilə çevrilmişdir. Ölkəmizin dünya ölkələri ilə mədəniyyət sahəsində qurduğu uğurlu tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq beynəlxalq mədəni əlaqələrin qurulmasına geniş imkanlar açır. Parisdə açılan ilk Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi xaricdə mədəniyyətimizin tanıdılması istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlərdən biridir. Məhz bu görülən işlər sayəsində ölkədə mədəni irsin qorunması təmin edilmiş, milli mədəniyyətimiz ümumdünya mədəni proseslərinə inteqrasiya etmişdir.

Azərbaycanla Avstriya ölkəsi arasında yaranan əməkdaşlıq xalqlar arasındakı əlaqələri daha da zənginləşdirir. Azərbaycanın paytaxtı Bakının Qız qalası və Xalça muzeyinin bərpası avstriyalı mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilmişdir. Eyni zamanda Avstriyanın paytaxtı Vyana şəhərində Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin açılması xalqlar arasındakı əməkdaşlıq və dostluq əlaqələrini inkişaf etdirir. Vyanadakı Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi ölkəmizin qədim və zəngin mədəniyyətini, turizm imkanlarını təbliğ etmək üçün uğurlu bir addımdır. Daşkənddə ulu öndər Heydər Əliyevin adına açılan Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi də Özbəkistanla tarixi, mədəni əlaqələrin yeni mərhələsi kimi dəyərləndirmək olar. Mərkəzi Özbəkistan-azərbaycan dostluğunun nümunəsi hesab edən Prezident İlham Əliyev doğru qeyd edir ki: ***“Bu mərkəz əslində Özbəkistan-Azərbaycan dostluğunun təəcəssümüdür. Bu mərkəzdə, eyni zamanda, Özbəkistan-Azərbaycan dostluğu muzeyi də fəaliyyət göstərir. Bu mərkəz ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyır. Bu da çox əlaqədar haldır. Çünki ulu öndər Heydər Əliyev bütün dövrlərdə***

Azərbaycan ilə Özbəkistan arasındakı əlaqələrin inkişafı üçün böyük səylər göstərmişdir”.

Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında İlham Əliyev faktorı milli və mənəvi dəyərləri hər şeydən üstün tutmuş, dini və milli ənənələrə sadıqlığını göstərmişdir. Məhz bu sadıqlıq nəticəsində İslam dini dostluq, bərabərlik, həmrəylik dini olaraq tanınmışdır. Bütün bunlar Azərbaycanda vətəndaş birliyini, həmrəyliyini daha da möhkəmləndirmişdir. Son illərdə Azərbaycanın müxtəlif regionlarında yeni məscidlərin tikilməsi dövlətimizin milli-mənəvi dəyərlərimizi yüksək dəyərləndirməsindən irəli gəlir. Əsaslı təmərdən sonra “Təzəpir” və “Əjdərbəy” məscidinin yenidən qurulması da bu istiqamətdə görülən işlərin bir hissəsidir. Ümumiyyətlə, Azərbaycan respublikasının Prezidenti İlham Əliyev İslam dinini yaşatmaq, İslam həmrəyliyini genişləndirmək və qüvvətləndirmək üçün əlindən gələni edərək milli, tarixi ənənələrə sadıqlığını nümayiş etdirir. Təzəpir məscid-kompleksinin əsaslı yenidənqurmadan sonra açılış nitqində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: *“Onu da vurğulamaq istəyirəm ki, Azərbaycanda bütün millətlərin, dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi yaşayırlar. Heç vaxt Azərbaycanda milli, yaxud da ki, dini zəmində ayrı-seçkilik olmamışdır, yoxdur və olmayacaqdır. Azərbaycanda yaşayan bütün insanlar bizim dəyərli vətəndaşlarımızdır və Azərbaycanda hökm sürən dini dözümlülük, dini tolerantlıq əminəm ki, başqa yerlərdə də öyrənilə bilər”.*

2011-ci ildə Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin bazasında “Mədəniyyət” kanalının fəaliyyətə başlaması zəngin mədəniyyətin yayılması üçün ən yaxşı vasitələrdən biri olmuşdur. Azərbaycanda Beynəlxalq Muğam mərkəzinin yaradılması, müxtəlif beynəlxalq musiqi müsabiqələrinin keçirilməsi, milli muğam, milli klassik və instrumental ifaçılığın inkişaf etməsi mədəniyyət sahəsində dövlətin strategiyasının olmasını göstərməklə yanaşı, onun sürətli inkişafını da şərtləndirən faktorlardandır. Azərbaycanın “Avrovizion” mahnı müsabiqəsinin qalibi olması və Azərbaycan-

da Avropa miqyaslı bu mahnı müsabiqəsinin keçirilməsi Azərbaycanın dünyada artan siyasi, mədəni nüfuzunu göstərir.

Azərbaycan bir dövlət olaraq mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı üçün bir çox beynəlxalq miqyaslı tədbirlərə də ev sahibliyi etmişdir. 2008-ci il dekabrın 2-3-də Bakıda Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin “Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” mövzusunda 48 ölkənin, səkkiz beynəlxalq təşkilatın, bir çox beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının keçirdiyi konfrans sivilizasiyaları dialoqun inkişafı baxımından böyük əhəmiyyətə malik idi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü və himayəsilə 7-9 aprel 2011-ci ildə Bakıda keçirilmiş Birinci Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu Azərbaycan xalqının qədim, zəngin və tolerant mədəniyyətinin dünyaya çıxması üçün geniş imkanlar açdı. 29 may-1 iyun 2009-cu ildə keçirilən “Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşamaq” şüarı altında keçirilən II Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu mədəniyyətlərin yaxınlaşması üçün praktik əhəmiyyətə malikdir. Müxtəlif vaxtlarda Azərbaycanda keçirilən “Muğam ələmi” Beynəlxalq muğam festivalı, VIII Beynəlxalq Rostropoviç Festivalı, VII Qəbələ Beynəlxalq Musiqi Festivalı və s. beynəlxalq səviyyəli musiqi festivallarının gerçəkləşməsi incəsənətimizin təqdimi olduğu kimi, həm də ölkəmizin beynəlxalq imicinin formalaşmasında son dərəcə əhəmiyyətli tədbirlərdəndir. Burada əlbəttə, “Heydər Əliyev fondu”nun dəstəyi ilə muğam sənətinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi yolunda gördüyü nəhəng işləri xüsusi qiymətləndirmək lazım gəlir. “Heydər Əliyev fondu” tərəfindən həyata keçirilən “Azərbaycan muğamları” layihələri çərçivəsində “Muğam ələmi”, “Muğam ensiklopediyası” nəşrləri və s. işlər tarixi-mədəni sənətimizin qorunmasına xidmət edir.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın özünün zəngin mədəni irsini, tolerantlığını dünyaya yaymaq, mövud milli-mədəni müxtəliflik və etnik milli dözümlülük mühitini qorumaq üçün dövlət siyasə-

tini qurmaq yolunda əməli addımlar atır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2014-cü il tarixində Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması ilə bu sahədə əsrlərdən bəri toplanmış böyük tarixi təcrübənin xüsusi qayğı ilə əhatə olunmasına və inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Multikulturalizmin həyat tərzinə çevrildiyi Azərbaycan bu gün dünyaya tolerantlıq nümunəsi göstərilir. Ölkəmizdə sağlam tarixi ənənələrə malik olan multikulturalizm dövlət rəhbərinin düşünülmüş və ardıcıl siyasətilə inkişaf edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizm siyasətini prioritet istiqamətlərdən biri hesab edərək demişdir: "Multikulturalizm Azərbaycanda dövlət siyasətidir. Qeyd etməliyəm ki, artıq tarixi keçmişimiz də bunu dikte edir. Eyni zamanda multikulturalizm Azərbaycanda həyat tərzidir. Biz gündəlik həyatımızda bu prinsiplər əsasında fəaliyyət göstəririk. Bu prinsiplər cəmiyyətin mütləq əksəriyyəti tərəfindən dəstəklənir, təqdir edilir". Məhz bu siyasətin nəticəsidir ki, multikulturalizm dövlət siyasətinin ən önəmli istiqamətlərindən birinə çevrilməklə yanaşı, Azərbaycan qlobal əhəmiyyətli humanitar məsələlərin öz həllini tapdığı məkan kimi tanınır.

Humanitar məsələ bu gün mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların, konfessiyaların qarşılıqlı münasibətlərini özündə daha qabarıq şəkildə əks etdirir. Bu gün Azərbaycanın mədəniyyətlərarası dialoq məkanına çevrilməsi ölkə başçısının mədəniyyət faktoruna verdiyi önəmdən irəli gəlir. "Bakı İslam mədəniyyətinin paytaxtı-2009" mədəniyyət ilinin elan edilməsi və bu çərçivədə keçirilən beynəlxalq tədbirlər, eləcə də 2009-cu ildə Bakıda keçirilən "Sivilizasiyalararası dialoq: Bakıdan baxış" beynəlxalq konfranslarının keçirilməsi ölkə tarixində ən böyük mədəni hadisə olmaqla yanaşı, milli mədəniyyətin Prezident İlham Əliyev faktorunun işığında dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri olduğunu göstərməkdədir. Bunun nəticəsidir ki, 2010-cu ilin yanvarında Bakıda keçirilən ilk Beynəlxalq Humanitar Forum bir ənənəyə çevrildi. 2013-cü ildə Bakıda Heydər Əliyev Mərkəzində keçirilən Üçüncü Beynəlxalq Fo-

rumda 70 ölkədən 800-ə yaxın qonaq iştirak etmişdir. Onların arasında dünyanın ən nüfuzlu ictimai-siyasi xadimləri, sabiq dövlət başçıları, Nobel mükafatı laureatları da iştirak edirdilər. Forumda olduqca mühüm, dövrün çağırışlarına cavab verən problemlər müzakirə olunub. Azərbaycan Prezidenti açılış mərasimindəki nitqində Azərbaycanda humanitar və mədəniyyətlərarası dialoqla bağlı mötəbər beynəlxalq konfransların, sammitlərin keçirildiyini qeyd edərək demişdir: *"Bu il Cənubi Qafqazda və Mərkəzi Asiyada ilk dəfə olaraq Bakıda Davos Ümumdünya İqtisadi Forumu, Madrid Klubunun toplantısı keçirilmişdir. Artıq iki dəfə Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilmişdir. Bakı Humanitar Forumunun da bu sırada öz yeri vardır. Əminəm ki, Forum çərçivəsində aparılacaq diskussiyalar, fikir mübadiləsi beynəlxalq humanitar əməkdaşlığa öz töhfəsini verəcəkdir. Belə tədbirin Azərbaycanda keçirilməsi yaxın ki, təbiiidir. Çünki bütün dövrlərdə Azərbaycanda bütün millətlərin, dirlərin nümayəndələri sülh, əmin-amanlıq, qardaşlıq şəraitində yaşamışlar. Azərbaycanda hökm sürən ictimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq bütün dövrlərdə Azərbaycan dözümlülük, tolerantlıq məkanı olmuşdur. Bu gün müstəqil Azərbaycan öz siyasətini bu taməl üzərində qurur".*

Azərbaycan Respublikasının prezidenti mədəniyyətin bütün sahələrinə diqqət və qayğı göstərmişdir. Elə bir ədəbi, mədəni, kulturoloji hadisə olmur ki, Prezident orada olmasın, yaxud dövlətin qayğısını ondan əsirgəsin. Sənətin inkişafı üçün bütün imkanlar yaradıldığı kimi, sənətkarın yazıb-yaratması üçün də hər cür şərait yaradılmışdır. Sənət adamlarına verilən fəxri adlar, təqaüdlər, əsərlərinin tamaşaya qoyulması, dərc edilməsinə verilən dəstək bu sahənin бүтүнлүklə Prezidentin nəzarətində olduğunu göstərir. Kino, teatr, musiqi, ədəbiyyat, incəsənət sahəsində çalışan yaradıcı insanlar daim dövlətin qayğısı ilə əhatə olunmuşdur. Yazıcıların, bəstəkarların, eləcə də sənət adamlarının həyatı və yaradıcılıq yolu araşdırılır, tədqiq və təbliğ edilir. Azərbaycan mədəniyyətini təbliğ etmək üçün dünyanın ən böyük paytaxtlarında keçirilən Azərbaycan günləri xal-

qın milli, mədəni sərvətini dünyaya çıxarır. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarının, yazıçılarının, şairlərin əsərləri müxtəlif ölkələrin səhnələrində nümayiş etdirilərək beynəlxalq aləmdə tanınır. Azərbaycanda keçirilən festivallarda isə xalqımız dünyanın müxtəlif ölkələrinin mədəni sərvətilə tanış olmaq imkanı qazanır. Qloballaşan dünyada həm musiqimizi təbliğ etmək, həm də dünya musiqisindən xəbərdar olmaq çağdaş mədəniyyətimizin iki ayrılmaz qollarından biridir. Bakıda Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin korifeylərindən biri görkəmli bəstəkar Fikrət Əhmədovun abidəsinin açılması musiqi mədəniyyətinə bir töhfədir. Musiqini xalqın milli sərvəti hesab edən Prezident demişdir: *“Dünən Azərbaycanda musiqi günü qeyd edilmişdir və bir daha görürük ki, bizim nə qədər zəngin musiqi mədəniyyətimiz vardır-həm klassik əsərlər, həm bəstəkarların əsərləri, həm milli musiqimiz. Bizim musiqimiz bizim milli sərvətimizdir. Biz musiqi irsimizi ham qorumalıyıq, həm musiqimizi inkişaf etdirmək, yeni gənc musiqiçilərin uğurlu fəaliyyəti üçün daha da böyük işlər görməliyik”*.

Milli-mədəni irsin qorunması üçün muzeylər yaradılmışdır; İstiqlal Muzeyi, Müasir İncəsənət Muzeyi, Dövlət Bayrağı Muzeyi, Qala Arxeoqrafik-Etnoqrafik Muzeyinin yaradılması zəngin tariximiz və mədəniyyətimizin qorunması yolunda atılan addımlardandır. Prezident İlham Əliyevin Cənubi Qafqazda neolit dövrünün erkən mərhələsinə aid yaşayış məskənlərinin ən böyüyü Göytəpə Arxeoloji abidəsinin ərazisini gəzməsi və burada aparılan qazıntı işləri ilə yaxından tanış olması qədim yaşayış məskənlərimizə olan diqqətin nəticəsidir.

Prezident İlham Əliyev ədəbiyyatın, dilin inkişafına da böyük qayğı göstərir. Azərbaycanın görkəmli yazıçı və şairlərinin yubileylərinin keçirilməsi, əsərlərinin nəşr edilməsi, tədqiq və təbliğ olunması sahəsində verdiyi sərəncamlardan irəli gələn vəzifələr ədəbi düşüncənin inkişafına yönəldilmişdir. Müxtəlif vaxtlarda Nizami Gəncəvi, Məhsəti Gəncəvi, İmaddədin Nəsimi, Mirzə Fətəli Axundzadə, Xurşidbanu Natəvan, Hüseyn Cavid, Almas İldırım, Mi-

qayıllı Müşfiq, Rəsul Rza, İlyas Əfəndiyev və başqalarının yubiley tədbirləri tariximizə, mədəniyyətimizə və ədəbiyyatımıza yanaşma faktorundan irəli gəlir. Əsərlərindəki obrazları, süjet xətləri, fəlsəfi dərinliyi ilə bütün dünyada tanınan Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 870 illik yubileyi UNESCO səviyyəsində böyük təntənə ilə qeyd edilmişdir. Şərq poeziyasının çoxəsrlik poetik ənənəsini özündə əks etdirən N.Gəncəvi ilə bağlı Azərbaycanda və ondan kənar da böyük tədbirlər keçirilmişdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Moldovaya rəsmi səfəri çərçivəsində Kişinyovda dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin abidəsinin 21 aprel 2005-ci il tarixində Moldova Prezidenti Vladimir Voroninin iştirakı ilə keçən açılış mərasimində demişdir: "Azərbaycan ədəbiyyatını dəridən bilən Prezident İlham Əliyev *“Nizami təkcə şair, müdrik söz ustadı deyildi, həm də gözəl filosof idi. Onun əsərləri dünyanın azad fikir xəzinəsini layiqincə zənginləşdirmiş və bütün Şərq xalqlarını bəşəriyyətin firavanlığı naminə yaxşı, xeyirxah işlərə ruhlandırmışdır. Heç bir şübhə yoxdur ki, Azərbaycan xalqının böyük oğlu Nizami Gəncəvinin dahiyənə əsərləri dünya mədəniyyətinin “Qızıl fondu”-nun ən parlaq nümunələrini təşkil edir və bəşəriyyətin böyük nümayəndələrinin yaratdıqları ədəbiyaşar abidələr sırasında fəxri yer tutur”*.

Azərbaycan mədəniyyətinin bir tərkib hissəsi olan dilin inkişafı, qrammatik qaydalara uyğun olaraq işlənməsi, küçə və meydanlardakı reklamlarda, afişalarda leksik və qrammatik qaydalara əməl edilməsi, lüğətçiliyin inkişafı da dövlətimizin prioritet istiqamətlərindəndir. Bu baxımdan "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 2012-ci il tarixli sərəncamının dövlətimizin və onun rəhbərinin ana dilimizin qorunmasına və inkişafına qayğısının ən bariz nümunəsi kimi dəyərləndirmək olar.

Dövlət Proqramının əsas məqsədi Azərbaycan dilinin inkişafında dövlət qayğısının artırılması, onun qloballaşma şəraitində zamanın tə-

ləblərinə uyğun istifadəsi, dilçilik araşdırmalarının yaxşılaşdırılması, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq söylərinin birləşdirilməsi və dilçiliyin çağdaş cəmiyyətin aktual problemlərlə əlaqələndirilməsini təmin etməkdən ibarətdir.

Mədəniyyətimizin, tarixi-mədəni sərvətimizin qorunması və inkişaf etdirilməsini dövlətin ən başlıca prioritet istiqamətlərindən birinə çevirən Prezident İlham Əliyevin bu sahədəki davamlı fəaliyyəti xalqımız razılıqla qarşıladığı kimi, dünyanın ən nüfuzlu təşkilatları da yüksək qiymətləndirmişlər. "Muğam aləmi" beynəlxalq festivalında iştirak edən UNESCO-nun Baş katibi K.Matsuura Azərbaycan xalqının zəngin mədəniyyətə malik olduğunu vurğulayarmış və ölkəmizdə mədəniyyətin inkişafında Prezident İlham Əliyevin və Mehriban xanım Əliyevanın böyük rol oynadığını xüsusi qeyd etmişdir: *"Azərbaycana səfərlərim zamanı mən bir daha şahid oldum ki, Prezident Əliyev, xanım Əliyeva Qeyri-Maddi İrsin qorunmasına xüsusi diqqət yetirirlər. Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərinin yaşanmasına böyük qayğı göstərirlər. Mən buna görə Prezident Əliyevə və birinci xanım Əliyevaya öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Mən dəfələrlə ölkənizə səfər etdikdə sizin zəngin mədəniyyətinizin şahidi olmuşam, burada musiqinizi dinləmişəm, rəqslərinizi görmüşəm"*.

Bu gün mədəniyyətimizin elə bir sahəsi yoxdur ki, dövlətimizin, Prezident İlham Əliyevin sərəncamlarından bəhrələnməsin. Musiqi, teatr, kino, heykəltəraşlıq, rəssamlıq, xalça sənəti, milli mədəni irs və s. sahələr dövlətin prioritet istiqamətləri kontekstində inkişaf edir. Azərbaycan mədəniyyətinin bütün sahələrinin dönmədən inkişafı bir tərəfdən bu sahədə verilən sərəncamların işığında Prezident İlham Əliyev faktorunu göstərsə, digər tərəfdən ulu öndər Heydər Əliyev amalının, ideyalarının həyata keçirilməsini bir daha təsdiqləmiş olur.

Zəfər Bayramov,
YAP Səbail rayon təşkilatının
Aparat rəhbəri, t.e.n., dosent

HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBAYCAN TARİXİNİN YARADICISI KİMİ

*"Həyatımda mən 3 şeyə arxalanmışam:
yarananıma, xalqıma və zəhmətimə."*
Heydər Əliyev.

Görkəmli dövlət xadimi, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı, zamanəmizin nadir şəxsiyyətlərindən biri olan Heydər Əliyev tarix üçün çox zəngin irs qoyub getmişdir. Xalqımızın mənəvi sərvəti olan bu irsi araşdırdıqca bir daha əmin olursan ki, ötən əsrin 70-ci illərindən bəri respublikamızın hər-tərəfli inkişafı prosesinə güclü tökan verərək onu yüksəliş yoluna çıxaran bu nəhəng şəxsiyyət həm də müasir Azərbaycan dövlətinin ayaqda durmasında, davamlı və dayanıqlı inkişafında müstəsna rola malikdir.

Təsədüfi deyil ki, bu gün Heydər Əliyevin adı bölgədə və dünyada layiqli mövqə qazanmış Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir.

Bunu dünyanın bir sıra görkəmli dövlət, siyasi-ictimai xadimlər də etiraf edirlər.

Jak Şirak: *"Heydər Əliyev dünya prezidentlərinin patriarxıdır"*.

V.Putin: *"Heydər Əliyev siyasət nəhəngidir"*.

Bülent Ecevit: *"Qüdrətli öndərsiz bir millət heç nəyə nail ola bilməz, Heydər Əliyev Atatürk qədər qüdrətli bir türkdür. Heydər Əliyev min ildən bir yetişən dahilərdəndir"*.

Heydər Əliyevin bütün çoxşaxəli fəaliyyətini tədqiq etdikcə belə bir qənaətə gəlirik ki, o həmişə inqilablar vasitəsilə islahat yox, islahatlar vasitəsilə inqilablar yaratmışdır. O gücün siyasətinə siyasətin gücünü qoyurdu. Onun gücü dövlətçilikdə idi. *"Xalq mənim dayağım, gücüm inamımdır"*.

Müstəqil Azərbaycanın iqtisadi, sosial-mədəni təməli hələ ulu öndərimizin birinci hakimiyyəti dövründə (1969-1982-ci illərdə) qoyu-

lub. Ölkəmizin müstəqilliyinin və dünya iqtisadiyyatına dərin inteqrasiyası proseslərinin hazırkı möhkəm təməli Heydər Əliyev tərəfindən həmin illərdə yaradılmış potensiala əsaslanır.

Bir neçə fakta müraciət edək. 1969-cu ildə Azərbaycan müttəfiq respublikaların sıralarında bütün sosial-iqtisadi göstəricilərə görə geridə qalan respublika idi.

Azərbaycanın iqtisadiyyatına sovet dövründə 50 il ərzində 14 mlrd.rubl vəsait ayrıldığı halda, 1969-82-ci illərdə bu rəqəm 32 mlrd.rubl təşkil etmişdir. Həmin illərdə milli gəlir 2.6 dəfə artmış, 250-dən çox zavod, fabrik, istehsalat sahələri, iri qəsəbələr, mikrorayonlar, metro stansiyaları tikilib istifadəyə verilmişdir. Azərbaycanda istehsal olunan 350 adda məhsul dünyanın 65-dən çox ölkəsinə ixrac olunurdu. Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə iqtisadi sahələrin tənzimlənməsi ilə bağlı 70-dən artıq qanun qəbul edilmiş, 100-dən çox fərman və sərəncam imzalanmış, 30-a yaxın dövlət proqramları təsdiq edilmişdir. Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də gələcək müstəqil Azərbaycanın bütün sahələri üçün yüksək səviyyəli milli kadrlarla, mütəxəssislər ilə təmin edilməsi idi.

Heydər Əliyevin birinci hakimiyyəti dövründə onun təşəbbüsü ilə Azərbaycanın ən müxtəlif bölgələrində 800-ə yaxın məktəb tikilərək istifadəyə verilmiş, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən ali məktəblərin sayı 12-dən 17-ə artmışdır.

70-80-ci illərdə onun təşəbbüsü və qayğısı sayəsində hər il 800-900 azərbaycanlı gənc təhsil almaq üçün SSRİ-nin ən qabaqçılı təhsil müəssisələrinə göndərilirdi. Müqayisə üçün 1969-cu ilə qədər 34 nəfər təşkil edirdi.

Ümumilikdə 1969-82-ci illər ərzində keçmiş SSRİ-nin 50-dən artıq böyük şəhərinin (o cümlədən Moskva, Leningrad) 170-dən çox ən nüfuzlu ali məktəblərində 80-dən artıq sahəsini əhatə edən və ən zəruri ehtiyac duyulan 250-dən çox ixtisas üzrə 15 mindən artıq azərbaycanlı gənc ali təhsil almışdı. Həmin mütəxəssisləri Heydər Əliyev *“Azərbaycanın milli sərvəti”* kimi qiymətləndirmişdir.

Ümummilli liderimiz qeyd edirdi ki, *“1970-ci illərdə görülməmiş işlər, yaradılan bu böyük iqtisadiyyat, yaranmış potensial Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin əsasıdır. Bəyan etmək istəyirəm ki, o illərdə bu işləri görərək mən məhz Azərbaycanın gələcəyini, bugünkü müstəqilliyi düşünürdüm”*.

Qanlı yanvar faciəsi ilə bağlı Heydər Əliyevin cəsarətli kəskin bəyanatı Azərbaycan tarixində yeni siyasi dövrün başlanması idi.

1993-cü ilin iyununda Azərbaycanın məhv olma təhlükəsi şəraitində yenə Heydər Əliyev xalqın yanında, xalqla birlikdə oldu. Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən gəlişi ilə milli birliyin təmin edildiyi gün xalq özünün xilaskarı şərəfinə Azərbaycanın ən yeni tarixində Milli Qurtuluş günü kimi yazmışdır.

Demokratiya məsələsinə o çox həssaslıqla yanaşırdı. Demokratiyanı quran, onu qoruyub inkişaf etdirən də dövlətdir. Dövlətsiz demokratiya 3 halda mümkündür: ibtidai-icma quruluşunda, utopik nəzəriyyələrdə və anarxistlərin təfəkküründə.

“Demokratiyanı bir-iki gündə əldə etmək mümkün deyil. Demokratiya alma deyil ki, gedib bazardan alasan. Demokratiya insanların şüurunda dəyişiklik deməkdir. Bu dəyişiklik heç bir inqilabla olmur, təkamül yolu ilə, tədricən gəlir.”

Dövlətçiliyin möhkəm təməlini, müstəqilliyimizin iqtisadi bünövrəsini və Azərbaycanın bu gün analoqu olmayan tempdə inkişafına *“Əsrin müqaviləsi”* zəmin yaratmışdır. Yeni Konstitusiyanın qəbulu (1995-ci il) milli dövlətçilik tariximizdə yeni bir mərhələ açdı, dövlət quruculuğunda, ictimai-siyasi, iqtisadi, mədəni həyatımızdakı inkişafa xüsusilə də insan hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsinə güclü təkan verdi.

Dünyada çox az Konstitusiya tapılar ki, onların maddələrinin 1/3 hissəsi insan hüquqlarına və onların təminatına həsr edilsin (158 maddədən 48 buna həsr olunub).

Bu gün ölkəmizdə 55 siyasi partiya və təşkilatlar (o cümlədən Azərbaycan dövlətçiliyinin dayacağı, süpünü hesab olunan YAP-650 mindən çox) fəaliyyət göstərir. 2700 qeyri-hökumət təşkilatları, 40

hüquq müdafiə təşkilatı, 35 yerli informasiya agentliyi, 10 ümumrespublika, 14 regional telekanal fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikası MDB və Şərqi Avropa ölkələri arasında KİV-in kəmiyyətinə görə lider mövqelərdən birini tutur. Azərbaycanda 5000-ə yaxın KİV müvafiq dövlət orqanında uçota götürülmüş və ya qeydiyyatdan keçmişdir. Ölkədə 40-a yaxın gündəlik, 200-dən artıq həftəlik və aylıq qəzet nəşr olunur. 80-dən artıq elmi-praktiki, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi məsələləri, uşaq və qadın problemlərini işıqlandıran jurnal çıxır. Bölgələrdə 100-ə yaxın qəzet və jurnal nəşr olunur.

Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri, bəlkə birincilərdən ondan ibarətdir ki, o Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu, imicini yüksəklərə qaldırdı. Yalnız 2000-2003-cü illərdə Heydər Əliyev 1058 xarici səfərlər və görüşlər keçirmişdir. Dünya xəritəsində nöqtə boyda görünən dövlətimiz indi beynəlxalq aləmdə nüfuzlu söz sahibinə, qlobal layihələrin təşəbbüskarı və iştirakçısına çevrilib.

Böyük şəxsiyyətlərin, dahilərin öz məktəbləri olur. Bu məktəblər onların irsini davam etdirir, yaşadır.

Heydər Əliyevin bizə qoyduğu sərvət - müstəqil Azərbaycan dövləti və onun davamçısı İlham Əliyevdir.

Bu gün böyük iftixar hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev kursunu, onun məktəbinin ən layiqli məzunu, siyasi varisi, qətiyyətli lider cənab İlham Əliyev uğurla, yeni müstəvidə, müasir tələblərə uyğun davam etdirir.

İlham Əliyevin son 5 ildə fəaliyyəti:

1) *Xarici siyasət*: Son 5 ildə İlham Əliyev 1184 səfərlər və görüşlər keçirmişdir.

Hücum: Preventiv diplomatiyası, qabaqlayıcı siyasət. Azərbaycan 160 dövlətlə diplomatik əlaqə qurub, ölkəmizdə 57 səfirlik, konsulluq və beynəlxalq təşkilat nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Xaricdə 62 diplomatik nümayəndəmiz, o cümlədən 47 səfirliyimiz var. Bunlardan 30-u son 4 ildə yaradılıb.

2) *Daxili siyasət*: A) neft strategiyası: BTC, Bakı-Ərzurum, Bakı-Qars, İpək yolu, Bakı-Supsa, Bakı-Novorosiyk, 3 neft kəməri, 4 qaz ixracı kəməri, TAP və TANAP

B) *İqtisadi siyasət*: ÜDM 3 dəfə artmış, dövlət büdcəsi 25 mlrd. təşkil edir.

İlham Əliyev 11 akademiya və universitetin fəxri professoru, doktor elmi adı ilə, 13 dövlətin və təşkilatın ali mükafatları ilə təltif edilib.

BMT XXI əsri - "Təhsil əsri" elan etmişdir.

Təhsil: Dünya ekspertlərinin rəyinə görə 1 kq elm tutumlu məhsulun qiyməti 70 ton neftin qiymətinə bərabərdir. Dünya Bankının apardığı tədqiqatın nəticələri göstərir ki, ABŞ-ın milli sərvətinin 76%-ni insan kapitalı, 19%-ni istehsal, 5%-ni təbii resurslar təşkil edir. Avropa ölkələrində insan kapitalı 74%, istehsal 24%, təbii resurslar yalnız 2% təşkil edir. Rusiyada isə insan kapitalı 50%, istehsal 10%, təbii resurslar 40% səviyyəsindədir.

Son illər ərzində ölkəmizdə 3000-dən çox məktəb tikilib, Prezident təhsillə bağlı 86 tədbirdə iştirak etmiş, 112-yə yaxın fərman və sərəncam imzalamışdır.

Təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman və s. sahələrdə Heydər Əliyev Fondunun və onun Prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın apardığı ardıcıl, məqsədyönlü fəaliyyəti danılmazdır və dünya, respublika ictimaiyyəti tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanır və yüksək qiymətləndirilir. Məhz Fondun təşəbbüsü ilə reallaşdırılan "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" proqramları çərçivəsində 43770 şagird yerlik 300-dən çox yeni məktəb tikilmiş, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün 28 internat məktəbi əsaslı təmir olunmuş, müasir avadanlıqlarla təmin edilmiş, 8 uşaq bağçasında bərpa işləri aparılmışdır.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin sözləri ilə desək: **"Bu gün Heydər Əliyevin cismani yoxluğu bizi ruhdan salmamalıdır. Onun ideyaları yaşayır, onun siyasəti yaşayır, onun fəlsəfəsi, ideologiyası yaşayır, yaratdığı müasir Azərbaycan yaşayır və onun yolu ilə inkişaf edir. Hamımızın borcudur ki, onun siyasətini yaşadaq və Vətənimizi bu yolla irəliyə aparaq"**.

Vəli Əliyev,

AMEA-nın müxbir üzvi, t.e.d., professor

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANDA TARİXİ VƏ MƏDƏNİYYƏT ABİDƏLƏRİNİN QORUNMASINDA ROLU

Dahi şəxsiyyət, ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan Dövlətçiliyini müasir, yüksək mədəni səviyyədə yenidən qurdu, xalqımızın dəyərli tarixi və mədəni irsini dünyada tanıtdı. Onun çox qiymətli müdrik kəlamlarından birində deyilir: *“Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü mədəniyyətdir”* (Heydər Əliyev).

Böyük öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın maddi və mənəvi mədəniyyətinin öyrənilməsinə, tarixi abidələrin yenidən qeydə alınmasına diqqətlə mühafizə olunmasına, hərtərəfli elmi tədqiqinə və geniş miqyasda təbliğinə daim xüsusi qayğı göstərmişdir. Maddi və mənəvi mədəniyyət abidələrinin hərtərəfli elmi tədqiqi nəticəsində əldə edilən zəngin faktik arxeoloji materiallar əsasında Azərbaycan tarixini obyektiv təfəkkürlə, azərbaycançılıq və türkçülük konsepsiyasında yenidən yazılmasının nəzəri prospekt planını yaratmışdır.

Heydər Əliyevin yüksək qaygısı - himayəsi sayəsində Azərbaycanda 1970 - ci ildən etibarən tarix və mədəniyyət abidələrinin geniş elmi tədqiqinə hərtərəfli lazımı şərait yaradılmışdır.

Ümumilli lider Azərbaycanın tarix və mədəniyyət abidələrinin ümumbəşəri elmi dəyərə malik olduğunu nəzərə alaraq, milli mədəni irsin qorunması və tədqiqi yolunda çox cəfa çəkmişdir. Regionlara səfərləri zamanı ilk növbədə tarix və mədəniyyət abidələrini ziyarət edir, onların vəziyyətini diqqətində saxlayır, bərpası, qorunması və elmi təbliği haqqında müvafiq yerli hakimiyyət nümayəndələrinə xüsusi

si göstərişlər verirdi. Azərbaycanın zəngin mədəniyyət mərkəzlərinin, monumental memarlıq abidələrinin, şəhərlərinin bərpası və qorunması yolunda zəruri tədbirlər görmüşdür. Azərbaycanı, çoxmillətlik mədəniyyət tarixi olan xalqını ürəkdən sevən, canından əziz tutan Heydər Əliyevin fərmanları ilə Bakıda İçərişəhər, Şəki, Şuşa, Ordubad şəhərləri, Bakının Nardaran kəndi, İsmayılı rayonunun Lahıc qəsəbəsi, Qax rayonundakı Qaraçay vadisi, Çıraqqala və Şabran şəhər yeri qoruq elan olunmuşdur. Azərbaycan tarixi abidələrinin vəziyyəti, qorunması və elmi tədqiqi məsələsi 1973-cü ilin iyulunda Azərbaycan Ali Sovetinin beşinci sessiyasında müzakirə olunmuş, 1976-cı ildə “Azərbaycan SSR-də Tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və bərpası işinin yaxşılaşdırmaq haqqında” mühüm tarixli qərar qəbul edilmişdir.

1978-ci il 21 iyulda “Tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və onlardan istifadə haqqında Azərbaycan SSR qanunu” qəbul edilmişdir.

Azərbaycan tarix və mədəniyyət abidələrinin Mühafizəsi cəmiyyətinin nizamnaməsi, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 27 yanvar 1982-ci il tarixdə 50 Nəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Heydər Əliyev Azərbaycanın bir sıra nadir tarixi abidələrin qazıntılarını bilavasitə nəzərdən keçirib dəyərli fikirlər söyləmişdir.

Hacıqabul-Mazdok qaz kəməri tikintisi zamanı, 1980-ci ildən etibarən tədqiq olunan orta əsr Şabran şəhərinin qazıntılarında memarlıq kompleksləri və zəngin maddi mədəniyyət nümunələri aşkara çıxarıldı. Şəhərin yaranması və təkamülü tarixini araşdırmaq və kimlərə məxsus olduğunu müəyyənləşdirmək arxeoloji tədqiqatlar əsasında mümkün olmuşdur.

Heydər Əliyev dünyanın müxtəlif ölkələrindən Azərbaycana gələn görkəmli tarixçiləri, səyyahları daim diqqət mərkəzində saxlamış, onların vasitəsilə də Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti haqqında düzgün elmi məlumatların yayılmasına zəmin yaratmışdır.

Məşhur Norveç səyyahı Tur Heyerdal Qobustan abidələrini görmək məqsədilə Bakıya gələrkən Şabran arxeoloji qazıntılarının nəticələri haqqında da məlumat almışdır. Heydər Əliyev Tur Heyerdalı qəbul etmiş və bu görüşdə Şabran abidəsinin zəngin mədəniyyətidən bəhs olunmuşdur. Bu görüş zamanı Heyerdalın xahişi ilə Şabran qazıntısından əldə edilən qlazur ornamentlərlə bəzədilmiş xeyrə keramika nümunəsi (XII əsrə aid) Oslo muzeyinə Azərbaycan Norveç mədəni əlaqələrini əks etdirən simvolik hədiyyə olaraq verilmişdir.

Moskvada SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi çox çətin, məsuliyyətli rəhbər vəzifədə işlədiyi müddətdə (1982-1987) daim Azərbaycanın maddi mədəniyyət abidələrini öz diqqət mərkəzində saxlamış, Şabran arxeoloji qazıntılarının nəticələri ilə maraqlanmışdır.

Azərbaycanın YUNESKO səviyyəsində tanınan dünya əhəmiyyətli Qobustan petroqlifləri, Naxçıvanın Əcəmi memarlığının Yusif Kuseyr, Möminə Xatun türbələri, Əlincə qalası, Gəmiqaya piktoqrafik sənəmləri, Bakının Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı kompleksi, Araz çayı üzərindəki Xudafərin körpüləri, Şirvan qalaları, Qəbələ, Gəncə, Bərdə və yüzlərlə belə möhtəşəm, bəşər tarixi üçün çox dəyərli abidələri Heydər Əliyevin böyük qayğısı sayəsində gənc nəsillərə ərman saxlanmışdır.

Heydər Əliyev xalqımızın etnogenezi, bütövlükdə Cənubi Qafqazda minillər ərzində gedən tarixi etnik təkamül prosesləri, Azərbaycanın qədim antik və orta əsr dövlətlərinin mərkəzi şəhərlərinin mədəniyyəti haqqında dərin biliklərə tarixi məlumatlara malik idi.

Heydər Əliyev Azərbaycanın epiqrafik abidələrinə böyük maraq göstərirdi. İrəvan, Göyçə, Dərələyəz, Zəngəzur bölgələri ərəzilərində ərmanilər tərəfindən dağıdılıb məhv edilən epiqrafik abidələrin, Urud kəndinin Qoç heykəlləri üzərindəki epiqrafik kitabələrin acınacaqlı taleyi onu daim narahat etmişdir.

Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Dövlətçiliyini qurduqdan sonra tarix və mədəniyyət abidələrinə dövlət tərəfindən göstərilən

qaygının yeni mərhələsi başlandı. 1998-ci il martın 21-də Novruz bayramı münasibətilə İçərişəhərin Qoşa qala qapıları qarşısındakı Gənclik meydanına gəldi, Şirvanşahlar sarayını ziyarət etdi çox gözəl tarixi bir gün yaşadı. Monumental memarlıq abidələri kompleksini seyr edərkən demişdir: ***“Əgər biz Şirvanşahlar sarayını bərpa edib başa çatdırsaq, gələcək nəsillər üçün böyük işlər görmüş olarıq. Onlara böyük hədiyyə vermiş oluruq”.***

Heydər Əliyev İslam mədəniyyəti və mənəvi irsi ilə bağlı tariximizi çox yüksək dəyərləndirmiş, müqəddəs sayılan tarixi məbədlərin, inanc yerlərinin toxunulmazlığını təmin etmişdir. Dünya əhəmiyyətli mədəniyyət abidələrini əvvəlki memarlıq planında və əzəmətli görünüşün də yenidən bərpa etdirərək xalqın milli mənəviyyatını özünə qaytarmışdır

Bakıda 1934-cü ildə dağıdılmış Bibiheybət türbəsi və 20 metr hündürlüyü olan minarəsi (XIII əsr) yenidən tikilib bərpa edilmişdir, İçərişəhərin bütövlükdə qoruyulması haqda prezident sərəncamı verilmişdir.

Heydər Əliyevin XX əsrdə yaratdığı “əsrin müqaviləsi” neft strategiyası Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadiyyatda özünəməxsus yüksək mövqeyini, eləcə də Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin keçdiyi Sanqaçal və Kür çayı vadisi ərəzində yerləşən tarix və mədəniyyət abidələrinin ümumbəşəri əhəmiyyətini də müəyyən etdi.

Heydər Əliyev Azərbaycanın iqtisadi-ictimai və siyasi həyatı ilə bağlı gördüyü misilsiz əhəmiyyət kəsb edən hər hansı bir global miqyaslı, dünya əhəmiyyətli işlərdə öncə minillər boyu tariximizi, mənəvi mədəniyyətimizi qoruyub saxlayan maddi mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi, elmi tədqiqi və təbliğini düşünmüş və Dövlət səviyyəsində çox dəyərli qərarlar qəbul etmişdir. O, böyük ürəklə, dərin düşüncə ilə Azərbaycan tarixi, arxeologiya və etnoqrafiya elmlərinin problem məsələlərinin hərtərəfli araşdırılması üçün geniş imkanlar yaratmış, tarixi abidələrin vaxtında xərtiləşdirilib tədqiq olunmasını tam təmin etmişdir.

Heydər Əliyev XXI əsrin əvvəlində Azərbaycan iqtisadiyyatının yüksəlişinə yeni perspektivlər açan, dünya əhəmiyyətli möhtəşəm Bakı-Tbilisi-Ceyhan magistralının tikintisinə başlanmazdan əvvəl kəmərin keçəcəyi xətt istiqamətində geniş arxeoloji kəşfiyyat işləri aparılmasını, dəyərli yeraltı və yerüstü tarix, mədəniyyət abidələrinin aşkara çıxarılmasını, arxeoloji qazıntılardan əldə ediləcək materialların ətraflı tədqiq olunmasını mühüm elmi vəzifə olaraq qarşıya qoymuşdur.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri və Cənubi Qafqaz Boru qaz kəməri dəhlizində 2004-cü ildə aparılan arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində, Gəncə-Qazax bölgəsində eneolit dövrünə (e.ə. VI-V minilliklərə) aid zəngin mədəni təbəqələri olan I və II Böyük Kəsik, I və II Poylu, Ağılı dərə yaşayış məskənləri və Soyuqbulaq tunc dövrü kurqanları aşkar edilmişdir.

Böyük Kəsik qədim yaşayış məskəni 2004-cü ilin avqust ayında BTC kəməri sahəsində, mədəni təbəqənin üst qatı texnika vasitəsi ilə götürülərək aşkara çıxarılmışdır. Arxeoloji qazıntı işləri 2004-cü ilin sentyabrın 15-dən oktyabrın 15-dək aparılmışdır. Abidədə sonrakı müddətlərdə-2004-cü ilin oktyabr, noyabr, dekabr aylarında, 2005-ci ilin yanvar, sentyabr, oktyabr və noyabr aylarında qazıntı işləri davam etdirilmişdir.

Böyük Kəsikdə Bakı Tbilisi Ceyhan kəmərinin 4 m enindəki xəndəyinin abidənin sahəsini cənub-şərq, şimali-qərb istiqamətində kəsib keçəcəyini nəzərə alaraq ekspedisiya arxeoloji qazıntı işlərini məhz həmin hissədə aparmışdır. Yaşayış yerinin mərkəzi hissəsinə yaxın sahədə (340 m²-ə yaxın) arxeoloji qazıntı işləri aparılmış, məişət tikintilərinin qalıqları aşkara çıxarılmış, maddi və mənəvi mədəniyyətin müxtəlif xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən çox maraqlı, rəngarəng çalarlı materiallar əldə edilmişdir.

CQBK Böyük Kəsik yaşayış məskəninin şimali-şərq sərhəddində boru kəməri keçirildiyi üçün həmin sahədə də arxeoloji tədqiqat işləri aparılmışdır. 2005-ci ildə ABŞ-dan dəvət edilmiş (2005-ci ildə) Amerika arxeoloqu Kristofer Polqlays Azərbaycan Milli Elmlər

akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutuna müraciət etmiş, Böyük Kəsik abidəsində aparılacaq tədqiqat işləri məsələsi müsbət həll olunmuşdur. Kəmərlərin dəhlizindən kənarda, abidənin mərkəzi hissəsində arxeoloji qazıntılar aparılması üçün hətərflü şərait yaradıldı. Azərbaycan-ABŞ arxeoloqlarının elmi əməkdaşlığı yarandı. Cənubi Qafqaz Boru Qaz Kəməri, Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı-Supsa neft kəmərləri arasındakı ərazidə, abidənin mərkəzi hissəsində qazıntı sahəsi (100x20 m) seçildi. Burada digər II qazıntı sahəsi də (300m²) müəyyən olundu. Beləliklə, Böyük Kəsik yaşayış yerində geniş arxeoloji qazıntılar aparılmış və nəticədə zəngin maddi-mədəniyyət nümunələri, dəyərli tarixi materiallar əldə edilmişdir.

Böyük Kəsik arxeoloji tədqiqatları zamanı (2004-cü ilin noyabr ayında) bu abidədən şərqdə (350 m), son tunc, ilk dəmir dövrünə aid daha bir qədim yaşayış məskəni aşkar edilmişdir. Həmin abidə də çox əhəmiyyətli arxeoloji tədqiqat işləri aparılmışdır.

I və II Poylu və Ağılı dərə yaşayış məskənlərində aparılan elmi tədqiqatlardan əldə edilən maddi qaynaqlar Azərbaycanın qədim tarixini və mədəniyyətini öyrənmək üçün çox böyük elmi dəyərə malikdir. Poylu qədim yaşayış məskəni nisbətən geniş tədqiq olunmuşdur. Hər 3 abidənin arxeoloji materialları Böyük Kəsiyin arxeoloji materialları ilə eyniyyət təşkil edir. Böyük Kəsikdə və II Poylu yaşayış məskənində xüsusi gil qablarda uşaqların dəfn edildiyi abidələr aşkar edilmişdir. Bu abidələrin mərasim xüsusiyyətləri və materialları Qarabağın qədim türk tayfalarının həyatında və mənəvi mədəniyyətində yeni bir inkişaf mərhələsinin başladığını göstərir.

Neft və qaz kəmərlərinin keçdiyi yerlərdə, Qarabağın Leylatəpə mədəniyyətinə aid Soyuqbulaq kurqanları tədqiq edilmişdir. Soyuqbulaq kurqanlarının arxeoloji materialları Böyük Kəsik materialları ilə analogiya təşkil edir. Bu abidələr e.ə. II minillikdə Qarabağın yarım-köçəri maldar türk tayfalarının iqtisadiyyatının yüksəldiyini və sosial təbəqələşmənin daha da artdığından xəbər verir.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri boyunca yerləşən tarix və mədəniyyət abidələrinin öyrənilməsi gedişatı Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin xüsusi diqqəti və qayğısı sayəsində lazımi elmi səviyyədə yerinə yetirilmiş, Azərbaycan tarixinin ibtidai icma quruluşu dövrünün bir sıra problem məsələlərinin öyrənilməsi üçün çox dəyərli qaynaqlar, maddi mənbələr əldə edilmişdir. Tunc və ilk dəmir dövrü abidələrinin tədqiqi e.ə.IV-I minilliklərdə Kür çayı vadisində, xüsusilə Gəncə, Goranboy, Tovuz, Ağstafa və Qazax regionları ərazisində türk mənşəli əkinçi-maldar tayfaların yaşadığını söyləməyə əsas verir.

Azərbaycanda e.ə. III-II minilliklərdə erkən dövlətçilik qurumlarının yaradıcıları olan bu qədim tayfalar məşhur Xocalı mədəniyyətinin təkamülündə böyük rol oynamışlar. E.ə. I minilliyin ikinci yarısında bu tayfaların qədim Alpan (Alban) dövləti yaranmışdır.

Böyük öndər Heydər Əliyev Naxçıvan tarix və mədəniyyət abidələrini keçmiş nəsillərin maddi və mənəvi həyat tərzinin, Azərbaycanın çoxminlik tarixinin öyrənilməsi baxımından dəyərli mənbələr kimi qiymətləndirmişdir. Azərbaycanın qədim və zəngin tarixə, mədəniyyətə və çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrinə malik olan Naxçıvan diyarı mürekkəb və çətin inkişaf yolu keçmişdir. Orta əsrlərdə Şərqi iri elm, mədəniyyət, ticarət və sənəkarlıq mərkəzlərindən biri kimi şöhrət qazanmış Naxçıvan dünya sivilizasiyasına dəyərli töhfələr vermişdir.

Dahi Heydər Əliyev Naxçıvan MR tarix və mədəniyyət abidələrinin, xüsusilə Gəmiqaya petroqliflərinin yüksək elmi səviyyədə tədqiqinə böyük əhəmiyyət vermişdir.

Naxçıvanın ilkin sivilizasiya mərkəzləri e.ə. IV-I minilliklərdə yüksək səviyyədə təkamül tapmış, Yaxın Şərqi və Ön Asiya ölkələri ilə qarşılıqlı iqtisadi, mədəni əlaqələr yaratmışdır. Məhz bu tarixi mərhələdə qədim Azərbaycanın Urmiya Naxçıvan və Qarabağ regionlarında güclü tayfa ittifaqları-ilkın şəhər dövlət qurumları yaranmışdır.

Qədim Naxçıvan əhalisi arasında mənəvi mədəniyyətin müxtəlif sahələri ilə yanaşı incəsənət və piktoqrafik "yazı" mədəniyyəti də inkişaf tapmışdır. Bu baxımdan Gəmiqaya petroqlifləri, qayaüstü təsvirləri və piktoqrafik "yazı" nümunələri qədim Naxçıvanın mədəniyyət tarixini öyrənmək üçün çox dəyərli qaynaqlardır.

Gəmiqayada 1968-1990-cı illərdə apardığım arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində yurd yerləri, müxtəlif siklopi tikintilər, qəbir abidələri, ibadətqahlar, qayaüstü təsvirlər qeydə alınmışdır. Lakin Gəmiqaya abidələri zəngin tarixi xəzinəyə malik olduğundan burada daha geniş planda arxeoloji tədqiqatlar aparılmasına çox böyük ehtiyac vardı.

Azərbaycanın maddi və mənəvi mədəniyyətini dərindən bilən, Heydər Əliyev Naxçıvanın maddi-mədəniyyətinin, xüsusilə Gəmiqaya abidələrinin ümumbəşəri dəyərlərini və xalqımızın tarixinin öyrənilməsi üçün böyük elmi əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirərək 2001-ci ildə MR-nın ərazisində geniş arxeoloji tədqiqatlar aparılmasını çox vacib bir vəzifə olaraq qarşıya qoydu

Gəmiqaya petroqlifləri və onlarla bilavasitə bağlı olan dağətəyi düzən ərazilərinin e.ə. IV-I minilliklərə aid olan tunc, ilk dəmir və antik dövrü abidələrinin daha geniş planda tədqiqi erməni tarixçilərinin Naxçıvanla bağlı saxtakarlığını bir daha üzə çıxarıb onların bu qədim Azərbaycan diyarına ərazi iddiasını ifşa etməyə imkan verir.

Azərbaycan tarixinin problem məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlayan, əbədi öndərimiz Heydər Əliyevin xüsusi tövsiyyəsi sayəsində 2001-2003-cü illərdə Gəmiqayada, onun ətraf ərazilərində geniş planda arxeoloji, etnoqrafik, toponomik, folklor tədqiqatları aparılmış və milli-mənəvi dəyərlərimizin tarixi köklərini araşdırmaq üçün çox əhəmiyyətli yeni materiallar toplanmışdır.

Qayaüstü rəsmlər-retroqliflər qədim incəsənətin yaranması və təkamülü kimi mühüm elmi problem məsələlərin öyrənilməsi üçün əsas mənbələrdir. Qədim insanların sosial həyat tərzini, ideologiyasını, müxtəlif adət-ənənələri, estetik və fəlsəfi baxışları ilə əlaqədar yaranmış qayaüstü rəsmlər, qiymətli sənət əsərləri olmaqla yanaşı, bir növ bəşə-

riyyətin ilkin inkişaf mərhələlərini əks etdirən sirlə piktografik yazılardır. Dünyanın əksər ərazilərində mövcud olan petroqliflər, arxeoloqları, sənətsünaşları və linqvist tədqiqatçıları ən çox maraqlandıran abidələrdir.

Gilançayın yuxarı axını boyunca-Gilankənd, Biləv, Parağa, Tivi, Nəsirvaz, Xurs kəndləri ərazisində e.ə. IV-I minilliklərə və orta əsrlər dövrünə aid yaşayış yerləri, qalalar, istehkamlar və s. abidələr vardır. Bu maddi -mədəniyyət abidələri Gəmiqaya petroqlifləri ilə bilavasitə bağlıdır.

Gəmiqayanın cənub, qərb və şərq yamaclarında, 3500-3700 m hündürlükdə yerləşən Qaranquş, Nəbi yurdu, Qız-gəlin çuxuru, Camışölən, Dəlibulaq yaylaqları və Ayı dərəsindəki alp çəmənlikləri çox qədim zamanlardan Naxçıvanın, əsasən Gilançay və Əlincəqay vadilərində yaşamış ibtidai insanların ov məskənləri və yaylaqları olmuşdur.

Qayaüstü rəsmlər əsasən Gəmiqaya ərazisindəki Qaranquş və Nəbiyurdundakı yurd yerlərinin və qalaçaların ətrafındakı qayalar üzərindədir. Gəmiqayada sərt qranit, bazalt cinsli qayalar üzərində adam, keçi, maral, it, at, öküz, bəbir, quş təsvirləri və müxtəlif şərti işarələr həkk olunmuşdur. Naxçıvanın erkən sivilizasiya yarıdan türk nəsilərinə mənsub olan bu təsviri sənət əsərləri-piktografik abidələr Asiya, Avropa miqyasında Uzaq Şərqdən Anadoluya qədər geniş coğrafi ərazilərdə, xüsusilə Cənubi Qafqazda, Cənubi Azərbaycanda, Qaradağ regionunda məskunlaşmış qədim türklər məxsus petroqlifləri arasında mühüm vəsilə təşkil edərək ümumbəşəri tarixi dəyərə malikdir.

Heydər Əliyevin Azərbaycanın maddi mədəniyyət abidələrinə böyük sevgi ilə olan qaygısı, onun ideyalarının görkəmli, ləyaqətli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən əsas tutularaq Naxçıvan MR-nın maddi mədəniyyət abidələrinin tariximizin və mədəniyyətimizin öyrənilməsində böyük əhəmiyyəti çox yüksək qiymətləndirilir.

Heydər Əliyevin Azərbaycanın maddi və mənəvi mədəniyyəti ilə bağlı, özünə məxsus türkçülük və azərbaycançılıq konsepsiyası, obyektiv elmi əsaslara söykənən ideyası tarixşünaslığımız üçün çox dəyərlidir.

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri baxışına görə, tarix və mədəniyyət abidələri (tarix, arxeoloji, şəhərsalma və memarlıq, incəsənət) keçmiş nəsillərin maddi və mənəvi həyatını, vətənimizin çox əsrlik tarixini, onun azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda xalq kütlələrinin mübarizəsini, inqilabi hərəkatı, Azərbaycan dövlətinin təşəkkülünü və inkişafını əks etdirir.

Azərbaycanın tarixi mədəniyyət irsinin, maddi mədəniyyət abidələrinin dövlət səviyyəsində qorunması və elmi tədqiqi böyük öndər Heydər Əlirza oğlu Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Heydər Əliyevin tarix tədqiqatla bağlı nəzəri baxışı müasir Azərbaycan tarixşünaslığında dərk edilərək yüksək qiymətləndirilir və düzgün istiqamətdə inkişaf etdirilir. Onun maddi və mənəvi qaynaqlar əsasında xalqımızın tarixinin stratiqrafik aspektdə, xronoloji ardıcılıqla yenidən və düzgün araşdırılması barədə fikri çox böyük elmi dəyərə malikdir.

Heydər Əliyev Azərbaycanın tarixi abidələrinə böyük qayğı göstərməklə milli mədəniyyətimizin və mənəviyyətimizin daima qorunaraq gələcək nəsillərə irs olaraq saxlanması təməlini qoymuşdur.

Oqtay Sultanov,
ADPU-nun dekani,
tarix elmləri doktoru, professor

HEYDƏR ƏLİYEV: AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİLLİYİNİN QORUNMASI VƏ MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİ DÖVRÜ (1993-1995)

Həyatını Azərbaycan xalqına xidmətə həsr edən, dövlətçilik naminə gərgin fəaliyyəti ilə əfsanəyə çevrilmiş uzaqgörən Heydər Əliyev hələ müstəqilliyə qədərki hakimiyyəti dövründə müasir Azərbaycanın bu günü üçün sosial-iqtisadi və siyasi tarixi zəmin yaratmış, sovet dövlətində və dünyada böyük nüfuz sahibi olmuşdu. Sovet dövlətinin, eləcə də ABŞ-ın və digər dövlətlərin rəhbər dairələri Heydər Əliyevin potensial idarəçilik qabiliyyətini hələ o zaman etiraf edərək deyirdilər: *“Artıq bütün SSRİ-də sənə ehtiyac duyulur. Azərbaycan daha sənin üçün kiçikdir”. “...Heydər Əliyev ...iti ağı, güclü məntiqi, fənomen yaddaşı olan qüvvətli bir şəxsiyyət, sözün həqiqi mənasında kompüter insandır...” (R.Reyqan), “O nəinki Azərbaycanı və Amerikani, bütün dünyanı idarə edə bilər...” (B.Klinton).*

Milli dövlət quruculuğu fəlsəfəsini yaradan ümummilli liderin siyasi kursu sayəsində ölkəmiz hələ sovet dövründə onun tərəfindən uzaqgörənliklə proqnozlaşdırılan müstəqillik yollarında inamla addımlamaqdadır.

Təqdim olunan məqalədə tam əhatəsi qeyri-mümkün olan Heydər Əliyevin milli dövlət quruculuğu və xarici siyasət kursunun yalnız bəzi məqamlarının araşdırılmasına cəhd edilmişdir.

Azərbaycanın xarici siyasətinin Heydər Əliyev konsepsiyasının amalı milli müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünü qorumaq, qarşılıqlı bərabərlik əsasında beynəlxalq münasibətləri inkişaf etdirmək, bütün dünya ölkələri ilə dostluq əlaqələri yaratmaqdır. İqtisadi-siyasi və

beynəlxalq güc mərkəzlərindəki keyfiyyət dəyişmələrini, iqtisadi inkişafın ağırlıq mərkəzinin Qərbdən Şərqə keçmə təmayülünü nəzərə almaqla hazırlanmış bu konsepsiya dövlətin daxili və xarici siyasətində nəzərə alınmaqdadır. «İslam qövsi» adlandırılan Avropadan Çinə qədərki məkanda toqquşan beynəlxalq maraqlar bu gün də diqqət mərkəzində olmaqla xarici siyasətin pragmatikliyinə imkan verir. Azərbaycanın əlaqələri Avrasiya qonşuları, MDB ölkələri daxil olmaqla, həmsərhəd ölkələrlə, ənənəvi Avropa və aparıcı dünya partnyorları ilə, BMT, onun Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri ilə, regional təşkilatlarla, islam və türk dünyası ilə və s. istiqamətlərdə dərinləşməkdədir. Türkiyə, İran, Ukrayna və Cənubi Koreya ilə yanaşı beş geosiyasi mərkəzdən biri hesab edilən Azərbaycan Respublikası tarazlaşdırılmış siyasəti ilə beynəlxalq iqtisadi və siyasi proseslərə aktor dövlət kimi təsir gücünə nail olmuşdur.

Diplomatiya elmi ilə zəngin olan bu konsepsiyanın təməli ümummilli liderin hələ “Tənha ada” adlandırdığı Naxçıvan Muxtar Respublikasında bir il doqquz ay ərzindəki rəhbərliyi zamanı qoyulmuşdu. Nəhəng dövlətlərin rəhbərliyi, səfirlikləri ilə ilk əlaqələr məhz burada yaradılmışdı. 1991-ci ilin dekabrın 27-də ABŞ-ın Moskvadakı səfirliyinin nümayəndələri Ense G. Breyter və Orbi A.Karlsonun, 1992-ci ilin apreliyində ABŞ-ın Azərbaycanda ilk səfiri Robert Finin, iyulda yeni səfir Riçard Maylsın son 70 ildə ilk ABŞ diplomatları kimi Naxçıvana Heydər Əliyevin görüşünə gəlişi Heydər Əliyevin nüfuzuna, ictimai-siyasi sabitliyin yaradılmasına yeganə ümüd bəslənilən şəxsiyyətinə ehtiramın ifadəsi idi. ABŞ prezidenti B.Klinton ilə yazışmalar, 1993-cü ilin martında ABŞ hökuməti tərəfindən 1 mln. dollar dəyərində Naxçıvana ilk humanitar yardım göndərilməsi, Ermənistanın işğalçılıq siyasəti haqqında dünyanın nəhəng dövlətinə birbaşa məlumat çatdırılması və s. diplomatik uğurlardan idi. Bu uğurlar elə bir dövrə təsadüf edirdi ki, ABŞ konqresi erməni lobbisinin təsiri altında Azərbaycana humanitar yardımını qadağan edən «907-ci düzəlişi» qəbul etmişdi. Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pere, BMT-nin Azərbaycandakı nümayəndəsi Mahmud Əl-Səid, Qaçqınlarla iş üzrə

Ali Komissarlığının nümayəndəsi Lois Rovira, Avropa Birliyi Komissiyasının üzvləri Donanto Kiari və Riçard Levendorski, ATƏM-in o zamankı sədri İrci Dlpstb, Rusiyanın Dağlıq Qarabağ münacişəsi üzrə xüsusi nümayəndəsi V.Kazemirov və başqaları ilə görüşlər milli maraqların müdafiəsinə qalxmış dahi liderin Vətənə, xalqa bağlılığını, təəssübkeşliyinin ifadəsi idi. Ermənistanın Naxçıvana təcavüzü ilə əlaqədar yaranmış blokada vəziyyəti haqqında dünyanın məlumatlandırılması, Qars müqaviləsinə əsasən Türkiyənin Muxtar Respublikasının qarantı kimi çıxış etdiyi 1992-ci il tarixli bəyannaməsinə nail olunması, İran və Türkiyə ilə yaradılan əlaqələr, Türkiyənin Qars, İqdir, Ağrı, Ərzurum, Van bölgələri ilə iqtisadi və mədəni əlaqələrin yaradılması, 1992-ci ilin avqust və iyul aylarında Türkiyəyə səfərlər, Türkiyənin «Qızıl ay» cəmiyyətinin rəsmi hökumət dairələrinə yardımla bağlı müraciətindən sonra Muxtar Respublikaya yardımlar alınması, Muxtar Respublikanın 75 gəncinin təhsil almaq üçün Türkiyə Universitetlərinə göndərilməsi, müasir tipli Naxçıvan Türk Liseyinin açılması, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında Araz çayı üzərində «Ümid» körpüsünün istifadəyə verilməsi, Muxtar Respublikanın beynəlxalq iqtisadi əlaqələrinə təkan verə biləcək Türkiyə bankının açılışı və s. tədbirlər uzaqgörən kursun praktiki nəticələri idi. Mərənd fərmandarı Rza İbadinin başçılığı ilə İİR-in hakimiyyət və işgüzar dairələrinin bir qrupunun, Şərqi Azərbaycan ostandarı Əkbər Pəhrizkarinin, İranın Xarici İşlər Nazirliyinin müşaviri Şeyx Əttarın qəbul edilməsi, İran-İslam Respublikasının o zamankı xarici işlər naziri Əli Əkbər Vilayətinin dəvəti ilə ümummilli liderin İrana səfərləri «İran dağılmalıdır» söyləyən o zamankı sərişəsiz iqtidarın siyasətindəki ciddi səhvərin ifşası idi. Avropa Birliyinin «yeni qonşuluq» siyasəti proqramından çox-çox əvvəl Azərbaycan-İran yeni qonşuluq münasibətlərinin bünövrəsinin qoyulması idi. İranın Azərbaycan hakimiyyətinə qarşı sətərlənmiş mövqə nümayiş etdirdiyi bir məqamda Naxçıvana təmənnaşız yardım nəzərədə tutan protokolların imzalanması məhz, Heydər Əliyevin böyük nüfuzunun, təcrübəsinin bəhrəsi idi. Dağlıq Qarabağ münacişəsinin həllində islam dünyası dövlətlərinin səfərbər edilməsinin vacibli-

ynin o zamankı iqtidara xəbərdarlığı idi. Bu xəbərdarlıqlardan nəinki ibrət dərsi alınır, əksinə MDB-yə və digər dövlətlərə münasibətdə mövqələr qarşıdurmalara çevrilirdi. Vətəndaş müharibəsi həddinə çatdırılan Respublikanın ərazi bütövlüyü Ermənistan tərəfindən pozulur, torpaqlar işğal olunurdu.

İctimai-siyasi və iqtisadi vəziyyətin gərginləşdiyi bir zamanda beynəlxalq nüfuzla malik olan Heydər Əliyevin xalqın tələbi ilə hakimiyyətə yenidən qayıdışı Vətənin xilasına yönələn dövlət quruculuğuna meydan açdı. İnfilyasiya həddinin 1600 faiz səviyyəsində olduğu, ümumdaxili məhsulun 58 faiz, sənaye istehsalının 67 faiz, kənd təsərrüfatı istehsalının 48 faiz, kapital qoyuluşunun həcmnin 43 faiz aşağı düşdüyü bir zamanda təcrübəli daxili və xarici siyasətə start verildi. MDB-yə daxil olmaqla informasiya blokadasında olan, təklənən Azərbaycan ABŞ, İngiltərə, Fransa və regionda enerji maraqları olan digər dövlətlərə ilk diplomatik «təzyiq» addımını atdı. Avropanın enerji təhlükəsizliyi üçün perspektiv imkanlara malik Azərbaycanın haqlı səsinin Beynəlxalq miqyasda eşidilməsini məcbur və təmin etdi. Ermənistanla «gözün üstə qaşın var» deməyə böyük dövlətlərin maraqları bitərəfləşdirildi. Neft yataqlarına «gecikmək» istəməyən dövlətlər Azərbaycanı dinləməyə, H.Əliyevə səfər dəvətləri göndərməyə və müzakirələrə tələsdilər. 12 may 1994-cü il tarixli Ermənistan-Azərbaycan atəşkəs razılığı məhz, yeridilən «bitərəfləşdirmə» siyasətinin bəhrəsi idi. Cəbhədə atəşkəslə respublika tənəffüsə nail oldu. Dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya, nəhəng beynəlxalq neft şirkətləri ilə əməkdaşlıq üçün vacib şərt olan daxili ictimai-siyasi sabitlik təmin edildi. 1994-cü il oktyabr və 1995-ci il mart Dövlət Çevrilişi cəhdlərinin qarşısı alındı.

Ümummilli liderin rəhbərliyi altında hazırlanan Azərbaycan Respublikasının Yeni Konstitusiyası Demokratik Dövlət Quruculuğu və İslahatlar üçün hüquqi təminat yaratdı. Müstəqil Azərbaycanın «Seçki Qanunu»nun, «Seçki Məcəlləsi»nin qəbulu seçki qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində mühüm addım oldu. 1995-ci ildə çoxpartiyalılıq əsasında həyata keçirilən parla-

ment seçkiləri milli dövlət quruculuğu yolunda əldə edilən ümumxalq nailiyyəti idi.

Ulu öndərin qətiyyəti sayəsində qəbul edilən "Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi proqramı" bazar iqtisadiyyatına keçidin əsasını qoymaqla iqtisadiyyatda sabitliyin yaradılmasına perspektiv açdı. Dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyətinin inkişafına imkan verən tədbirlərə başlandı. Məhz Heydər Əliyevin iradəsi, Yeni Azərbaycan Partiyasının elmi-nəzəri əsaslara söykənən siyasəti, iqtisadiyyatın keçid dövrünün tələblərinə uyğunlaşdırılması ilk uğurlara imza atdı. 1995-ci ildə inflyasiya 84 faizə endi. 1996-cı ildə əldə edilən ilk iqtisadi sabitlik, iqtisadi inkişaf meyillərinin bazası məhz 1995-ci ildə möhkəmləndirildi.

Heydər Əliyevin milli, regional və qlobal təhlükəsizlik prinsiplərinə əsaslanan milli təhlükəsizlik strategiyası Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyası istiqamətində mühüm nəticələrini verdi. Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi-siyasi əlaqələri yeni mərhələyə daxil oldu.

Neft yataqlarına sərmayə qoymaq niyyətində olan şirkətlər Heydər Əliyev siyasətinin işığına toplanaraq 20 sentyabr 1994-cü il tarixli «Əsrin müqaviləsi»nə imza atdı. Beləliklə, ABŞ, İngiltərə, Türkiyə, Rusiya və dünyanın digər dövlətlərinin nəhəng neft şirkətləri müqavilədə təmsil olunmaqla Azərbaycanın enerji mənbələrinə sərmayə qoymasına səfərbər olundular.

Neftin dünya bazarına nəqli siyasi müstəvidə araşdırılma problemi nə çevrilərkən marşrutun Ermənistan və Naxçıvan ərazilərindən keçməklə Türkiyənin Aralıq dənizindəki Ceyhan limanına çıxarılması Ermənistanla edilən böyük iqtisadi güzəştin əvəzində rəsmi Yerevanın da adekvat olaraq Dağlıq Qarabağ probleminin həllində siyasi güzəştlərə gedəcəyi Qərbdə hətta ən optimal variant kimi təklif edildi. Sözügedən istiqamətdəki neft kəməri hətta «Sülh kəməri» kimi hallandırılmağa başladı. Lakin uzaqgörən lider neft strategiyasının Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizama salınmasında həlledici faktor deyil, vacib zəmin yaradacaq amil olduğunu bəyan etdi. Qətiyyəti sayəsində digər marşrut layihələrinə nisbətən baha başa gələn Bakı-Tibilisi-Ceyhan

boru xəttinə üstünlük verdi. Çünki proqmatik düşünülməklə bu marşrut bütövlükdə ümumqafqaz evində siyasi sabitliyin təminatı üçün perspektivlər açırdı. Cənubi Qafqazdakı sabitliyin münafişənin həlli ilə vəhdətini, regionda sabitlik olmadan problemin həllinin mümkünəzülüyünü duyan böyük diplomat müdafiə etdiyi marşrutun siyasi əhəmiyyətini, kəmərin gələcək təhlükəsizliyinin təminatı variantlarını, NATO-Cənubi Qafqaz münafişətlərinin dinamikasını nəzərə aldı. Hələ, 1992-ci ildə NATO-nun baş katibinin «biz postsovet məkanında yaranmış gənc müstəqil dövlətləri gələcəkdə NATO-ya qəbul edəəcəyik, amma indi yox. Çünki onlar hələlik ayaq üstə durmaq iqtidarında deyillər» ifadəsindən bəlli idi ki, NATO Şərqə doğru genişləndirilmək istiqamətindədir. NATO-nun Gürcüstan və Ukrayna ilə müasir münafişətləri, Rusiyanın buna zidd mövqeyi Azərbaycan siyasətinin zərgər dəqiqliyi ilə ölçüldüyünü göstərir. Gürcüstan- NATO yaxınlaşması Cənubi Qafqazla, o cümlədən Azərbaycanla Rusiya arasında zəruri bufer imkanları, tikintisi nəzərdə tutulan neft kəmərinin Gürcüstan ərazisindən keçən hissəsinin gələcək təhlükəsizliyi üçün imkan vəd edirdi. Gürcüstan-NATO münafişətlərinin Rusiyanın maraqlarına zidd olması regionda əlavə gərginliklərin yaradılması ehtimalını da istisna etməirdi. Məhz bu məqamı da nəzərə alan Heydər Əliyevin NATO ilə sülh və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığa təkən verməklə yanaşı, təşkilata daxil olmaq məsələsini danışıqlar müstəvisindən uzaqda saxlaması onun incə diplomatiyasından xəbər verirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirilən həmin proqmatik xarici siyasət kursu nəticəsində respublika Avropa və Şərq dövlətləri ilə sıx əlaqələrə nail olmuş, dünya enerji təhlükəsizliyinin əsas ocaqlarından birinə çevrilmişdir. Neft və qaz kəmərləri, dəmir yolu xətti, Böyük İpək Yolu və digər həllini tapan layihələr Qərb ilə Şərqlin qovuşuğunda olan Azərbaycanın dünya kommunikasiya sistemində əhəmiyyətli yerini təmin etmişdir.

Rasim Həsənov,
ADİU-nun «Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər»
kafedrasının professoru, i.e.d.

REGIONLARIN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFI İLHAM ƏLİYEV SİYASƏTİNİN PRIORİTETİ KİMİ

Son iki on illikdə Azərbaycanda həyata keçirilən sürətli sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası, haqlı olaraq bir çox alimlər və dövlət xadimləri tərəfindən fenomenal inkişaf modeli kimi səciyyələndirilir. Həqiqətən də, ağır və sürətli böhranlar məngənəsinə düşmüş bir ölkənin davam edən hərbi münaqişə və xarici hərbi-siyasi təhdidlər şəraitində qısa tarixi müddət ərzində dünya üçün örnək ola biləcək inkişaf yolu keçməsi nəzəri və əməli baxımdan məhsuldar, dayanıqlı səmərəli inkişaf modeli hesab edilə bilər. Bu modelin bütün dominantları və yaratdığı nəticələri ayrıca tədqiqat və örnək nümunəsi ola bilər. Fikrimizcə, belə örnəklərdən ən vaciblərindən birini isə regional inkişaf istiqaməti təşkil edir.

Beləki, Azərbaycanda 24 il öncə dövlət müstəqilliyinin bərpa olunması ilə başa çatan planlı idarəetmə dövrünün iqtisadiyyatımızda miras qoyduğu əsas problemlər sırasında xalq təsərrüfatının qeyri-təkmil strukturunun formalaşması, onun komplekslik səviyyəsinin aşağı olması və s. ilə yanaşı, məhsuldar qüvvələrin qeyri-bərabər yerləşməsi sayəsində iqtisadiyyatın sahə və ərazilər üzrə qeyri mütənasib cəmlənməsi problemi xüsusi ilə arzuolunmaz hal kimi qiymətləndirilir. Beləki dünya təcrübəsinin dərsləri göstərir ki, ölkənin iqtisadi inkişafının sürəti və keyfiyyəti, iqtisadi fəzanın tarazlığından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu baxımdan faktiki olaraq, ulu öndər Heydər Əliyevin dövlət rəhbərliyinə qayıdışından sonra ölkəmizdə sistemli və ardıcıl xarakter alan, müstəqil iqtisadiyyatın qurulmasının təmin edən iqtisadi islahatlarda, ölkənin mühüm iqtisadi problemlərdən biri kimi regionların sosial-iqtisadi inkişafı məsələlərinə ciddi

diqqət verilməsinə başlandı. Bu istiqamətdə ilk mühüm qərar, regionlarımızın iqtisadiyyatında həlledici əhəmiyyətə malik olan kənd təsərrüfatı istehsalında ifrat böhranın qarşısının alınması və xüsusi sahibkarlığın inkişafı üçün, keçmiş SSRİ məkanında ilk olaraq torpağın özəlləşdirilməsi haqqında qərarın verilməsi hesab edilməlidir. Mahiyyətinə və təsir gücünə görə olduqca əhəmiyyətli olan bu qərar, həm də sosial-siyasi xarakterinə görə son dərəcə cəsarətli və radikal xarakterli qərar olmuşdur. Əslində bu qərar uzun illər ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatında formalaşmış qeyri-təkmil ərazi və sahə strukturunun təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş qərar idi.

Sonrakı dövrlərdə Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün sahələrinə aparılmış düşünülmüş iqtisadi siyasət sayəsində, artıq XXI əsrin ilk illərindən başlayaraq milli iqtisadiyyatımızın inkişafında Rio bəyannaməsinə müvafiq olaraq davamlılıq, dayanıqlılıq və tarazlığın təmin edilməsi məqsədləri əsas hədəflər kimi qoyuldu. Bu hədəflərə nail olunması baxımından Hökumətin iqtisadi siyasətində vürğuların dəyişməsi müşahidə olundu. Buna, beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə əməkdaşlığın xarakterinin dəyişməsi, dövlət büdcəsinin tənzimləyici rolunun yüksəldilməsi, Hökumətin iqtisadi siyasətində proqramlılığın gücləndirilməsi, iqtisadi interasiya siyasətində çox istiqamətliyin artırılması və s. kimi məsələləri nümunə göstərmək olar. Bu sırada mühüm addımlardan biri Dövlətin iqtisadi siyasətində regional inkişafa diqqətin artırılması hesab edilə bilər. 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasını Prezidenti seçilən Möhtərəm İlham Əliyevin Dövlət başçısı kimi ilk qərarlarından biri “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər)” təsdiqi olmuşdur. Hesab edirik ki, bu proqram eyni zamanda Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyasına müvafiq olan regional inkişaf konsepsiyasının mahiyyətini ifadə edir. Qeyd etmək vacibdir ki, Prezident İlham Əliyevin iqtisadi siyasətinin bütövlükdə, mühüm xüsusiyyəti dünya təcrübəsində prioritetliyə malik olan yanaşmaların fəal tətbiq edilməsidir. Davamlı inkişafın mühüm bir tərkib elementi kimi inkişafın ta-

razlığının təmin edilməsi bu mənada əlamətdar hesab edilə bilər. Birinci regional inkişaf proqramı olan bu mühüm sənəddə onun hədəfləri və gözləntiləri, *“...sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikasında həlli vacib məsələlərdən biri regionlarda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirməklə oradakı əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın davamlı inkişafına, əhalinin məşğulluğunun artırılmasına və ölkədə yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu istiqamətlərdə tədbirlərin həyata keçirilməsi regionların iqtisadi inkişafında mövcud olan kəskin fərqin aradan qaldırılmasını və regional tarazlığın əldə olunmasını təmin etməklə yanaşı onların iqtisadi gücünü artırır və sosial problemlərin həllini sürətləndirər”* kimi ifadə olunmuşdur.

Azərbaycanda son illər ərzində aparılmış regional sosial-iqtisadi siyasətin elmi baxımdan qiymətləndirilməsi üçün dünya təcrübəsində belə siyasətin formalaşması xüsusiyyətlərinə nəzər salmağı məqsədmüvafiq hesab edirik.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, regional siyasətin məqsədləri və prioritetləri ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən o, ölkənin müxtəlif regionlarının inkişaf problemlərinin həlli ilə, digər tərəfdən isə ümumdövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Dövlətin regional siyasətinin iqtisadi məqsədləri ümummillî rifah halının təmin edilməsi üçün hər bir regionun istehsal potensialının effektiv - rəşional istifadəsinə nail olunmasına istiqamətlənir, sosial-siyasi məqsədlər isə, regionlar arasında həyat səviyyəsi ilə sosial mühitin keyfiyyəti arasında bərabərliyin təmin olunmasını ehtiva edir. Mahiyyət etibarî ilə, iqtisadi siyasətlə regional siyasət bir-birini tamamlamalıdır. İqtisadi siyasət inkişafın qarşıya qoyulmuş məqsədinə çatmaq yolunda yaranan problemlərin həllinə, ölkənin və onun hər hansı hissəsinin rifahının təmin olunmasına istiqamətlənirsə, regional siyasət ərazi inkişafının məhz müəyyən məqsədlərə doğru idarə olunmasına xidmət etməlidir.

Lakin istənilən halda dövlətin regional siyasətinin özəyini “ölkə mənafeyinin üstünlüyü” prinsipi təşkil edir.

Dövlət Proqramının uğurlu icrası nəticəsində bütövlükdə ölkədə və o cümlədən regionlarda qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafı, yeni iş yerlərinin və müəssisələrin yaradılması, regionlarda kommunal xidmət və sosial infrastruktur təminatının, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, ölkəyə investisiya qoyuluşlarının artırılması sahəsində xeyli işlər görülmüş, nəticədə əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılmasına və yoxsulluğun azaldılmasına nail olunmuşdur.

1-ci Dövlət proqramının uğurlu realizasiyasını əsas götürərək hökumət, 2009-2013-cü illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafının yeni Dövlət Proqramının hazırlanmasını məqsəduyğun hesab etmişdir. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın əsas məqsədi ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsinə, iqtisadiyyatın diversifikasiyasına, tarazlı regional və davamlı sosial-iqtisadi inkişafa, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılması kimi müəyyən olunmuşdur.

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasında prioritet kimi müəyyən edilmiş və neft-qaz gəlirlərindən səmərəli istifadə etməklə regional tarazlığın təmin edilməsi istiqamətində müstəsna rol oynayan regional inkişaf üzrə Dövlət Proqramları əhalinin işgüzar fəallığının artmasına, regionlarda sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da genişlənməsinə, infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsinə, beynəlxalq tələblərə cavab verən rəqabətqabiliyyətli və ixracönlü məhsullar istehsal edən yeni müəssisə və obyektlərin yaradılmasına səbəb olmuş, vətəndaşların rifahını xarakterizə edən keyfiyyət göstəricilərini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır.

Regional inkişaf üzrə hər iki dövlət proqramının icrası dövründə bütün iqtisadi rayonlara daxil olan şəhər və rayonların sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair əlavə 240 sərəncam imzalanmışdır. Proqramların icrasının illik yekunlarının ölkə Prezidenti tərəfin-

dən ictimai müzakirələrlə, o cümlədən bilavasitə regionlarda və Mərkəzdə nəzarətdə saxlaması təcrübəsi, Dövlət idarəçiliyi sahəsində mühüm və yüksək nəticəliliyə malik yenilik kimi qiymətləndirilə bilər. Ümumilikdə, Proqramları həyata edən 10 il ərzində regionların sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilən siyasət ölkənin makroiqtisadi göstəricilərinin sürətlə yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur. Bu müddət ərzində, Ümumi Daxili Məhsul 3,2 dəfə, adambaşına ÜDM-in həcmi 2,8 dəfə, qeyri-neft sektoru 2,6 dəfə artmış və ölkəmizdə orta illik iqtisadi artım 12,9 % təşkil etmişdir. 10 ildə strateji valyuta ehtiyatları 31 dəfə, xarici ticarət dövriyyəsi 6,6, ixrac 9,3, idxal 4,1, qeyri-neft ixracı 4,7 dəfə artmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatı "Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti İndeksi 2013-2014" hesabatına əsasən, rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə görə 39-cu, MDB-də 1-ci olmuş, ölkəmiz ilk dəfə dünyanın "yuxarı orta gəlirli" və "yüksək insan inkişafı" ölkələr qrupuna daxil olmuşdur. Nüfuzlu reyting agentliklərinin hamısı ("Fitch Ratings", "Standart & Poor's" və "Moody's") Azərbaycana investisiya kredit reytingi vermiş və Azərbaycan Qafqaz ölkələri arasında investisiya reytinginə malik yeganə ölkə olmuşdur. 10 ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri 16 dəfə, orta aylıq əmək haqqı 5,5 dəfə, pensiyalar 9,6 dəfə, əhalinin əmanətləri 27 dəfə artmışdır. İki Dövlət proqramının fəaliyyət göstərdiyi 10 il ərzində ölkədə minimum əmək haqqı 11,7 dəfə artmış, yoxsulluğun səviyyəsi 2003-cü ildəki 44,7 faizdən 2013-cü ildə 5,3 faizə düşmüşdür. Azərbaycanda həyata keçirilən çevik büdcə-vergi siyasəti nəticəsində dövlətin iqtisadi qüdrətinin daha da artırılması, regionların, qeyri-neft sektorunun və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, istehsal və infrastrukturun müasir tələblərə uyğun yenidən qurulması, xalqın rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində işlər davam etdirilmiş, dövlət büdcəsi sosial və investisiya yönümlü, inkişaf və quruculuq büdcəsi, iqtisadi islahatların və dövlət proqramlarının maliyyələşmə mənbəyi olmuşdur. 2003-cü ildə ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların ümumi həcmimin yalnız 26,8 faizi daxili mənbələrdən

maliyyələşdirsə, 2013-cü ildə daxili investisiyaların xüsusi çəkisi 62,5 faizə çatmışdır.

Ümumilikdə, 2004-2013-cü illərdə daxili investisiyalar 14,6 dəfə, qeyri-neft sektoruna investisiyalar 12,9 dəfə artmış, regionlara bütün mənbələr hesabına 50,7 milyard manat vəsait yönəldilmişdir. 10 il ərzində həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkədə 1,2 milyondan çox yeni, o cümlədən 900 min daimi iş yeri açılmış, 55,6 min yeni müəssisə yaradılmışdır. Yeni açılmış iş yerlərinin 80 faizə yaxını regionların payına düşmüşdür. Bu müddət ərzində innovasiya xarakterli texnologiyaların tətbiqi davam etdirilmiş, yeni müəssisələr yaradılmış, müəssisələrin istehsal potensialı artırılmış, ölkə sənayesində 2,7 dəfə artım qeydə alınmışdır. Kənd təsərrüfatı sahəsində ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün bitkiçilik və heyvandarlıq sahələri inkişaf etdirilmiş, ərzaq məhsulları ilə özünü təminatmə səviyyəsi daha da yaxşılaşdırılmışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair dövlət proqramlarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların istifadə etdikləri yanacaqın, motor yağlarının və mineral gübrələrin dəyərinin orta hesabla 50 faizinin dövlət tərəfindən ödənilməsi, eləcə də dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına buğda istehsalının stimullaşdırılması məqsədilə yardım verilməsi, toxumçuluq və damazlıq işləri üzrə müəyyən işlərin görülməsi, aqroservis xidmətlərindən güzəştli qiymətlərlə istifadə, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına verilmiş güzəştli kreditlər kənd təsərrüfatı istehsalı sahəsində ilbəlil dinamik inkişafın əldə edilməsini təmin edən amillərdən olmuşdur. Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 10 ildə 1,5 dəfə, taxıl istehsalı 43,9 faiz, kartof istehsalı 29,1 faiz, tərəvəz 17,8 faiz, bostan məhsulları 20,5 faiz, meyvə və giləmeyvə 49,1 faiz, üzüm istehsalı isə 2,4 dəfə artmışdır. Sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi və bu sahəyə dövlət qayğısının artırılması məqsədilə hər iki regional İnkişaf Proqramlarının icrası dövründə Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitləri

hesabına ölkə üzrə ümumilikdə 19,1 min sahibkarlıq subyektinə 1,2 milyard manat güzəştli kredit verilmiş, nəticədə 110 min yeni iş yeri yaradılmışdır.

Regional İnkişaf Dövlət Proqramlarının icrası çərçivəsində 10 il ərzində 8,3 min kilometr respublika və yerli əhəmiyyətli avtomobil yolları tikilmiş və ya təmir olunmuş, regionlarda 307 yeni körpü və yol ötürücüsü tikilmiş və ya təmir edilmiş, Naxçıvan, Gəncə, Lənkəran, Zaqatala, Qəbələ və Yevlax şəhərlərində hava limanları istifadəyə verilmişdir. Ölkənin sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan informasiya və rabitə sahəsinin inkişafında 8,2 dəfə artıma nail olunmuşdur. Dövlət Proqramları çərçivəsində regionlarda infrastrukturun bərpası və inkişafı, əhalinin kommunal xidmətlərlə, o cümlədən elektrik enerjisi, qaz və su ilə təchizatı, səhiyyə və təhsil müəssisələrinin tikintisi, əhalinin sosial vəziyyətinin daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, bu sahəyə irihəcmli dövlət investisiyaları yönəldilmişdir. Əhalinin elektrik enerjisinə olan tələbatını təmin etmək istiqamətində 10 ildə regionlarda ümumi gücü 2000 meqavata yaxın 17 elektrik stansiyası tikilmiş, 10 min km-dən çox elektrik verilişi xətləri və 1500-dən çox yarımstansiya tikilmiş və ya yenidən qurulmuş, təbii qazla təchizatın yaxşılaşdırılması sahəsində isə 40 min kilometrədek qaz xətləri çəkilmiş və ya təmir edilmiş, yaşayış evlərinin qazlaşma səviyyəsi 34%-dən 83,4%-ə çatmışdır. Əhalinin su təminatının yaxşılaşdırılması üçün yeni su və kanalizasiya xətləri çəkilmiş, yeni su anbarları istifadəyə verilmiş, əhəmiyyətli meliorasiya tədbirləri həyata keçirilmişdir. Bu dövrdə regionlarda 3,4 min kilometrədən çox su, 1,2 min kilometrədən çox kanalizasiya xətti çəkilmiş, 96 su anbarı tikilmişdir. 10 ildə təhsil infrastrukturunun inkişafı sahəsində 2708 məktəb tikilmiş və ya əsaslı təmir olunmuş, əhaliyə göstərilən tibbi xidmətin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində 500-dən çox səhiyyə müəssisəsi istifadəyə verilmişdir. Dövlət proqramlarının işlədiyi 10 ildə ölkədə bütün çadır düşərgələri ləğv olunmuş, qaçqın və məcburi köçkünlər üçün 77 müasir qəsəbə salınmış, 37

min ailə - 166 min məcburi köçkün mənzillə təmin edilmişdir. Eyni zamanda ötil və şəhid ailələrinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi işləri davam etdirilmiş, 2788, o cümlədən regionlarda 2041 mənzilli yaşayış binaları və 450-dən çox fərdi ev tikilmişdir. İdmanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün 10 il ərzində müxtəlif bölgələrdə 41 olimpiya idman kompleksi istifadəyə verilmiş, 250-dən çox idman və gənclər obyektı tikilmiş və ya yenidən qurulmuşdur.

Beləliklə, əminliklə söyləmək olar ki, Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi, **“Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı, əslində, ölkəmizin uğurlu, dayanıqlı inkişafı, iqtisadiyyatımızın şaxələndirilməsi üçün ən vacib və ən əsas iqtisadi alətə çevrilmişdir”**. Yeni Dövlətin regional iqtisadi siyasəti, həm dövlətin regional səviyyədə, həm də regionların özlərinin həyata keçirdikləri tədbirlər kompleksi, daha doğrusu, hökumət və regionlar arasında, həm də regionların öz aralarında qarşılıqlı münasibətləri əks etdirən və ərazi baxımından ölkənin siyasi, iqtisadi, sosial və ekoloji inkişafının idarə edilməsi üzrə fəaliyyət sahəsi kimi qəbul edilir. Bu mənada fikrimizcə, Azərbaycanın regional iqtisadi siyasətinin mahiyyətini Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin qiymətləndirməsi daha dolğun ifadə edir: **“Həyata keçirilən regional iqtisadi siyasətin əsas məqsədi ölkəmizin bütün bölgələrinin mövcud potensialından səmərəli istifadə etməklə qeyri-neft sahəsinin inkişafına, istehsal müəssisələrinin fəaliyyətinin daha da genişləndirilməsinə, ixracçılıq məhsul istehsalının stimullaşdırılmasına, yerli sahibkarlığın inkişafı yolu ilə əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılmasına, məşğulluq səviyyəsinin, xüsusilə də gənclərin faydalı əməklə məşğulluğunun artırılmasına və ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafının təmin edilməsinə nail olmaqdır.”**

Mahiyyət etibarı ilə Azərbaycanda son illərdə aparılan iqtisadi siyasətə bütövlükdə aid edilə biləcək yuxarıdakı qiymətləndirmələr, reallığı əks etdirməklə yanaşı, ölkəmizdə getdikcə güclənən daha başqa bir mühüm meyli: -Dövlətin iqtisadi siyasətində, xüsusi ilə

dövlət xərclərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi baxımından ciddi əhəmiyyət daşıyan iqtisadi siyasətin proqramlılığının güclənməsini təsdiq edir.

Bu qiymətləndirmələr, məna baxımından yeni keyfiyyət mərhələsinin anonsu və yol xəritəsi hesab ediləcək 2012-ci ildə qəbul edilmiş, "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında da öz yerini tapmışdır. Hesab edirik ki, konsepsiya çərçivəsində nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olunması, bütün digər həlledici hədəflərlə yanaşı regionların inkişafında, ölkə əhalisinin rifahının daha da yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır. Bu amili və əvvəlki regional inkişaf proqramlarını yüksək səmərəliliyini nəzərə alaraq, hökumət yeni "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nı qəbul etmişdir. Yeni proqramın əsas məqsədi daha geniş olmaqla, ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, regionların sürətli inkişafı istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi, xüsusilə kəndlərin inkişafı ilə bağlı infrastrukturun və sosial xidmətlərin daha da yaxşılaşdırılması kimi müəyyənləşdirilmişdir. Yeni Dövlət Proqramında müəyyən edilmiş məqsədə nail olmaq üçün regionlarda infrastruktur təminatının, o cümlədən əhalinin kommunal xidmətlərlə təminatının daha da yaxşılaşdırılması, ixracyönümlü və rəqabətədavamlı məhsul istehsalı istiqamətində sahibkarlığın inkişafının sürətləndirilməsi, əhalinin, xüsusilə kənd əhalisinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması və yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi kimi mühüm vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur. Sonuncu Dövlət Proqramında qeyd olunan istiqamətlərdə nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi ilk iki ili artıq göstərir ki, bu Proqram sosial-iqtisadi inkişafımızda vacib mərhələ olmaqla ölkə regionlarının davamlı inkişafında və "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası çərçivəsində nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olunmasında, eləcə də ölkə əhalisinin rifahının daha da yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Hazırda əməli fəaliyyətdə olan sonuncu regional inkişaf Proqramında müəyyən edilmiş:

- regionların iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunun və innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması;
- regionlarda sahibkarlıq fəaliyyəti üçün daha əlverişli vergi mühtinin yaradılması.
- 2014-2018-ci illər üçün dövlətin investisiya siyasəti çərçivəsində investisiyaların qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafına yönəldilməsi;
- regionlarda sahibkarların maliyyə təminatının daha da yaxşılaşdırılması;
- regionlarda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, tədarükü, saxlanması və satışı məqsədi ilə istixana, soyuducu və taxıl anbarı komplekslərinin (logistika mərkəzlərinin) yaradılmasının davam etdirilməsi;
- hər bir rayonun xüsusiyyəti, təbii və iqlim şəraiti nəzərə alınmaqla kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının ixtisaslaşması üzrə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- regionlarda turizm və rekreasiya zonalarında müvafiq infrastrukturun yaradılması, turizmin müxtəlif növlərinin inkişaf etdirilməsi, yeni turizm marşrutlarının yaradılması;
- regionlarda yeni istilik və su elektrik stansiyalarının tikintisi, mövcud enerji bloklarının modernizasiyası işlərinin davam etdirilməsi;
- regionlarda qaz təchizatının daha da yaxşılaşdırılması tədbirlərinin davam etdirilməsi;
- regionlarda su təchizatı və kanalizasiya sisteminin yenidən qurulması və yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi;
- regionlarda nəqliyyat sisteminin davamlı inkişaf etdirilməsi, nəqliyyat sektorunun, o cümlədən nəqliyyat xidmətləri bazarında rəqabət mühitinin daha da təkmilləşdirilməsi;

- regionlarda sənaye müəssisələrinin "yaşıl iqtisadiyyat" prinsipi əsasında fəaliyyət göstərməsi üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi;
- iqtisadi inkişafı xammal bazası ilə təchiz etmək üçün yeni xammal yataqlarının aşkar edilməsi;
- regionlarda təhsil müəssisələrinin tikintisi və əsaslı təmir işlərinin davam etdirilməsi;
- təhsil şəbəkəsində rasionallaşdırma tədbirləri həyata keçirməklə, regionlar arasında təhsilin keyfiyyətini bərabərləşdirmək üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;
- regionlarda əmək bazarının mütəmadi öyrənilməsi sisteminin yaradılması;
- regionlarda əhalinin sağlamlığının qorunması, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması, mütəxəssislərin bilik və bacarıqlarının daim artırılması sahəsində müvafiq tədbirlərin davam etdirilməsi və.s. kimi məqsədlərə nail olunması yeni proqramında əvvəlkilər kimi yüksək səmərəliliklə icra olunacağına əminlik yaradır.

Beləliklə, əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanda 2004-cü il-dən əsası qoyulan regionların sosial-iqtisadi inkişafına proqramlı yanaşma, metodoloji baxımdan Dövlət idarəçiliyində yeni, əməli baxımdan isə yüksək səmərəliliyə və nəticəliliyə malik olmaqla Dövlətin iqtisadi siyasətinin prioritetlərini ehtiva edir və Prezident İlham Əliyevin dövlət idarəçiliyinin mühüm dominantını təşkil edir.

*Muxtar Nağıyev,
YAP Səbail rayon təşkilatı sədrinin I müavini*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANIN ELEKTROENERGETİKA SƏNAYESİNİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

*"Ölkəmizdə böyük elektrik enerjisi potensialının
yaranması bizim tarixi nailiyyətimizdir"*

Heydər Əliyev

Dövlətin elektroenergetika potensialı, elektrik enerjisinin istehlak strukturu və miqyası, ondan istifadənin effektivlik səviyyəsi ölkənin iqtisadi potensialının vacib xarakteristikası olmaqla yanaşı, eyni zamanda cəmiyyətdə aparılan iqtisadi islahatların dinamikliyinin və həyat səviyyəsinin göstəricisidir. Bu baxımdan elektroenergetika sektorunun inkişafı ötən illərdə olduğu kimi, gələcəkdə də ölkəmizin iqtisadi siyasətinin vacib tərkib hissəsi olaraq qalacaqdır.

Məhz yuxarıda qeyd olunan bu və digər əsasları qabaqcadan görərək xalqımızın böyük siyasi korifeyi Heydər Əlirza oğlu Əliyev bu gün müstəqil Azərbaycanda mövcud olan güclü enerji sistemini yaratmışdır. Ötən əsrin ikinci yarısından başlayaraq, bu gün də ölkə iqtisadiyyatını və əhalisini elektrik enerjisi ilə təmin edən ən iri elektroenergetika obyektlərinin tikintisi məhz ulu öndərin bilavasitə rəhbərliyi ilə həyata keçirilmişdir.

Respublikanın sosial-iqtisadi inkişafında çox əhəmiyyətli sahələrdən olan elektroenergetika sistemini inkişaf etdirmək məqsədilə 1970-1980-ci illərdə bir sıra mühüm işlər görülmüş, irimiqyaslı layihələr həyata keçirilmişdir. Ölkəmizin elektrik enerjisində olan tələbatının yerli imkanlar hesabına ödəməyi qarşıya məqsəd qoyaraq, bu istiqamətdə gərgin fəaliyyət göstərmişdir. Ulu öndərin uzaqgörən siyasətinə qarşı təzyiqlərin olmasına baxmayaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının elektrik enerjisində olan ehtiyacını ödə-

mək məqsədilə 1971-ci ildə Araz çayı üzərində gücü 22 MVt olan "Araz SES" tikilib istifadəyə verildi. Gənclik şəhəri olan Sumqayıtın artan sənaye potensialının və əhalinin elektrik enerjisinə olan tələbatını ödəmək üçün mövcud gücü artırılaraq 220 MVta çatdırıldı. Hal-hazırda erməni daşnaklarının işğalı altında olan Qarabağ bölgəsinin əhalisini və kənd təsərrüfatını elektrik enerjisi ilə təmin etmək üçün Tərtər çayı üzərində gücü 50 MVt olan "Sərsəng SES" istifadəyə verildi.

Həmin dövrdə 3,5 milyard kVt/saat elektrik enerjisinin qonşu respublikalardan idxal etmək zorunda olan respublikamızı bu asılılıqdan azad etmək üçün tezliklə "Şəmkir SES" və İndiki "Azərbaycan İES"-nin inşa edilməsinə başlamaq qərarı verildi. Lakin bu qəddər böyük bir layihəni həyata keçirmək o qədər asan deyildi. Ulu öndər Sovetlər Birliyinin rəhbərləri ilə apardığı gərgin görüşlərin nəticəsi olaraq 80-ci illərdə gücü 80 MVt olan "Şəmkir SES" və Cənubi Qafqazda ən böyük elektrik stansiyası sayılan gücü 2400 MVt olan "Azərbaycan İES" tikilib istismara verildi. Ulu öndər Heydər Əliyevin elektroenergetika sənayesi sahəsində həyata keçirdiyi mühüm layihələr Azərbaycan elektroenergetika sisteminin müstəqil fəaliyyət göstərməsinə səbəb olmuşdur.

Təməli ümummillə lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə son 12 il ərzində həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində sıçrayışla inkişaf etmiş Azərbaycanın milli elektroenergetika sistemi özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Hal-hazırda respublikanın elektrik enerji sisteminin tərkibində 14 elektrik stansiyası, 15 su elektrik stansiyası fəaliyyət göstərir.

"Azərenerji" ASC-nin balas mənsubiyyətində olan bütün elektrik stansiyalarının ümumi gücü 7300 MVt-dan artıqdır.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən karbohidrogen yataqlarının işləməsinə dair dünyanın qabaqcıl neft şirkətləri ilə bağlanmış "Əsrin Müqaviləsi", Xəzər dənizinin zəngin neft və qaz

ehtiyatlarından istifadə edilməsi üzrə digər müqavilələrdə nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası, həmçinin əsas istehsalat obyektlərinin Abşeron yarımadasında yerləşməsi burada yeni nəsəliyə güclərinin yaradılması üçün zərurət yaratmışdır. Yaranmış zərurətdən bəhrələ-nərək 2001-2002-ci illərdə Bakı İstiklik Elektrik Mərkəzində hər birinin gücü 53 MVt olan iki müasir qaz - turbin aqreqatı istifadəyə ve-rilmiş və 2002-ci ildə "Şimal ES"-də ən yüksək faydalı iş əməslı (56%) olan 400 MVt gücündə yeni buxar-qaz enerji bloku işə qoşulmuşdur. Gücü 400 MVt olan ikinci enerji blokunun tikintisi davam edir.

Ölkə Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə 2015-ci ilə kimi ölkə elektroenergetika sektorunun inkişafına Dövlət proqramı hazırlanmışdır. Proqramda elektrik enerjisi istehlakının 5 faiz illik artımı nəzərdə tutulmuşdur.

Proqram çərçivəsində nəsəliyə güclərinin artırılması və elekt-rik enerjisi ötürülməsinin inkişafı üzrə bir sıra layihələrin həyata ke-çirilməsinə başlanılmışdır. Proqram layihələrinin həyata keçirilməsi məqsədilə 2006-cı ildə Astara, Şəki, Xaçmaz və Naxçıvan şəhərlə-rində hər birinin gücü 87 MVt, 2007-ci ilin fevral ayında Bakı şəhə-rində 105 MVt gücündə elektrik stansiyaları tikilib istismara veril-mişdir.

Enerji sisteminə pik gücünə malik olan tələbatın ödənilməsi üçün Abşeron yarımadasının cənubunda Səngəçal qəsəbəsinin yaxın-lığında hər birinin gücü 16,6 MVt-lıq aqreqatlardan ibarət ümumi gü-cü 300 MVt olan nəsəliyə mənbəyi 2008-ci ilin dekabr ayında isti-fadəyə verilmişdir.

Respublikanın qərb zonasının elektrik enerjisi istehlakçılarının tə-ləbatının yaxşılaşdırılması məqsədilə 07.07.1983-cü il tarixdən istis-marda olan "Şəmkir SES"-nin ümumi gücü 190 MVt olan 1 saylı hid-roaqreqat yenidənqurma və bərpa işləri başa çatdırıldıqdan sonra 2008-ci ilin dekabr ayında şəbəkəyə qoşulmuşdur.

Respublikanın Qusar rayonu ərazisində "Şahdağ" Qış-yay Turizm kompleksinin elektrik enerjisi ilə təmin edilməsi və həmçinin respub-

likanın şimal bölgəsinin enerji təchizatının yaxşılaşdırılması məqsədilə 12 aqreqatdan ibarət ümumi gücü 105 MVt olan "Şahdağ" elektrik stansiyası 2009-cu ilin sentyabr ayında enerjetiklərin istifadəsinə təhvil verilmişdir. 110 kV-luq elektrik verilişi xətti çəkilib tamamlanmışdır.

Nəzərdə tutulmuş proqramın yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar Sumqayıt şəhərində gücü 525 MVt olan, öz quruluşuna və texniki göstəricilərinə görə MDB məkanında anoloqu olmayan elektrik stansiyası 2009-cu ilin sonunda tam gücü ilə istifadəyə verilmişdir.

Yeni elektrik stansiyalarının tikilməsi ilə yanaşı istismarda olan Azərbaycan istilik elektrik stansiyasının enerji bloklarında yenidənqurma işləri aparılmış və hər enerji blokunun gücü 330 MVt-a çatdırılmışdır.

Respublikanın enerji təhlükəsizliyinin daha etibarlı təmin edilməsində, enerjinin istehsalı, ötürülməsi və paylanması sistemlərinin etibarlı və dayanıqlı işləməsinin təmin edilməsində böyük rol olacaq, həm qaz, həm mazut yanacağından istifadə edilməsinə imkan verən yeni texnologiyalar tətbiq etməklə Şirvan şəhərində gücü 780 MVt olan yeni "Cənub" elektik stansiyasının tikintisinə 2008-ci ildə start verilmiş və 2013-cü ildə tam gücü ilə istifadəyə verilmişdir.

Füzuli və Beyləqan rayonlarının elektrik təchizatının yaxşılaşdırılması, elektrik enerjisinin ötürülməsi və paylanması sahələrinin etibarlı və dayanıqlı işləməsinin təmin edilməsi ilə yanaşı gələcəkdə pik güclərinin artırılması məqsədilə 25 MVt gücündə "Füzuli" su elektrik stansiyası tikilmişdir.

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində blokada şəraitində olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının enerji təchizatının yaxşılaşdırılması istiqamətində də bir sıra mühüm işlər həyata keçirilmişdir.

Naxçıvan şəhərində 87 MVt və 60MVt gücündə elektrik stansiyasının istifadəyə verilməsi daxili istehsal gücünün səviyyəsi 170 MVt-a qaldırılmışdır. Bundan əlavə təbii qazın verilməsi nəticəsində demək olar ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası müstəqil enerjisisteminə

malik olmuş və enerji idxalından azad olmuşdur. Naxçıvan Muxtar Respublikasının təbii ehtiyatlarından istifadə etmək 2010-cu ildə gücü 20MVt olan Biləv su elektrik stansiyası tikilib istifadəyə verilmişdir.

Yuxarıda qeyd edilən layihələrin həyata keçirilməsi sayəsində bazis gücü ilə təminatda ciddi artımlara nail olunmuş və hesablamalara görə ehtiyat güc 30 faizdən artıq olacaqdır. Bununla yanaşı fəaliyyət göstərəcək bütün stansiyalar artıq müasir tipli olacaqdır.

Respublika iqtisadiyyatının sürətli inkişafı növbəti illər üçün gənərsiya güclərinin və ən əsası isə pik güclərinin artırılması tələb olunur. Bu məqsədlə elektroenergetika sistemində iri və kiçik su elektrik stansiyalarının tikintisi layihələrinin araşdırılması həyata keçirilərək müvafiq proqram hazırlanmışdır. Bu proqram da Kür çayı üzərində ümumi gücü 550 MVt-a yaxın və illik hasilatı 15 milyard kilovatsaat olan üç (Tovuz Şıxlı, Poylu) su elektrik stansiyalarının tikintisi nəzərdə tutulmuşdur. Bundan əlavə respublikanın digər çayları üzərində ümumi gücü 550 MVt olan kiçik su elektrik stansiyalarının da tikintisi planlaşdırılır.

Həmçinin şəxsi investisiyaların iştirakı ilə yaxın illər ərzində respublikanın müxtəlif rayonlarında gücü 1-2 MVt olan onlarla kiçik su elektrik stansiyaları tikiləcəkdir.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, alternativ enerji mənbələrindən (külək və günəş enerjisindən) istifadə etməklə yeni elektrik enerji istehsalı mənbələri yaradılır ki, gələcəkdə bu mənbələrdən hasil ediləcək elektrik enerjisi ümumi tələbatın 20 faizə qədərini təşkil edəcəkdir.

2010-2015-ci illər ərzində elektrik enerjisinin ötürülməsi sistemində planlaşdırılmış layihələrin həyata keçirilməsi nəticəsində yeni transformatorların ümumi gücü 2000 meqavoltamperə yaxın, 110-500 kV-luq yeni xətlərin ümumi uzunluğu təqribən 800 km artırılmışdır.

Beləliklə bütün yuxarıda qeyd olunan bu və digər faktorları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan elektroenergetika kompleksi-

nin inkişaf proqramının tətbiqi onun fəaliyyətinin effektivliyinin və enerji təhlükəsizliyinin yüksəlməsi ilə müşahidə olunur və bu faktorlar gələcəyin inkişaf perspektivliyinin əsasını təşkil edir.

Azərbaycan elektroenergetika sistemi Beynəlxalq İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına daxil olan ölkələrin (Azərbaycan, İran, Türkiyə, Orta Asiya ölkələri, Əfqanıstan və Pakistan) Enerji Sistemlərinin Birləşdirilməsi” beynəlxalq layihəsində, Qara Dəniz Ölkələrinin İqtisadi Əməkdaşlıq Komitəsi, MDB Elektroenergetika Şurası çərçivəsində həyata keçirilən və s. layihələrdə iştirak edir.

Hərtərəfli inkişaf edən və zaman keçdikcə dünya miqyasında mövqeyi möhkəmlənən Azərbaycanın inkişaf strategiyasının əsasları ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən tarixi uzaqgörənliklə qoyulmuş və möhtərəm Prezident İlham Əliyev bu xətti məharətlə hazırkı mürəkkəb siyasi dövrdə alternativsiz yolla uğurla davam etdirir.

“Bizim üçün ilk prioritet ondan ibarət idi ki, öz enerji təhlükəsizliyimizi təmin edək. Azərbaycanda son illər ərzində tikilən yeni elektrik stansiyaları bu məsələni həll ediblər. Biz bu gün artıq nəinki xarici enerji mənbələrindən asılı deyilik, eyni zamanda ilk dəfədir ki, qonşu ölkələrə- Rusiyaya, İrana, Gürcüstana və Türkiyəyə elektrik enerjisi ixrac edirik”.

Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin bu fikri bir daha təsdiq edir ki, Respublikamızda bütün sahələrdə olduğu kimi elektroenergetika sistemi də cənab Prezident İlham Əliyevinin rəhbərliyi ilə yeni-yeni uğurlara imza atacaqdır.

*Mirələm Həsəni,
ADİU-nun «Maliyyə» kafedrasının müdiri,
i.e.d., professor*

SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFI - İLHAM ƏLİYEVİN İQTİSADI SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTİ KİMİ

Əgər yaxın tariximizin son bir qərinəlik dövrünə nəzər saldıqda görürük ki, Azərbaycanın bütün sahələrində qazandığı uğurlar, onun günbəgün artan nüfuzu, sözün əsl mənasında böyük insan olan ulu öndər Heydər Əliyevin fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır.

Hələ 17 il bundan öncə 1998-ci ilin 17 dekabrında 1999-cu ilin dövlət büdcəsi layihəsinin müzakirəsinə həsr olunmuş müşavirəsində Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev demişdir: *“Azərbaycanda özəlləşdirmənin, sahibkarlığın, istehsalın inkişafı bizim strateji yolumuzdur və bu yolla gedərək dövlət büdcəsinin həyata keçirilməsini təmin etməliyik”.*

Ulu öndər Heydər Əliyev: *“Dövlət neft şirkətinin vergini verə bilməməsi məlumdur. Neftin qiyməti dünya ölkələri üzrə aşağı düşüb-dür, ona görə Dövlət Neft Şirkəti nefti əvvəlki qiymətə sata bilməyiblər. (Bu dövrdə neftin dünya bazarında qiyməti 1 barel 10-20 dollar səviyyəsinə dəyişirdi). Vergilərin 63 faizi dövlət sektorundan gəlir. Bunun 40 faizini dövlət neft şirkəti və başqaları verir. Qeyri - neft sektorundan isə 35 faizin 28 faizi xarici investisiyahlı müəssisələrdən gəlir. Nəhayət Azərbaycan Respublikasının qeyri-dövlət müəssisələrindən ümumi verginin cəmi 7 faizi özəl sektordan yığılır. Özəl sektorun payı ÜDM-də 51 faizdir. Bu necə olur?”* deyərək vergi nazirinə sual ünvanladı və eyni zamanda əlavə etdi:

“...Əlbəttə, vergi müfəttişləri dövlət müəssisələrindən elə bir şey götürə bilməzlər. Söhbət əsasən özəl sektordan gedir. Əgər biz özəlləşdirmə aparırıqsa, özəl sektordan gəlir götürmək istəyiriksə və bu gəlir də 9 aylıq üzrə vergidə cəmi 7% təşkil edirsə, bu biabırçılıqdır.

[Sonrakı ildə 9 aylıq (1999) proqnoz cəmi 75 %, 6 aylıq isə 73 % yerinə yetirildi]. Biz gərək büdcənin mədəxil hissəsində olan planları yerinə yetirək ki, məxaric hissəsini də təmin edək. Büdcənin mədəxil hissəsində gəlirlər əldə olunmadığı halda , nəzərdə tutulmuş xərclərin hamısını da təmin edə bilmirik. Bu bizim sosial-iqtisadi inkişafımıza mane olur....”

Ulu öndər sözünə davam edir. *“...Ancaq təəsüflər olsun ki, biz indi qədər mütəmadi olaraq çox şikayətlər alırıq. Şikayətlərində əsas məzmunu ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda sahibkarların inkişafına maneçilik törədən qüvvələr vardır. Bunlar hamısı bizim ümumi iqtisadiyyatımıza , apardığımız siyasətə zərbə vurur. Azərbaycan Prezidentinin siyasətinə zərbə vurur. Mən hüquq -mühafizə orqanlarına ayrı-ayrı şirkətlərin , sahibkarların işinə müdaxilə etməyi qadağan edirəm, əsası olmayan müxtəlif yoxlamaların aparılmasını qadağan edirəm...”*

Ulu öndər Heydər Əliyev 2002-ci il aprelin 25-də yerli, elə həmin il may ayının 14 də, xarici iş adamları ilə görüşündə onlara müraciətində demişdi: *“... Əmin ola bilərsiniz ki, biz Azərbaycan dövləti və şəxsən Azərbaycan prezidenti ölkəmizdə sahibkarlığın inkişafını özümüzün əsas vəzifələrimizdən biri hesab edirik. Biz Azərbaycanın sosial- iqtisadi inkişafını bilavasitə sahibkarlıqla , onun inkişafı ilə bağlayırıq və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün bundan sonra lazım olan tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə məşğul olacağıq. Sizin işinizə qanunsuz müdaxilə edənlərin , sizə mane olanların, qanunsuz olaraq Sizdən bəhrələnməyə çalışanların hamısının qarşısını alacağıq”*.

Sahibkarlığa dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi və bu fəaliyyətin genişləndirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə *ulu öndər Heydər Əliyev 2002-ci il 27 avqust tarixli, 779 nömrəli Fərmanı ilə* Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu haqqında Əsasnamənin və Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitinin istifadəsi qaydalarının təsdiq edilməsi ilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun fəaliyyəti və sahibkarlıq subyekt-

lərinin investisiya layihələrinin güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilməsi mexanizminin yenidən qurulması sahibkarlığın inkişafında əsl dönüş nöqtəsi olmuşdur.

Fondun məqsədi Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı və əhalinin işgüzarlıq fəaliyyətinin artırılması sahəsində tədbirlərdə iştirak etmək, onlara maliyyə dəstəyi verməkdən ibarətdir.

1 oktyabr 2003- cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına müraciətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev bərdə *“...O, yüksək intellektli, proqmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enətjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir.” Eyni zamanda “Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm”* deyərək bu məqsədlərin uzaq gələcəyə ünvanlandığını, Azərbaycanın müstəqilliyi üçün təməl, bünövrə rolu oynayacağını önə çəkirdi.

Ümummilli liderin hər sahədə olduğu kimi sahibkarlığın və biznes mühitinin inkişafında da başladığı strategiyani möhtərəm prezidentimiz cənab İlham Əliyev sistemli şəkildə, uğurla davam etdirir. Dövlət başçısı sahibkarlarla görüşlərində onları narahat edən problemlərlə ətraflı tanış olur, onlara daima öz dəstəyini bildirir, yeni inkişaf perspektivləri və onların həyata keçirilməsi yollarını göstərir.

Prezident cənab İlham Əliyevin apardığı sosial-iqtisadi siyasət nəticəsində ölkəmiz yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, bütün sahələrdə olduğu kimi sahibkarlığın inkişafında da müsbət göstəricilərə imza atmışdır.

Azərbaycanda sahibkarlıq sektorunun inkişafı göstəricilərinin dinamikasını ilk növbədə prezidentimiz cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatların uğurlu nəticələrinin əyani təsdiqidir. Görülən məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkə iqtisadiyyatında və onun əsasını təşkil edən sahibkarlığın inkişafı sahəsində müşahidə edilən pozitiv meyillər özünü göstərməkdə davam edir. Ölkənin sahibkarlıq sektorunun inkişafı, yüksəlişi, dinamikasını iqtisadi islahatların uğurlu nəticələridir. Aşağıdakı cədvələ nəzər salaq:

Göstəricilər	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ÜDM-də özəl sektorun payı	81,2	81,7	82,5	83	85	79,5
Hüquqi şəxslərin sayı	89939	93416	75632	78966	86010	88023
Kiçik müəssisələrin sayı	73776	77225	60223	62899	69219	71245

Cədvəldən görüldüyü kimi 2014-cü il ərzində 2013-cü ilə müqayisədə ÜDM-in həcmi 2,8 faiz artaraq 59 milyard manata çatmışdır.

Respublikamızda sahibkarlığın işinin yaxşılaşdırılması, biznesə başlama qaydalarının sadələşdirilməsi, sahibkarlığa dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi, qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və digər geniş həcmli tədbirlər nəticəsində Ümumi Daxili Məhsulun həcmində özəl sektorun payı 70-85,0 faiz arasında dəyişməkdədir.

Özəl bölmədə 2014-cü ildə istehsalın həcmi sənaye məhsulunun 79,5 faizini təşkil etmiş, sənayenin ümumi istehsalının 92,4 faizi istehsalın, 7,6 faizi isə xidmətlərin göstərilməsi hesabına yaradılmışdır. Ölkədə sahibkarlıq subyektlərinin sayı 614423 vahid olmaqla, onların 37,2 faizi Bakı şəhərində, 62,8 faizi regionlarda qeydiyyatdan keçmişdir. Müəssisə və təşkilatların sayı 9 faiz artaraq, 2015-ci ilin 1 yanvar tarixinə 94563 vahid olmuşdur. Bu dövrdə 9130 yeni hüquqi şəxs qeydiyyatdan alınmışdır. Bu dövrdə qeydiyyatdan olan müəssisə və təşkilatların 26,3 faizi "Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri", 15,8 faizi "Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi", 10,8 faizi "Tikinti", 9,8 faizi "Kənd təsərrüfatı, 34 faizi meşə təsərrüfatı və balıqçılıq", 6,3 faizi "Peşə, elmi və texniki fəaliyyət", 5,9 faizi "Emal sənayesi", 3,6 faizi "İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi", 3,2 faizi "Təhsil", 2,3 faizi "İnformasiya və rabitə" və qalanları isə digər bölmələrin payına düşür. 2015-ci ilin 1 yanvar tarixinə qeydiyyatdan alınmış 94563 hüquqi şəxsin 10540-ı dövlət mülkiyyətinə, 82370-i xüsusi mülkiyyətə, (o cümlədən xüsusi mülkiyyətli müəssisələrin 5429-u tam xarici investisiyalı, 1754-ü isə birgə müəssisələrə aiddir, 1653-ü bələdiyyə mül-

kiyyətinə mənsub olmuşdur. Statistik vahidlərin Dövlət reyestrində qeydiyyatdan keçmiş tam xarici investisiyalı və birgə müəssisələr əsasən Türkiyə (30,4 faiz), Böyük Britaniya (8,6 faiz), Rusiya (6,5 faiz), İran (5,1 faiz), ABŞ (3,7 faiz), Almaniya (1,9 faiz) və digər ölkələrin (43,7 faiz) sahibkarları tərəfindən yaradılmışdır. Ölkənin iqtisadi və sosial sahələrinin inkişafı üçün bütün maliyyə mənbələrindən əsas kapitalla 17615,8 milyon manat vəsait yönəldilmiş. Daxili mənbələrdən əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitin həcmi ümumi sərmayenin 72,3 faizini təşkil etmişdir.

Göründüyü kimi, ölkə iqtisadiyyatında kiçik sahibkarlığın dinamik inkişaf prosesi bu gün də davam etməkdədir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin 80,5 faizini kiçik müəssisələr təşkil edir. Bu böyük nailiyyəti sahibkarlara göstərilən dövlət qayğısının nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar.

Ölkədə aparılan vergi siyasəti və bu əsasda formalaşan vergi mexanizminin təhlili göstərir ki, mövcud vergi siyasəti Azərbaycan real-lıqlarına uyğun olaraq daim təkmilləşdirilir. Bu dövr ölkəmizin iqtisadi və sosial inkişafın sürətli artımı ilə xarakterizə olunduğundan vergi mexanizmi də çevik və dəyişkəndir. O, həm də bütövlükdə stimullaşdırıcı xarakterə malikdir. Mövcud vergi sistemi sahibkarlarda istehsalın nəticələrinə stimullaşdırma yaradır. Bu da dinamik iqtisadi və sosial inkişafın dayanıqlılığının təminatıdır. Vaxtilə elə vergi növləri tətbiq olunurdu ki, onlar istər hüquqi, istərsə də fiziki şəxslərin gəlirlərinin əksər hissəsini əhatə edirdi və onların sahibkarlıq fəaliyyətinə mənfi təsir göstərirdi. Mövcud Vergi Məcəlləsində müəyyən vergi dərəcələri xeyli aşağı salınmış, vergi növləri azaldılaraq 9-ə endirilmişdi və vergi yükü optimallaşdırılmışdır. Gələcəkdə diferensial yanaşmanı bərpa etməyə ehtiyac vardır. Avropa ölkələrinin əksəriyyətində ciddi region fərqləri yoxdur, regionlar üzrə istehsal, bazar, infrastruktur və servis xidmətləri şəraiti bir-birindən o qədər də fərqlənmirlər. Son vaxtlar vergi sistemində köklü islahatların aparılması, hər şeydən əvvəl, sahibkarlıq üçün vergi güzəştlərinin tətbiqini, mövcud dərəcələrin azaldılmasını nəzərdə tutur.

Respublikamızın sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasına uyğun olaraq, ölkəmizdə özəl sektorun inkişaf etdirilməsi və sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Prezidentin fərman və sərəncamlarında, məqsədli dövlət proqramlarında müəyyən edilmiş, ölkənin sosial iqtisadi inkişafının prioritet istiqamətlərinə uyğun olaraq qeyri-neft sektorunun və regionların tarazlı inkişafı, xüsusən sahibkarlığın, o cümlədən kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi, məşğulluğun təmin edilməsi ilə bilavasitə əlaqəli olan sahələrdə dinamik iqtisadi inkişafa daha çox üstünlük verilir və diqqət artırılır.

Dövlətin iqtisadi siyasətinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak etməklə, sahibkarlara güzəştli kreditlərlə maliyyə dəstəyinin verilməsi, investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi sahəsində mütəmadi olaraq regionlarda sahibkarlığın inkişafına həsr olunmuş tədbirlərin keçirilməsi, xüsusilə ixrac yönümlü və idxal əvəzləyici məhsulların istehsalını və emalını nəzərdə tutan, eləcə də bu sahələrin inkişafını stimullaşdıran infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyevin daima diqqət mərkəzindədir.

“2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” məhz bu məqsədlərə nail olmaq üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. 2015-ci ilin “Kənd təsərrüfatı ili” elan edilməsi də elə bu məqsədlərə xidmət edir.

Hal-hazırda kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi inkişafda oynadığı rola uyğun olaraq bu kateqoriya sahibkarlığın inkişafında maraqlı olan Azərbaycan dövləti kiçik və orta müəssisələrə hərtərəfli yardımlar həyata keçirir. İnkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bu kateqoriya müəssisələrə edilən yardımlar arasında dövlətin maliyyə dəstəyi xüsusi yer tutur, müasir şəraitdə onsuz sahibkarlığın inkişafını təsəvvür etmək çətindir. Maliyyə vəsaitləri kredit şəklində tez gəlir əldə etmək imkanı olan və burada dövlətin əsas məqsədi kimi rəqabətin inkişafına təkan verən sahələrin sub-

yektlərinə verilməsi də zəruridir. Adətən sahibkarlar daha tez gəlir əldə etmək üçün əsasən həmin vəsaiti ticarət sahələrinə yönəldirlər və bununla da başqa sektorlarda tələb xarici və ya iri müəssisələr tərəfindən ödənilir. Beynəlxalq təcrübəyə nəzər salaraq, ABŞ-da verilən kreditlər təqdim olunduğu sahədən asılı olaraq qısa və uzun müddətli olurlar. Ayrıca sahələr üzrə fərqli məbləğlərin müəyyənləşdirilməsi və rəqəmlərin həmin sahələrdəki vəziyyəti nəzərə alaraq əldə olunması vacib şərtidir. Verilən kreditlərin məbləği nəinki müxtəlif sahələr baxımından fərqləndirilir, hətta vəsaiti alan müəssisənin sahibinin qadın, yoxsa kişi olması da nəzərə alınır. Bütün bunlarla yanaşı, dövlət kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri ilə bağlı maliyyə siyasəti həyata keçirərkən regional amili də ön plana çəkir. Kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər həyata keçirilərkən bu amilin nəzərə alınması olduqca vacibdir, çünki regionlarda iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün hal-hazırda sahibkarlığın inkişafına təkan vermək ən əlverişli yol hesab olunur. Regionlarda sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi təbii ki, ayrı-ayrı şəhərlərdə xüsusilə sosial problemlərin aradan qaldırılmasına ciddi yardım ola bilər.

Sahibkarlığın inkişafının maliyyələşdirilməsi ilk növbədə cənab Prezident İlham Əliyevin iqtisadi siyasətinin dövlətin bu sahədə xüsusi qayğısı və köməyi sayəsində mümkün olmuşdur. Əlbətdə, sahibkarlara kömək üzrə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini eynilə respublikamızda tətbiq etmək də mümkün deyildir. Fikrimizcə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində qeyd edilən Proqramların qısa məzmunu ilə tanışlıq onların hər birinin təkmilləşdirilməklə, Azərbaycanda da tətbiq edilməsinin mümkünlüyünü göstərir.

Ölkəmizdə kiçik və orta sahibkarlığa dövlət köməyi və onların inkişafının dövlət tərəfindən tənzimlənməsi sahəsində kompleks işlər görülmüşdür və bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulur. Son vaxtlar onların sırasında cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən sahibkarlıq üçün informasiya xidmətlərinin təşkili, vergi yükünün azaldılması, xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunan fəaliyyət

növlərinin sayının azaldılmasını, hüquqi şəxslərin qeydə alınma qaydalarının sadələşdirilməsini, sahibkarlıq fəaliyyətinə əsassız müdaxilələrin qarşısının alınması üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsini göstərmək olar. Bununla yanaşı, «Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının dövlət Proqramı»nın yerinə yetirilməsi də və kiçik və orta sahibkarlığa dövlət köməyinin artırılması və sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi istiqamətində müsbət irəliləyişlər olacağına ümid etməyə əsas verir.

Prezident cənab İlham Əliyevin müvafiq fərmanı ilə təsdiq edilən «Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu da sahibkarlara dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi ilə yanaşı, eyni zamanda, bu sahədə yersiz müdaxilələrin aradan qaldırılması və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması sahəsində mühüm bir addım kimi qiymətləndirilməlidir.

Yoxlamaların kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən televiziya, sahibkarın günahı təsdiq edilmədikdən əvvəl işıqlandırılmasına qadağa qoyulur. Burada əsas məqsəd iş adamının işgüzar nüfuzunun qorunması kimi mühüm bir incə məsələ də nəzərə alınır.

Bu gün reallaşdırılan mühüm layihələr nəticəsində ölkəmizdə makroiqtisadi sabitlik qorunub saxlanılır, iqtisadiyyatın şaxələnməsi uğurla təmin olunur, sahibkarlığın inkişafı üçün daha əlverişli imkanlar yaradılmışdır.

Hazırda sahibkarlığın inkişafı sadəcə olaraq, biznes mühitini yaxşılaşdırmaq, yeni iş yerləri yaratmaq üçün deyildir. Sahibkarlığın inkişafı, əslində, çox böyük islahat deməkdir. Bu islahat ölkə başçısı cənab Prezident İlham Əliyevin fərman və sərəncamlarına əsasən Azərbaycanda uğurla aparılır. Ölkə başçısının «Sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında» Fərmanına uyğun olaraq son illərdə sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, o cümlədən qaydaların sadələşdirilməsi, əsassız müdaxilələrin qarşısının alınması və digər istiqamətlər üzrə işlər uğurla həyata keçirilir.

Nazirlər Kabinetinin sonuncu iclasında cənab İlham Əliyevin nitqi, sahibkarların fəaliyyətinə süni maneə yaradan dövlət qurumları və onların rəhbərləri haqqında sərt tədbirlər görülməyini təxmin etməyə əsas verir. Son hadisələr isə yuxarıda deyilənləri bir daha təsdiq edir.

Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən ardıcıl həyata keçirilən prinsiplə tədbirlər sahibkarlığın inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcı və bu sahənin dinamik inkişafı naminə prinsiplə siyasi iradə nümayişi kimi qiymətləndirilir. Azərbaycan Prezidentinin 19 oktyabr 2015-ci il tarixli «Sahibkarlıq fəaliyyətinin xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunan növlərinin sayının azaldılması, xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsi qaydalarının daha da sadələşdirilməsi və şəffaflığının təmin edilməsi haqqında» fərmanının əhəmiyyəti xüsusi qeyd olunmalıdır.

Fərmanda qeyd olunduğu kimi, «Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı» Azərbaycan Respublikasında dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir.

Prezident cənab İlham Əliyevin verdiyi sərəncamlar sahibkarlarımız tərəfindən razılıqla qarşılanır. Dövlət başçımız regionlara vaxtaşırı səfəri zamanı sahibkarlarla görüşlər, sahibkarların öz biznesini daha da inkişaf etdirmək maraqlarını xeyli artırır.

Fikrimizcə, sahibkara yaradılan şəraitə və mühitə baxmaqla Prezident cənab İlham Əliyevin müdriklə kəlamı ilə bu mühüm sahəyə daha dəqiq qiymət vermək olar: **“Sahibkarlar üçün Azərbaycanda analoqu olmayan şərait yaradılmışdır. Həm dövlət dəstəyi, maliyyə dəstəyi, texniki və intellektual dəstək göstərilir”.**

Buludxan Xəlilov,
*ADPU-nun Filologiya fakültəsinin dekani,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor*

HEYDƏR ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ

Dilin nüfuzlu olması üçün onun dövlətin nüfuzu ilə bağlılığı vacib amillərdən biridir. Dövlətin nüfuzu isə həmin dövlətə başçılıq edən şəxsiyyətin nüfuzlu olmasından asılıdır. Bu mənada Heydər Əliyev Müstəqil Azərbaycan Respublikasının qurucusu, memarı kimi böyük şəxsiyyət idi. Onun çoxsahəli xidmətləri içərisində doğma ana dilinə - Azərbaycan dilinə nüfuz gətirməsi, xüsusilə qeyd olunmalıdır. **“Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevir və bu dildə danışmağım fəxr edirəm”**. Bu fikir Heydər Əliyevə məxsus olmaqla, həm də dövlətin atributlarından biri kimi dilə önəm verir, onun dəyərini artırır.

Heydər Əliyev hələ 1978-ci il konstitusiyasında Azərbaycan dilini dövlət dili kimi rəsmiləşdirmişdi. Əslində bununla Heydər Əliyev dilimizin gələcək inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirir, hər bir kəsin, xüsusən də mütəxəssislərin qarşısına mühüm vəzifələr qoyurdu.

Heydər Əliyev 1995-ci ildə dilimizin adının Azərbaycan dili olmasını referendum yolu ilə qəbul olunmuş konstitusiyada təsbit etdi. Bununla da dilimizin adı ilə bağlı olan alternativ variantlara (Azərbaycan türkcəsi, azəri türkcəsi, Azərbaycan türk dili və s.) son qoyuldu.

Dilimizin adı ilə bağlı alternativ variantlar o dövrdə cəmiyyətdə də böyük çəşqınlıq yaradırdı. Azərbaycan Respublikasının yeni konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiyanın 1995-ci ilin noyabr ayında olan iclasında dövlət dilinin adı barəsində komissiya üzvlərinin bəziləri Azərbaycan türk dili, Azərbaycan türkcəsi adlarına müsbət fikir bildirmişdir. Ancaq bu məsələ çox həssas məsələ olduğu üçün Heydər Əliyev bu fikrin müzakirəsinə çox diqqətlə yanaşdı. Və bu məsələnin müzakirəsində qəti sözünü dedi. O, 1995-ci ilin noyabr ayının 2-də

Azərbaycan Respublikasının yeni konstitusiyaya layihəsini hazırlayan komissiyanın iclasında bütün təkliflərə hörmət və diqqətlə yanaşaraq öz qeyd və fikirlərini də əminliklə söylədi: **“Mən gündəliyə bir məsələni təklif etmişəm və bu gün bu məsələnin müzakirə olunmasını lazımlı hesab edirəm. O da konstitusiya layihəsinin 23-cü maddəsi - Azərbaycanın dövlət dili haqqında olan maddədir. Nə üçün mən bu maddəni xüsusi müzakirə etməyi lazım bilirəm, nə üçün bu maddəyə bu qədər diqqət verilir və nə üçün şəxsən mən diqqət verirəm? Ona görə ki, bu maddə konstitusiyamızın çox əsas maddələrindən biridir. Bir də ona görə ki, dövlət dili haqqında respublikamızın tarixində və xüsusən XX əsr tariximizdə cürbəcür mənbələrdə cürbəcür ifadələr olubdur. Bunların hamısını müzakirə edib, son bir qərara gəlmək lazımdır. Ona görə də mən bu məsələnin xüsusi müzakirə olunmasını lazım bilmişəm”**.

Heydər Əliyev bu məsələnin nə qədər tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini hamıdan yaxşı bildirdi. Məsələnin siyasi məqamlarını dərindən bilməklə yanaşı, əhəmiyyətli olduğunu da diqqət mərkəzində saxlayırdı. **“Sadəcə onu qeyd etmək istəyirəm ki, bu məsələyə komissiyanın sədri, Azərbaycanın prezidenti kimi şəxsən mən xüsusi fikir verirəm. Bir də qeyd edirəm ki, tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyinə, vacibliyinə, həm də onun barəsində cürbəcür fikirlər olduğuna görə, hətta müəyyən qanunsuz qərar qəbul edildiyinə görə mən bu məsələyə xüsusi əhəmiyyət verirəm”**.

Heydər Əliyev 2001-ci il iyunun 18-də dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı fərman imzaladı. Bu fərmandan irəli gələn məsələləri yerinə yetirmək üçün 4 iyul 2001-ci il tarixli sərəncamla dil komissiyası yaradıldı. Dilə olan hədsiz məhəbbət və dövlət başçısının qayğısı kimi 2001-ci il avqust ayının 9-da **“Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında”** fərman imzalandı. Bu fərmanla hər il avqust ayının 1-i Respublikamızda Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi təsis edildi. 2002-ci il sentyabrın 30-da **“Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında”** Azərbaycan Respublikasının qanunu qəbul edildi.

Heydər Əliyev Azərbaycan dilinə dövlət dili statusunun verilməsində öz təcrübəsini və əməyini əsirgəmədi. Azərbaycan dilini qorudu, yaşatdı və dövlət dili səviyyəsinə qaldırdı.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qərarı ilə hər il fevral ayının 21-də Ana dili günü qeyd olunur. Deməli, dünyanın hər yerində ana dilinə diqqət yetirilir, ana dilinin mövqeyi, nüfuzu yüksək qiymətləndirilir. Bu mənada Heydər Əliyev dünyanı yaxşı bilən, təhlil edən bir ictimai - siyasi xadim, dövlət adamı kimi yaxşı bilirdi ki, dillərin mövcudluğu, nüfuzu müasir cəmiyyətdə əvəzsiz rol oynayır. Əlbəttə, biz Azərbaycan dilini qorumasaq, milli düşüncəmizi, məfkurəmizi qoruya bilmərik. Eyni zamanda dünya mədəniyyətinə, siyasətinə, müasir dünyanın düşüncəsinə qalxa bilmərik. Bütün bunların hamısına biz dilin sayəsində nail oluruq. Məhz doğma ana dilimiz - Azərbaycan dili inkişaf etməsə, başqa dillərin təsirindən yaxa qurtara bilmərik. Bununla da Azərbaycançılıq təfəkkürünü, düşüncəsini və bunun hər ikisinin səviyyəsini itirə bilərik. Ona görə də Heydər Əliyev dünyanı yaxşı bilən, tanıyan bir azərbaycanlı, dövlət adamı kimi Azərbaycan dilinin statuslu olmasını dərinləndirərək həyata keçirdi. O, yaxşı bilirdi ki, Azərbaycan dili statuslu olmasa, onda ingilis, fransız, alman, ispan və s. dillərin nüfuzu doğma dilimizin imkanlarına kölgə salar. Bu mənada Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin beynəlxalq nüfuzunu da apardığı siyasətdən tərkib hissəsinə çevirdi və Azərbaycan dilini mötəbər kürsülərdə səsləndirdi. Azərbaycan dilini beynəlxalq miqyasda səsləndirməklə dünyanın nüfuzlu dillərindən olan ingilis, fransız, alman, çin, yapon və s. dillərdə rəqabət prosesinə ana dilimizi qoşdu. Bunun nəticəsində Azərbaycan dili ilə dünyanın nüfuzlu dilləri arasında tərcümə prosesi baş tutdu. Bu, təkcə dilimizin nüfuzlu dillərlə qarşılaşdırılması kimi başa düşülməməli, həm də milli təfəkkürümüzün, məfkurəmizin rəqabətə dözümlü kimi anlaşılmalıdır. Dilimizlə yanaşı, təfəkkürümüzün, məfkurəmizin nüfuzlu dillərə, təfəkkürlərə, məfkurələrə dözümlü kimi qiymətləndirilməlidir. Bununla da Heydər Əliyev dilimizin dözümlünü, daxili potensialını, imkanlarını ortalığa qoydu və sübut etdi ki, Azərbaycan dili tarixi önəni olan bir dil ol-

maqla inkişaf etmək imkanına qadirdir. Və dünyanın dillərindən biri kimi həmişə yaşayacaq, insanların ünsiyyətinə xidmət edəcək, nəinki Respublikamızın hüdüdlərində, həm də rəsmi dövlət dili olaraq mötəbər kürsülərdə səslənəcək, dünyada həmişə mövcud olacaqdır.

Heydər Əliyev dünyanın müxtəlif yerlərində yaşayan 51 milyondan çox azərbaycanlının əlaqələrinin qurulmasında, azərbaycançılıq ideologiyasının təntənəsində doğma ana dilimizin roluna böyük əhəmiyyət verirdi. O, ana dilimiz vasitəsilə dünya azərbaycanlılarının mənəvi məsuliyyətini artırırdı. Dünya Azərbaycanlılarının birinci qurultayında üzünü soydaşlarımıza tutaraq belə söyləmişdir: *"Sizdən çox şey tələb olunmur. Sadəcə, siz unutmamalınsınız ki, dünyada müstəqil Azərbaycan dövləti var. Unutmamalınsınız ki, bu torpaq bütün azərbaycanlıların doğma torpağıdır. Unutmamalınsınız ki, Azərbaycan dövləti mümkün olan çərçivədə hər birinizin hüquqlarınızın qorunması üçün lazımi işlər görəcəkdir və bilməlisiniz ki, biz dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar haqqında daim düşünrük, maraqlanırıq, hər bir həmvətənimizin yaxşı, firavan yaşamasını istəyirik, yaşadığı ölkədə özünə layiq yer tutmasını istəyirik"*. Göründüyü kimi, doğma ana dilində öz fikrini sadə və aydın bir şəkildə ifadə etməklə dünya azərbaycanlılarında məsuliyyət hissini, birliyi, milli və dövlətçilik ruhunu gücləndirirdi.

Heydər Əliyevin qayğısı sahəsində Azərbaycan dilinin istifadə imkanları ilə bağlı aşağıdakı mühüm işlər görüldü:

- Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili olması təmin edildi.
- Azərbaycanda uşaq bağçalarından başlamış ali məktəblərə qədr təhsilin ana dilində aparılmasına üstünlük verildi.
- Kütləvi informasiya vasitələrinin dili kimi Azərbaycan dilinə üstünlük verildi.
- Azərbaycan dilini araşdıran alimlərin əməyi yüksək qiymətləndirilmiş və onların bir qismi "Müasir Azərbaycan dili" dərslərinə görə Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.
- Dünyada yaşayan 51 milyondan çox azərbaycanlının hər birinə anladı ki, onların doğma ana dili Azərbaycan dilidir. Ona görə də xa-

rici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar yaşadıkları ölkələrdə Azərbaycan dilində radio, televiziya verilişləri yayımlamalı, mətbuat nəşr etdirməli, məktəblər yaratmalıdırlar.

e) Dövlət orqanlarına çalışanların hər biri Azərbaycan dilinə təkca ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də dövlət dili kimi yanaşmalı oldular.

ə) Azərbaycan dili elm, mədəniyyət, siyasət, iqtisadiyyat, hüquq və s. dili kimi özünü təsdiq etdi.

Heydər Əliyev hər bir kəsin doğma ana dilini bilməsini, bu dildən istifadə etməsini, Azərbaycan cəmiyyətində hakim dil olmasını vacib sayırdı. Onun fikrincə *"...Biz dilimizlə fəxr etməliyik. Dil hər bir millətin milliliyinin əsasıdır. Ona görə də hər bir gənc öz ana dilini, Azərbaycan dilini, müasir Azərbaycan dilini gərək ən incəliklərinə qədər bilsin və bu dildən istifadə etsin. Biz müstəqil Azərbaycanda Azərbaycan dilini dövlət dili etdiyimiz kimi, cəmiyyətimizdə də, xalqımızın içində də Azərbaycan dilini mütləq hakim dil etməliyik"*. Əlbəttə, Heydər Əliyev Azərbaycan dilini hər bir azərbaycanlıya sevdirmiş, bu dilin istifadəsinə təminat verirdi: *"Öz ana dilini bilməyən adamlar şikəst adamlardır!"*.

Heydər Əliyev Azərbaycan dilini təkca ünsiyyət vasitəsi kimi qiymətləndirmir, həm də doğma ana dilinin arxasında klassiklərimizin, milli - mənəvi dəyərlərimizin, millətin özünün dayandığını öz nitqində həmişə nəzərə çatdırırdı. Onun digər sahələrdə olduğu kimi, dilimiz barəsində də söylədikləri təcrübədən, sınaqdan çıxdığından olduqca təbii və praktik görünür və həmişə də belə olaraq qalacaqdır. Bir sözlə, Heydər Əliyevin Azərbaycan dili - doğma ana dili barəsində dedikləri sadəcə olaraq bir fikir deyildir, qəlibləşmiş, ölçülü - biçilmiş, həkk olunmuş aforizmlərdir: *"Öz dilini bilməyən, öz dilini sevməyən adam öz tarixini yaxşı bilə bilməz, öz klassiklərinin əsərlərini ana dilində oxuya bilməz. Əgər onları oxuya bilməsə, tariximizi bilməyəcək, onları oxuya bilməsə bizim mədəniyyətimizi bilməyəcək, milli - mədəni ənənələrimizi bilməyəcək. Onları bilməsə, o, vətənpərvər olmayacaq, onda milli vətənpərvər duyğuları, hissiyyəti olmayacaq"*.

caqdır". Bununla da Heydər Əliyev milli - mədəni ənənələrimizin, milli vətənpərvər duyğularımızın, hissiyyətimizin doğma ana dilimizdən, məhz dilimizdən qaynaqlandığını, demək olarsa, asılı olduğunu nəzərə çatdırırdı.

Heydər Əliyevin doğma ana dilimizə qayğısı Azərbaycan müəllimlərinin, dilçi alimlərin qarşısına mühüm vəzifələr qoyur, onların məsuliyyətini artırır. Ümummillə liderimiz nitqlərinin birində deyirdi: *"Biz Sovetlər İttifaqının tərkibində idik və rus dili hakim dil idi. O vaxt gənclərin, valideynlərin çoxu öz övladlarını rus dilli məktəblərə qoyurdu."*

Bu da təbii idi, çünki geniş təhsil almaq, Azərbaycandan kənara çıxmaq üçün o dildə təhsil almaq lazım idi. Bunlar hamısı doğma dilimizin tam inkişaf etməsinə müəyyən qədər maneə törədirdi". Göründüyü kimi, Heydər Əliyev doğma ana dilimizdə təhsilin inkişaf etməsinə xüsusi önəm verirdi. Bu da istər - istəməz Azərbaycan dili müəllimlərinin məsuliyyətini artırır. Orta məktəb üçün Azərbaycan dili müəllimlərinin və ali məktəblərdə bu fənni tədris edənlərin rolunu artırır. Məsuliyyətimizin ən əsası odur ki, biz orta məktəb şagirdlərinə və ali məktəb tələbələrinə doğma ana dilində nitq vərdişlərinə yiyələnməyi, savadlı yazmağı, fikirlərini sərbəst və səliss şəkildə ifadə etməyi öyrətmək işini bacarmalıyıq. Eyni zamanda doğma ana dilini öyrətmək metodikasında dəyişiklik yaratmalıyıq. Azərbaycan dilini ecnəbi vətəndaşlara öyrətmək metodikasını tapmalı və bu istiqamətdə dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin hazırlanmasına xüsusi fikir verməliyik. Təsədüfi deyildir ki, Heydər Əliyev bu istiqamətdə müraciətlə deyirdi: *"...Azərbaycan dilini yeni nəsllər, uşaqlara çatdırmaq üçün müəyyən tədris imkanları yaratsınlar. Biz bu barədə kömək edə bilərik ki, bizdən sonra gələn nəsillər, sizin övladlarınız, bizim övladlarımız azərbaycançılığı daha da yüksəklərə qaldırsınlar. Azərbaycan dilini, milli - mənəvi dəyərlərimizi daim yaşatsınlar"*.

Heydər Əliyevin dil quruculuğu sahəsindəki xidmətlərini Mustafa Kamal Atatürklə müqayisə etmək olar:

a) Hər ikisi dilin inkişafını təmin etmək üçün xüsusi qurum yaratdı. Mustafa Kamal Atatürk Türk Dil Qurumunu, Heydər Əliyev isə Dövlət Dil Komissiyasını.

b) Hər ikisi dilə dövlət dili statusu verdi. Mustafa Kamal Atatürk türk dilini Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlət dili, Heydər Əliyev isə Azərbaycan dilini Azərbaycan Respublikasının dövlət dili kimi statuslu etdi.

c) Hər ikisi əlifbada islahat apardı. Mustafa Kamal Atatürk əski əlifbanın latın qrafikalı əlifba ilə əvəz olunmasını təmin etdi. Heydər Əliyev isə kiril əlifbasından latın qrafikalı əlifbaya keçmək işini 18 iyun 2001-ci il tarixli fərmanı ilə qətiləşdirdi.

ç) Mustafa Kamal Atatürk bosniyalıları, çərkəzləri, meqrəlləri, gürcüləri, svanları, kürdləri və digər millətləri türkçülük məfkurəsi ətrafında birləşdirdi. Heydər Əliyev isə talışları, ləzgiləri, tatları, kürdləri və digərlerini azərbaycançılıq ideologiyası ilə birləşdirdi və Azərbaycan cəmiyyətinin normal harmoniyasını yaratdı.

d) hər ikisi öz ölkəsini türkologiyanın mərkəzinə çevirdi. Mustafa Kamal Atatürk də, Heydər Əliyev də türkoloji konfransların, qurultayların, tədbirlərin keçirilməsini dövlət səviyyəsində ənənə şəklinə saldılar.

Heydər Əliyev dil, millət anlayışına izah verir, onun hər birinin dialektik mahiyyətini açırdı. Bu anlayışları dilçi, tarixçi, filosof kimi şərh edirdi. Məsələn, *“Dil, millət fəlsəfi məfhumdur, tarixi anlayışdır. İnsanlar dünyada mövcud olandan onlar hansısa dillərdə danışblar. Bir halda ki, insanlar olub, demək, onların bir-biri ilə əlaqəsi üçün dil də olubdur”*. Başqa bir fikrə diqqət edək: *“İnsanlar dünyada mövcud olandan müəyyən tayfalar, qruplar yaranıb, bundan sonra onlar güclənib, millət şəkilinə gəlib çıxıblar. Ona görə həm millət anlayışı, həm dil anlayışı, yenə deyirəm, fəlsəfi məfhumdur, fəlsəfi, tarixi anlayışdır. Dialektikanın qanununa görə bu iki anlayış daim inkişafda, dəyişikliyə olubdur”*. Bax budur Heydər Əliyevin dilə, millətə baxışının fəlsəfəsi, dialektikası, elmi və məntiqi yanaşması.

Heydər Əliyev dilimizin inkişafını elmin, mədəniyyətin, ictimai - siyasi həyatın inkişafı ilə bağlayırdı. Dilimizin XX əsrin 20-ci, 30-cu, 40-cü illərindəki səviyyəsi ilə 90-cü illərdəki səviyyəsini nəzəri və

praktik baxımdan müqayisə edirdi. Bu illər ərzində dilimizin nə qədər zənginləşdiyini, görkəmli dilçi alimlərimizin, şairlərimizin, yazıçılarımızın, jurnalistlərimizin yetişdiyini Azərbaycan xalqının böyük nailiyyəti kimi qiymətləndirirdi. Doğrudan da dilçilər, ədəbiyyatçılar, şairlər, yazıçılar, jurnalistlər ordusunun yaranması dilimizi inkişaf etdirib, zənginləşdiribdir. Bu böyük ordu xalqımıza dilimiz vasitəsilə xidmət göstəribdir. Dilimizin imkanları onların hər birini xalqın gözündə böyüdübdür. Odur ki, Heydər Əliyev deyirdi: *“...1920-ci ildə dilimiz bu qədər zəngin, eyni zamanda bu qədər sadə, səlis, bu qədər təmiz və cazibədar olmayıb. 30-cu ildə də, 40-cü ildə də belə olmayıb. Demək, həyat inkişaf etdikcə, xalqımız mədəniyyət yolu ilə, elm yolu ilə inkişaf etdikcə, irəliyə getdikcə, dünya mədəniyyətindən bəhrələndikcə öz dilini də ilbəl inkişaf etdiribdir. Əgər XX əsri götürsək, xüsusən 20-ci ildən indiyədək Azərbaycanda böyük dilçi alimlər ordusu, böyük ədəbiyyatçılar, şairlər, yazıçılar, jurnalistlər ordusu yaranıb”*.

Bu gün Heydər Əliyevin bünövrəsini qoyduğu dil siyasəti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü ildə imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamı, 23 may 2012-ci ildə imzaladığı “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında” sərəncamı, 29 may 2012-ci ildə imzaladığı “Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi haqqında” sərəncamı, 9 aprel 2013-cü ildə imzaladığı “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın təsdiqi ilə bağlı sərəncamı bu istiqamətdə müntəzəm addımlar kimi diqqəti cəlb edir.

Heydər Əliyevin dilimizə qayğısı Azərbaycan dilinin inkişafında mühüm bir mərhələdir. Milli dil siyasətimizin həyata keçməsində, Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişafında bu mərhələ hələ çox təhlil olunmalı və öyrənilməlidir.

Fərrux Rüstəmov,
Pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor,
Əməkdar elm xadimi

ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDAN KƏNARDA ALI TƏHSİL

Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana uzun müddətli rəhbərliyinin ən mühüm göstəricisi Respublikada azərbaycançılıq məfkuresinin və milli ruhun hədsiz yüksəlişi, milli özünüdərkən keçmişin bütün buxovlarından azad olması, xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması kimi fundamental prinsiplər əsasında milli dövlətçilik arzularının və hisslərin güclənməsinə, real siyasi amilə çevrilməsinə nail olunmasıdır. Ulu öndərin keçən əsrin 60-cı illərinin axırlarında siyasi hakimiyyətə gəlişi, Azərbaycanın tərəqqiyə dönüşü, cəmiyyətin keyfiyyətə irəliyə, milli özünüdərkə, milli özünüqayıdışa dönüşün başlanğıcı oldu. Milli ruhun inkişafına, milli özünüdərkən və milli qürurun yüksəlməsinə səbəb oldu. Ulu öndər o illəri xatırlayaraq deyirdi ki, XX əsrdə Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biri elmin, təhsilin sürətlə inkişaf etməsidir. 1920-ci ildən 1991-ci ilə qədər Azərbaycanın həyatında xüsusi bir dövr olmuşdur. Azərbaycan müstəqil olmamışdır, ancaq Azərbaycan xalqı böyük inkişaf yolu keçmişdir. Həmin illərdə, daha doğrusu Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin ilk mərhələsində Azərbaycanın şəhər, kənd və qəsəbələrində 770-ə qədər məktəb binası istifadəyə verilmiş, respublikada ali məktəblərin sayı 12-dən 17-ə, burada təhsil alan tələbələrin sayı isə 70 mindən 100 minə çatdırılmışdı. Qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycanın inkişafının mühüm dövrü kimi seçiyələndirilən XX əsrin 70-80-ci illəri xalqımızın qəlbində, düşüncəsində illərlə yığılıb qalmış milli ideyanın - azadlıq, müstəqillik, suveren Azərbaycan dövləti ideyalarının canlanmasına, gələcəkdə qüdrətli milli azadlıq hərəkatının ideya-mənəvi əsası və hərəkatverici qüvvəsi dərəcəsinə yüksəlməsinə zə-

min yaratdı. Bu illərdə ulu öndərin uzaqgörənliklə istiqamətləndirdiyi ən dəyərli təhsil ənənələri sırasında azərbaycanlı gənclərin Respublikamız üçün gərəkli ixtisaslara yiyələnmələrindən ötrü keçmiş SSRİ-nin qabaqcıl ali məktəblərinə göndərilməsi təcrübəsi idi. Bu yolla Azərbaycanın elmi və kadr potensialının yüksəldilməsi ilə yanaşı, ən qabiliyyətli gənclərimizin vasitəsi ilə xalqımızın mədəniyyətinin, mənəvi-əxlaqi dəyərlərinin təbliği kimi çox vacib bir məsələ də yerinə yetirildi.

O dövrdə reallaşdırılan məqsədyönlü siyasətin nəticəsidir ki, indi Rusiyada güclü Azərbaycan diasporu fəaliyyət göstərir. Diasporumuzun ən fəal üzvləri ulu öndərin 70-80-ci illərdə Rusiyaya təhsil almaq üçün göndərdiyi tələbələrdir.

Azərbaycandan kənara təhsil almaq üçün gənclərin göndərilməsi ideyasının tarixi qədimdir. Hələ orta əsrlərdə azərbaycanlı gənclər Şərqi tanınmış məktəb və mədrəsələrində təhsil almış, orta əsrdə Şərqdə elmin və mədəniyyətin inkişafına dəyərli töhfələr vermişlər. Azərbaycan Rusiya tərəfindən işğal edildikdən sonra bu tendensiya dəyişdi. Azərbaycanlı gənclər təhsil almaq üçün Rusiyanın və Avropanın tanınmış təhsil ocaqlarına üz tutdular. Azərbaycan Demokratik Respublikasında bu ideyanın gerçəkləşməsi üçün real addımlar atıldı, 100 nəfərə yaxın gənc Rusiyanın, Türkiyənin və Avropanın tanınmış elm və təhsil mərkəzlərinə yola salındılar. Çox təəsüf ki, onların taleyi uğurlu olmadı. Azərbaycan 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklər tərəfindən yenidən işğal olundu. Demokratik hökumətin xaricə göndərdiyi tələbələr təqaüddən məhrum edildilər. Onların bəzləri vətənə qayıtdı, bəziləri isə xaricdə təhsillərini yarımçıq qoyaraq başqa sahədə işləməyə başladılar. Vətənə qayıdınların da taleyi uğurlu olmadı, onlar Stalin repressiyasının qurbanlarına çevrildilər.

1970-1980-ci illərdə ulu öndərin şəxsi təşəbbüsü və qayğısı sayəsində bu ideya praktik həllini tapdı. Keçmiş SSRİ-nin 50-dən artıq böyük şəhərinin 170-dən çox ən məşhur ali məktəblərində respublikamızın xalq təsərrüfatı, elm, təhsil və mədəniyyətinin 80-dən artıq sa-

həsini əhatə edən və ən zəruri ehtiyac duyulan 250-dən çox ixtisas üzrə 15000-dək azərbaycanlı gəncin ali təhsil almasına, yüksəkixtisaslı mütəxəssislər kimi hazırlanmasına imkan və şərait yarandı. Ulu öndər Azərbaycandan kənar təhsil alan gəncləri diqqət mərkəzində saxlayır, onların inkişafına hər cür qayğı göstərir, onları *"Azərbaycanın yetirmələri, Azərbaycanın milli sərvəti"* adlandırır. O, hər il avqust ayının axırlarında vətəndən kənar təhsil alacaq tələbə gənclərlə respublikanın partiya və sovet fəalllarının görüşünü keçirir, orada dərin məzmunlu çıxışı ilə öz tövsiyələrini verir. O, 29 avqust 1981-ci ildə tələbə gənclərin respublikanın partiya və sovet fəalları ilə görüşündəki nitqində demişdi: *"Azərbaycan KP MK-nin gördüyü tədbirlər özünü tamamilə doğruldur. Ali məktəblərə layiqli gənclərin gəlməsini təmin edir. Respublikadan gənclərin bir çox qruplarının Moskva, Leningrad və digər şəhərlərin ali məktəblərində oxumağa göndərilməsi praktikası yüksəkixtisaslı kadrlar hazırlanmasında mühüm istiqamətdir. İndi bizim Respublikada xalq təsərrüfatının daha kəskin ehtiyac hiss etdiyi ixtisaslar üzrə Sovet İttifaqının ən yaxşı tədris müəssisələrində hazırlanmış böyük kadr dəstəmiz vardır. Bu il başqa şəhərlərin ali məktəblərinə 853 nəfər, o cümlədən, I -ci kursa 720 nəfər göndərilir. Bundan əlavə 42 nəfər Kiyev Mülki Aviasiya İnstitutuna qəbul olunmuşdur. Bu il Azərbaycandan cəmi 3600 oğlan və qız Sovet İttifaqının müxtəlif ali məktəblərində 244 ixtisas üzrə təhsil alacaqlar".*

Azərbaycanlı tələbələrin təhsil alacaqları tədris ocaqlarının coğrafiyası müxtəlif idi: M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti, Moskva Energetika İnstitutu, Moskva Kimya Maşınqayırma İnstitutu, Moskva Dəzəhqayırma İnstitutu, P.Lumumba adına Xalqlar Dostluğu Universiteti, Leningrad Soyuducu Cihazlar Sənayesi İnstitutu, Aviasiya Cihazqayırma İnstitutu, Kiyev Politexnik İnstitutu, Belarusiya Kənd Təsərrüfatı Mexanikləşdirmə İnstitutu, Suriyov adanı Moskva Rəssamlar İncəsənət İnstitutu, Muxina adına Leningrad Ali Rəssamlıq Sənaye Məktəbi, Xarkov Rəssamlıq Sənaye İnstitutu, Dövlət Teatr Sənəti İnstitutu, Moskva Kənd Təsərrüfatı

Mühəndisləri İnstitutu, Riyazan Radiotexnika İnstitutu, Leningrad Toxuculuq və Yüngün Sənaye İnstitutu, Ukrayna Kənd Təsərrüfatı Akademiyası və s.

Ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə qədər respublikamızdan kənara hər il 47 nəfər ali təhsil almağa göndərilirdi. Halbuki plan 60 nəfər idi. Qeyd etmək yerinə düşər ki, göndərilən 47 nəfərin az bir hissəsini azərbaycanlılar təşkil edirdi. SSRİ-nin tanınmış məktəblərində azərbaycanlılar üçün ayrılmış yerlərə respublikamızda yaşayan erməni və ruslar göndərilirdi. Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində bu tendensiya qısa bir müddətdə dəyişdi. Əgər 1969-cu ildə SSRİ-nin tanınmış ali məktəblərinə cəmi 47 nəfər göndərilmişdisə, 1975-ci ildə onların sayı 700 nəfərə çatdı. 1975-ci ildən başlayaraq gənclərin respublikadan kənar təhsil alması intensiv xarakter aldı. 1978-ci ildən başlayaraq hər il kənara 800 - 900 nəfər tələbənin göndərilməsinə nail olundu. Əvvəlki illərlə müqayisədə həm tələbələrin, həm ali məktəblərin və həm də ixtisasların sayı sürətlə artı. Faktlara diqqət yetirək: 1977-ci ildə 1970-ci illə müqayisədə göndərilən tələbələrin sayı 14 dəfədən çox artaraq 818 nəfərə, ixtisasların sayı 5 dəfə artaraq 244-ə çatmış, ali məktəblərin sayı 140-a, ali məktəblərin yerləşdiyi şəhərlərin coğrafiyası genişlənərək 40-a yüksəlmişdi. Bu proses sonrakı illərdə də (1978-1982) intensiv olaraq artmış, 1978-ci illə müqayisədə 1982-ci ildə tələbələrin sayı 11% artmış, ali məktəblərin sayı 151-dən 170-ə yüksəlmiş, ixtisasların sayı 244-dən 250-yə qalxmış, ən zəruri istiqamətlərin sayı 80-ə çatmışdır. Azərbaycandan kənar təhsil alanların milli tərkibində azərbaycanlıların xüsusi çəkisi 1970-ci ilədək 40% təşkil edirdi. 1976-cı ildə bu rəqəm 85%-ə, 1977-ci ildə 92%-ə, 1980-ci illərin əvvəllərində isə 97,6%-ə yüksəlmişdi. Bu yüksək tarixi-mədəni nailiyyət ulu öndərin Azərbaycanın gələcəyinə istiqamətlənmiş qlobal tədbirlərin tərkib hissəsi idi.

Keçən əsrin 70-ci illərində özünün ən yüksək mərhələsinə çatmış bu tarixi-mədəni və təhsil ənənələrinin inkişafının Azərbaycanın gələcək inkişafına hədəflənməsindən bəhs edən ulu öndər Azər-

baycan gənclərinin I Forumunda demişdi: «Burada 70-80-ci illərdə hər il 800-900 nəfər gəncin Azərbaycandan kənarda olan təhsil ocaqlarına göndərilməsi yada salındı. Doğurdanda, hər il burada, bu salonda biz həmin gəncləri Moskvaya, Leninqrada, Kiyevə, başqa-başqa şəhərlərə yola salırdıq, onlara xeyir-dua verirdik, onları yüksək təhsil almaq üçün, yaxud bizim respublikamızda olmayan ixtisasları mənimsəmək üçün həmin təhsil mərkəzlərinə göndərirdik. Bunlar öz bəhrəsini verir. Burada deyildi ki, indi həmin təhsil ocaqlarında təhsil almış, mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərən şəxslərin cəmiyyəti yaranıb. Mən bu cəmiyyəti salamlayıram, ona çox böyük ehtiramımı bildirirəm və çalışacağam ki, bu cəmiyyətin üzvləri ilə görüşüm. Çünki vaxtilə belə kadrların hazırlanması üçün mən xeyli söylər göstərmişəm».

Bir fakt üzərində xüsusi dayanmaq istərdik. 80-ci illərdə SSRİ rəhbərliyi dəyişdirildi. Erməniləri birmənalı dəstəkləyən M.S.Qorbaçovun Sov.İKP MK-nın Baş katibi seçilməsi ilə ermənilərin Kremldə nüfuzu yüksəldi. Heydər Əliyevin SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırılması istiqamətində iş aparılmağa başlandı. Heydər Əliyev SSRİ rəhbərliyinin yürütdüyü siyasətə etiraz əlaməti olaraq tutduğu vəzifələrdən istefa vermək məcburiyyətində qaldı. Maraqlıdır ki, ulu öndər Kremldən gedəndə şəxsi əşyaları ilə birlikdə özü ilə götürdü-yü sənədlərdən biri də Rusiyada təhsil alan tələbələrin siyahısı olmuşdur.

31 avqust 1998-ci ildə məhz həmin tələbələrlə onun indi adını daşıyan sarayda möhtəşəm görüşü oldu. Azərbaycandan kənarda ali təhsil almış mütəxəssislərin ümumrespublika toplantısında ulu öndər o illəri məmnunluqla xatırlayaraq demişdi: *“Mən çox həyəcanlıyam və eyni zamanda böyük sevinc hissi keçirirəm. Çünki bu gündü - 1998-ci ildəki toplantımız 1969-cu ildə Azərbaycanda ilk dəfə əsas qoyulmuş görüşlərin nəticəsidir. Mən həmin görüşlərin təşəbbüskarı, təşkilatçısı olmuşam. Bu görüşlər, o vaxt görülmüş həmin işlər barədə və bunların sizin hər birinizin taleyində oynadığı rol haqqında burada kifayət qədər deyildi. Mən ona görə sevini-*

rəm ki, 29 il bundan əvvəl əsasını qoyduğum xeyrixah işin gözəl bəhrələrini görürəm. Vaxtilə bu salona 16-17 yaşında daxil olmuş insanlar - siz ötən illərdə böyük həyat yolu keçmişsiniz, formalaşmışsınız, püxtələşmişsiniz, Azərbaycanın həyatının müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərirsiniz. Bunların hamısının əsası həmin illərdə qoyulubdur. Ona görə də mən sizin hər birinizin həyatında etdiyim xidmətin nəticəsini görürəm bu gün sevinirəm, şadlanıram və iftixar hissi keçirirəm... Mən 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycana rəhbər seçildəndən sonra dərhal, birinci növbədə təhsil məsələləri ilə məşğul olmağa başladım. ..mən bu işi başladım, genişləndirdim. Özüm də təsəvvür etmədən gördüm ki, Azərbaycan üçün yeni bir ali məktəb yaratmışıq. Bu nədən ibarətdir? 1969-cu ildə biz respublikadan kənara oxumağa heç 50 nəfər də göndərmədik. 1970-ci ildə 60 nəfər göndərdik. Ondan sonra bunu ilbəl artırdıq. Nəhayət, biz 1975-ci ildə, gərək ki, 600 nəfər, 1977-1978-ci illərdə isə hər il 800-900 nəfər gənci respublikadan kənar ali məktəblərə göndərdik.

Ali təhsil sahəsində işləyənlər bilirlər hər il ali məktəbin illik qəbulu 700-800 nəfər olur. Beləliklə, əgər biz ildə 800-900 nəfər azərbaycanlı balasını o vaxtlar Sovetlər İttifaqının müxtəlif şəhərlərindəki ali məktəblərə göndərirdiksə, demək, biz Azərbaycan Dövlət Universitetinə olan qəbul qədər əlavə tələbə hazırlayırdıq. Sonralar bunu Moskvada hiss etmişdilər. Onlar görmüşdülər ki, beləliklə, biz Azərbaycanın ərazisində olmayan, ancaq respublikamız üçün kadr hazırlayan yeni bir ali məktəb yaratmışıq.... 1969-cu ildən 1982-ci ilin avqust ayına qədər bir ildə olmayıb ki, mən tələbələrə görüş keçirməyim... O vaxt mən inanırdım: vaxt gələcək ki, bu kadrlar Azərbaycana lazım olacaqlar. Vaxt gələcəkdir ki, nəhayət, Azərbaycan müstəqil olacaqdır və bu kadrlar Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edəcəkdir».

Ulu öndər sonralar həmin tarixi həqiqəti belə etiraf edirdi: *“Bütün bunların hamısı o vaxtlar Azərbaycanın gələcəyi üçün yeni mütəxəssislər hazırlamaq məqsədi daşımıdır. Bu işə biz hələ*

1970-ci ildən başlamışıq. Mən də bu gün çox məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu şəxsən mənim təşəbbüslərlə olmuşdur. Mən hələ o vaxtdan ölkəmizin gələcəyi barədə düşünmüşəm, həmin illərdən başlayaraq gələcəyimiz haqqında düşünürdüm. Zaman keçdi, artıq biz XX əsrin son illərini yaşayırıq. İndi isə sizinlə görüşərək və bu problemlərlə daim şəxsən məşğul olaraq Azərbaycanın XXI əsri haqqında düşünürəm”.

Azərbaycan çağdaş tarixində Heydər Əliyev həqiqətilərinin tən-tənəsi, qələbəsi, mili təhsil tariximizin qızıl hərfilərlə yazılmış şanslı səhifələridir. Heydər Əliyevin 70-80-ci illərdə respublikadan kənarda azərbaycanlı gənclərin təhsil almalarına geniş imkan yaratmasını və bu işə daim qayğı göstərməsini qiymətləndirərkən, onun tarixi dəyərlərinin miqyasını müəyyən edərkən bu həqiqəti də etiraf etməliyik ki, hər bir respublikadan kənara orta hesabla 800-1000 nəfər gəncin göndərilməsi belə bir mənzərə yaradırdı ki, möhtərəm Prezidentimizin özünün dediyi kimi, respublikada mövcud ali məktəblərdən əlavə, sanki Azərbaycan üçün böyük töhvə olan daha bir ali məktəbimiz də fəaliyyət göstərirdi. Bu rəmzi, simvolik ali məktəbin yaradıcısı və rəhbəri möhtərəm Heydər Əliyev idi. Bu gün istər ölkəmizdə, istərsə də xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən həmin mütəxəssislər 1970-ci illərdə əsas qoyulan və 15 mindən çox yetirməsi olan Heydər Əliyev məktəbinin məzunları, Heydər Əliyev kadrlarıdır.

1970-1980-ci illərdə yaranan bu ənənə çox təəssüf ki, ulu öndər SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırıldığından sonra unuduldu. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra azərbaycanlıların xaricdə təhsil alması prosesi sürətləndi. Azərbaycanlı gənclərin xarici ölkələrin universitetlərində təhsil alması aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir:

1. Öz təşəbbüsləri və imkanları hesabına xaricdə təhsil;
2. Müxtəlif təhsil mübadilə proqramlarını həyata keçirən təşkilat və digər donor qrupların təqaüdləri hesabına xaricdə təhsil;

3. Dövlət xətti ilə, yəni təhsil sahəsində əməkdaşlıq əsasında ikitərəfli razılaşmalar əsasında Azərbaycan vətəndaşları üçün ayrılan təqaüdlər hesabına hökumət tərəfindən həyata keçirilən xaricdə təhsil;

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 aprel 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı» çərçivəsində xaricdə təhsil.

Əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu təhsil ənənəsi ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir, maddi kapitalın insan kapitalına çevrilməsi istiqamətində məqsədyönlü iş aparır. Cənab İlham Əliyev tərəfindən 19 oktyabr 2006-cı ildə “Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil almasına dair Dövlət Proqramı haqqında” 5 sentyabr 2007-ci ildə “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın 2007-2008-ci tədris ilində maliyyələşdirilməsi haqqında”, 7 aprel 2008-ci ildə “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 16 aprel tarixli 2090 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə” sərəncamları bu sahəyə dövlətin diqqət və qayğısının təzahürü kimi qiymətləndirilməlidir. Bu məqsədyönlü siyasət Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsinə, Azərbaycan xalqının tərəqqisinə istiqamətlənmişdir. Çünki təhsil millətin tərəqqisinin ən mühüm şərtidir.

Hamiz Mahmudov,

ADİU-nin «Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər»

kafedrasının müəllimi

QEYRİ-NEFT SEKTORUNUN İNKİŞAFI İLHAM ƏLİYEV SİYASƏTİNİN ƏSAS PRİORİTETİ KİMİ

Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması prosesinin, ölkələrin qarşılıqlı iqtisadi əlaqə və asılılıqlarının, elmi-texniki və texnoloji tərəqqinin yüksək templərlə inkişaf etməsinə baxmayaraq dünya ölkələrinin iqtisadi inkişaf səviyyələrindəki fərq daha da dərinləşmiş, dünyamızın hələ də "Varlı Şimal" və "Yoxsul Cənub", "Qızıl milyard" və "Yoxsul milyard", "Mərkəz" və "Əyalət" ölkələri ilə sərhədlərə ayrılması davam edir və inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi geriliyi qlobal iqtisadi problemlərdən biri olaraq aktuallığını artırmışdır. Şübhəsizdir ki, iqtisadi inkişaf fərqlərinin dərinləşməsində ölkələrin beynəlxalq əmək bölgüsü sisteminə tutduqları mövqe - inkişaf etmiş ölkələrin yüksək əlavə dəyər yaradan rəqəbətqabiliyyətli məhsulların istehsalı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin isə əsasən xammal və ilkin emal məhsulları istehsalı üzrə beynəlxalq ixtisaslaşması mühüm rol oynamışdır. İnkişaf etməkdə olan ekser ölkələrdə iqtisadiyyatın monostrukturlaşması maliyyə resurslarının, məşğulluğun, investisiya fəaliyyətinin, ixracın, bütövlükdə ölkədə ümumi daxili məhsul istehsalının iqtisadiyyatın xammal hasilatı sektorunda cəmlənməsi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının dünya xammal bazarının konyunkturasından birbaşa surətdə asılılığını gücləndirmiş və davamlı iqtisadi artımın mənbələrini və baş verə biləcək hər hansı bir böhran hallarından çıxış imkanlarını məhdudlaşdıraraq bu ölkələri çox ciddi risklərlə üzləşdirmişdir: dünya bazarında xammal qiymətlərinin kəskin şəkildə ucuzlaşdığı dövrlərdə başlıca olaraq xammal ixrac edən ölkələrdə daxili və xarici iqtisadi balanslarındakı vəziyyəti pisləşmiş, xarici borcların həcmi xeyli artmış, işsizliyin və yoxsulluğun səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmişdir və s.

Belə bir şəraitdə qlobal çağırışlara cavab olaraq, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, yeni ənənəvi sahələr ilə yanaşı, iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişaf etdirilməsi, yeni növ iqtisadi fəaliyyətlərin genişləndirilməsi, bir sözlə hərtərəfli iqtisadi inkişafın təmin edilməsi təbii sərvətlərlə zəngin inkişaf etməkdə olan ölkələrdə uzunmüddətli davamlı inkişaf üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir. Bu cür inkişaf strategiyasının reallaşdırılması iqtisadi artımın mənbələrini genişləndirməklə dünya bazarının qeyri-münbit təsirlərini minimuma endirməyə imkan yaradır.

Məhz, müstəqilliyin ilk illərində, ümumi daxili məhsul istehsalının 3 il ərzində (1991-1994) təqribən 2 dəfəyə qədər azalmasına, başqa sözlə ölkəmizin dərin iqtisadi böhrana düşməsinə siyasi səbəblər ilə yanaşı, iqtisadi səbəblər də, başlıca olaraq işə istehsal amillərinin əsasən neft sektorunda cəmlənməsi, sovet dövründə kənd təsərrüfatı və qeyri-neft sənayesi sahəsində formalaşmış ənənəvi istehsal zəncirlərinin zəifləməsi və qırılması, eyni zamanda həm neft, həm də qeyri-neft sahələrində maddi-texniki və infrastruktur bazanın lazımı səviyyədə olmaması və texnoloji geriliyi, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun insan kapitalının, idarəetmə təcrübəsinin mövcud olmaması və s. böyük təsir göstərmişdir.

1993-cü ildə hakimiyyətə gəldikdən sonra, qlobal çağırışları və milli inkişaf problemlərini hər zaman diqqət mərkəzində saxlayan, hələ sovet ittifaqı dövründə güclü siyasi iradəsi və qətiyyəti, müdrik siyasəti ilə ölkəmizin milli maraqlarının əsas təminatçısına çevrilmiş ümummillə diderimiz Heydər Əliyev həyata keçirdiyi düşünülmüş, məqsədyönlü inkişaf strategiyası sayəsində ölkəmizi "yoxsulluq bataqlığı"ndan çıxarmağa, ictimai siyasi sabitliyin və iqtisadi artımın təmin olunmasına nail oldu. Şübhəsizdir ki, bu uğurların əldə olunmasında ulu öndərin müəllifi olduğu neft strategiyası həlledici rol oynadı. Qlobal inkişaf meyillərini və milli maraqları hər zaman böyük siyasi ustalıqla uzlaşdırıb bilən ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyası ölkəmizin zəngin neft-qaz yataqlarının gəlirliliyini artırmaqla yanaşı, həm də bu gəlirlərin səmərəli idarə olunması üçün lazımı hüquqi, institusio-

nal baza yaratmışdır. Əldə edilən neft gəlirlərinin toplanaraq səmərəli idarə edilməsi, həmin vəsaitlərin prioritet sahələrin inkişafına və sosial-iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsi məqsədilə ulu öndər Heydər Əliyev 29 dekabr 1999-cu il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunu təsis etməklə artıq neft strategiyasının yeni mərhələsinin başlanğıcını qoydu. Bu dövrdən etibarən qeyri-neft sektorunun kompleks inkişafını dəstəkləyən çoxlu sayda qanunlar, fərmanlar, sərəncamlar, islahat proqramları qəbul edildi və reallaşdırılmağa başlandı.

2003-cü ildən etibarən ölkəmizə rəhbərlik edən, Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı olan cənab Prezident İlham Əliyev möhkəm təməllər əsasında qurulmuş iqtisadi inkişaf kursuna yeni keyfiyyət halı gətirərək ölkəmizin dünyada analoqu olmayan yüksək iqtisadi artım təmpləri ilə inkişaf etməsini təmin etdi.

Beynəlxalq xammal, xüsusilə də neft bazarlarında qeyri-müəyyənliklərin, ziddiyyətlərin mövcudluğunu, dəyişikliklərin dövrülüyünü və onların ölkə iqtisadiyyatına mümkün zərərli təsirlərini hər zaman diqqət mərkəzində saxlayan ölkə başçısı gələcəkdə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün iqtisadi artım mənbələrinin şaxələndirilməsini, ehtiyatların artırılmasını və toplanılan vəsaitlərin qeyri-neft sektorunun hərtərəfli və rəqabətqabiliyyətli inkişafı məqsədilə səmərəli və effektiv surətdə yerləşdirilməsini iqtisadi inkişaf modelinin baza prinsipləri kimi qəbul etdi. Bu nöqtəyi-nəzərdən İlham Əliyevin qeyri-neft sektorunun inkişafı və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi strategiyasını üç mərhələyə ayırmaq olar.

2003-2008-ci illəri əhatə edən **birinci mərhələdə** əsası ümummillə lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan neft strategiyasının uğurla davam etdirilməsi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum kəmərlərinin istifadəyə verilməsi, yeni neft yataqlarının işlənilməsi üzrə sazişlərin imzalanması və xarici investisiyaların cəlb edilməsi ölkədə neft hasilatının və ixracının, eyni zamanda valyuta gəlirlərinin artmasına səbəb oldu. Müqayisə üçün qeyd edim ki, 2003-cü ilə nisbətən 2008-ci ildə neft hasilatı təqribən 3 dəfə, neft ixracı isə ən pik

nöqtəsinə çataraq miqdarca 8,5 dəfə, dəyərəcə isə neft qiymətlərinin yüksəlməsi sayəsində 24 dəfə artmışdır. Qeyd edilən dövr ərzində Dövlət Neft Fondunun gəlirləri 31 dəfə artaraq 16 milyard manat, ehtiyat aktivləri isə 14 dəfə artaraq təqribən 11,2 milyard ABŞ dolları təşkil edirdi. Ölkəmizin strateji valyuta ehtiyatları isə 2008-ci ildə təqribən 17,4 milyard ABŞ dollarına çatmışdır ki, bu da müvafiq dövrün ÜDM-nin 43,4 faizi demək idi. Birinci mərhələdə ölkə iqtisadiyyatı bütövlükdə 2,6 dəfə, ÜDM-in adambaşına düşən nominal həcmi isə 5 dəfə artaraq 4440 manat təşkil etmişdir

Bununla belə, neft sektoru üzrə iqtisadi artımın daha yüksək temp-lərlə baş verdiyi bir şəraitdə 2008-ci ildə neft sektorunun bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatında payının təqribən 60 faiz təşkil etməsi, deməyə əsas verir ki, əldə edilmiş uğurların tamamilə neft sektorunun aktivinə yazılması düzgün olmazdı. Əksinə, uğurlu neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində ölkənin ilbəil artan neft və qaz gəlirlərini qeyri-neft sektoruna yönəltməklə iqtisadiyyatın tarazlı inkişafına nail olmaq, gəlirlərin səmərəli idarə olunmasını və istifadəsini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 27 sentyabr 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə neft və qaz gəlirlərinin idarə olunması üzrə uzunmüddətli strategiyasının təsdiq edilməsi və regionların sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirən bir sıra proqramların qəbul edilməsi və reallaşdırılması dövr ərzində iqtisadiyyatın tarazlı inkişafına edilən səylərin effektivliyini yüksəltmişdir.

Belə ki, birinci mərhələni əhatə edən 5 il ərzində xüsusi çəkisinin azalmasına baxmayaraq, qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM 1,8 dəfə artmış, sənayedə 2,5 dəfə, kənd təsərrüfatında isə 25,2 faiz artım olmuş, qeyri-neft sektoruna qoyulan investisiyanın həcmi isə 6,2 dəfə artmış və ümumi investisiyaların strukturunda onun xüsusi çəkisi 2003-cü ildəki 26,8 faizdən 2008-ci ildə 69 faizə çatmışdır. 2004-2008-ci illərdə dövlət investisiyalarının həcmiminin artması regionlarda infrastruktur, kommunal, sosial xidmət obyektlərinin tikintisinin bir neçə dəfə artmasına və xidmət sektorunda keyfiyyətin yüksəlməsinə təkan vermişdir. Həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində 766 mindən çox yeni iş yeri açılmış, 27,5

mindən çox yeni müəssisə yaradılmışdır ki, bunun da 40 faizə qədəri regionların payına düşürdü. Yaradılmış müəssisələrin 88 faizdən çoxu xüsusi mülkiyyətli müəssisələr olmuş, sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitləri hesabına ölkə üzrə 6991 sahibkarlıq subyektinə 323,4 milyon manat kredit verilmişdir. Bütün bunlar 2003-cü ilə müqayisədə 2008-ci ildə əhalinin gəlirlərinin 4 dəfə artmasına, yoxsulluq səviyyəsinin 13,2 faizədək azalmasına səbəb olmuşdur.

Əhalinin zəruri ərzaq məhsulları ilə təmin edilməsi məqsədilə aqrar bölmədə aparılan köklü islahatlar bu sahənin daha sürətlə inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır. Dövlət tərəfindən kənd təsərrüfatı istehsalçılarına və emal müəssisələrinə geniş texniki və maliyyə dəstəyi aqrar bölmənin inkişafında mühüm rol oynayır. "Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarında dövlət dəstəyi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 yanvar tarixli Sərəncamına uyğun olaraq kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının istifadə etdikləri yanacaqın, motor yağının və mineral gübrələrin dəyərinin orta hesabla 50 faizinin dövlət tərəfindən ödənilməsi kənd təsərrüfatı istehsalına güclü təkan vermişdir. 2003-cü ilə müqayisədə 2008-ci ildə taxıl istehsalı 21,4 faiz, kartof - 40,1 faiz, tərəvəz - 17,4 faiz, bostan məhsulları - 14,3 faiz, meyvə və giləmeyvə - 24,6 faiz, üzüm - 78,1 faiz artmışdır. Bu müddət ərzində diri çəkiddə ot istehsalı 30,6 faiz, süd istehsalı 18,3 faiz, yumurta istehsalı 47,9 faiz, yun istehsalı isə 22,3 faiz artmış, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu isə 25,2 faiz artmışdır.

Ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı məqsədilə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi məqsədilə fiziki şəxslərin gəlirlərindən tutulan vergilərin dərəcələrinin maksimum həddi 35 faizə, mənfiyyət vergisinin dərəcəsi və sosial sığorta ayırmaları 22 faiz səviyyəsinə endirilmiş, vergilərin ümumi sayı 9-dək azaldılmış, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara, torpaq vergisi istisna olmaqla, digər vergilərdən azad edilmişdir. Bununla yanaşı, azad rəqabət inkişafı, istehsal olunan məhsulun, göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəlməsi məqsədilə ölkədə

mövcud olan lisenziyalaşdırma sistemi köklü surətdə dəyişdirilmiş, lisenziyalaşdırılan fəaliyyət növlərinin sayı xeyli dərəcədə azaldılmış, lisenziyaların müddəti isə uzadılmışdır. Eləcə də dövr ərzində ölkədə ixrac rüsumlarının ləğv edilməsi, idxalda rüsumların 15 faizlik maksimal həddinin müəyyənəndirilməsi daxili bazarın qorunması və ixrac potensialının genişləndirilməsi nöqtəyi-nəzərdən əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bundan əlavə, sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin "bir pəncərə" prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi ölkədə biznes mühitinin əlverişliliyinin daha da artmasına və biznesə başlama prosedurlarının sadələşdirilməsinə səbəb olmuşdur. Sahibkarlığın inkişafı və biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində ölkədə aparılan islahatlar beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdir. 2008-ci ildə açıqlanan Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası tərəfindən hazırlanan və biznes mühitinin əlverişliliyi üzrə qiymətləndirməni özündə əks etdirən nüfuzlu "Doing Business" hesabatında Azərbaycan biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi sahəsində dünya üzrə "ən islahatçı ölkə" elan edilmişdir.

Beləliklə, birinci mərhələdə həyata keçirilmiş islahatlar proqramı həm neft, həm də qeyri-neft sektorunda Azərbaycanın iqtisadi potensialının gücləndirilməsində böyük rol oynamış və gələcək dövrlərdə davamlı inkişafın təmin edilməsinin əsaslarını formalaşdırmışdır.

Neft strategiyasının uğurla davam etdirilməsi sonrakı 2009-2013-cü illəri əhatə edən **ikinci mərhələdə** dünya bazarında neftin qiymətlərinin yüksəlməsi nəticəsində ölkəmizə böyük həcmdə valyuta axınlarını təmin etdi və təsadüfi deyildir ki, bu dövrü "neft gəlirləri bumu" dövrü də adlandırılır. Bu dövrdə ölkəmizin valyuta gəlirləri əhəmiyyətli dərəcədə artmış və böyük həcmdə valyuta ehtiyatları toplanılmışdır. Belə ki, 2009-2013-cü illərdə Dövlət Neft Fondunun gəlirləri birinci mərhələ ilə müqayisədə 4 dəfə artaraq 64 milyard manata yüksəlmiş, strateji valyuta ehtiyatlarının həcmi təqribən 3 dəfə artaraq 50 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Dünyada baş vermiş maliyyə-iqtisadi böhranın dərinləşməsinə baxmayaraq əldə edilmiş neft gəlirlərindən ölkədə qeyri-neft sektorunun

inkışafının sürətləndirilməsi, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, tarazlı regional və davamlı sosial-iqtisadi inkışafın təmin edilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılması, yoxsulluğun azaldılması məqsədilə səmərəli istifadəsi iqtisadi artım strategiyasının uğurla davam etdirilməsinə şərait yaratmışdır. Dövr ərzində demək olar ki, iqtisadiyyatın bütün sahələrini və bütün regionlarını əhatə edən inkışaf proqramları və bu çərçivədə tədbirlər planı həyata keçirilmişdir. Beş il ərzində ölkə üzrə ÜDM-in 24,2 faiz artımı müşahidə edilmişdir. Birinci mərhələ ilə müqayisədə artım templərinin az olmasına baxmayaraq, qlobal iqtisadi böhran şəraitində bu cür artıma nail olunması dünya təcrübəsində böyük uğur hesab edilir. İkinci mərhələ, eyni zamanda ölkə iqtisadiyyatında qeyri-neft sektorunun payının neft sektorunun payını davamlı olaraq üstələməsi dövrü kimi də yadda qalmışdır ki, bu da ikinci mərhələnin yeni keyfiyyət xarakterini əks etdirmişdir. 2013-cü ildə artıq qeyri-neft sektorunun ÜDM-də payı artıq 57,1 faiz təşkil edirdi. Bütövlükdə, iqtisadi artım əsasən qeyri-neft sektorunun hesabına baş vermişdir. 2013-cü ildə neft sektorunun 1 faiz artımının fonunda qeyri-neft sektorunda 10 faizlik artım müşahidə edilmişdir.

Bu dövr ərzində də dövlətin iqtisadi qüdrətinin daha da artırılması, regionların, qeyri-neft sektorunun və sahibkarlığın inkışaf etdirilməsi, istehsal və infrastrukturun müasir tələblərə uyğun yenidən qurulması, xalqın rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində işlər davam etdirilmiş, dövlət büdcəsi sosial və investisiya yönümlü, inkışaf və quruculuq büdcəsi, iqtisadi islahatların və dövlət proqramlarının maliyyələşmə mənbəyi olmuşdur

Sənayenin maşınqayırma, metallurgiya, kimya, mebel, toxuculuq, qida və digər sahələrində dinamik artım baş vermiş, dünya iqtisadiyyatının böhranla üzləşdiyi dövrdə belə Azərbaycan sənayesinin qeyri-neft sektorunda inkışafa nail olunmuşdur. Qeyri-neft sektorunun davamlı inkışafını təmin etmək, ölkədə innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqabət qabiliyyətli sənaye istehsalının inkışafı üçün müsbət şərait yaratmaq, müasir texnologiyalara əsaslanan sənaye müəssisələrini təşkil etmək, əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunu

artırmaq istiqamətində Sumqayıt Texnologiyalar Parkının, Sumqayıt Kimya Sənaye və Balaxanı Sənaye Parklarının, Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması və s. mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə kənd təsərrüfatı sahəsində bitkiçilik və heyvandarlıq sahələri inkışaf etdirilmiş, ərzaq məhsulları ilə özünü təminatmə səviyyəsi daha da yaxşılaşdırılmışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkışafına dair dövlət proqramlarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara verilmiş güzəştli kreditlər kənd təsərrüfatı istehsalı sahəsində ilbəil dinamik inkışafın əldə edilməsini təmin edən amillərdən olmuşdur. Uğurla həyata keçirilən aqrar islahatların aparılması bir sıra yerli qida məhsullarının istehsalının artmasına və ölkəmizə idxalının azalmasına səbəb olmuşdur.

Turizm fəaliyyətinin genişləndirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2011-ci il ölkəmizdə elan edilmiş "Turizm ili" çərçivəsində həyata keçirilmiş tədbirlər planı turizm ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunmasına, zəngin coğrafi landşafta malik ölkəmizin təbiət abidələrinin və eləcə də xalqımızın mədəni-tarixi irsinin geniş miqyasda tanıtılmasına və zəruri infrastrukturların yaradılmasına istiqamətlənmişdir.

Eyni zamanda ikinci mərhələ mövcud informasiya və rabitə sahələrinin intensiv və yüksək səviyyədə inkışafı, yeni xidmət növlərinin, o cümlədən mobil telefon rabitəsinin, internetin ölkəmizdə təşəkkül tapması və genişlənməsi ilə də səciyyələnilir. XXI əsrdə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə keçid və onun qurulması, elektron hökumətin formalaşdırılması və intellektual potensialın inkışafı sayəsində neft sektorundan sonra prioritet sahələrdən biri hesab olunan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsi ölkənin sosial-iqtisadi həyatına son illər daha ciddi nüfuz etmişdir. 2013-cü il ölkəmizdə "Informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili" elan edilməsi və ölkəmizin ilk tele-

kommunikasiya peykinin orbitə çıxarılması bu istiqamətdə gələcəkdə daha nəhəng uğurların əldə edilməsinin başlanğıcını qoymuşdur.

Bununla yanaşı, Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında müstəsna əhəmiyyəti olan TANAP və TAP layihələri, həmçinin "Şahdəniz-2" layihəsi üzrə yekun investisiya qərarının imzalanması gələcəkdə Azərbaycanın karbohidrogen ixracatçısı kimi dünyada mövqeyini gücləndirməsi, ölkədə valyuta ehtiyatlarının yığımının artırılması baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir. Ölkənin tranzit potensialının reallaşdırılması istiqamətində Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin fəaliyyəti, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun, Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının, Şimal-Cənub, Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizləri üzrə magistral yolların tikintisi layihələri uğurla davam etdirilməsi Azərbaycanın regional nəqliyyat, logistika, ticarət qovşağına çevrilməsi prosesini daha da sürətləndirir.

Bütövlükdə hər iki mərhələni əhatə edən 10 il Azərbaycanın tarixində "qızıl dövr" kimi yadda qalmışdır. Son on ildə Azərbaycanda bütün sahələrdə böyük tərəqqi baş vermiş, respublikamız dünyanın ən sürətlə inkişaf edən ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Bu dövrdə elə bir sahə olmamışdır ki, orada islahatlar aparılmasın və inkişaf müşahidə edilməsin. Bu 10 ildə Azərbaycanda ümumi daxili məhsul 3,4 dəfə, qeyri-neft sektoru isə 2,7 dəfə artmış, əhalinin gəlirləri 6,5 dəfə artmış, 56 minə yaxın müəssisə fəaliyyətə başlamış 1,2 milyon iş yeri açılmışdır, yoxsulluğun səviyyəsi 44.7 faizdən 5.3 faizə enmiş, işsizliyin səviyyəsi isə 5,2 faiz təşkil etmiş, dövlət büdcəsinin gəlirləri və xərcləri 16 dəfə artaraq təqribən 20 milyard manata çatmış, eləcə də aparılan islahatların nəticələri beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək reytinglərlə qiymətləndirilmişdir.

Şübhəsizdir ki, məhz bu 10 ilin uğurları neftdən kosmosa doğru gedən yolu əhəmiyyətli dərəcədə qısaltmış, dünyada daha çox neft ölkəsi kimi tanınan Azərbaycan 2013-cü ildən artıq kosmos ölkələri sırasına daxil olmuşdur. Bu nəhəng uğurların qısa zaman kəsiyində əldə edilməsinin əsasında isə məhz İlham Əliyev şəxsiyyəti, onun güclü siyasi iradəsi, qətiyyətli addımları və zəngin idarəçilik təcrübəsi dayanır.

Artıq 10 il ərzində qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində iqtisadiyyatın effektiv şaxələndirilməsi siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi İlham Əliyevin "tükənən və dayanıqsız neft gəlirlərinin tükənməz və dayanıqlı gəlir mənbələrinə çevrilməsi" konsepsiyasına söykənən iqtisadi artım strategiyasına əsaslanırdı ki, bu da "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında tamamilə öz əksini tapmışdır. Bu 10 ildə görülən işlər sözügedən strategiyanın yeni mərhələdə uğurla davam etdirilməsi üçün əhəmiyyətli baza formalaşdırdı və yeni keyfiyyət dövrünün başlanğıcını qoydu.

2014-cü ildən etibarən cənab İlham Əliyevin qeyri-neft sektorunun inkişafı siyasəti sahəsində üçüncü mərhələnin - postneft mərhələsinin başlanğıcı qoyuldu. Təbii ki, hazırda neft qiymətlərinin əvvəlki dövrlərlə müqayisədə təqribən 4 dəfə aşağı düşməsi, nəticədə 2014-cü ildə müqayisədə 2015-ci ildə ixracın təqribən 2 dəfə azalması və onun mənfi makroiqtisadi təsirləri yeni mərhələyə keçidi daha da sürətləndirdi. Ölkə başçısı tərəfindən 2014-cü ilin "Sənaye ili", 2015-ci ilin "Kənd təsərrüfatı ili" elan etməsi və bu çərçivədə kompleks tədbirlər planını müəyyən etməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı məqsədilə sahibkarlar üçün daha əlverişli investisiya mühitinin yaradılması, qeyri-neft ixracının təşviq edilməsi və yeni ixrac bazarları hesabına genişləndirilməsi, idxaləvzəlyəyi istehsal sahələrinin inkişafı və onların xarici komponentlərdən asılılıq dərəcəsinin azaldılması, Şimal-Cənub, Şərqi-Qərbi dəhlizlərinin inkişafı, inteqrasiya bloklarında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi ilə "miqyas iqtisadiyyatının" müsbət effektlərinə şərait yaran mühitin formalaşdırılması və s. bu kimi məsələlər postneft dövründə dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərini təşkil edəcəkdir.

Şübhəsizdir ki, məhz bu 10 ildə əldə edilmiş uğurlar növbəti ilin uğurlarının davamını gətirəcəkdir. Çünki Azərbaycanın iqtisadi inkişaf modelinin uğurla reallaşdırılmasının mərkəzində global çağırışları düzgün təhlil edən, təhlükələri qabaqcadan müəyyən edən, zamanında effektiv qabaqlayıcı tədbirlər görən və qətiyyətli qərarlar qəbul edən şəxsiyyət faktoru - İlham Əliyev faktoru dayanır.

Bəyim Nəbiyeva,

YAP Səbail rayon təşkilatı, baş təlimatçı

İLHAM ƏLİYEVİN İSLAHAT STRATEGİYASI: REALLAŞMA MEXANİZMİ VƏ BAŞLICA HƏDƏFLƏR

*"Azərbaycan demokratik inkişaf yolunda irəliləyən
avanqard ölkələr sırasında yer alır."*

İlham Əliyev

SSRİ xalq təsərrüfatı kompleksində tam müstəqil statusa malik olmayan Azərbaycan 1991-ci ildə siyasi müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə bir iqtisadi sistemin digər iqtisadi sistemə transformasiyası yalnız bir yolla mümkün idi ki, bu da demokratik islahatlar yolu olan bazar iqtisadiyyatına keçidi reallaşdırmaq, ölkədə liberal bazar iqtisadiyyatının qanunvericilik bazasını formalaşdırmaq, müsbət beynəlxalq təcrübə əsasında müvafiq qanunlar və dövlət proqramları qəbul etmək, sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasını hazırlamaq və Azərbaycanın beynəlxalq hüququn tam səlahiyyətli üzvü kimi geoiqtisadi məkana, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərə daxil olmasını və beynəlxalq əmək bölgüsü sisteminə layiqli mövqə əldə etməsini təmin etməkdən ibarət idi.

Sovet dövründən qalma problemlərin mexaniki aktualaşması fonunda ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası nəticəsində dövlət müstəqilliyinin 1993-2003-cü illəri ərzində Azərbaycanda 1993-cü ilədək müşahidə olunan xaos aradan qaldırıldı, ölkədə gərginləşən iqtisadi və siyasi böhranların qarşısı alındı, daxili sabitlik təmin olundu və Azərbaycanın geosiyasi və geoiqtisadi məkanda inkişaf vektorları müəyyənləşdirilmiş oldu.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş, müstəqil dövlətçiliyimizin təməlini təşkil edən iqtisadi inkişaf konsepsiyasının məntiqi davamı kimi çıxış edən və Azərbaycanda 2003-cü ildən etibarən həyata keçirilən İlham Əliyev islahat strategiyasını "milli iqtisadi yüksəliş" strategiyası adlandırmaq heç də yanlışdır. Tənzimlənən bazar iqtisadiyyatı modelinə əsaslanan bu "milli iqtisadi

yüksəliş" strategiyasının nəticəsidir ki, Azərbaycan bugün Xəzər dəniz hövzəsinin və Cənubi Qafqaz regionunun sürətlə inkişaf edən neft mərkəzinə çevrilmişdir.

Bugün Azərbaycan qarşılıqlı asılılıq və qarşılıqlı təsirin irəli dərəcədə inkişaf etdiyi global iqtisadi sistemdə fəaliyyət göstərən müstəqil bir dövlətdir. Fikrimizcə, dünya iqtisadiyyatında günümüzdə müşahidə olunan beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin kompleks paradigmal inkişaf trayektoriyasında Azərbaycan milli iqtisadiyyatının varlıq göstərmə potensialı ölkədə dinamik və davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunma dərəcəsiəndən birbaşa asılıdır. Bu baxımdan 1993-2003-cü illərdə sabit inkişaf yoluna qədəm qoymuş Azərbaycanda 2003-cü il sonrası reallaşan İlham Əliyevin islahat strategiyasının ölkənin müstəqil varlığı üçün həlledici şərtləri formalaşdırması diqqəti cəlb edir.

Danılmaz faktdır ki, Azərbaycanda son illərdə müşahidə olunan dinamik inkişaf birbaşa ölkə rəhbəri cənab Prezident İlham Əliyevin adı və onun həyata keçirdiyi məqsədyönlü və cəsarətli siyasətlə bağlıdır. Məhz yürüdülməş bu düzgün siyasətin nəticəsidir ki, bugün Azərbaycan ciddi regional faktor olmaqla Cənubi Qafqaz regionunun iqtisadi mənzərəsinə təsir edən dövlətdir. Azərbaycanın iştirakı və təşəbbüsü ilə həyata keçirilən nəhəng iqtisadi layihələr regionun mənzərəsinə formalaşdırmaqla ölkələr arasında iqtisadi münasibətləri yenidən şəkilləndirir. İlham Əliyevin "milli iqtisadi yüksəliş" strategiyası ölkədə davamlı və dayanıqlı inkişafa yol açmışdır. Bunu real faktlar göstərir: 2004-cü ildə Azərbaycan iqtisadiyyatı Cənubi Qafqaz regionu iqtisadiyyatının 50%-ni təşkil edirdisə, 2014-cü ildə Azərbaycanın payı 78,6%-ə yüksəlmişdir. 2010-cu ildə qeyri-neft sektorunda yaradılan ÜDM 45,6% olduğu halda bu rəqəm 2015-ci ildə 70%-ə yüksəlmiş, qeyri-neft sənayesinin payı bu dövr ərzində 2,2 dəfə artmışdır. Kənd təsərrüfatının ÜDM-də çəkisi 2010-cu ildə 5,4% həddindən 2014-cü ildə 6,2% həddinə yüksəlmişdir. Bədcə kəsrinin ÜDM-yə nisbəti 1995-ci ildə 13% olduğu halda, bu rəqəm 2010-cu ildə 0,9% enmişdir. Dövlət bədcəsinin gəlirləri 1995-2003-cü illərdə 3 dəfə, 2003-2010-cu illərdə 9,3 dəfə artmışdır. Bugün Azərbaycan beynəlxalq münasibətlərdə etibarlı tərəfdəş statusu qazanmışdır. Müstəqilliyin ilk illərində ölkənin valyuta ehtiyatı olmadı

ğıl halda 2003-cü ildə valyuta ehtiyatları 1,6 mlrd. olmuş, bugün isə ölkənin rəsmi qızıl-valyuta ehtiyatı 50 mlrd. həcmi keçmişdir. Xarici dövlət borcunun ÜDM-də payı bir çox ölkənin göstəricisindən daha yaxşı olmaqla uzun müddətdir ki, sabit səviyyələrdə saxlanılır.

Azərbaycanın əldə etdiyi sosial-iqtisadi nailiyyətlər nüfuzlu beynəlxalq reyting agentlikləri tərəfindən də qeyd edilir. Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən dərc edilən və dünya ölkələrinin rəqabət qabiliyyətliyi səviyyəsini xarakterizə edən "Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti İndeksi" hesabatının 2015-ci il statistikasında Azərbaycan 140 ölkə arasında 40-cı sırada olmaqla MDB ölkələri arasında 1-ci yerdədir. Ölkə indeksləri makro və mikro-biznes rəqabətlik dərəcələrinin bir indeksdə qiymətləndirilməsi ilə hesablanır. Bu hesabatda Qazaxstan 42-ci, Rusiya 45-ci sıradadır. Artıq üç ildir ki, Azərbaycan bu hesabatda MDB ölkələri arasında liderliyini qoruyur. Dünya Bankı tərəfindən hazırlanan "Doing Business" hesabatında Azərbaycan biznesin təşkili və aparılması istiqamətində əlverişli şəraitin yaradılması və inkişafı üçün tədbirlər həyata keçirən ölkə kimi qeyd edilir. "Doing Business - 2015" hesabatında Azərbaycan 189 iqtisadiyyat arasında 63-cü sıradadır. "Doing Business - 2011" hesabatında isə ölkəmiz 183 milli iqtisadiyyat arasında 54-cü və MDB məkanında 1-ci olmuşdur. Azərbaycan Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatları arasında "Fitch Ratings" agentliyi tərəfindən investisiya reytingi almış ilk və indiyədək yeganə iqtisadiyyatlı ölkə olaraq qalmaqdadır.

Bütün bu əldə olunmuş uğurların təməlinə Azərbaycan xalqının milli mənafələrinin prioritet olaraq müəyyənləşdirildiyi İlham Əliyev islahat strategiyası durur. Bu strategiyanın təməl elementləri və işləmə mexanizmi tərəfimizdən aşağıdakı ardıcıl inkişaf modeli çərçivəsində təhlil olunmuşdur.

Azərbaycanda modernləşmə mərhələsi: Sosial-iqtisadi inkişaf trayektoriyasının müəyyənləşdirilməsi

2005-2015-ci illər ərzində Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi modeli və sosial-iqtisadi inkişaf trayektoriyasını təhlil etsək qeyd etməliyə ki, son on ildə Azərbaycan iqtisadiyyatı 4,7 dəfə artıb (ÜDM

2005-ci ildə 12 mlrd.522 mln AZN-dən 2015-ci ildə 58 mlrd.977 mln. AZN-ə yüksəlmişdir), ölkədə əhalinin həyat səviyyəsi və sosial rifahının yüksəldilməsi üçün çoxsaylı iqtisadi və sosial proqramlar həyata keçirilib və Azərbaycanda bütövlükdə bütün sahələrdə yeniləşmə, müasirləşmə, modernləşmə dövrü, habelə iqtisadiyyatın sürətli inkişaf dövrü davam edir.

Bu baxımdan iqtisadi tərəqqi göstəriciləri kimi 2005-2015-ci illər ərzində sənayenin istehsal gücünün 1,9 dəfə artmasını, ÜDM-də qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisinin 2005-ci illə müqayisədə 2015-ci ildə 2,3 dəfə artmasını, kənd təsərrüfatı istehsal həcmi 2,3 dəfə artmasını, kənd təsərrüfatının ÜDM çəkisinin 2010-cu ildə 5,4%-dən 2015-ci ildə 6,2%-ə yüksəlməsini, xidmətlər sektorunun ÜDM çəkisinin 2010-cu ildə 15%-dən 2015-ci ildə 38,6%-ə yüksəlməsini, adambaşına düşən ÜDM-nin 2 dəfədən çox artaraq 6300 AZN-ə yüksəlməsini və ölkədə 1 mln. 400 min yeni iş yerlərinin açılmasını qeyd edə bilərik.

2005-2015-ci illər ərzində sosial təminat sahəsində aparılan düşünülmüş siyasətin nəticəsidir ki, ötən on il ərzində yoxsulluq səviyyəsi 49%-dən 5%-ə enmiş, işsizlik səviyyəsi 4,9%-ə azalmış, orta aylıq əməkhaqqı göstəricilərində 3,6 dəfədən çox artım qeydə alınmış (2013-cü ildə bu göstərici 450 AZN, 2014-cü ildə 479 AZN və 2015-ci ildə 520 AZN olmuşdur), orta aylıq təqaüd məbləği 6,1 dəfə artaraq 174 AZN-ə çatmış və 10 ildə sosial müavinətlərin həcmi toplam 5 mlrd. 60 mln. AZN təşkil etmişdir.

Təhsil və səhiyyə sahəsində görülmüş işlər kimi qeyd edə bilərik ki, son 10 ildə dövlət büdcəsindən təhsilə çəkilmiş xərclər 4,2 dəfə (2005-ci ildə 372 mln. 500 min AZN, 2015-ci ildə 1 mlrd. 553 mln. 900 min AZN), səhiyyəyə çəkilən xərclər 6,7 dəfə artmışdır (2005-ci ildə 115 mln. 300 min AZN, 2015-ci ildə 777 mln. 300 min AZN). Bu dövr ərzində 1898 məktəb, 87 yeni xəstəxana tikilmişdir.

İcra olunmuş yeni infrastruktur layihələrinə baxsaq ölkə üzrə 34.604 km yeni qaz xətləri çəkilmiş, yeni içməli su xətləri çəkilməsi nəticəsində əhalinin 77%-i daimi içməli su ilə təmin olunmuş, 24 yeni elektrik stansiyası tikilmiş, 1137 km yeni avtomobil yolları çəkilmiş və 36 tunel, körpü və yol ötürücüsü istifadəyə verilmişdir.

Qaçqın və məcburi köçkünlər daim dövlətin diqqət mərkəzində olmuş, 46 min ailə (və ya 230 min nəfər) yaşayış sahəsi ilə təmin olunmuş, onlar üçün 90 müasir tipli qəsəbə salınmış, aylıq yaşayış xərcləri 3,6 dəfə, kommunal xidmətlərə görə ödənilən müavinətlər 4,5 dəfə artmışdır.

Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan iqtisadi göstəricilərdən də aydın görüldüyü kimi, 2005-2015-ci illərdə Azərbaycanda reallaşdırılan modernləşmə mərhələsində ölkədəki iqtisadi inkişaf Azərbaycanı regionda lider mövqeyə yüksəltmiş, əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmiş, ölkədə bazar iqtisadiyyatı üçün səciyyəvi qanunvericilik bazası yaradılmış, iqtisadiyyatda mülkiyyətin çoxnövçülüyü təmin olunmuş və azad rəqabət mühiti formalaşdırılmış, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi minimuma endirilmiş, qiymətlərin bazar tərəfindən müəyyənəlməsi, xarici iqtisadi fəaliyyətin liberallaşdırılması təmin edilmiş və bununla da iqtisadiyyatda keçid dövrünün başa çatmasına nail olunmuşdur.

Daxili və xarici iqtisadi siyasətin islahat konsepsiyasının formalaşdırılması

Azərbaycanın geoiqtisadi mövqeyi və ölkənin karbohidrogen resurslarından səmərəli istifadə məqsədləri Prezident İlham Əliyevin iqtisadi inkişaf strategiyasında daxili və xarici siyasətin üzvü vəhdət təşkil etməsi ilə əks olunmuşdur. Bu uğurlu tandem həm ölkənin sürətli inkişafına, həm də Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda böyük müvəffəqiyyətlərə imza atmağına yol açmışdır. Xalqın strateji və perspektiv mənafeyinə xidmət edən uğurlu daxili siyasət Azərbaycanı demokratik inkişaf yolunda irəliləyən avanqard ölkələr sırasına daxil etməklə yanaşı, ölkənin beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində etibarlı tərəfdaş kimi nüfuz qazanmasına və regionun aparıcı iqtisadi oyunçusuna çevrilməsinə şərait yaratmışdır.

Əsası ümummillilik lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş “Yeni Azərbaycan” konsepsiyası və onun daxili-xarici siyasət vektorları İlham Əliyev tərəfindən dövrün tələb və çağırışlarına, dünya siyasətinin

də və iqtisadiyyatında müşahidə olunan proseslərə uyğun daim təkmilləşdirilir. Heydər Əliyev Azərbaycanda stabil inkişaf yolunun əsasını qoyan və ölkədə özəmətli layihələrin, islahatların həyata keçirildiyi bir baza yaratdı. Bu etibarlı baza üzərində son 2005-2015-ci illər ərzində İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan yeni dövlətə, yeni cəmiyyətə çevrilmişdir.

Dünya dövlətlərinin etimad və rəğbətini qazanan Azərbaycan bugün beynəlxalq hüquq və beynəlxalq iqtisadi sistemdə ən etibarlı beynəlxalq tərəfdaşlardan hesab olunur. Bakı-Tbilisi-Ceyhan kimi nəhəng neft infrastruktur layihəsi, Bakı-Tbilisi-Ərzurum kimi nəhəng qaz infrastruktur layihələrinin icrası, hazırda “Cənub Qaz dəhlizi” kimi global əhəmiyyətli bir layihəyə imza atan Azərbaycan həm Avropa məkənin, həm Avropa bazarının enerji təhlükəsizliyinin təminində öz sözünü deyir. Məhz İlham Əliyevin iqtisadi inkişaf strategiyasının və düşünülmüş ümumi islahat konsepsiyasının nəticəsidir ki, Azərbaycan 155 üzv dövlətin dəstəyini qazanaraq 2012-2013-cü illər üçün BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasına Şərqi Avropa qrupundan qeyri-daimi üzvü seçilmiş, 2013-cü ildə Davos İqtisadi Forumuna, habelə 2015-ci ildə I Avropa oyunlarına ev sahibliyi etmişdir.

Beləliklə deyə bilərik ki, İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən və Azərbaycanda 2003-cü ildən başlayaraq qeyd alınan dinamik inkişafı yaradan “milli iqtisadi yüksəliş” strategiyası bu gün ikitərəfli və çoxtərəfli qaydada xarici siyasət coğrafiyamızı genişləndirməyə imkan yaradır. Yürüdülmüş cəsarətli və tarazlı çoxşaxəli siyasət nəticəsində Azərbaycan bu gün həm Xəzər dənizi, həm Aralıq dənizi, həm Qara dəniz hövzələrində, həmçinin Avropa, bilavasitə Şərqi Avropa, o cümlədən Mərkəzi Asiya və Yaxın Şərq regionlarında baş verən siyasi-iqtisadi proseslərin mühüm tərkib elementinə çevrilmişdir.

Ötən dövr ərzində əldə olunmuş və yuxarıda qeyd olunmuş bütün bu uğurlar, qazanılmış siyasi-iqtisadi potensial Azərbaycanın uzunmüddətli perspektivdə daha böyük uğurlara imza atacağına əsas verir.

Elmi təməllərə əsaslanan iqtisadi siyasət mexanizminin müəyyənəşdirilməsi

2003-cü ildən etibarən Azərbaycan iqtisadiyyatı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Həyata keçirilən düşünülmüş və məqsədyönlü siyasət nəticəsində ölkədə qısa zaman kəsiyində yüksək artım tempi və əhəmiyyətli sosial-iqtisadi nəticələr əldə olunmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyevin əbədi yaşar ideyalarına əsaslanan bu uğurlu siyasi-iqtisadi kurs özündə müasir global proseslərə, çağırışlara adekvat şəkildə uyğunlaşma, təkmilləşmə xüsusiyyətlərini ehtiva etməklə yanaşı elmi təməllər əsasında formalaşdırılmış bir mexanizmlə həyata keçirilir. Bu baxımdan iqtisadi inkişafın İlham Əliyev strategiyasının elmi təməlləri tərəfimizdən aşağıdakı şəkildə müəyyənəşdirilmişdir:

- Milli resursların (mineral resurslar, insan kapitalı, maddi-texniki baza və s.) istifadəsi imkanlarının səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün akademik təhlil əsaslı iqtisadi siyasət mexanizminin hazırlanması;

- Qlobal proseslərə və çağırışlara müvafiq pragmatik yanaşmaların tətbiqi üçün makro və mikro səviyyələrdə siyasi-iqtisadi idarəetmə metodlarının müəyyənəşdirilməsi.

Məhz bu elmi əsaslar üzərində qurulmuş milli iqtisadi inkişaf modeli çərçivəsində "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında çox iddialı, eyni zamanda real hədəflər müəyyənəşdirilmişdir. Konsepsiyada qeyd olunmuş hədəflərə uyğun müəyyən olunmuş tədbirlər isə ölkədə sosial-iqtisadi inkişafın yuxarıda sadalanan komissiyə və keyfiyyət nəticələrinin əldə olunmasına yol açmış və gələcək inkişaf perspektivləri üçün əsaslı təməl yaratmışdır.

Milli iqtisadi inkişaf modelinin tətbiqi

SSRİ-nin dağılması ilə siyasi və iqtisadi müstəqillik əldə edən Azərbaycan mərkəzi-planlı iqtisadiyyatın "post-sovet" problemlərinin aktualaşması ilə üzləşmiş və "neo-sovet" iqtisadi inkişaf trayektoriyası ilə liberal-demokratik prinsiplər əsasında bazar iqtisadiyyatı sistemə sürətli transformasiyanı həyata keçirməyə başlamışdır. Nəticədə

Azərbaycanda keçmiş ittifaq respublikaları ilə müqayisədə daha yüksək nəticələr əldə etməyə imkan verən özünəməxsus milli iqtisadi inkişaf modeli formalaşdırılmışdır. Əsasən əhalinin rifah səviyyəsinin yüksəldilməsinə və ölkədə sosialyönlü, diversifikasiya olunmuş milli iqtisadiyyatın formalaşmasına xidmət edən bu modelin uğurlu nəticələri sırasında əldə olunmuş müvəffəqiyyətlər kimi aşağıdakıları qeyd edə bilərik:

- Ölkədə makroiqtisadi sabitlik təmin olunmuşdur. Yuxarıda qeyd olunan rəqəmlərdən də görüldüyü kimi milli iqtisadiyyat böyümüş, büdcə gəlirləri artmış, yeni iş yerləri açılmış və ölkədəki inflyasiya və işsizlik səviyyəsi bir rəqəmli göstəricilərə qədər endirilmişdir.

- Milli iqtisadiyyatın diversifikasiyası üçün mühüm addımlar atılmışdır. Ölkədə qeyri-neft sektorunun hazırkı inkişaf səviyyəsi neft gəlirlərinin iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə hesablanmış xərclənmə strategiyasının özünü doğrultduğunu sübut edir. Qeyri-neft sektorunun əsas prioritet sahələri kənd təsərrüfatı, turizm, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları və emal sənayesidir.

- Azərbaycanda regionların inkişafı üçün çoxsaylı dövlət proqramları qəbul olunmuş, 2004-2014-ci illərdə 174 dövlət proqramı təsdiqlənmiş, bunların 104-ü tam icra olunmuş, digərləri isə icra olunmaqdadır. Bu da milli iqtisadi sistemin hər sahəsinin konkret hədəf və məqsədlərinin, onlara nail olunma yollarının müəyyənəşdirilməsi deməkdir.

- Əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsi istiqamətində əsaslı islahatlar həyata keçirilmişdir. 2005-2015-ci illərdə ölkədə sosial müdafiə və təminat xərcləri 8 dəfə artmışdır. Bugün Azərbaycan kifayət qədər geniş əhali kateqoriyalarını əhatə edən sosial təminat sistemində malik bir ölkə kimi seçilir. Sosial cəhətdən həssas əhali qruplarına dövlət qayğısı mütəmadi şəkildə artırılır və sosial təminat sistemi daha geniş əhali kateqoriyalarına yönəldilir. Həssas əhali qruplarına münasibətdə Azərbaycan dövlətinin mövqeyi global miqyasda ön humanist yanaşmalara əsaslanması ilə diqqəti cəlb edir.

-Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı və əlverişli biznes mühitinin yaradılması məqsədilə əsaslı islahatlar həyata keçirilmiş, başlıca amil-

lər kimi vergilərin sayı və sosial sığorta ödənişləri azaldılmış, ölkədə mövcud lisenziyalaşdırma sistemi köklü surətdə dəyişdirilmiş, ixarc rüsumları ləğv olunmuş, sahibkarlığa dövlət maliyyə köməkliliyi mexanizmi yaradılmış, biznes fəaliyyətinin asanlaşdırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Milli iqtisadi inkişaf modelinin struktur elementləri kimi aşağıdakı təməl prinsipləri müəyyənləşdirə bilərik: 1) ölkədə həyata keçirilən uğurlu neft strategiyası; 2) iqtisadi modernləşməyə xidmət edən islahatların sistemli tətbiqi; 3) iqtisadi inkişaf bazisi kimi modernləşmənin lokomotivlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi və 4) milli gəlirin (maliyyə vəsaitlərinin) səmərəli idarə olunmasının təşkili.

4.1. Uğurlu neft strategiyası;

Ölkəmizin müstəqillik dövründə qazandığı nailiyyətlər onu Xəzər-Qafqaz regionunda sürətlə inkişaf edən dünyanın neft mərkəzlərindən birinə çevirmişdir.

Azərbaycanın 1994-cü ildən uğurla həyata keçirilən neft strategiyasının təməlinə ölkəmizin inkişafında kardinal dönüş nöqtəsi olan "Əsrin Müqaviləsi" dayanır. Əsrin müqaviləsi çərçivəsində MDB məkanında Qərbin iri neft şirkətləri ilə böyük miqyasda saziş imzalayan ilk dövlət olan Azərbaycan Xəzər dənizində beynəlxalq əməkdaşlığın əsasını da yaratmış oldu.

Azərbaycan bu gün global enerji bazarının mühüm iştirakçı olmaq-la yanaşı, müstəqil enerji siyasəti yürütməklə regional və global əhəmiyyətli faktora çevrilmişdir. Azərbaycan bu gün dünyanın 30 ölkəsinə neft və neft məhsulları ixrac edir və bəzi Avropa dövlətlərinin enerji balansında Azərbaycan neftinin payı 25-30% təşkil edir. Bu dünya iqtisadiyyatında "kiçik iqtisadiyyatlı ölkə" kimi qiymətləndirilən bir milli təsərrüfat üçün kifayət qədər yüksək göstəricilərdir.

Hazırda Azərbaycan təbii qazının dünya bazarına nəqlini nəzərdə tutan "Cənub qaz dəhlizi" layihəsi çərçivəsində mühüm işlər görür və həyata keçiriləcək TANAP, TAP layihələri şübhəsiz ki, Avrasiya enerji təhlükəsizliyinə öz mühüm töhfəsini verəcəkdir.

4.2. İqtisadi modernləşməyə xidmət edən islahatların tətbiqi;

2004-2014-cü illər ərzində Azərbaycan milli təsərrüfatının aqrar sektorunda qətiyyətli islahatlar aparılmış, ölkədə sahibkarlıq, biznes mühiti inkişaf etdirilmiş, iri həcmli xarici investisiya cəlbə ilə ölkənin sosial-müdafiə sistemi üçün müvafiq mexanizm yaradılmış, iqtisadi idarəetmə liberallaşdırılmış və bazar iqtisadiyyatı atributlarının bərqərar olması üçün iqtisadi-hüquqi islahatlar həyata keçirilmişdir. Azərbaycanda 2013-cü il "İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili", 2014-cü il "Sənaye ili", 2015-ci il isə "Kənd təsərrüfatı ili" elan olunmuş və bu sahələrin inkişafı istiqamətində bu illərdə həyat keçirilən tədbirlər ölkəmizdə bu prioritet sahələrin formalaşmasına tökan vermişdir.

4.3. İqtisadi bazis - modernləşmənin lokomotivlərinin müəyyənləşdirilməsi;

Milli iqtisadi-inkışaf modelində modernləşmənin lokomotivlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Belə ki, fikrimizcə 2004-2014-cü illərdə ölkədə reallaşdırılan iqtisadi inkişafın əsas lokomotivləri Azərbaycanın təşəbbüsü ilə reallaşdırılan global enerji, nəqliyyat və kommunikasiya layihələri olmuşdur. İlham Əliyevin məqsədyönlü və uzaq perspektivlərə hesablanmış siyasəti yanacaq-energetika sektorunda strateji əməkdaşlığı həyata keçirməklə yanaşı bir sıra transmilli nəqliyyat layihələrinin - TRASEKA, Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi, neft-qaz kəmərlərinin inşası kimi ölkə əhəmiyyətli global layihələrin reallaşdırılmasına imkan vermişdir. Ölkədə enerji təhlükəsizliyi təmin olunmuş və Azərbaycan enerji ixracatçısından enerji ixracatçısına çevrilmişdir.

4.4. Milli gəlirin (maliyyə vəsaitlərinin) səmərəli idarə olunmasının təşkili.

Neft satışından əldə olunan vəsaitlərin səmərəli idarə edilməsi, həmin vəsaitlərin mühüm sosial-iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsini təmin etmək üçün xüsusi dövlət qurumu olan Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun yaradılması strateji əhəmiyyəti olan bir addım olmuşdur. Bu baxımdan ölkədə mərkəzləşdirilmiş şəkildə neft və qaz gəlirlərindən istifadə təşkil olunmuş, bu gəlirlər əsasən ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılması-

na, iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun, regionların, kiçik və orta sahibkarlığın, infrastruktur sahələrinin inkişaf etdirilməsinə, yoxsulluğun azaldılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinə, qaçqın və məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına və digər sosial problemlərin həllinə, habelə iqtisadiyyatın texnoloji səviyyəsinin yüksəldilməsinin stimullaşdırılmasına və "insan kapitalı"nın inkişafına yönəldilmişdir.

Son olaraq qeyd edək ki, İlham Əliyevin islahat strategiyası çərçivəsində Azərbaycanda yürüdülmən cəsərətli və "proaktiv" siyasət modelinin dayanıqlılığı 2008-ci ildə baş vermiş qlobal iqtisadi-maliyyə böhranı zamanı yoxlanılmışdır. Ölkədə son illərdə uğurla həyata keçirilən iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi siyasəti böhran dövründə də özünü doğrultmuş, böhranın Azərbaycana minimal təsiri qeydə alınmışdır. Ölkədə böhrana dayanıqlılıq istehlak qiymətləri və inflyasiyaya nəzarət, milli bankların dəstəklənməsi, kreditlərə və faiz dərəcələrinə nəzarət, real sektora sərmayə axını, sosial öhdəliklər və ərzaq təhlükəsizliyinin təmini tədbirlərinin və davamlı iqtisadi inkişaf məqsədli qəbul olunmuş dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi ilə təmin olunmuşdur.

Yuxarıda təhlil olunan "İlham Əliyevin islahat strategiyası"nın reallaşma mexanizminin tərkib elementləri, 2005-2015-ci illər ərzində Azərbaycanda müşahidə olunan iqtisadi dinamizm, sürətli inkişaf və ölkənin mövcud potensialı yaxın perspektivdə də bu yüksəliş tendensiyasının davam edəcəyinə zəmin yaradır. Son 10 ildə İlham Əliyevin formalaşdırdığı sosial-iqtisadi kompleks və idarəetmə forması Azərbaycanın sosial baxımından firavan dövlətlər qrupuna daxil olmasına imkan yaradıb. Ölkənin növbəti illər üçün inkişaf məqsədləri, gələcək hədəfləri "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasındakı çağırışlara və bu konsepsiyada müəyyənləşdirilmiş iqtisadi dinamizm parametrlərinə əsaslanır.

"Milli iqtisadi yüksəliş" strategiyası da adlandırılacaq biləcəyimiz və Azərbaycanda 2003-cü ildən etibarən həyata keçirilən İlham Əliyevin islahat strategiyasının yaxın gələcəkdəki hədəfləri yuxarıda aparılan

təhlil və qeyd olunmuş iqtisadi göstəricilər əsasında tərəfimizdən aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilmişdir:

Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin qoruyub saxlanması və regional, həmçinin transregional səviyyədə iqtisadi qüdrətin artırılması;

Ölkədə müvəffəqiyyətli və suveren sosial-iqtisadi inkişaf, ilk növbədə sosial ədalət prinsiplərinin yüksək səviyyədə təminatına yönəldilən siyasi kursun həyata keçirilməsi;

Yeni inkişaf mərhələsində beynəlxalq hüquq və beynəlxalq iqtisadi siyasətin etibarlı tərəfdaşı kimi Azərbaycanın nüfuzunun qoruyub saxlanması üçün pragmatik və reallığa adekvat fəaliyyətin təmin olunması;

Ölkənin daxili potensialın gücləndirilməsi üçün dinamik və məqsədyönlü inkişaf və müasir yanaşmalara əsaslanan islahatlar konsepsiyası ilə Azərbaycanda makromaliyyə sabitliyinin, tarazlı və davamlı inkişafın, iqtisadi təhlükəsizliyin (ərzaq, enerji, nəqliyyat, informasiya təhlükəsizliklərinin), ölkədə yüksək ixtisaslı elmi kadrları formalaşdırılmasının və beləliklə də Azərbaycanın elmi potensialın fəal surətdə təsərrüfat dövryyəsinə cəlbinin təmin olunması;

Azərbaycanın dünya təkrar istehsalı prosesinə fəal qoşulması, regional və transregional layihələrdə iştirak edərək dünya gəlirlərindən pay almasının təmin olunması.

Beləliklə, tam əminliklə deyə bilərik ki, yuxarıda təməl elementlərini, işləmə mexanizmini və başlıca hədəflərini təhlil etdiyimiz İlham Əliyevin islahat strategiyası Azərbaycanın davamlı və dayanıqlı yüksəlişinə yol açmışdır. Bu gün Azərbaycan müstəqil siyasət yürüdükdən və öz müqəddaratını özü həll etmək iqtidarında olan azsaylı ölkələrdən biridir. Azərbaycanın artan iqtisadi qüdrəti ötən illər ərzində həyata keçirilən islahatlar nəticəsində ölkədə formalaşdırılmış "milli iqtisadi inkişaf modeli"ne əsaslanır. Bu model müasir çağırışlara cavab verir və zamanın tələbinə uyğun olaraq daim yeni çəllərlə zəngləndirilir.

Samirə Allahverdiyeva,

YAP Səbail rayon təşkilatı, təlimatçı

İLHAM ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA GENDER SİYASƏTİ: REALLIQLAR, NAILİYYƏTLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

Azərbaycan tarixinə nəzər salsaq görərik ki, cəmiyyətin inkişafını bütün mərhələlərində qadınlar kişilərlə bərabər dövlət quruculuğunda, siyasi qərarların verilməsində fəal iştirak etmişlər. Həmin dövrdə ilk dəfə olaraq müsəlman Şərqi qadına seçmək və seçilmək hüququnun verilməsi tarixi nailiyyət hesab olunurdu. Bununla da nöinki Şərqdə, hətta demokratiyanın beşiyi sayılan bir sıra Avropa ölkələrindən və ABŞ-dan əvvəl qadına cəmiyyət həyatında siyasi proseslərə qoşulmaq hüququ verilmişdir. Milli qadın siyasətinin təməli məhz üç mənbədən bəhrələnir: *İslam mənbəyindən* - qadına müqəddəs yanaşma, *türkçülükdən* gəlmə mərdlik, qəhrəmanlıq, nəhayət, *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti* dövründə qadın siyasətinin rəsmiləşdirilməsi və onun sovet dönməsində daha da təkmilləşdirilməsi nəticəsində yaranmış təcrübədən. Onu da deyək ki, sovet hakimiyyətinin 70 ili ərzində Azərbaycanın iqtisadi-siyasi, elmi- mədəni və ictimai həyatında qadınların yüksək intellektual zümrəsi formalaşmışdı. Ümum-millə lider Heydər Əliyev istər sovet dönməsində, istərsə də müstəqillik illərində respublikamıza rəhbərliyi dövründə Azərbaycan qadınlarının problemlərinin həllinə, onların ölkənin siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni həyatında rolunun artırılması məsələlərinə böyük diqqət ayırmışdır. Ulu öndərin qurucusu olduğu müasir Azərbaycanın inkişafında qadınların rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bu prosesdə onların rolunun artırılmasını təmin etmək üçün dövlət səviyyəsində çox mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir və keçirilməkdə də davam edir. Yəni ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının, onların tərkib hissəsi

kimi gender bərabərliyinin təmin edilməsi daim Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri olmuşdur.

Dahi şəxsiyyət, ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə qadınlar həmişə irəli çəkilmiş və məsul vəzifələrdə şəərəflə işləmişlər. Heydər Əliyevin qadınlar haqqında söylədikləri fikirlər onların əməyinə verilən ən böyük qiymətdir: *"Mən dünyanın çox yerini gəzmişəm, qadınlarını görmüşəm. Fikrim belədir ki, Azərbaycan qadını bütün dünyadakı qadınlardan gözəldir. Bu mənim həqiqi fikrimdir və mən Azərbaycan kişilərinə məsləhət verirəm: qadınları qiymətləndirin, qadınları sevin, heç bir yerdə, heç bir ölkədə, heç bir millətdə Azərbaycan qadını kimi gözəl qadın tapa bilməyəcəksiniz."*

Ümum-millə liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Böyük Vətən Müharibəsində iştirak edən döyüşçülərə, şəhid ailələrinə həmişə diqqət və qayğı göstərilmiş, onların əməyi yüksək qiymətləndirilmiş, sosial problemlərinin həlli daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

Bu ənənə ölkə başçısı İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Vətənin şəərəf və ləyaqətini uca tutan hər bir Azərbaycan övladlarının igidlik salnaməsi gələcək nəsillərə bir örnək və tariximizin parlaq səhifələrindəndir. Dövlət başçısı bu qəhrəmanlıq əsafətinin nəsilədən-nəslə ötürülməsi, əbədiyaşar olması üçün bütün lazımi tədbirləri görür. Müharibə iştirakçıları, veteranlar, şəhid ailələri ilə cəmiyyət arasında daim canlı körpü yaradılır. Onların sosial məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə yanaşı, keçdikləri şəərəfli həyat yolu həmişə cəmiyyətdə vətənpərvərlik ruhunun yüksəldilməsi və tərbiyəsi üçün təbliğat və təşviqat mənbəyidir. Çünki hər bir xalqın gələcəyi öz tarixi üzərində qurulur. Züleyxa Seyidməmmədova kimi qəhrəman qadınlarımız bizim şanlı-şərəfli keçmişimiz, gələcək qələbələrimizin rəhnidir.

Heydər Əliyev cənabları ən mötəbər məclislərdəki məruzə və çıxışlarında qadının, ananın ülviliyindən danışmış, qadına, anaya hörməti, ehtiramı insanın ali vəzifəsi hesab edib. Ana həyatda hər şeyin başlanğıcıdır, deyib. Ana vətəni, ölkəni qorumaq üçün əsgər böyüdü, 277

igidlər, qəhrəmanlar böyüdü. Ana ailənin dayağıdır. Hər bir ailənin səadəti, əmin-amanlığı birinci növbədə ananın rolundan və onun fəaliyyətindən çox asılıdır. Cəmiyyətdə anaya hörmət qadına hörmətdir! Bizim mərhum dövlət başçımız möhtərəm Heydər Əliyev cənabları Azərbaycan qadınlarının ictimai fəaliyyətini həmişə yüksək qiymətləndirmişdir: "Mən Azərbaycan qadınlarının dövlət işində də fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirirəm. Bu, bir tərəfdən Azərbaycan qadınlarının fəallığıdır, ikinci tərəfdən də Azərbaycanda qadınlara öz istedadlarını, bilik və bacarığını həyata keçirmək, realiz etmək üçün yaranan imkanların nəticəsidir. Məhz ona görədir ki, dövlət orqanlarında qadınlar çox müvəffəqiyyətlə işləyirlər. Müstəqil Azərbaycanın 1995-ci ildə seçilmiş ilk parlamentində, Milli Məclisində 124 deputatdan 12 faizi qadındır. Məlumat üçün bildirirəm ki, dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrində parlament üzvlərinin içərisində qadınların xüsusi çəkisi bu qədər deyildir. Mən buna çox böyük əhəmiyyət verirəm. Keçmişdə də Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən parlamentimizdə qadınlar var idi. Ancaq biz Azərbaycanın müstəqilliyini əldə edəndən sonra ilk parlamentimizi seçən zaman qadınların parlamentdə çox sayda təmsil edilməsi, seçilməsi, cəmiyyətin qadınlara müvafiq münasibətini göstərir, eyni zamanda qadınların fəallığını nümayiş etdirirdi". Azərbaycan dövlətinin başçısı mərhum Heydər Əliyev cənablarının qadın hərəkətinə daha bir diqqəti, köməyi də, 1995-ci ildə qəbul edilmiş ilk Azərbaycan Konstitusiyasında qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq edən maddə və bəndlərin də öz əksini tapmasıdır. Heydər Əliyev cənablarının imzası ilə qəbul edilən qərarlar, fərmanlar, sərəncamların müəyyən hissəsi qadınlarımızın hüquqlarının qorunmasına xidmət edir. Buna görə də bizim qadınlar rəhbərlərinin simasında özlərinə etibarlı dayaq görürlər. Möhtərəm prezidentimiz müstəqil Respublikamıza rəhbərlik etdiyi ilk gündən qadınlara aid imzaladığı fərman və sərəncamlarda, qəbul etdiyi qərarlarda aşağıda sadalanan istiqamətləri dövlət qadın siyasətinin əsas mahiyyəti hesab etmişdir:

- qadınlara münasibətdə dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərinin, ona müvafiq proqramların hazırlanması;

- qadınların dövlət orqanlarının işində, ölkənin ictimai-siyasi həyatında iştirakı, sahibkarlıq fəaliyyəti,
- onların yeni ixtisaslara yiyələnməsi, yenidən hazırlığı və ixtisaslarının artırılması;
- qaçqın və məcburi köçkün qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi;
- qadınların əmək hüququnun həyata keçirilməsi üçün təşkilati, iqtisadi və hüquqi məsələlərə dair;
- qadınların əməyinin, onların həyatının sağlamlığının müdafiəsinin, analıq funksiyaları nəzərə alınmaqla təmin edilməsi;
- beynəlxalq qadın təşkilatları və respublikada fəaliyyət göstərən qeyri-dövlət cəmiyyətləri ilə dövlət strukturlarının qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi.

Azərbaycan Respublikası prezidentinin "Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərmanı ölkə qadınlarının gərgin mübarizə dolu həyatına, ictimai fəaliyyətinə verilən yüksək qiymətdir. Burada qadınların rəhbər vəzifələrdə kişilərlə bir təmsil olunması, gender tələblərinə əməl edilməsi ön plana çəkilir.

Yeni Azərbaycan Partiyasının Qadınlar Şurası hakim siyasi partiyanın mübariz bir dəstəsidir. Heydər Əliyevin partiyasında Azərbaycan qadınlarının yüksək siyasi şüurlu və mübariz hissəsi toplanmışdır. YAP Qadınlar Şurası dövlətimizin və xalqımızın həyatında baş verən bütün tələpklü proseslərdə yaxından iştirak edir. 1993-cü ildə böyük öndər yenidən hakimiyyətə qayıdandan sonra xalq onun milli qurtuluş strategiyasını dəstəklədi. Bu strategiyanın əsas qayəsi ölkəmizdə sülh və əmin-amanlıq, siyasi sabitlik və tərəqqi yaratmaq idi. 1995-ci ildə böyük öndərin tövsiyəsi ilə YAP-ın tərkibində qadın şuralarının yaranması bizim milli mentalitetimizə uyğun bir hadisə idi. 1993-1996-cı illərdə Yeni Azərbaycan Partiyasının sıralarına minlərlə qadın daxil oldu. Bu gün yarım milyonluq möhtəşəm YAP ordusunun 43,5 faizini qadınlar təşkil edir. Onlar təhsil və səhiyyə, mədəniyyət və incəsənət işçiləri, alimlər, Qarabağ müharibəsi əlilləri, qaçqın və məcburi köç-

künlər, təqaüdcülər, evdar qadınlar, ali və orta ixtisas məktəblərinin tələbələri, kənd təsərrüfatında, istehsal sahələrində işləyən qadınlardan ibarətdir. Son 16 ildə qadınlara dövlət qurumlarında və ümumiyyətlə ictimai-siyasi həyatda təmsil olunmaq imkanlarının əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməsi ulu öndərimizin əsasını qoyduğu liberal gender siyasəti nəticəsində mümkün olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirakının hüquqi bazasını yaradıb. Konstitusiyanın qadın hüquqlarının müdafiəsinə etibarlı zəmin formalaşdıran 25-ci maddəsində hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, habelə kişi ilə qadının eyni hüquq və azadlıqlara malik olduğu birmənalı şəkildə təsbit edilmişdir. Həmin maddənin üçüncü hissəsi cinsindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verməklə yanaşı, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının cinsi mənsəbiyyətə görə məhdudlaşdırılmasını da qadağan edir.

Konstitusiyanın qəbulundan sonra respublikamızda gender bərabərliyinin təmini istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1998-ci il 14 yanvar tarixli fərmanı ilə gender siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Komitənin yaradılmasında əsas məqsəd qadınlara hüquqlarının qorunmasından, ölkəmizin sosial və siyasi həyatında onların iştirakının artırılmasından ibarət olmuşdur. 2000-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyev qadınlara kişilərlə hüquq bərabərliyini, xüsusilə onların dövlət idarəçiliyi sistemində lazımi səviyyədə təmsil olunmasını əməli surətdə təmin etmək məqsədilə "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman imzaladı. Fərmanda qadınlara bugünkü inkişaf, tərəqqi dövrünə qədər keçdiyi gərgin, keşməkeşli mübarizə yoluna nəzər yetirilmiş, respublikamızda mötəbər və möhtəşəm qadın hərəkatının fəaliyyətinə yüksək qiymət verilmişdir. Fərmanda xüsusi vurğulanmışdır ki, Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınlara rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər

təmsilçiliyi təmin edilməlidir. Həm dövlət komitəsinin yaradılması, həm də fərmanın imzalanması respublikamızda qadın siyasətinin həyata keçirilməsində yeni mərhələ açdı.

2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (2000-2005-ci illər) təsdiq edildi. Milli Fəaliyyət Planında dövlət tərəfindən qadın probleminə daim diqqət yetirilməsi, qadın problemləri ilə bağlı təxirəsalınmaz konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi, dövlət proqramlarının hazırlanması öz əksini tapdı.

Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından və gender bərabərliyinin təmini ilə bağlı bir sıra addımların atılmasından sonra qadınlar cəmiyyətimizdə gedən demokratikləşmə proseslərindən istifadə edərək qısa bir müddətdə yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq öz təşkilatlarını yaratdılar.

Bu gün respublikamızda dövlət qadın siyasəti, ulu öndər Heydər Əliyevin bu istiqamətdə əsasını qoyduğu ənənələr ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Prezident İlham Əliyev qadınlara cəmiyyətdəki roluna və yerinə, onların dövlət idarəçiliyində təmsil olunmalarına, irəli çəkilmələrinə diqqətlə yanaşır. Bu siyasəti ləyaqətlə davam etdirən möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev ölkənin ictimai-siyasi həyatında qadınlara təmsilçiliyinin genişlənməsinə çox böyük diqqət yetirir. Prezident İlham Əliyev: *"Azərbaycanda gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti qadınlara bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlib". Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Bakıda keçirilən Avropa Şurasına üzv dövlətlərin gender bərabərliyinə həsr olunmuş VII konfransın iştirakçılara təbrik ünvanlayıb. Təbrikdə deyilir: "Hörmətli konfrans iştirakçıları! Sizi Avropa Şurasına üzv dövlətlərin gender bərabərliyinə həsr olunmuş VII konfransın açılışı münasibətilə səmimi qəlbən təbrik edir, hər birinizə uzun ömür, cəsaətlə və yeniyeni uğurlar arzulayıram. Azərbaycan Respublikası bu gün Avropa Şurası ilə ən müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı faydalı münasibətlər qura-raq səmərəli əməkdaşlıq həyata keçirir. Təşkilata üzv dövlətlərlə əlaqələrin genişləndirilməsi ölkələrimizin bir-birinə daha da yaxınlaş-*

masına və qarşıya çıxma biləcək problemlərin aradan qaldırılmasına əlverişli zəmin yaradır. Bu baxımdan son zamanlar respublikamızda Avropa Şurası səviyyəsində bir sıra beynəlxalq tədbirlərin ənənəvi xarakter alması təqdirəlayiqdir. Gender bərabərliyi müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli qanunvericilik qadınların hüquq bərabərliyini təmin edərək hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısını almağa xidmət göstərir, gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti isə qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycan təhsili və səhiyyəsində aparıcı mövqelər tutan qadınlarımız ölkəmizin siyasi, sosial və ictimai həyatının bütün sahələrində fəal iştirak etməklə, real gender bərabərliyinə nail olunması üçün öz qüvvələrini əsirgəməzlər. Bununla yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünün əksəriyyətini təşkil edən qadınlarımızın ən kobud şəkildə pozulmuş əsas hüquqları hələ də bərpa olunmamışdır. Beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT-nin və Avropa Şurasının Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən qərarlarının mövcud olmasına baxmayaraq, həmin insanların doğma yurdlarına qayıtması istiqamətində göstərilən səylər də hələlək nəticəsiz qalmışdır. Gender bərabərliyinin faktiki surətdə əldə olunması, heç şübhə yoxdur ki, beynəlxalq və milli səviyyədə bir çox qurum və təsisatların uzunmüddətli birgə fəaliyyətinin gücləndirilməsini tələb edir. Əminəm ki, konfransınız bu məsələlər ətrafında geniş və səmərəli müzakirələr aparacaq, gələcək fəaliyyətinizdə məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir”.

2006-cı ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsi kimi yenidən formalaşdırılmışdır. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ailə, qadın və uşaq problemləri ilə iş sahəsində dövlət siyasəti-

ni və tənzimlənməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.

2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul edib. Qadın-kişi bərabərliyinin qorunması istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bu qanunda gender balansının qorunması ilə bağlı hüquqi tənzimləmə mexanizmi öz əksini tapıb. Qanunda gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri və vəzifələrin müəyyənləşdirilib.

2010-cu ildə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" qanunun qəbulu qadın məsələlərinin hər zaman Azərbaycan hakimiyyətinin diqqət mərkəzində olduğunun təzahürüdür. Ailə Məcəlləsinə qızların nikah yaşının 17-dən 18-ə qaldırılması ilə bağlı dəyişiklik də deyilənləri bir daha təsdiq edir.

Azərbaycanda qadın hərəkatının formalaşmasında, onların hüquqlarının qorunmasında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın xidmətləri xüsusi vurğulanmalıdır. Azərbaycanın birinci xanımı özünəxas nəcib, humanist və insanpərvər xarakterlə cəmiyyətdə mənəvi aşınma yaranan, eləcə də saf və ali dəyərləri ucuzlaşdıran mənfi meyillərə qarşı barışmaz mövqe tutur, insanlığın təntənəsinə xidmət edən nəcib təşəbbüsləri ilə həm də sivilizasiyalararası dialoq prosesinə öz töhfəsini verir. Heydər Əliyev Fondu ölkəmizdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı, sosial problemlərin həlli naminə gördüyü fəal işlərlə yanaşı, gender problemlərinin, qadınlara qarşı bütün zorakılıqların, ənənəvi Azərbaycan ailəsinə zidd olan stereotiplərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirir. Fondun prezidenti Mehriban Əliyeva öz intellektual enerjisini cəmiyyətin inkişafına yönəltməklə Azərbaycan qadınının ictimai fəaliyyətinin yeni səhifəsini açmışdır. UNESCO və İSESCO kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların xətti ilə Mehriban Əliyeva Azərbaycan mədəniyyəti tarixinin səsinə planetin ən ucqar guşələrinə belə çatdıra bilmişdir. Onun elm, təhsil, mədəniyyət və idman

sahələrinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyəti, ölkədəki quruculuq proseslərində yaxından iştirakı ciddi elmi esaslara söykənir. O, ölkə daxilində və xaricdə keçirdiyi görüşlərdə dərin biliyə, geniş erudisiyaya malik olduğunu hər dəfə yenidən nümayiş etdirir. Azərbaycan qadınları üçün bu gözəl bir nümunədir. Bütün bunlar Mehriban Əliyevanın yüksək siyasi potensiala malik olduğunu təsdiqləməklə Azərbaycan qadınlarının modern tələblərə uyğun obrazını dünyaya nümayiş etdirir.

Mehriban xanım Əliyeva indiyə qədər çoxsaylı mükafatlara, təltiflərə layiq görülüb. UNESCO və İSESCO-nun "Xoşməramlı səfiri" olan Mehriban Əliyeva Rusiyanın "Yüzilliyin mesenatları" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaqut Xaç" ordeni ilə təltif edilib. Mehriban Əliyeva 2005-ci ildə ölkəmizdə "İlin qadını" adına, xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, bəşəriyyətin ali ideallarına xidmət sahəsində əldə etdiyi yüksək nailiyyətlərinə görə 2007-ci ildə "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatına layiq görülüb.

Prezident İlham Əliyevin 2009-cu il 5 may tarixli sərəncamı ilə "Heydər Əliyev mükafatı"na layiq görülməsi də onun özünəməxsus fəaliyyətinə verilən layiqli qiymətdir. Mehriban xanım Əliyeva 2009-cu ildə Polşanın "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni, 2010-cu ildə isə Fransanın "Şərəf Legionu" ordeni və UNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı ilə təltif olunub. Ermənistanın işğal etdiyi ərazilərimizdən qaçqın və məcburi köçkün düşmüş insanlar üçün Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi humanitar proqramlar, habelə türk dünyası mədəni irsinin zəngin parçası olan Azərbaycan türklərinin maddi və qeyri-maddi mədəniyyət abidələrinin qorunması və təbliği sahəsində böyük xidmətlərinə görə Mehriban xanım Əliyeva Türk Dünyası Yazarlar və Sənətçilər Vəqfinin (TÜRKSAY) "Türk dünyasına xidmət" mükafatına və 2011-ci il iyunun 24-də isə Krans Montana Forumunun qızıl medalına layiq görülüb. 2012-ci ildə Rusiya Federasiyasının İ.M.Seçenov adına Birinci Moskva Dövlət Tibb Universitetinin Fəxri professoru adına, MDB iştirakçısı olan dövlətlərin Humanitar Əməkdaşlıq Şurası və MDB iştirakçısı olan ölkələrin Dövlətlərarası Humanitar Əməkdaşlıq Fondu tərəfindən "Birlik Ulduzları"

dövlətlərarası mükafatına və Krans Montana Forumunun "Prix de la Fondation" mükafatına layiq görülüb. Pakistanın nüfuzlu "Daily Times" qəzeti və Qadın Könüllülər Təşkilatı isə Mehriban Əliyevanı "Humanizm simvolu - 2012-ci ilin adamı" elan edib. Fransada fəaliyyət göstərən Ərəb Mədəni İrs Mərkəzi və Misirin "Nefertiti Media Productions" şirkətinin birgə keçirdiyi sorğunun nəticəsinə görə, Azərbaycanın birinci xanımı, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva 2014-cü ilin "Ən nüfuzlu qadını" adına layiq görülüb. Sorğu 2013-cü il martın 8-dən 2014-cü il yanvarın 10-dək Fransada və ərəb dünyasında tələbələr, jurnalistlər və internet şəbəkəsi istifadəçiləri arasında keçirilib. Sorğu siyahısına dövlət başçılarının, iri müəssisə və xeyriyyə təşkilatlarının rəhbərlərinin adları daxil edilib. Mehriban Əliyeva bu ada UNESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi fəaliyyətinə, həmçinin mədəniyyətin təbliği və beynəlxalq mədəniyyət mübadiləsi, elm, səhiyyə, idman, təhsil, texnologiya və ekologiya sahələrinin inkişafı işinə verdiyi töhfələrə görə layiq görülüb. Bütün bunlar ölkəmizin birinci xanımının nəcib əməllərinə, genişmiqyaslı xeyriyyəçilik fəaliyyətinə verilən yüksək qiymətlərdir.

20 illik tarixi olan Azərbaycanda "Eurovision-2012" mahnı yarışması keçirildi. Bu mahnı müsabiqəsinin keçirilməsi tarixi hadisə idi. Çünki, bu hadisə bütün dünyanın diqqətini bizə yönəltdi. Ev sahibləri olaraq biz qonaqpərvərliyimizi, inkişafımızı, iqtisadi yüksəlişimizi elə təqdim etməyi bacardığımız ki, bütün dünya heyretə gəldi. Bütün bu işlərdə isə qadınlarımız xüsusi fəallıq nümayiş etdirdilər. Xüsusilə də bu işlərə öz sədrliyini edən Mehriban xanım xüsusi dəsti-xətti ilə öz imzasını atdı. Çox keçmədən baş tutmuş olan Bakı-2015 ilk Avropa Oyunları bütün dünyaya bir daha Azərbaycan xanımının necə yüksək səviyyəli bir tədbirə başçılıq etdiyini bir daha sübut etdi. Bu tədbir xanımlarımızın hansı potensiala hakim olduqlarını bir daha göz önünə sərgilədi. Bütün dünyada ilk olan bir tədbirin keçirilməsi tarixə qızıl hərflərlə yazılmaq deməkdir və bu tarixi bir Azərbaycan xanımı həyata keçirdi. Son zamanlar Prezidentimiz İlham Əliyevin Gənclər siyasəti ilə bərabər bütün sahələrdə xanımlara böyük səlahiyyətlər ver-

məsi nəzərimizdən qaçacaq kimi deyildir. Bununla səbəbi əlbəttə ki Cənab Prezidentimizin Azərbaycan gəncliyinə, ələlxüsus da, Azərbaycan xanımlarına necə dərinədən güvənməsi və onlara dəstək verməsinin təəcəssümüdür. Bu hər zaman Heydər Əliyev siyasətinin ümde prioritetlərindən biri olmuşdur və bu gün də Cənab Prezidentimiz tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Hər zaman Azərbaycan xanımı da ona verilən etimadı doğrultmağa və ən layiqli formada verilən tapşırığı icra etməyə nail olmuşdur. Elə bu səbəbdəndir ki, zaman keçdikcə daha da Dövlətimiz tərəfindən xanımlarımıza güvən və etimad artır. Buna görə də Bakı 2017- İslam Həmrəyliyi Oyunları da məhz Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanın səlahiyyətinə verilmişdir. Və mən əminliklə deyə bilərəm ki, bu oyunlar da öz möhtəşəmliyi ilə bütün dünyaya səs salacaqdır. Bu və bununla bərabər bir çox sahələrdə Azərbaycan xanımları öz sözlünü layiqincə deməyə qadirdir. İdmanda da yarışlardan xanımlarımızın heç də bəylərimizdən az qələbələr çalmadığına şahid ola bilərik. Qadınlığımızın cəsarəti və əks cinsin nümayəndələri ilə birgə çiyin-çiyinə fəaliyyət göstərməsi təqdirləliq bir göstəricidir.

Mehriban xanım Əliyevanın bir vətəndaş kimi Azərbaycanın bu günü, gələcəyi üçün gördüyü, ölkəmizin tərəqqisinə verdiyi töhvələr hər birimiz üçün nümunə ola bilər. İlk öncə onun Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində gördüyü işlərə diqqət yönəltmək istərdim. Mühəribə şəraitində yaşayan, ermənilərin əsassız iddiaları nəticəsində 20 faiz torpaqları işğal olunan, 1 milyondan artıq soydaş qaçqın və köçkün vəziyyətində yaşayan bir ölkə üçün bu sahədə əldə olunan uğurların nə kimi əhəmiyyət kəsb etdiyi aydındır. Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Dağlıq Qarabağ probleminin əsl mahiyyətini, Qarabağın tarixini özündə əks etdirən bir sıra kitab və nəfis albomların buraxılması təqdire layiqdir. Belə ki, "Qarabağ həqiqətləri" kitabı ərəşəyə gəlmişdir. Azərbaycanlıların soyqırımını günü münasibətilə dünyanın müxtəlif ölkələrində Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə bir sıra tədbirlər təşkil olunmuş, "Qarabağ həqiqətləri" kitabı tədbir iştirakçılarında çatdırıl-

mışdır. Təbii ki, bu hadisə həm Azərbaycanda, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmiş soydaşlarımız tərəfindən müsbət dəyərləndirildi. Milli irsimizin, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması istiqamətində atılan addımlar da göz qabağında. Mehriban xanım Əliyevaya ulu öndər Heydər Əliyevin "Bir milləti dünyada tanıdan onun dili və mədəniyyətidir" fikrini hər zaman önə çəkərək bu yönümdə əhəmiyyətli addımlar atıb. Onun muğamlarımızın öyrənilməsi və təbliği ilə bağlı fəaliyyəti milli-mənəvi dəyərlərimizə bağlılığının, vətənpərvərliyinin göstəricisidir. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzi yaradılıb. Mədəni irsimizin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması istiqamətində fəaliyyətinə görə Mehriban xanım Əliyevanın mükafatlara layiq görülməsi təqdirləliqdir.

Təhsil millətin gələcəyidir. Bugünkü gündə, yəni Azərbaycanın müsir dövlətə çevrilməsi yönümündə addımların atıldığı bir zamanda elmin dərin sirlərinə yiyələnen, müsir texnologiyalardan istifadəni bacaran kadrlara böyük ehtiyacın olduğunu Prezident İlham Əliyev hər zaman bəyan edir. Təbii ki, bu məqsədin reallığa çevrilməsinə yardımçı olan ilk ocaq məktəblərdir. Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" layihəsi çərçivəsində yüzlərlə məktəb tikilmiş, əsaslı təmir olunmuş, dünya standartlarına cavab verən avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. Bunu nəzərə almaq lazımdır ki, müasir dövr informasiya texnologiyaları əsridir. Məktəblər kompüterləşdirilmiş, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının artırılması üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Son üç ildə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə 150-dən artıq məktəb tikilib, əsaslı təmir olunub.

Səhiyyənin də inkişafına diqqət Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətində mühüm yer tutur. Fiziki cəhətdən qüsurlu uşaqları daim diqqətdə saxlayan Heydər Əliyev Fondunun maliyyə dəstəyi ilə xeyli sayda xəstə uşaqlar dünyanın nüfuzlu səhiyyə ocaqlarında müalicə alıb, öz sağlamlıqlarını bərpa ediblər. Bu xeyirxahlığın, mərhəmətin nəticəsidir ki, Fonda hər gün yüzlərlə təşəkkür məktubları daxil olur, öz problemlərinin, qayğılarının həlli üçün Mehriban xanım Əliyeva-

dan kömək istəyir, bu müraciətin cavabsız qalmayacağına böyük ümidlər bəslənilir. Mehriban xanım Əliyevanın çıxışlarında hər zaman bu fikir önə çəkilir: **“Yaxşılıq, mərhəmət mənim üçün ümdə anlayışdır.”**

Xeyirxahlıq, yaxşılıq, mərhəmət kimi ali mənəvi dəyərləri fəaliyyətinin əsas istiqamətinə çevirən Mehriban xanım Əliyeva uşaqlara daim diqqət və qayğısını əsirgəmir. Mütəmadi olaraq körpələr evinə baş çəkən, onların qayğıları ilə maraqlanan Mehriban xanım Əliyeva ana nəvazisindən məhrum olan körpələrin məhəbbətini qazanır. Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə xeyli sayda uşaq evləri, internat məktəbləri tikilmiş, təmir-bərpa işləri görülmüşdür. Hər bir bayram günlərində uşaqların əhatəsində olmağa çalışsın, onlara maddi və mənəvi dəstək olan Mehriban xanım Əliyeva ulu öndər Heydər Əliyevin **“uşaqlar bizim gələcəyimizdir”** tezisini əsas tutur, gördüyü işlərlə bunu təsdiqləməyə çalışır. Sadalananlar Mehriban xanım Əliyevanın gördüyü işlərin çox az hissəsidir. Bunlara ona görə nəzər saldım ki, Azərbaycan qadınına böyük dəyər verən, Azərbaycan qadınını daim zirvələrdə görmək istəyən dahi öndərimizin öz ailə üzvləri də onun arzularını reallaşdırır, bu siyasəti, bu amalları davam etdirirlər.

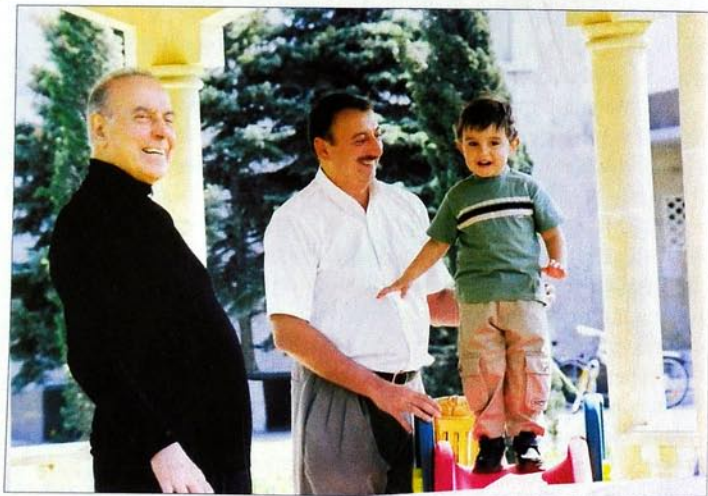
Mehriban xanım Əliyevanın təltif olunduğu beynəlxalq mükafatlar Azərbaycan qadınının dünyadakı böyük nüfuzunun daha bir təsdiqidir.

Azərbaycan qadınının həm ailədə, həm işdə, həm də cəmiyyətdəki layiqli mövqeyi dövlətimizin uğurlu, xoşbəxt sabahına, xalqımızın firavanlığına ən ciddi təminatlardan biridir. Respublikamızda bərqərar olan demokratik mühit ölkə qadınlarının zəngin potensialının gerçəkləşdirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Azərbaycan dövlətinin qadınlarla bağlı həyata keçirdiyi siyasət hər cür ayrı-seçkiliyi aradan qaldıraraq qadınların bərabər hüquqlarını və imkanlarını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu siyasət daimi və dönməz səciyyə daşımaqla bütövlükdə qadınların cəmiyyətdə layiqli mövqeyini hər zaman qoruyub saxlamağa imkan verəcək.

FOTOŞƏKILLƏR

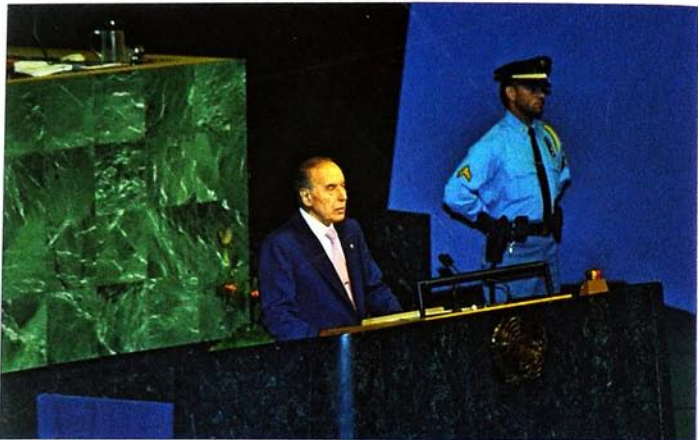

Gəncədə Olimpiya Kompleksinin açılış mərasimi (12.09.2002)

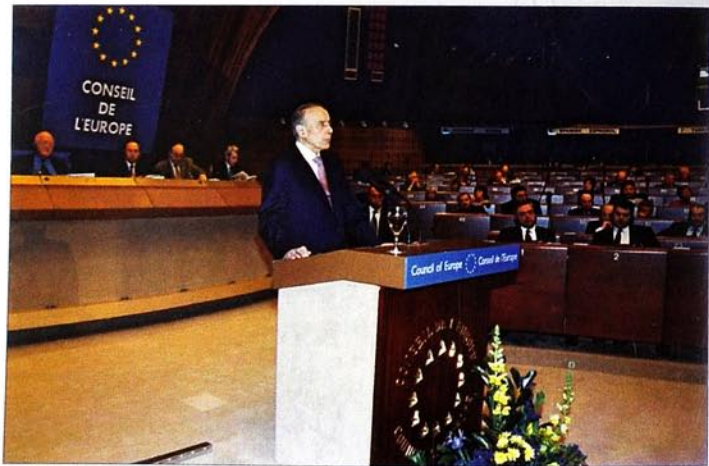

Heydər Əliyev - İlham Əliyev və nəvəsi Heydər Əliyevlə

I DÜNƏN

BMT Baş Məclisinin 49-cu sessiyasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev çıxış edərkən (Nyu-York, 29.09.1994)

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Avropa Şurası Parlament Assambleyasında çıxışı (Strasburq, 25.01.2001)

"Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev çıxış edərkən (Bakı, 20.09.1994)

Heydər Əliyev "Qurtuluş" qazma qurğusunun açılış mərasimində (29.08.2000)

Heydər Əliyev "Əsrin müqaviləsi"nin beşinci ildönümünə həsr edilmiş təntənəli mərasimədə çıxış edərkən (Respublika sarayı, 20.09.1999)

Heydər Əliyev Varna-Poti Batumi-İliçovsk bərə keçidinin təntənəli açılış mərasimində (Poti limanı, 17.04.1999)

Ümummilli lider Heydər Əliyevin beynəlxalq arenada çıxışı zamanı

Heydər Əliyev və İlham Əliyev ATƏT-in İstanbul Sammitində (İstanbul, 18.11.1999)

Səngəçal terminalında Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac nefti boru kəmərinin təntənəli təmələqoyma mərasimində (18.09.2002)

Heydər Əliyev ağac əkənə aksiyasında

Heydər Əliyevin xalqla görüşü

Heydər Əliyevin "1-iyun Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü" - münasibətilə uşaqlarla görüşü

Heydər Əliyevin məktəblilərlə görüşü

Heydər Əliyev xalqın diqqətində

Heydər Əliyev - SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini (Moskva, 1982-1987)

Heydər Əliyev Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasına Lenin ordeninin təqdim edilməsinə həsr edilmiş təntənəli iclasın (Bakı, 26.09.1982)

Heydər Əliyevin maestro Niyazi ilə görüşü

Heydər Əliyevin Azərbaycanca rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illər

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illər

Heydər Əliyev C.Naxçıvanski adına Ali Hərbi Məktəbdə

Heydər Əliyev və ordu quruculuğu

“Əsrin müqaviləsi”nin imzalanma mərasimi (Bakı, “Gülistan” sarayı 20.09.1994)

“Bibiheybət” məscidinin açılışı (12.07.2008)

II
BU GÜN

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş İlham Əliyevin Milli Məclisdə andiçmə mərasimi

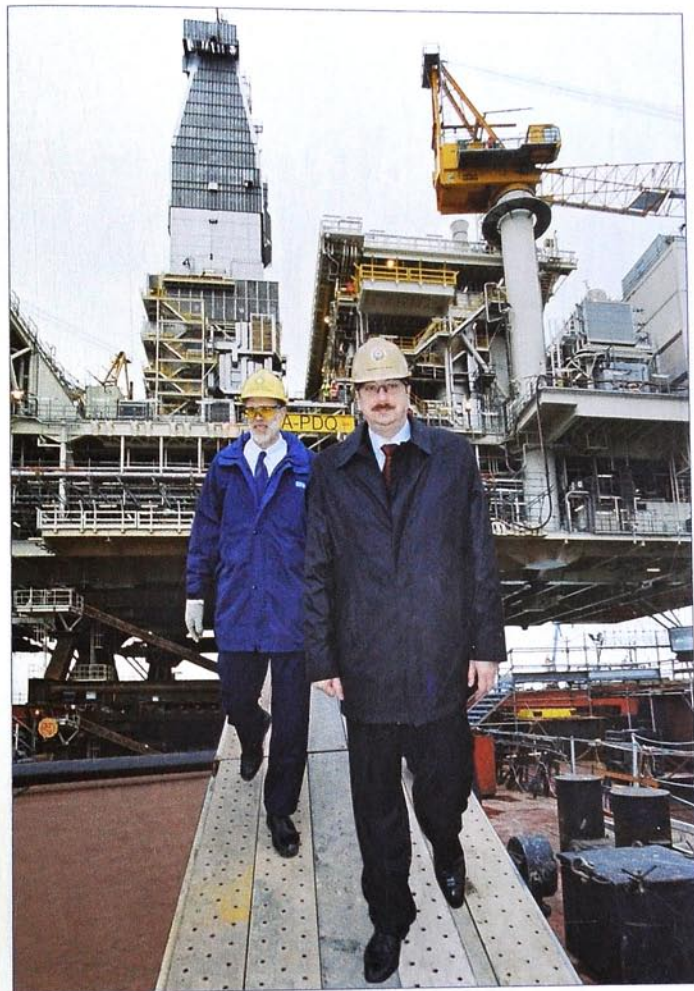
İlham Əliyev Dövlət Bayrağı Meydanının təməlləşmə mərasimində (30.12.2007)

Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin Bakı hissəsinin açılışı, 2005-ci il

Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Xam Petrol Boru xəttinin açılışı (Adana, 13.07.2006)

İlham Əliyev Bakı Dərin Dəniz Özülləri zavodunda (05.10.2004)

6 Nöli məktəbin açılışı və dərs ilinin başlanğıcı (15.09.2011)

Akademik Zərifə Əliyeva adına körpələr evi, uşaq bağçasının açılışı
(Yardımlı şəhəri, 09.09.2005)

İlham Əliyev xalqın arasında

Mehriban Əliyeva Suraxanı rayon 2 saylı uşaq evində
(Yeni Günəşli qəs., 14.02.2008)

Heydər Əliyev Mərkəzinin təmələqoyma mərasimi (10.09.2007)

Zərifə Əliyeva adına park, ağacəkmə

Sumqayıt Yüksək Texnologiyalar Parkı (03.10.2015)

İlham Əliyev Sumqayıt Yüksək Texnologiyalar Parkında "Azərtexonlayn" polad boru zavodunun açılışında (03.10.2015)

İlham Əliyev Bakı Metropoliteninin yeni xəttinin "Avtovağzal" və "Memar Əcəmi" stansiyalarının açılışında iştirakı (19.04. 2016)

İlham Əliyev Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunun yeni aerovağzal kompleksinin açılışı (23.04.2014)

Şamaxı Cümə məscidinin açılışı (17.05.2013)

Böyük Vətən müharibəsində iştirak edən veteranlarla görüş (07.05.2005)

AR Silahlı Qüvvələrinin yaradılmasının 97-ci il dönümünü münasibətilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Hərbi Dəniz Qüvvələri bazasının açılışında (25.06.2015)

Ali Baş Komandan İlham Əliyev əsgərlərimizi qiymətləndirərkən

Ali Baş Komandan İlham Əliyev Müdafiə Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin, Daxili Qoşunlarının və Dövlət Sərhəd Xidmətinin birləşmə və hissələrinin irimiqyaslı birgə əməliyyat-taktiki təliminin əsas mərhələsini izləyərkən (26.06.2014)

Prezident İlham Əliyev şəhidlərin əziz xatirəsini yad edərəkən (20.01.2015)

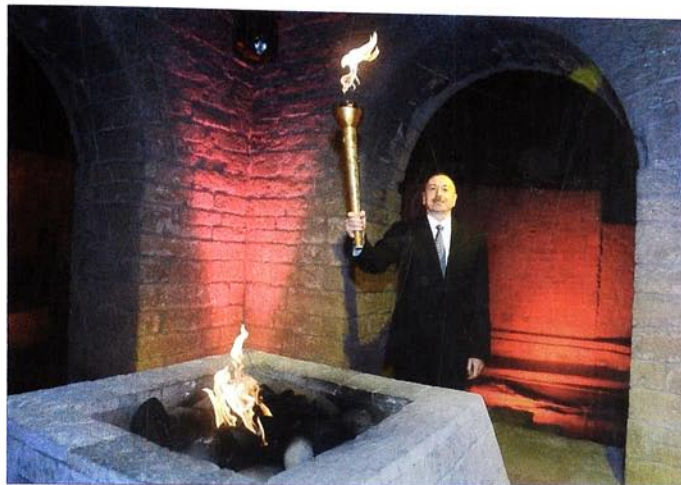
Prezident İlham Əliyev Bakıda Xocalı soyqırım qurbanlarının xatirəsinə ucaldılmış "Xocalı" abidəsini ziyarət edərəkən (26.02.2016)

Prezident İlham Əliyev olimpiyaçılarla (14.08.2008)

Prezident İlham Əliyev Bakı- 2015 Avropa Oyunlarında boks yarışlarında qalib gələn idmançıların mükafatlandırma mərasimində iştirak edərkən (27.06.2015)

Bakı 2015 Avropa Oyunları məşəlın alovlandırılması mərasimi (26.04.2015)

Avropa Oyunları rəsmi bağlanış mərasimi (28.06.2015)

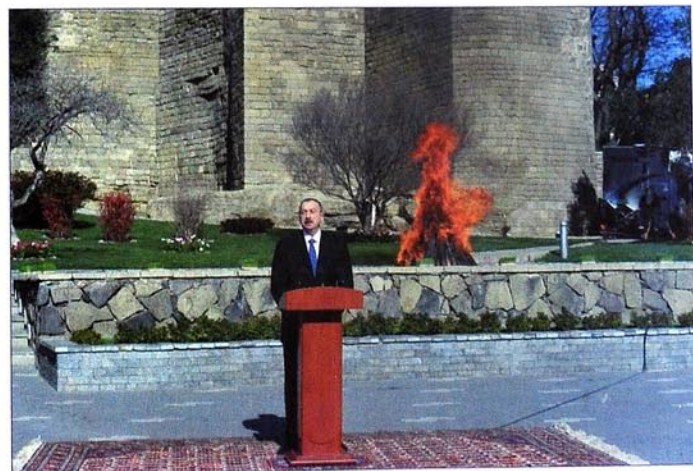
Avropa Oyunları rəsmi bağlanış mərasimi (28.06.2015)

Novruz bayramı (19.03.2015)

Novruz bayramı (19.03.2011)

Novruz bayramı (19.03.2016)

Prezident İlham Əliyev idman kompleksinin açılışında

Baki - 2015 Avrupa Oyunları Velopark

III
SABAH

"Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programı"nın icrasının ikinci ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfrans (26.01.2016)

Yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı kompleksinin açılışında (Bərə terminalı 22.09.2014)

İlham Əliyevin Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci konfransında çıxışı (Bakı, 29.02.2016)

Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin ikinci konfransı (Bakı, 29.02.2016)

TANAP Trans-Anadolu doğəl qaz boru xəttinin təmələqoyma mərasimi (17.03.2015)

Prezident İlham Əliyev Bakı, Ağ şəhərin inşası başa çatan ofis binası ilə tanış olarkən (24.12.2014)

Prezident İlham Əliyev Bakıda XXII Beynəlxalq "Xəzər Neft və Qaz 2015" sərgisinin açılışında iştirakı (02.06.2015)

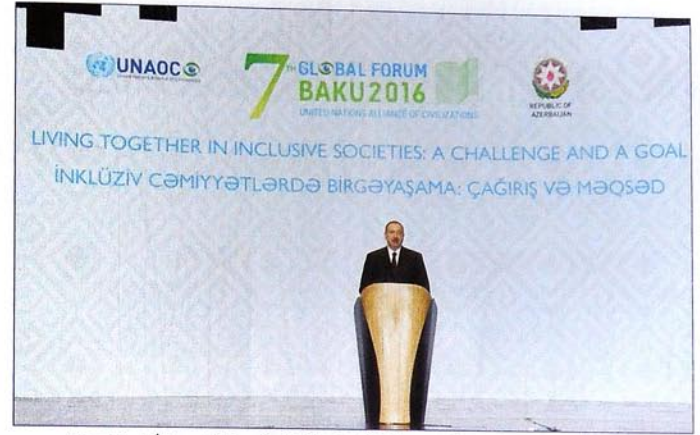
Prezident İlham Əliyev Bakıda XXII Beynəlxalq "Xəzər neft və qaz 2015" sərgisinin açılışında (02.06.2015)

İlham Əliyevin sədrliyi ilə 2017-ci ildə Bakıda keçiriləcək IV İslam Həmrəylik Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin birinci iclasında Azərbaycanın birinci xanımı, Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyevanın çıxışı (23.09.2015)

Prezident İlham Əliyevin 2017-ci ildə Bakıda keçiriləcək IV İslam Həmrəylik Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin birinci iclasında çıxışı (23.09.2015)

Prezident İlham Əliyevin BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının "İnküziv cəmiyyətlərdə birgəyəşama: çağırış və məqsəd" devizi altında keçirilən VII Qlobal Forumunun rəsmi açılışında çıxışı (Bakı, 26.04.2016)

Prezident İlham Əliyev Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və VII Qlobal Forumun digər iştirakçıları ilə birlikdə (26.04.2016)

İlham Əliyev və Mehriban Əliyeva Azərbaycanın ilk "Azerspace-1" telekommunikasiya peykinin orbitə buraxılması prosesini izlərkən (08.02.2013)

İlham Əliyev Azərbaycanın ilk "Azerspace-1" telekommunikasiya peykinin orbitə buraxılması prosesini izlərkən (08.02.2013)

İlham Əliyev və ailəsi Göl bayramında (10.05.2015)

İlham Əliyev və ailəsi Gül bayramında

MÜNDƏRICAT

Eldar Əzizov	Ön söz - Heydər Əliyev dünyası	5
Şəmsəddin Hacıyev	Azərbaycanın iqtisadi inkişafının İlham Əliyev konsepsiyası: uğurlar və yeni hədəflər	10
Mübariz Qurbanlı	Heydər Əliyev və Azərbaycanın tolerantlıq modeli	22
Fəttah Heydəröv	Heydər Əliyev milli xilaskarlıq missiyasının banisidir	38
Eldar İbrahimov	İlham Əliyev və müasir aqrar siyasət	53
Bəxtiyar Sadıqov	Azərbaycan dövlətinin təməl prinsipləri	66
Hadı Rəcəbli	Azərbaycanın sosial müdafiə və sosial təminat sistemi ulu öndər Heydər Əliyev siyasətinin mühüm prioriteti kimi	76
Əli Hüseynli	Heydər Əliyev: Azərbaycanda müasir hüquqi dövlətin banisi	81
Yaqub Mahmudov	Azərbaycan tarixinin qurucu İlham dövrü	92
Yusif Məmmədov	Heydər Əliyev: "Mən müəllimdən yüksək ad tanımıram"	112
Urxañ Ələkbərov	Heydər Əliyevin dövlətçilik irsinin təntənəsi	120
Ədalət Muradov	Azərbaycanda postneft dövrünün İlham Əliyev strategiyası	131

Zemfira Məmmədova	Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində Heydər Əliyev fenomeni ... 145
Hüseynbala Mirələmov	Azərbaycan yeni hədəflərə doğru 152
Əvəz Bayramov	Heydər Əliyevin insan kapitalı strategiyası və müasirlik 160
Abdulla Qurbani	Heydər Əliyev müasir Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaratıcısıdır 164
Sara Xanlarova	Modernləşən Azərbaycan və İlham Əliyevin təhsil strategiyası 174
Bədirxan Əhmədov	Müasir Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında İlham Əliyev faktoru 180
Zəfər Bayramov	Heydər Əliyev müasir Azərbaycan tarixinin yaratıcısı kimi 191
Vəli Əliyev	Heydər Əliyevin Azərbaycan tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunmasında rolu 196
Oqtay Sultanov	Heydər Əliyev: Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunması və möhkəmləndirilməsi dövrü 206
Rasim Həsənov	Regionların sosial-iqtisadi inkişafı İlham Əliyev siyasətinin prioriteti kimi 212
Muxtar Nağıyev	Heydər Əliyev və Azərbaycanın elektroenergetika sənayesinin inkişaf mərhələləri 223
Mirələm Həsənlı	Sahibkarlığın inkişafı - İlham Əliyevin iqtisadi siyasətinin əsas istiqaməti kimi 229
Buludxan Xəlilov	Heydər Əliyevin dil siyasəti 238
Fərrux Rüstəmov	Ulu öndər Heydər Əliyev və Azərbaycandan kənar ali təhsil 246

Hamiz Mahmudov	Qeyri-neft sektorunun inkişafı İlham Əliyev siyasətinin əsas prioriteti kimi 254
Bəyim Nəbiyeva	İlham Əliyevin islahat strategiyası: reallaşma mexanizmi və başlıca hədəflər 264
Samirə Allahverdiyeva	İlham Əliyev və Azərbaycanda gender siyasəti: reallıqlar, nailiyyətlər və perspektivlər 276
Fotoşəkillər 289

Redaktorlar
Rauf Cəfərov,
Elnarə Səmədova

Rəssam
Nazim Rzaquliyev

Kompüter dizaynı
Nüsrət Quliyev

HEYDƏR ƏLİYEV -
AZƏRBAYCAN: DÜNƏN, BU GÜN
VƏ SABAH

(Elmi-praktiki konfransın materialları)

Bakı - 2016

Çapa imzalanmışdır 29.04.2016. Kağız formatı 70x100 1/16.
Ofset kağızı. Qarnituru Times. Fiz. çap vərəqi 21,25.
Şerti çap vərəqi 27,09. Tirajı 200. Sifariş 1199.
Müqavilə qiyməti ilə.

“Azərbaycan” nəşriyyatının mətbəəsində çap edilmişdir.
Az 1073 Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.
Tel.: (99412) 4380010. Faks: (99412) 4380014.
E-mail: azerb_nesch@mail.ru

Ar $\frac{2016}{501}$